ALDO CAROTENUTO

UN TRIUNGHI PSIHANALITIC

SABINA SPIELREIN
între
JUNG
şi
FREUD

EDITURA TREI 3

Curtea Veche

Cine se joacă cu focul riscă să se ardă!

Dacă psihanaliza este, prin sentimentele primitive și extrem de puternice pe care le readuce la viață, o astfel de „joacă", atunci Jung este unul dintre analiștii care au căzut victimă, asemeni unui ucenic vrăjitor, forțelor obscure pe care le-au invocat. El a răspuns sentimentelor pe care le-a trezit în Sabina Spielrein, o foarte tînără și foarte bolnavă pacientă, prin tratamentul psihanalitic pe care i l-a aplicat. De aici o mulțime de complicații, printre care și intervenția lui Freud, unele dintre ele de-a dreptul dramatice, complicații pe care cititorul le poate cunoaște în detaliu parcurgînd pasionantele documente din carte.
Deși nefericită, totuși iubirea și-a dovedit și în acest caz forța tămăduitoare: nu numai că în urma relației cu Jung Sabina se vindecă; ea reușește cu brio să studieze medicina, devenind apoi psihiatră și psihanalistă de notorietate internațională.

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

ISBN 973-9419-99-2
9 789739 419994

ALDO CAROTENUTO

UN TRIUNGHI PSIHANALITIC

SABINA SPIELREIN între JUNG și FREUD

Traducere de
MARILENA ANDREI
și
LUCIAN POPESCU

EDITURA TREI 3 Curtea veche

BUCUREȘTI, 2001

Coperta de DAN STANCIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CAROTENUTO, ALDO
Un triunghi psihanalitic: Sabina Spielrein între Jung şi Freud / Aldo Carotenuto
trad.: Marilena Andrei, Lucian Popescu
Bucureşti; Editura Trei, 2001
260 p.; 20 cm (Biblioteca de psihanaliză; 33)
Bibliogr.
ISBN 973-9419-99-2

I. Andrei, Marilena (trad.)
II. Popescu, Lucian (trad.)

159.964.2

ALDO CAROTENUTO
DIARIO DI UNA SEGRETA SIMMETRIA,
Sabina Spielrein tra Jung e Freud

© 1980, 1999, Casa Editrice Astrolabio — Ubaldini Editore, Roma

© Editura TREI, 2001, pentru prezenta versiune românească

ISBN 973-9419-99-2

Mulțumiri

Se cuvine să aduc mulțumiri pline de recunoștință Annei Freud, pentru permisiunea de a include în acest volum corespondența dintre Sigmund Freud și Sabina Spielrein.

Din păcate, nu am primit încă acordul de a include aici scrisorile lui C.G. Jung către Sabina Spielrein. Sper ca acest lucru să fie posibil în viitor.

A.C.

Introducere la ediția italiană

În decembrie 1974, lucram la Instituto di Psicologia al Universității din Roma, unde țineam o serie de cursuri despre gîndirea și practica analitică a lui C.G. Jung. Conferențiam deja de cîțiva ani pe tema psihologiei analitice, în diferite instituții; cu aceste ocazii, aveam drept auditori elevi analiști, care erau deja suficient de informați în legătură cu tema pe care o tratam. Lucrurile au devenit mai complicate cu studenții de la Universitate; fiind vorba despre persoane lipsite de orice experiență analitică directă, predarea psihanalizei era un lucru riscant, chiar dacă era alimentată cu expunerea de cazuri clinice; în cel mai bun caz, exista riscul ca materia să fie de neînțeles, și, în cel mai rău, ca lucrurile să pară atît de clare încît să transforme studenții în psihanaliști „sălbatici".

Pentru a depăși cel puțin în parte aceste probleme, am decis atunci să ancorez orice schematizare a teoriei analitice în motivațiile profunde probabile ale lui Jung, legîndu-mă astfel de fericita definiție de „maladie creativă" propusă de Ellenberger[1]. Speram în felul acesta — și rezultatele nu m-au dezamăgit — ca de-a lungul unei serii de cursuri teoretice chiar și auditorii cărora le lipsea o cunoaștere prealabilă despre psihanaliză să înțeleagă că este mai puțin vorba despre tehnici, cît mai degrabă despre o întreprindere care trebuie să treacă în mod necesar prin experiența personală.

În 1976, aceste cursuri s-au transformat într-o carte, *Senso e contenuto della psicologia analitica*, care expune, în lumina practicii mele clinice, punctele cele mai importante ale psihologiei lui C.G. Jung.

Unul dintre reperele psihologiei jungiene este, se ştie, descrierea fenomenologică a modalităţii heterosexuale interne căreia, pentru uşurinţa comunicării, i-a dat denumirea de *Animus* sau *Anima*, după cum se raportează la un bărbat sau la o femeie. Cu aceşti termeni, Jung vrea să indice imaginea „contrasexuală" inconştientă prezentă în orice fiinţă umană.

Chiar o lectură de suprafaţă a paginilor în care Jung descrie această experienţă este suficientă pentru a da o idee despre evenimentele profund traumatice la care putea să se refere.

Cu aceste consideraţii în minte, am ţinut în 1974 un seminar detaliat, pentru colegii mei de la Associazione Italiana per lo Studio della Psicologia Analitica, despre această carte extraordinară constituită de corespondenţa dintre Freud şi Jung. Aceste scrisori au devenit cunoscute abia în 1955, graţie publicării celui de-al doilea volum al lui Jones despre viaţa şi opera lui Freud. Vicisitudinile prin care au trecut aceste scrisori sunt pe larg descrise de William McGuire, la a cărui introducere facem referire pentru fiecare particularitate în parte[2]. Citind această corespondenţă, am fost cu precădere atras de un caz clinic interesant, pe care, începînd cu a patra scrisoare (23 octombrie 1906), Jung îl descria lui Freud. Era vorba de Sabina Spielrein, cu care Jung ar fi experimentat fenomenul fundamental de transfer–contratransfer. Vreme de cîteva luni, am recitit, analizat şi confruntat cu atenţie corespondenţa şi amintirile lui Jung. Am ajuns la concluzia, cum scriam în lucrarea citată mai sus, potrivit căreia „cazul Sabina Spielrein este exemplar în măsura în care scoate în evidenţă confruntarea lui Jung cu imaginea *Animei*, confruntare care trebuie să fi influenţat mai apoi teoriile sale în această privinţă." Publicată în februarie 1977, cartea mea a fost citită de un prieten şi coleg de la Universitate, Carlo Trombetta, asistent la psihopedagogie şi un cercetător atent al gîndirii lui Claparède. Surprins profund de textul meu, Trombetta, găsind referinţa la Sabina Spielrein, şi-a amintit că, în trecut, întîlnise acest nume tocmai cu ocazia cercetărilor sale istorice legate de Claparède. Trombetta i-a vorbit mai tîrziu despre cartea mea profesorului Georges de Morsier, de la Geneva,

care, ca prin minune, avea în minte trimiterile pe care textul le făcea la aventurile lui Jung și ale Sabinei Spielrein.

În octombrie 1977, Carlo Trombetta a aflat, printr-un telefon primit de la de Morsier, că se găsiseră niște documente în subsolul palatului Wilson din Geneva, vechiul lăcaș al Institutului de psihologie. O cercetare superficială a lăsat să se creadă că acestea se refereau la Jung, Freud și Sabina Spielrein. Nu ar fi posibil să-l intereseze pe Carotenuto? Cîteva săptămîni mai tîrziu, tot acest material se găsea în biroul meu.

În cartea mea făcusem cîteva afirmații despre importanța pe care a avut-o Sabina Spielrein în viața lui Jung, însă conjecturile mele se bazau doar pe intuițiile ce decurgeau din lectura anumitor pasaje din lucrările lui, a corespondenței cu Freud și a amintirilor. Posedînd documentele, ale căror originale sînt depuse acum într-o bancă, aveam în cele din urmă dovada că presupunerile mele erau întemeiate. De fapt, documentele se refereau la corespondența autografă între Sabina Spielrein și Jung, 46 de scrisori ale lui Jung și 12 ale Sabinei; corespondența dintre Sabina Spielrein și Freud, 21 de scrisori ale lui Freud și 2 ale Sabinei; jurnalul Sabinei Spielrein din 1909 pînă în 1912, ca și scrisori ale lui Bleuler, Rank, Stekel și ale altor persoane mai puțin cunoscute. Întreg materialul fiind manuscris, a fost necesar ca mai întîi să fie dactilografiat. Doar scrisorile lui Freud au prezentat o mare dificultate de interpretare, învinsă de dna Kargan, care a înregistrat oral cuvînt cu cuvînt corespondența lui Freud. Traducerea și transcrierea au fost realizate de Antonio Vitolo, restul materialului fiind transcris și tradus de Anna Korda Crean. După o lungă reflecție pe marginea documentelor, a rezultat această carte, în care am încercat să dau cîteva interpretări ale acestei istorii.

Născută la Rostov pe Don în 1885, moartă în Uniunea Sovietică, aproximativ în 1936–1937, Sabina Spielrein fusese una dintre pacientele lui Jung, pe care-l întîlnise la Burghölzli, clinica psihiatrică din Zürich, în 1904. Suferind de tulburări nervoase, ea fusese adusă la Zürich de către părinți pentru o cură psihiatrică. Cură care avu un adevărat succes, de vreme ce Sabina a devenit doctor în medicină cu o teză despre schizofrenie. Ea devine apoi psihanalist în Asociația

psihanalitică fondată de Freud, pe care l-a cunoscut personal. În cercurile psihanalitice, este amintită ca precursoarea, în aceeași perioadă cu A. Starke, a ideii instinctului de moarte, care, în anii următori, va deveni cheia de boltă a speculațiilor freudiene. Dintre persoanele care au cunoscut-o, Helene Deutsch și Dna A. Niehus-Jung mai trăiesc încă.

Așadar, de la prima confruntare, Jung, un analist încă fără experiență, s-a trezit implicat într-o relație de transfer–contratransfer cu Spielrein. I-a scris despre asta lui Freud, care a încercat să-l ajute cum putea; Sabina Spielrein de asemenea a trebuit să recurgă la asistența lui Freud, cînd relația ei cu Jung a devenit imposibilă. Însă cum prietenia dintre Jung și Freud se alterase deja, Sabina Spielrein se găsea chiar în centrul unei situații foarte complexe de iubire și ură, care a făcut ca toate cele trei personaje să se zbată, chiar să se sfîșie, la fel de prinse într-o istorie omenească. Această viziune nu aduce nici o atingere staturii lor de oameni de știință, nici imaginii pe care le-o păstrăm, cu excepția acestei „claritățí" agasante și puțin credibile, reci și lustruite precum marmura monumentelor, care slujește mai curînd la stingerea decît la reaprinderea amintirii, a gratitudinii, a dragostei. De fapt, emoțiile subtile care transpar din documente conferă protagoniștilor trăsături umane de o fascinație incredibilă.

Jurnalul Sabinei Spielrein acoperă o perioadă scurtă de timp, 1909–1912. Alte părți e posibil să se fi pierdut, dar nu se menționează că ar fi păstrate altundeva. Jurnalul descrie emoțiile și sentimentele legate de analist, văzut cînd ca un diavol, cînd ca un erou. Orice fată care ține un jurnal al propriei analize e foarte probabil să folosească un limbaj similar. Fiecare rînd lasă să se întrevadă descrierea unui transfer, climatul particular ce-i unește pe pacient și analist în timpul unui tratament analitic și care-i permite pacientului să înfrunte în sens critic acțiunea trecutului asupra vieții sale prezente.

Scrisorile Sabinei Spielrein către Jung sînt scrise pe foi albe cu format normal, cu excepția celei din 27 noiembrie 1917, redactată pe coli cu pătrățele. Cinci fragmente de scrisori nedatate sînt probabil din perioada 1911–1912. Am in-

dicat părțile lipsă prin puncte de suspensie, ca la începutul scrisorii din 15 decembrie 1917.

Următoarea scrisoare a Sabinei Spielrein către Jung nu poartă decît adnotarea „28 ianuarie" și e probabil din 1918. O mînă necunoscută a subliniat în creion pe aceste scrisori numele lui Jung și al lui Freud și a făcut adnotări în franceză.

Dintre scrisorile Sabinei Spielrein către Freud, doar prima (30 mai 1909) este completă. Din cealaltă, scrisă în mai multe rînduri (între 10 și 20 iunie 1909), s-au pierdut cîteva pagini. Am indicat aici elementele lipsă prin puncte de suspensie. În plus, există cinci fragmente nedatate care ar putea să aparțină tot acestei scrisori foarte lungi. Am indicat în note de subsol legătura probabilă cu anumite fragmente. Scrisorile lui Freud sînt scrise pe cartonașe împăturite, de format mic; ar putea fi vorba de ciorne, deoarece se găsesc aici diverse ștersături și corecturi.

Dintre cele douăzeci de scrisori ale lui Freud către Spielrein, din perioada 1909–1923, șaptesprezece sînt scrise pe hîrtie de 2 formate (normal și de rețetă medicală), cu antetul „Prof. Dr. Freud" sus la stînga și cu adresa la dreapta: „Wien XI, Berggasse 19". Celelalte trei scrisori (9 februarie, 8 mai și 28 august 1913) poartă antetul „Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse". Scrisorile lui Freud sînt toate complete și datate, cu excepția unui bilet trimis la Viena, așadar, databil 1912, an în care Sabina Spielrein se afla în capitala austriacă.

Jurnalul, care ține de la 27 august 1909 pînă la 11 iulie 1912, e compus dintr-un caiet făcut sul și din mai multe foi separate, unele rupte din același caiet. Unele pagini lipsesc.

În sfîrșit, cîteva date despre scrisorile lui Jung către Sabina. Este vorba de patruzeci și șase de scrisori, dintre care cinci nedatate. Două poartă antetul „C.G. Jung-Privat-docent der Psychiatrie" sus la stînga, și „Burghölzli-Zürich" la dreapta, și douăsprezece „C.G. Jung-Privatdocent der Psychiatrie" la stînga, și la dreapta adresa: „1003 Seestrasse-Küssnacht-Zürich". Numărul locuinței este corectat de mînă de către Jung în antetul a șapte scrisori succesive (228 în loc de 1003); o singură scrisoare are imprimat noul număr. Urmează o scrisoare scrisă pe o hîrtie de la Hotel Erbprinz-Weimar și două

antete: „Internement des Prisonniers de Guerre en Suisse. Le Commandant de la Région Anglaise". Alte nouă scrisori sînt scrise pe hîrtie fără antet și avînd patru formate diferite: una, mai mare, are sus o ștampilă: „C.G. Jung MDLLD. Seestr. 228. Küssnacht-Zürich". În plus, există opt scurte misive redactate pe fișe fără antet, dintre care cinci nedatate. Apoi patru cărți de vizită nedatate, dintre care una singură poartă inscripția „Dr. Med. C.G. Jung-Küssnacht-Zürich".

În text, am redat cu italice pasajele subliniate în manuscris. Am adăugat note explicative și documentare, trimiteri bibliografice și, în măsura posibilităților, am oferit scurte informații despre persoanele ale căror nume sînt menționate.

Atît scrisorile lui Jung, Freud și Spielrein, cît și jurnalul erau complet necunoscute și nu li s-a bănuit cîtuși de puțin existența. Această ediție parțială a documentelor regăsite reprezintă așadar o noutate mondială, care sperăm că va stimula cercetări ulterioare despre Sabina Spielrein.

Am datoria să le mulțumesc numeroaselor persoane care m-au ajutat în cercetare:

Gerhard Adler (Londra), International Association of Analytical Psychology; Helene Deutsch (Cambridge, SUA), International Psychoanalytical Association; K.R. Eissler (New York), Directorul al Sigmund Freud Archives; K. Ernst (Zürich), Director al Psychiatrische Universitätsklinik Zürich (Burghölzli); Ernst Federn (Viena), Curator al Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society; Anna Freud (Londra); Adolf Guggenbühl-Craig (Zürich), Președinte al International Association of Analytical Psychology; Imre Hermnn (Budapesta), International Psychoanalytical Association; Edward D. Joseph (New York), Președinte al International Psychoanalytical Association; A. Niehus Jung (Baden); Huldrych M. Koelbing (Zürich), Director al Medizinhistorisches Institut der Universität, Zürich; A.B. Kogan (Rostov pe Don), Universitatea de Stat, Rostov pe Don, Jeanne A. Lampl-De Groot (Amsterdam), International Psychoanalytical Association; P.J. Van Der Leeuw (Amsterdam); Hans Lobner (Viena), Director al Sigmund Freud House Bulletin; William Mc Guire (Princeton), Curator al *Corespondenței dintre Freud și Jung*; C.A. Meier (Zürich), International Association of Analytical

Psychology; B. Petrakoba (Rostov pe Don), Redactor şef al *Komsomolets*; Paul Roazen (Downsview), York University (Ontario); J. Spanjaard (Harlem), International Psychoanalytical Association; Richard F. Sterba (Grosse Pointe, SUA), International Psychoanalytical Association; Isidore Ziferstein (Los Angeles), Associate Clinical Professor of Psychiatry, University of California.

Aldo Carotenuto

PARTEA ÎNTÎI

JURNAL ȘI SCRISORI

Trecutul este fragil.
Umblați cu el ca și cum ar fi
un fier înroșit în foc.

GOETHE

1

Jurnalul Sabinei Spielrein

(1909–1912)

[...] erau legate. Ieri, de pildă, cînd femeia de serviciu m-a strîns la pieptul ei, m-a sărutat şi mi-a spus cît mă iubea, că eram o persoană atît de bună etc., am fost emoţionată profund. Merit oare asta? Pot fi cu adevărat iubită aşa? Eram adînc mişcată de faptul că această femeie, ea însăşi împovărată de atîtea griji, a putut să pună la inimă suferinţele mele, să mă compătimească fără ca eu să mă fi plîns de ceva. Aş fi vrut să-i spun atîtea şi atîtea lucruri, dar n-am putut să scot nici un cuvînt. Nu am putut decît s-o strîng în braţe, iar apoi să comentez luminarea curioasă a coridorului. Am fost bucuroasă să fiu iarăşi eu însămi; astăzi totuşi nu am ţinut s-o văd; cred că m-aş fi simţit stingherită. Îi doresc atîta bine acestei femei şi nu sînt capabilă să găsesc nici cel mai mic cuvînt binevoitor! În interior, atît de profund mişcată — în exterior, atît de rece în comportament!

Sînt obosită.

Berlin, 27 august 1909

Am ajuns aseară la Berlin. Spre surprinderea mea, unchiul Adolf mă aştepta în holul hotelului Kiel, unde stau acum. Despre el va fi vorba mai încolo. Camera mea este foarte curată, dar nu te simţi ca acasă în ea: mobile simple, tapet galben de prost gust. Fereastra dă spre zidul din spate al clădirii, care formează una din cele patru laturi ale unei mici curţi pătrate. Nicăieri nici un fel de vegetaţie. Totul e uscat şi strîmt! De dimineaţă, mi-am permis să fac o mică îmbunătăţire. Dacă vrem să fim cu totul onești — trebuie să fim capa-

bili să observăm lucrurile care deschid o oarecare perspectivă asupra psihologiei așa-numitelor fete modeste, categorie căreia îi aparțin și eu; a durat doar o clipă, acum a trecut și... ei bine, nu prea îmi place să scriu despre asta. Să terminăm cu acest dezgust: de dimineață, cînd am fost să mă spăl, am tras draperia după mine, dar astfel încît să las un spațiu prin care cineva să poată privi în cameră. Nu am făcut-o intenționat; dar în timp ce mă spălam, am observat neglijența și nu am vrut să fac nimic. Cînd îmi amintesc, simt că roșesc; acum cred că nu aș fi vreodată în stare să mă gîndesc la un astfel de lucru, și totuși cu nu mai mult de o jumătate de oră sau o oră în urmă, stăteam la lavabou și mă gîndeam: e atît de plăcut cînd cineva mă admiră; pînă la mijloc nu mă simt jenată; îmi place să am formele unei femei coapte, sînt fericită că pielea mea este fină, curbele mele sînt atrăgătoare și bine făcute. Chiar dacă am un chip comun, încă pot fi atrăgătoare. Ce poate fi mai frumos decît o tînără fată sănătoasă, dacă ea este „feciorelnică"?

28 august 1909

Pentru a completa rapid subiectul de ieri, voi menționa că niciodată nu aș putea să mă expun astfel intenționat la fereastra mea. Trebuie ca mai întîi conștiința să fi fost conturnată într-un fel subtil, pentru ca după aceea... să-și permită o mică abatere. Cînd eram acoperită complet, cu excepția pîntecului, mi-am dat seama că un tînăr frumos arunca o privire în camera mea: am simțit că m-am înroșit intens și această manifestare calmă a inconștientului, pe care îl observam cu obiectivitate, îmi era foarte plăcută. Am ezitat o clipă. Apoi pudoarea birui și m-am ascuns în spatele perdelei. Puțin mai tîrziu, fu rîndul unui domn mai în vîrstă să privească de la fereastra unui etaj superior și — ce minunat! Mă copleși un profund dezgust... [...]

[...] groaznică singurătate. Setea de iubire, frica de a fi vlăguită emoțional... revăd regiunea deluroasă, umedă și verde care se întinde la nord de lacul Constanța, pădurile sale de brad, pitoresc distribuite în petice. Cu efectele de lumină minunate ale unui cer ușor acoperit. Și totuși, întotdeauna mi-am simțit sufletul greu cufundîndu-mă în ambianța micu-

ţei case singuratice, înconjurată într-un covor de verdeaţă. Nu puteam niciodată să mă abandonez în întregime păcii vieţii de familie. Mă tem de liniştea perfectă. Am nevoie să simt în jurul meu oameni cu pasiuni mistuitoare, am nevoie să trăiesc viaţa mai multor indivizi, am nevoie să fiu frămîntată de puternice şi profunde sentimente, să fiu înconjurată de muzică, de artă... La drept vorbind, nu aş putea fi niciodată satisfăcută. Şi cum ar rămîne cu primul meu ideal, să umblu după pilda filosofilor greci, în orice colţ al pămîntului, însoţită de o mulţime de discipoli, cărora să le predau în aer liber, în deplină armonie cu firea întreagă? Aş vrea să-i învăţ nu iubirea sentimentală, ci iubirea sinceră faţă de orice lucru din natură. Imaginaţia mea închipuia scene despre cum la apus vom sta înconjuraţi de freamătul spicelor aurite şi despre cum vom petrece, după o zi bine folosită, cu o cină modestă cu pîine şi castraveţi. Spuneam: „Nici fast..., nici splendoare divină, doar iubirea singură binecuvîntată, ca bucurie şi necaz", fie ea zbuciumată, fie ea dulce, fie ea vastă şi netulburată, aceasta este marea şi adevărata iubire pe care aş vrea să o predau discipolilor mei. Există Cineva care să o cunoască? Dacă [...]

[...] cu toate acestea, viaţa este atît de încorsetată în cele mai stupide formalităţi, pe care, în ciuda meschinăriei lor, trebuie să le onorăm, altfel riscăm să fim exterminaţi. Ei, e vorba de lucruri binecunoscute. Suficient de gîndite pentru astăzi. Nu am putut spune principalul: prietenul meu mă iubeşte. Voi reveni mai tîrziu.

21 septembrie 1909, Kolberg

Mai tîrziu... întotdeauna mai tîrziu, chiar şi acum, spun: mai tîrziu. Sînt înconjurată de familie şi nu am o clipă pentru mine. Pînă şi acum pot auzi vocea mamei mele şi a fratelui meu mai mic, care se joacă împreună. Am fugit din camera mea, care îmi este extrem de antipatică şi care, pe deasupra, se învecinează cu aceea a mamei, pentru a mă refugia pe terasă, căci am nevoie de singurătate. Trebuie să fiu singură pentru a putea sta de vorbă cu mine însămi. Mă simt atît de îngrozitor de tristă. Ar fi poate infinit preferabil dacă n-aş avea o asemenea înţelepciune în mine şi dacă aş putea să „mă

arunc" pur şi simplu în situaţie. „A te arunca" într-o situaţie nu are totdeauna consecinţe rele, iar o experienţă frumoasă rămîne o amintire fermecătoare, chiar dacă, mai tîrziu, intervin dezamăgiri. Acest lucru a fost descris cel mai bine în *Jurnalul Juliei*[1], de Peter Nansen. Această carte mi-a făcut mare plăcere. Ce m-a tulburat cînd am citit-o a fost faptul că eu nu ştiu să scriu la fel de bine (din punct de vedere al limbii, vreau să spun). Am inima încă tînără şi vie, dar mintea îmi este deja foarte bătrînă, iar această permanentă examinare, cîntărire prudentă şi neîncredere... [indescifrabil] ei sînt tot [...]

Prietenie. Se poate ea altera atît de repede?

Mama spune că e imposibil ca prietenul meu şi cu mine să rămînem pur şi simplu prieteni, după ce am fost iubiţi. Un bărbat nu poate ţine o prietenie prea multă vreme. Dacă mă arăt amabilă cu el, va vrea iubire. Dacă mă arăt întotdeauna distantă... [indescifrabil] îi rănesc sentimentele. Acest lucru m-a deprimat atît de mult, atît de mult. Ah, Doamne, ce ar trebui să sper? Dacă aş putea implora Soarta, dacă aş putea fi sigură, dacă s-ar putea să mi se garanteze de faţă cu martori că arzătoarea mea rugăciune va fi ascultată, m-aş ruga astfel: o, Soartă, fă ca prietenul meu şi cu mine să scăpăm regulii, fă ca întotdeauna întîlnirile noastre să strălucească de bucurie, ca noi să rămînem aceiaşi la bine şi la rău, să nu alcătuim, fie şi *à distance*, decît un singur suflet, ca să ne întindem mîinile unul spre celălalt în efortul nostru spre ceea ce este „mai înalt, mai îndepărtat, mai preţios", sau, după cum spune prietenul meu, spre „Frumos şi Bine", fă să fim sprijin multor necăjiţi. Fă să fiu îngerul lui păzitor, geniul bun al inspiraţiei lui, să-l încurajez totdeauna spre lucruri mari şi noi. Cer poate prea mult? Dacă cer prea mult, atunci nu e nevoie să aibă întotdeauna aceeaşi intensitate, măcar pînă cînd mi s-ar întîmpla ca altcineva să-i ia locul, cineva pe care cu o bucurie supremă să-l numesc soţul meu. Şi acela pe care îl iubesc acum să rămînă un bun prieten de demult. *E posibil?* Ce m-ar aştepta dacă aş merge acum la Zürich? Mi-e teamă să mă gîndesc mai mult la acest lucru. De ce nu pot să fiu fericită? De ce trebuie ca în ultimele zile ale tinereţii mele să adorm, seară de seară, cu cele mai întunecate gînduri? O, nu! O, înger al meu păzitor, fă ca între noi să fie o înaltă şi pu-

ră prietenie, în sensul în care înţeleg eu acest cuvînt; fă ca acest sentiment să-mi ajungă şi să devină o limpede rază de soare în singurătatea mea!

23 septembrie 1909

El o iubeşte; ea este iubită de el. Iată istoria părinţilor mei. În tinereţe, mama a iubit pe altcineva. Iubirea îi era împărtăşită. Erau logodiţi, se tutuiau şi, cînd nu erau unul cu celălalt, îşi trimiteau scrisori înflăcărate. Şi apoi?... Au trebuit să se despartă. De ce? Rudele erau împotrivă. I-au spus logodnicului tot felul de poveşti despre logodnica lui. El îi rănea sentimentele prin bănuielile sale nechibzuite. Nu a mai mers nimic. Ea a refuzat să devină jucăria rudelor şi lui i-a spus într-o zi să nu mai aibă îndrăzneala să-i vorbească de iubire. Astfel se va întîmpla ruptura. Mama a simţit că viaţa ei e ruinată, lumea îşi pierduse culorile, o nouă iubire părea imposibilă. În această perioadă, l-a cunoscut pe tata, care îi obţinu curînd mîna. Inteligenţa sa, fermitatea şi noblеţea caracterului lui, grija tandră pe care i-o purta au impresionat-o pe mama. Ştiu de asemenea să-i cîştige părinţii. În ciuda a toate acestea, ea nu-l iubea; în trei rînduri, se văzu refuzat. Nu a abandonat. A patra oară, a fost „da". S-au căsătorit. Cu greu puteai să-ţi imaginezi două fiinţe atît de diferite.

[...] ce a costat ore de muncă solitară, şi voia acum să fie recunoscut de lume sau cel puţin de prof. Bleuler. Şi nici măcar o singură persoană în preajmă, căreia să i se poată vorbi. Cine poate spune ce e mai valoros? Dacă tai orice contact cu viaţa, ar însemna că nu sînt potrivită pentru ea, că sînt pierdută pentru totdeauna. După ce plecă prof. *Bleuler*, nici n-am mai vrut să-mi regăsesc cumpătul. Am plîns hohotind, fără a acorda vreo atenţie celor cîtorva persoane aflate în apropiere. Avea vreun sens pentru mine? Ce mai căutam în această lume? Recunosc că plînsul a fost o plăcere. Tînjeam după consolare şi mă bucuram că totul se revarsă dintr-o dată.

Trebuia să aibă loc o schimbare, şi o schimbare în mai bine. Într-adevăr, întreaga săptămînă (tocmai am schimbat hotelul pentru a doua oară) ce a precedat audierea lucrării mele[2], am rămas iremediabil deprimată, fiindu-mi îngrozitor de

rău. Îmi rugam îngerul păzitor să mă apere de pierderea minții și întreaga noapte de dinaintea evenimentului fatal am visat că eram cu tata și cu mama; l-am auzit atunci pe tatăl meu spunîndu-mi că un mare destin mă așteaptă pe pămînt, că nu trebuie decît să muncesc calm și cu răbdare. În vis, am început să citesc o carte: eram încă complet captivată la trezire; m-am sculat și am continuat munca, ca și cum nici o îndoială nu m-ar fi tulburat vreodată. Nu am fost surprinsă decît mai tîrziu, pentru că o asemenea tranziție directă de la vis la realitate era remarcabilă, și, chiar și atunci, nici un gînd conștient nu mi-a putut lua pacea. Într-adevăr, tatăl reprezintă în noi elementul străbun, adesea profetic, în orice caz, mai semnificativ pentru destinul individului decît orice atitudine conștientă de moment. Și tocmai în timpul acestei nopți critice acest element și-a făcut simțită forța; acest fapt trebuia să aibă un motiv! Individul poate să bănuiască că se va întîmpla ceva decisiv a doua zi. Ceea ce se și întîmplă, într-adevăr. Disperarea mi-a dat curaj. Am alergat la prietenul meu, căruia de atîta vreme nu mai voisem să-i vorbesc. Mi-am căutat îndelung cuvintele, înainte de a-i putea spune întreaga mea suferință și de a-i propune să-mi citească lucrarea, dacă nu din alte motive, măcar pentru că figura și el acolo. El a ridiculizat calitățile de analist ale *prof. Bleuler*, spunîndu-mi că eu, desigur, nu am ajuns încă să iau în rîs pe cineva care îmi era drag. Ne-am înțeles ca în luna septembrie să îi cer lucrarea *prof. Bleuler*, pentru a i-o trimite prietenului meu. Această perfidie față de bătrînul profesor nu a încetat să mă tulbure. Mai tîrziu, îi voi mărturisi aceasta, dar el nu se va simți mai puțin nedreptățit de rivalul său triumfător, care, cu zece ani în urmă încă modestul său elev și devenit mai apoi, potrivit cuvintelor însuși prof. Bleuler, o „somitate științifică", îl ridiculizează acum pe bătrînul său profesor.

Bineînțeles că am să fac acest lucru, chiar dacă asta înseamnă să-l tratez în acest fel pe prof. Bleuler. Dar ce să fac? Peste toate, a reieșit din convorbirea noastră că ne iubim sincer din nou. Prietenul meu mi-a spus că întotdeauna va trebui să ne păzim să nu ne mai îndrăgostim unul de celălalt: reprezentăm un pericol unul pentru celălalt. Mi-a mărturisit că, pentru el, nici o femeie nu ar putea să-mi ia locul. Ca și cum

ar avea un colier, ale cărui perle sînt toate celelalte admiratoare ale sale, iar eu, medalionul. La început, s-a supărat că nu i-am trimis lucrarea după atîta timp, că nu am încredere în el etc. După aceea, a devenit din ce în ce mai tandru. În cele din urmă, mi-a strîns de mai multe ori mîinile în mîna lui, spunînd că urmează să se deschidă o nouă eră. Ce a vrut mai exact să spună cu asta? Urmează să ne revedem sau nu? Deoarece sînt prea mîndră pentru a merge să-l întîlnesc la el, și există importante obstacole pentru ca el să vină la mine. Cum se va întîmpla?

8 septembrie 1910

Pentru ce, așadar, simt această neliniște, din nou? Pentru ce acest chin? Totul a mers totuși atît de bine zilele acestea. Chiar și astăzi, m-am simțit tînără și puternică și m-am bucurat de tinerețea mea. Astăzi am parcurs pentru întîia oară cărarea care, nu departe de Promenadenstrasse, merge de-a lungul Limmatului. Totul arunca în lumina soarelui cele mai vii culori, după atîtea zile închise. Era încîntător, mai ales să examinezi cu privirea ramurile bătrînilor arbori, care, mult aplecate, aproape netezesc cursul apei. Din păcate, a trebuit să plec, pentru a mă pune din nou pe muncă la disertație, pentru „tortura examenelor". După aceea, fapt încă și mai nefericit, am mers să fac o vizită unei colege, pentru a mă destinde și pentru a o consola de dezgustul ei față de existență. Mai tîrziu, a venit o altă colegă, o femeie care mă irită, și apoi încă un medic rus, de la clinica de chirurgie, un bărbat mic cu părul roșu, complet insignifiant. Am început o conversație prostească despre bărbați și femei: remarci fără rost, banale, doar pentru a spune ceva, și lumea mi s-a înfățișat atunci îngrozitor de lipsită de strălucire. Asta înseamnă tinerețea, forța și înflorirea umanității? Nu voi ajunge așadar niciodată într-un alt mediu, printre oameni cărora viața să le fie la fel de dragă ca și mie, care să știe să găsească frumusețea în fiecare lucru și să nu se mulțumească să-și bată joc întotdeauna de tot? Măcar de ar mai spune și ceva nou și inteligent! Ce doresc? Ah, iată din nou dificila întrebare: ce-mi doresc. Îngerul meu păzitor avea dreptate să-mi promită împlinirea a tot ceea ce-mi doresc, dacă prin a dori se înțelege

lucrul după care tînjește orice ființă. Abia mi-am rostit neliniștile în ceea ce privește soarta lucrării mele, abia că am formulat dorința, care îmi pare de nerealizat, de a nu avea de jucat acest rol de trădător față de prof. Bleuler, că ea a și fost împlinită: a doua zi, eram la prof. Bleuler. Fu din nou foarte prietenos, mi-a spus că nu a putut verifica în fapt decît o zecime din lucrarea mea, dar aceasta fiind corectă, are încredere în ce privește restul. M-a întrebat dacă nu aș dori să public lucrarea într-o revistă freudiană, sau poate că aș vrea să-i vorbesc eu însumi doctorului J. sau poate aș vrea să i-o las s-o citească. Am ales această ultimă soluție. Astfel, am scăpat de o mare greutate și nu mai e nevoie să mint: pot să-i scriu prof. Bleuler că îi trimit lucrarea dr. J. Acum, va fi într-adevăr publicată? Poate că nu va mai fi loc, mai ales pentru o lucrare atît de întinsă? De ce mă tem atît de mult să o public? Ei bine, firește că simt o mică satisfacție. „Mică" — pentru că sînt, în general, foarte neîncrezătoare și mi-ar plăcea să adaug: „se non è vero è ben trovato"[3]! Dar acum va trebui să fie „ben trovato"! Uneori mi se pare că în ochii lumii savante care o va citi voi trece drept o atotștiutoare lăudăroasă, care vrea să dezvăluie lumii întregi prima nerozie care i-a venit în minte. Nu, dacă e să vorbim serios, se găsesc multe lucruri interesante și stimulatoare în lucrarea mea, și din acest motiv merită să fie citită, chiar dacă nu este o operă extraordinară. De asemenea, este vorba despre bucuria pe care ea o va face părinților mei care mă... [...]

[...] face să aștept cu nerăbdare editarea în revistă; de asemenea, păstrez față de aceste gînduri o distanță puțin critică; este vorba mai curînd de reverii, despre întîlnirile cele mai interesante pe care, prin munca mea, voi fi nevoită să le am etc.

Și prietenul meu? Trebuie să exprim cu respect aceeași dorință în ceea ce-l privește? Ah, da, ce trebuie să-i doresc? Dragul meu, bunul meu prieten! Cel mai greu este să doresc ceva coerent!

9 septembrie 1910

Dumnezeule, cît de fericită sînt! Am primit chiar acum o scrisoare de la prof. Bleuler: „Dragă domnișoară Spielrein, Pot să vă rog să trimiteți lucrarea dr. *Jung*, la Küssnacht, pen-

tru ca el să judece dacă aceasta se va potrivi pentru *Jahrbuch*? Cu cele mai bune urări, al vostru devotat, Bleuler"

Totul se potriveşte aşadar în mod nesperat. Bunul prieten vechi! Aşadar, nu a uitat! Cum să-i răspund, acum? Mi-ar plăcea atît să-i spun cît de recunoscătoare îi sînt, dar respectul nu îngăduie decît puţine cuvinte. Şi acum, încă o ultimă grijă: dr. Jung va găsi lucrarea publicabilă în *Jahrbuch*? Ah, îngerul meu păzitor, dacă aş putea să am repede o siguranţă! Se poate ca o stea bună să se ridice şi pentru mine? Se poate ca „fanteziile" mele să conţină o oricît de mică parte de adevăr? Mulţumesc, mulţumesc de o sută de ori, Soartă binevoitoare!

11 septembrie 1910

„Să mergem, Rătăcitorule, eşti gata? Rămîi calm şi păstrează-ţi sîngele rece! Alergi spre pierzanie dacă ajungi să-ţi fie frică."

Ah, aceste două nopţi au fost foarte rele. Dragostea mea pentru el m-a copleşit cu o înflăcărare sălbatică. Uneori rezistam cu violenţă, alteori îmi abandonam fiecare deget sărutărilor şi mă agăţam de buzele lui, devorată de dragoste. Dar cît de stupid este să vorbesc despre asta! Deci aşa sînt; eu, care de obicei sînt un suflet pur şi rece, cu raţiunea limpede, îmi permit asemenea fantezii! Cum să mă ţin deoparte de această forţă sălbatică? Acum, sfîrşită, rămîn aşezată aici, după furtunile îndurate, şi îmi repet cu străşnicie: nu asta! Mai bine ar dori o prietenie perfect pură, fie şi *à distance*. E totuşi sigur că mă iubeşte, dar „există un dar", cum spunea bătrînul nostru profesor de istorie naturală, şi anume că... prietenul meu este deja însurat. Ajungem să ne cunoaştem, să ne iubim, pe nesimţite: deja era prea tîrziu pentru a fugi. Nu o dată, am cunoscut „îmbrăţişări tandre". Da, a fost ceva foarte important! După aceea, a intervenit mama, ajungîndu-se la o dispută între ea şi el, apoi între el şi mine. Nu am putut să mă despart de el în astfel de circumstanţe: cîteva luni mai tîrziu, simţindu-mă mai puternică, am mers să-l întîmpin la ieşirea de la curs. A vrut mai întîi să fugă, nevăzînd în mine decît un duşman şi temîndu-se poate de un scandal. Copil prostuţ. L-am liniştit şi i-am mai spus că nu venisem pentru a „începe" ceva cu el, ci pentru că îmi rămăsese cu orice preţ drag,

pentru că dorisem să-l văd ca pe o persoană bună și nobilă și pentru că voiam, din acest motiv, să-i aduc la cunoștință atitudinea sa nu prea elegantă față de mama și față de mine. Atitudinea i s-a schimbat imediat; arătă o adîncă remușcare și a vorbit despre persoana răutăcioasă care ne bîrfește și din cauza căreia el, prietenul meu, a crezut că îl detestam și îl denigram în toate privințele. Cum puteau exista oameni atît de lipsiți de caracter și cum a putut el să creadă asemenea lucruri!

Ne-am despărțit buni prieteni, urmînd a ne revedea ca buni prieteni. Dacă mai înainte mă puteam îndoi de sinceritatea sentimentelor lui, acum, am văzut foarte clar că mă iubește. Poate în trecut avea o oarecare neîncredere față de mine, care acum a făcut loc unei încrederi nepătate. Dîndu-mi să citesc jurnalul său intim, mi-a spus, cu o voce joasă și abia auzită: „Soția mea este singura care l-a citit... și dvs." A spus că nimeni nu putea să-l înțeleagă la fel de bine ca mine. Pentru că el are o soție, am adesea impresia că prin jurnalul meu comit o nedreptate evocînd iubirea noastră de acolo de unde jurnalul lui se sfîrșește. Poate e adevărat, dar am argumente pentru a scuza această atitudine. Iubirea noastră se întemeiază pe o profundă înțelegere spirituală și pe interese intelectuale comune. „Ce ochi inteligenți", suspina el uneori, sau îi dădeau lacrimile în timp ce discutam o problemă oarecare, cum ar fi psihologia muzicii wagneriene, pentru că el avusese exact aceleași reflecții, încercase aceleași emoții și se exprimase cu aceleași cuvinte (în textele publicate de asemenea). Și pentru el eram gata să mor, să-mi sacrific onoarea. Era prima dragoste a tinereții. Mi se părea imposibil să trăiesc fără el, sau, cel puțin, să nu trăiesc pentru el, pentru copilul pe care voiam să i-l dau. Îi scriam poezii, îi închinam cîntece, zi și noapte nu mă gîndeam decît la el. Și totuși soția sa[4], care, după cum reiese din jurnalul său, a ezitat îndelung înainte de a se căsători cu el, pentru că, în ciuda dragostei, era deprinsă cu un confort personal și nu dorea orice „sclav al unei ideologii"; soția sa e protejată de lege, respectată de toți, în vreme ce pe mine, care voiam să-i sacrific lui totul, fără cea mai mică considerație pentru mine însămi, societatea mă consideră imorală, amantă, poate chiar o *maîtresse*! Cu soția sa, se

poate arăta peste tot în mod deschis, eu trebuie să mă disimulez în colţuri întunecoase. Este adevărat că eu însămi nu am vrut niciodată ca iubirea noastră să fie trîmbiţată pe stradă, parte din consideraţie pentru situaţia sa socială şi pentru soţie, parte pentru a nu păta un lucru sfînt; dar am suferit întotdeauna pentru că trebuia să ne ascundem sentimentele. Adevărat, dorea să mă introducă în casa lui, să devin o prietenă a soţiei lui, însă evident că soţia nu ar fi vrut să ia parte la o asemenea situaţie, chiar dacă, *„volens-nolens"*, multe lucruri trebuie să rămînă ascunse de ea. Adesea, resimt atît de viu forţa pe care mi-o dă suferinţa şi înrudirea sufletelor noastre, încît mă întreb dacă nu ar trebui să încerc să-l smulg soţiei sale, îngerul meu păzitor asigurîndu-mă că pot reuşi tot ceea ce doresc, cum mi-a dovedit deja de atîtea ori, în situaţii în care nu aş fi crezut că e posibil (voi da alte exemple mai tîrziu). Dar trebuie să-mi doresc cu adevărat asta? Am putea atunci să fim într-adevăr fericiţi? Cred că nu am fi nici unul, nici celălalt, deoarece mi se pare că gîndul la soţia şi la copiii lui nu ne va da linişte. Nu îi doresc absolut nici un rău soţiei sale, nu pot decît să înţeleg prea bine poziţia ei faţă de mine; o cunosc puţin, dar prietenul meu nu a putut să aleagă decît o fiinţă bună. Cît de des am suferit din cauza ei, de cîte ori nu i-am cerut iertare în gînd pentru durerea pe care i-am adus-o în căminul liniştit! Iubirea mea nu mi-a adus niciodată altceva decît durere; nu există decît momente izolate în timpul cărora, stînd la pieptul lui, puteam să uit totul, în timpul cărora nimic, nici gîndul la tot ceea ce situaţia noastră avea tragic, nu mă putea scoate din extazul meu; chiar şi ironiile cinice — „fiinţele umane sînt maşinării atît de curioase" — erau inofensive pentru mine.

Şi acum? Se apropie din nou de mine. Aş putea (de vreme ce tot îl iubesc) să-i fac un băieţel, aşa cum am visat întotdeauna împreună? Apoi el s-ar întoarce la soţia sa. Dacă ar fi atît de simplu! Am suferit deja în aşa măsură, încît mă gîndesc un pic mai mult la mine însămi, încît mă tem de iminenta suferinţă a despărţirii şi a singurătăţii care va urma poate pentru tot restul vieţii mele, pentru că aş putea avea deja 27 de ani înainte ca copilul să fi împlinit un an. Cum aş putea atunci, cu un copil lîngă mine, să sper într-o nouă iubire? Ambiţiile mele ştiinţifice vor avea de asemenea de suferit

grav: cu micuțul, nu voi mai fi primită niciunde. Și aceasta ar fi doar cea mai bună dintre situații: ce se va întîmpla dacă eu nu voi rămîne însărcinată? Nu vom face decît să ne tulburăm, prin această apropiere, prietenia noastră pură, și tocmai prietenia o prețuiesc eu mai presus de orice.

Trebuie așadar să încerc să mă îndrăgostesc de altcineva, dacă mai e posibil. Vreau să fiu iubită și respectată, vreau să-mi unesc viața cu a lui, astfel încît să nu am doar strălucirea unui meteor, cu chinuri prezente și viitoare, astfel încît mîndria mea de femeie să nu aibă mereu de suferit și nici eu să nu am de suferit din cauza altora. Dacă asta ar fi măcar posibil! Nu e ușor să renunț la gîndul la micuțul meu, la Siegfried al meu atît de dorit, dar ce e de făcut? Da, bunul meu prieten! Nu-mi este ușor, dar nu văd altă ieșire. Totuși, să fiu fermă și să nu ajung într-un sentimentalism idiot. Doresc din tot sufletul ca prietenul meu să-mi păstreze prețuirea și dragostea sa, și să le păstreze întotdeauna la fel de vii în conștiință ca și mine, în acest moment. Am putea deveni periculoși unul pentru celălalt. Și acum — poate să fie fericit! Numai de-aș putea primi repede vești despre lucrarea pe care i-am trimis-o. Neliniștea nu-mi dă pace, cu atît mai mult cu cît aștept încrezătoare să trec prin încă o furtună în legătură cu acest lucru.

14 septembrie 1910

Într-adevăr, era chiar o furtună! Am traversat multe pînă azi și altele infinit de numeroase mă așteaptă încă. Am primit adineauri un bilet drăguț de la el, în care îmi spune „dragă prietenă" și pe care îl semnează „prietenul dvs.". Spune că unele pasaje din lucrarea mea l-au încîntat mult. Ieri, a venit o a doua scrisoare, al cărei ton era mult diferit: îmi reproșează că îi ignor în orice circumstanță și, ca să zicem așa, intenționat numele, că nu fac niciodată referire la scrierile sale și, într-un cuvînt, că îmi bat un pic joc de el. Dar, Doamne, dacă ar avea măcar o idee despre cît sufăr, și sufăr încă, din cauza lui! Ce e atît de uimitor în faptul că mă tem să-i citesc scrierile, nedorind să cad din nou sub stăpînirea sentimentelor mele? Ce e atît de uimitor în aceea că adopt astfel inconștient o atitudine negativă? În ultima scrisoare, îmi spune

„Dragă Fräulein" şi semnează „Al dvs. devotat, dr. Jung". Citind asta, aproape am fost dărîmată de tristeţe. Apoi m-am calmat şi m-am bucurat că reacţionează atît de puternic la comportamentul meu şi că vrea să mă rănească prin tonul său rece. Şi apoi bucuria se transformă din nou în pasiune violentă, şi dimineaţa [...]

[...] frumoasă casă, dar el nu părea să audă şi a ajuns deîndată la cazul meu, ceea ce m-a afectat foarte neplăcut. Pe masa lui am văzut o scrisoare care, desigur, îmi era destinată, dar eram atît de emoţionată, încît nu am putut să reţin nimic din ea, doar începutul: „dragă Fräulein" şi sfîrşitul „Al dvs. devotat, dr. Jung". I-am explicat, pe cît posibil, că, în ciuda afecţiunii mele pentru el, nu puteam să-mi împiedic natura mea mîndră să reziste marii sale influenţe. Totul a decurs foarte bine. Mi-a propus să lucrez împreună cu el la disertaţie, pentru ca ea să poată fi acceptată de *Jahrbuch*. Mi-a spus că este un caz atît de interesant, încît s-ar putea să fiu primită direct ca membru al Societăţii Psihiatrice. După cîteva ezitări (din pricina tulburării psihice la care mă supunea prezenţa sa), am acceptat. Astfel, această dorinţă ce îmi părea atît de fabuloasă poate să se realizeze şi ea; totuşi, inima mea nesatisfăcută se strînge dureros, pentru că îi lipseşte încă lucrul principal, care este dragostea. Ah, din nou acest „ce e de făcut?"! Îmi vine greu să cred că aş putea iubi pe cineva aşa cum îl iubesc pe prietenul meu. Mă tem că viaţa mea e ruinată. Singura salvare ar fi ca el să îmi aparţină, dar întrucît e imposibil din cauza soţiei sale, şi pentru că nu pot totuşi să-i doresc acesteia nenorocirea de a fi abandonată, nu rămîne decît o soluţie: ca soţii să se plictisească unul de altul şi ca femeia să fugă cu un „francez". E o dorinţă puerilă, desigur, fantezistă şi, în cazul unei elveţience, imposibil; totuşi, de-a lungul acestei nopţi demente, nu am găsit altă consolare decît să-mi imaginez o asemenea soluţie. Ce n-aş da să fie posibil! Hai, Rătăcitorule, fii tare! Orice-ar fi, pentru moment, munceşte! Mi-e ruşine că mi-am risipit astfel timpul. Curaj! Ah, da: curaj!

[?] septembrie 1910

Geniul meu interior îmi spune că sînt o „curcă plouată". O, Îngerul meu păzitor, dă-mi puterea să îndur totul! Deja

i-am opus în mai multe rînduri o „rezistenţă" inconştientă prietenului meu: sîmbăta trecută, am făcut la fel, adică am ajuns cu tramvaiul la staţia din port exact la ora la care vaporul se pregătea să plece; de această dată totuşi, am devenit furioasă şi, în ciuda vocii interioare care mă atenţiona că am să cad, am sărit din tramvai şi... am căzut. Am căzut pe genunchiul stîng (după dr. Stekel, partea stîngă înseamnă dorinţe incestuoase), sfîşiindu-mi rochia şi îndoindu-mi umbrela. În această stare, am alergat la vapor, pe care abia am reuşit să-l prind. „Dar ce curcă plouată eşti!", îmi spunea ceva în mine, şi am simţit atunci că aşa şi eram. Şedinţa cu el m-a obosit şi mai mult. La intrare, copiii săi, două fetiţe adorabile şi un băieţel[5], au venit alergînd în întîmpinarea mea. Mă simţeam pe de-a-ntregul ca şi cum aş fi plonjat în apă rece, abia de le puteam vorbi micuţilor. Eram, în faţa acestor copii, slabă şi neputincioasă, orice „dorinţă" îmi repugna. Ce voiam exact? M-am aşezat umilă, am vorbit raţional, dar în acelaşi timp... dacă m-ar fi putut vedea cineva înghiţindu-mi lacrimile, una după alta! El a rîs de necazul meu cu tramvaiul şi mi-a recomandat să nu caut să-mi împlinesc „dorinţele anxioase". Am rîs la rîndul meu şi mi-am spus în forul meu interior că sînt o „curcă plouată". Oh, cum m-au îndurerat toate acestea! A nu fi decît una printre atîtea altele care tînjesc după el şi să primeşti în schimb doar o privire binevoitoare, cîteva cuvinte amicale! Să ridic privirea către el şi să mă grăbesc să-i împlinesc fiecare dorinţă pentru a nu-i provoca mînia asupra lui însuşi? Pentru că, dacă cineva nu reuşeşte să ţină cont de vanitatea sa — trebuie să facă amară penitenţă: îşi asumă un ton rece, oficial, şi cine suferă din cauza asta? Nu el, bineînţeles: o mică supărare poate fi alungată cu ceva muncă; iubirea pentru o femeie poate fi înlocuită de iubirea pentru alta, şi atunci cu siguranţă acea femeie va fi umilită în cele din urmă şi va îndura zile chinuitoare şi nopţi fără somn, prostuţa fată. Mai tîrziu mi-am dat seama că mi-am servit bine numele de „curcă plouată" printr-un zel excesiv: cînd natura mea mîndră se revoltă, cînd tentaţia de a-l face să fiarbă o oră în plus e prea puternică, atunci ar trebui să asculţi pentru a evita umbrela stricată. Pe scurt, înainte de aceste evenimente, am visat că umbrela mamei mele era veche, în timp ce a mea

era nouă și elegantă. Acum nu mai e atît de frumoasă și de fiecare dată cînd dau de acest obiect mizerabil îmi vine să exclam: „Curcă plouată!" Și acest lucru trebuie depășit! Am discutat atîtea chestiuni interesante. El a sugerat să-mi public cel de-al doilea studiu[6] împreună cu al său și al dr. Honegger[7]; a găsit că legătura „instinct sexual–instinct de moarte" merită să fie urmărită. M-am cramponat de interesul meu științific, am visat la episoadele viitoarelor mele succese și astfel m-am forțat să mă întorc la „rațiune". Astăzi, două lucruri m-au derutat din nou. După-amiază, m-am dus la o expoziție de artă. M-am simțit complet pierdută printre toate acele tablouri. Ar fi putut să-mi dea un sentiment de plăcere dacă nu aș fi fost chinuită de gîndul penibil că acest domeniu enorm este *terra incognita* pentru mine, care de fapt știu atît de puțin. Mai e oare posibil să umplu aceste lacune? Nu mai sînt totuși atît de tînără. Mai pot primi oare o astfel de educație? Chiar dacă aș vrea să particip la conferințe universitare despre istoria artei și mitologie, oare memoria mea nu va eșua cînd va fi vorba să-mi reamintesc și să organizez un material atît de imens? Să fiu oare un caz fără speranță? Aș fi în stare să fac o muncă sistematică? Am ajuns acasă cu această dispoziție sumbră și m-am forțat să mă ocup de textul meu de patologie. Nu a fost prea surprinzător că m-am concentrat atît de greu și că, după ce mi-am îndeplinit sarcina cu scrupulozitate, mintea mea era într-o zăpăceală totală. I-am imputat în întregime acest fapt prietenului meu, pentru că în acele zile de la început eram capabilă să-mi fac munca foarte bine. Acum mi-a apărut ideea că dacă mai continui astfel nu voi fi niciodată în stare să mă pregătesc pentru examene; poate s-ar cuveni să renunț la vizitele la el. Dar pe de altă parte, ce va deveni în acest caz disertația mea? Ieșind să mă plimb, am întîlnit-o pe Frl. Aptekmann[8]. A fost pacienta prietenului meu, iar acum este „una printre altele". El mi-a spus că ea nu s-a numărat printre cele pe care le-ar fi putut iubi. Am senzația că nu este foarte inteligentă. Totuși, e frumoasă și este o fată decentă și din acest motiv am acceptat bucuroasă dorința ei de a face cunoștință. Nu era interesată de poziția mea vis-à-vis de el. Nici nu știa că acum ar fi ceva între mine și el. Îl iubește și crede că și el o iubește. „Binecuvîntat este cel ce

poate crede." În scrisorile adresate ei, el folosește salutul „Dragă colegă"! L-a întrebat dacă poate să vină să-l vadă mîine. Pentru că dimineţile sînt eu cu el, i-a fixat o întîlnire la 6.00 p.m. Se duce la el din cauza tezei, pe care el o supervizează. Mi-a spus că are senzaţia că se vor întîlni seara şi că va fi ceva foarte intim. Era foarte fericită din cauza asta — ochii îi străluceau, obrajii i se înroşiseră. Nu am vrut să o mîhnesc; i-am spus cu un zîmbet, de parcă dr. Jung ar fi fost un oarecine pentru mine: „Oh, o să-l vedeţi! Aceasta are o semnificaţie profundă. Vă doresc succes" sau ceva de genul ăsta. Dar, dar! În ce noapte neagră m-a aruncat acest fapt curînd după aceea, marţi, la ora 6.00 p.m.! Nu era oare aceasta ora la care obişnuiam să mă duc la el, în general, cu o apăsare pe suflet, dar uneori atît de fericită! Iar acum pot să mă duc dimineaţa devreme, ternă, obosită, pentru că trebuie să renunţ la iubire. Ea din contră, speră şi străluceşte de pasiune. Cine ştie; pe mine, el mă consideră periculoasă; se ţine în gardă în prezenţa mea, iar iubirea faţă de mine, pe care o reprimă, şi-ar putea găsi un nou obiect în ea. În fond, am făcut acelaşi lucru cu dr. Lutz, cîndva. Dar despre acest lucru poate altă dată. „Deci farmecul tău s-a dus", mi-am spus, şi mi-am amintit de diferitele femei ale lui Mark din *Jurnalul Juliei*. Oh, Îngerule păzitor, apără-mă de o astfel de teribilă experienţă. Nu pot fi una printre altele. Este de o absolută necesitate să văd dragostea lui pentru mine înflorind uneori şi în condiţii potrivite aş putea să o canalizez spre o formă mai calmă. Am nevoie să nu fiu schimbată atît de curînd cu o altă fată, care în plus este perfect insignifiantă. Mi-a dat el oare vreodată sufletul lui? Acum sînt îndeajuns de calmă, am să mă duc în pat şi îmi doresc o noapte cu adevărat liniştită, astfel încît mîine să mă întîlnesc cu prietenul meu avînd inima plină de o bucurie pură şi să văd şi în el acelaşi lucru. Vreau acest lucru din străfundul sufletului meu. Vreau, vreau cu toată credinţa mea tînără să nu mai fiu din nou o „curcă plouată".

[?] septembrie 1910

Cît de fericită şi nebunatică sînt, atît de tare încît nici nu-mi pot aprecia propria fericire şi mă arunc cu atîta energie în emoţie, încît ajung curînd să fiu orbită şi să văd tot ce

are legătură cu mine ca fiind sumbru. Aşa că şi acum sînt în această dispoziţie *post factum*; vreau să mă opun, mulţumindu-i îngerului păzitor din tot sufletul că mi-a împlinită această ultimă dorinţă.

Seara

Da, sînt fericită, uneori atît de fericită, că aş vrea să îmbrăţişez pe toată lumea şi uneori... Aş vrea să urlu de disperare. Afară cineva cîntă: „Şi dacă vreodată dragă..."! Da, drag prieten bun. Te iubesc şi mă iubeşti. Lucrul pe care-l doream s-a împlinit de puţin timp: el şi-a arătat iubirea aproape prea clar. Cum s-a ajuns aici? Marţea trecută n-a putut să mă primească. Telegrama pe care mi-a trimis-o a ajuns prea tîrziu, aşa că eram deja în Küssnacht. Aici am aflat de la slujnică că doctorul nu poate fi văzut etc. Ce curcă plouată m-am simţit atunci! De asemenea, ploua. Am plecat spre casă fără să aflu cînd aveam următorul vapor; unul tocmai ajunsese, aşa că ar fi trebuit să aştept o oră întreagă. Nu eram în stare să urc pe vapor; vaporul însemna prea multe asociaţii dureroase pentru mine; am ales trenul, unde am stat cu suspiciune în suflet, abia stăpînindu-mi lacrimile. Dar eram furioasă! Deci asta numeşti tu prietenie! Nici măcar nu s-a deranjat să coboare scările şi să-şi ceară scuze că m-a pus să călătoresc pînă la Küssnacht degeaba. Dacă aveam milioane şi un soţ, cred că altfel ar fi stat lucrurile, dar aşa, eram doar eleva lui, o studentă rusoaică la ananghie. De ce să dea dovadă de o atenţie particulară în ce mă priveşte? „Aşteaptă puţin", mi-am spus, „dacă nimic nu mai e sfînt pentru tine, atunci aşa să fie; o să-i povestesc colegei mele totul!" Dar pe măsură ce mă apropiam de casă, am revenit asupra deciziei. Am avut întotdeauna principiul de a nu acţiona sub impulsul furiei şi am şi de astă dată de ce să mă felicit pentru acest principiu bun. M-am apucat de munca pe care plănuisem mai devreme să o fac, adică să-i citesc lucrarea[9].

Dar după cîteva rînduri, am fost din nou complet stăpînită de el; mi s-a părut atît de penibil să vorbesc cu această persoană strălucită despre trivialităţi precum manierele sale proaste, cînd existau atîtea teme interesante de discuţie! Am hotărît să-i reproşez odată că ar vrea să-şi reducă prietena la

o sclavă, iar apoi să nu mai vorbesc despre asta; voi lua pur şi simplu ce vrea el să-mi dea; oare poate să mă ajute faptul că operele lui mă transportă dincolo de mica existenţă personală, iar toate bucuriile şi suferinţele mele îmi apar drept frivolităţi copilăreşti? Acum mă simt complet împăcată. I-am spus colegei mele doar cît de nepoliticos a fost dr. Jung cu mine, fără să-i divulg detalii despre relaţia noastră. Seara am aflat că i-am făcut prietenului meu o nedreptate; că în acea zi i se născuse o fetiţă şi nu şi-a putut lăsa soţia singură. Această veste m-a făcut, de înţeles, să mă simt bucuroasă şi penibil în acelaşi timp, totuşi mi-a fost bine şi m-am întors la muncă. Cînd m-am privit în oglindă înainte de a mă duce la culcare, m-am înfricoşat: nu eram eu, această faţă împietrită care mă privea cu ochi negri cercetători şi arzînd cu o flacără sumbră; era un lup încruntat şi puternic, care pîndea în adîncuri, gata să sară. „Ce vrei?", m-am întrebat singură, îngrozită. Apoi am văzut totul distorsionat în cameră; totul devenise straniu şi îngrozitor. „Marele îngheţ care va veni..." Apoi m-am dus la culcare. A doua zi m-am simţit transformată. Aerul era răcoros şi am inspirat entuziasmată prospeţimea. M-am simţit ca într-o zi de vară, limpede şi răcoroasă, pe Marea Nordului, cu o priveliştе largă, limpede şi liniştită înaintea mea şi eu însămi simţind o incitare calmă ca marea respirînd prin valurile sale mari. „Vrei?", m-a întrebat ceva din adîncuri. „Oh, da!", am răspuns cu entuziasm, fără să ştiu despre ce e vorba. Copacii, iarba, oamenii plimbîndu-se pe malul mării, totul părea aranjat într-un mod pictural. M-am simţit sortită unui lucru măreţ, lăsînd la o parte toate micile griji. Acest sentiment a persistat pînă la amiază, cînd prima întîlnire cu o persoană reală mi-a disipat întreaga „dispoziţie". A rămas însă o urmă subţire, astfel încît scrisoarea prietenului meu m-a transportat iarăşi în regiuni suprapămînteşti. A doua zi l-am văzut. Ar fi trebuit să lucrăm. În loc de asta, am stat şi am discutat despre relaţia instinct sexual–instinct de moarte, despre reprezentarea reflecţiei asupra timpului sub aspectul morţii, teoriile despre dementia praecox şi despre lumea străbunilor noştri. Am tot vorbit. Prietenul meu m-a ascultat cu entuziasm, apoi mi-a arătat lucrarea lui, netipărită încă, şi o scrisoare către prof. Freud şi răspunsul lui Freud[11]. Mi-a ară-

tat aceste lucruri pentru că era prea incitat de paralelele din gîndirea și sentimentele noastre. Mi-a spus că această descoperire îl îngrijorează, pentru că îl face să se îndrăgostească de mine. Am văzut foarte bine ce însemn pentru el. Nu puteam afla mulțumire mai mare. „Deci nu sînt una printre altele, ci sînt unică și cu siguranță nici o fată nu-l poate înțelege ca mine, nici una nu-l poate surprinde cu un sistem de gîndire independent în întregime analog cu al lui. El se opune, nu vrea să mă iubească. Dar acum trebuie, pentru că sufletele noastre sînt atît de apropiate, pentru că, fie și despărțite, opera noastră comună ne unește." Da, așa cum am mai spus, sentimentele erotice pot fi ușor reprimate pentru o prietenie nobilă și frumoasă. M-a îndemnat să-mi scriu noul studiu despre instinctul de moarte, dar i-am spus că vreau mai întîi să-l termin pe cel la care lucrez acum[12]. Mîine am să-l văd din nou și am stabilit că de data asta vom munci. Acum, singura mea dorință este să rămînem „prieteni" mîine.

9 octombrie

S-au întîmplat multe lucruri. Mai multe despre asta altă dată, poate. Acum pot să cînt același cîntec ca mai înainte, că vreau să iubesc. Noaptea este atît de minunat, atît de înșelător de cald. În depărtare, se aude sunetul tînguitor al unei viole. Siegfried, micul meu fiu! Odată va trebui să exprimi ce simte mama ta acum. Va trebui să îți găsești singur un tată vrednic de tine! Dacă nu o să se întîmple așa, dacă toată inteligența și marea mea sensibilitate mi-au fost date doar pentru a percepe inutilitatea mea pentru viață și pentru a vedea visul tinereții mele dispărînd, atunci... nu mai pot continua să trăiesc.

Trebuie să fiu foarte prudentă în ceea ce afirm, dar cred că sînt capabilă să mă ucid cu cianură în prezența idolului tinereții mele. Sub atingerea pasiunii, nu mi-e frică de moarte! Dar de ajuns cu această fantezie macabră. Încă mi-au mai rămas cîțiva ani, nu trebuie să disper — curaj!

18 octombrie 1910

În loc să lucrez — îmi scriu jurnalul! Nu, cu siguranță că acest lucru nu va continua pe termen lung! Astăzi încerc o

nouă abordare... mai întîi, descriu ce s-a întîmplat. „A fost... a fost... un vis minunat" — cuvintele unui cîntec pe care l-am compus. Da, acest vis a fost Siegfried. Trebuie să spun totul în ordine? „Oh, Îngerule păzitor, fie ca dorul meu să fie de origine divină!" Aceste cuvinte ale prietenului meu le-am strigat noaptea trecută, pentru că acesta a fost gîndul care m-a muncit toată noaptea, faptul că aş putea fi una printre altele, că realizările mele n-ar depăşi mediocritatea, iar „chemarea mea de sus" poate fi un vis ridicol pentru care acum trebuie să plătesc. Se pune întrebarea din ce motiv nevoia de a crede într-un destin superior e atît de înrădăcinată în mine? Aceasta poate proveni în parte din ereditatea paternă[13], dar ştim sau mai degrabă cei ce admit rolul tatălui în destinul individului ştiu că tatăl meu trebuie să aibă un *analogon* în mama mea, care l-a ales. Se poate ca aşa să se fi întîmplat: străbunicul şi bunicul meu au fost amîndoi rabini şi astfel — aleşii Domnului. Încă îmi amintesc de străbunicul meu, pe cînd aveam trei, patru ani, ca de un om masiv, prietenos, îmbrăcat în negru. Ceea ce mi-a făcut o impresie mai puternică a fost ceea ce am auzit despre el: era un rabin foarte respectat în Ekaterinoslav. În oraşul nostru, oamenii l-au purtat pe braţe pe străzi. S-au spus multe poveşti despre capacităţile lui profetice. Îmi amintesc povestea despre moartea lui: şi-a prezis calm vremea cînd va muri cu o exactitate de minute. Nu a murit, ci mai degrabă ne-a părăsit şi s-a dus la Dumnezeu, care l-a chemat. Bunicul este încă în viaţă. Este senil, dar a rămas viu şi iubitor. Bunicul meu iubea oamenii. Casa lui era deschisă tuturor. Numeroase rude au trăit în casa lui şi li se dădea voie să ia atîţia bani cît aveau aveau nevoie. Nu i-au mai rămas destui ca să-i ofere o zestre fiicei lui, dar nu s-a îngrijorat: credea cu fermitate că Dumnezeu va avea grijă de ea şi a avut dreptate. Chiar şi străinii aveau dreptul la binefacerile lui. Existau povestiri despre cum odată a apărat pe cineva la tribunal, altădată a înfruntat doi băieţi care băteau o femeie pe stradă, cum şi-a dat ultimele trei ruble unei femei sărmane etc. Este semnificativ faptul că tata vorbeşte cu mare respect despre bunicul, aşa cum nu vorbeşte despre nimeni; îi admiră inteligenţa şi marea lui capacitate de a iubi. Este semnificativ că toată lumea nu are decît laude pen-

tru bunicul: „scumpul tău bunic", „bunul tău bunic", „fermecătorul dvs. bunic", aşa îmi vorbesc oamenii despre el, chiar şi cei pe care nu-i cunosc. Este de asemenea remarcabil că bunicul meu putea, în locuri publice sau la tribunal, să-şi permită să vorbească într-un fel care nu era tolerat în Rusia. S-ar putea crede că un asemenea om, temperamental, totdeauna vesel, nu a adunat din viaţă decît trandafiri, dar nu-i aşa. Pe cînd era tînăr a suferit o decepţie. Femeile erau foarte atrase de el, pentru că pe lîngă natura sa iubitoare era un bărbat extrem de arătos. A ales-o pe una dintre altele: fiica unui doctor. Doctorul, ca reprezentant al comunităţii creştine, a fost considerat un necredincios. Străbunicul meu nu putea, bineînţeles, să tolereze acest lucru. Visul tinereţii bunicului a fost distrus şi s-a căsătorit cu o fată care-i fusese aleasă. Bunica a fost o fiinţă iubitoare, care a suferit îndelung. Aparent, nu era foarte inteligentă. Dintre cei patru copii ai bunicilor mei care au supravieţuit, fiul cel mare e idiot; cel de-al doilea copil, o fiică (mama), este foarte inteligent, cel de-al treilea, este un fiu limitat, cel de-al patrulea, un fiu, foarte inteligent. Toţi copiii au un foarte bun simţ muzical, ca şi bunicul. Oare şi bunica avea simţ muzical, mă întreb acum? Bunicul trebuie să-şi fi întreţinut în mod conştient imaginea primei iubiri, pentru că el consideră studiul ştiinţelor creştine mai important ca orice altceva. Fiica lui se presupunea că trebuie să studieze, doar să studieze; nu i se permitea să facă treabă prin casă. În ciuda tuturor ameninţărilor îndreptate către el ca rabin, şi-a trimis fata la *Progymnasium*-ul creştin (care apoi s-a numit *Gymnasium*) şi a făcut tot ce s-a putut pentru ca ea să beneficieze de o educaţie universitară. Mama, care învăţa totul cu uşurinţă şi cu aviditate, era mîndria şi bucuria lui. Cum s-a manifestat acest complex la mama mea? [Propoziţie indescifrabilă.] Prima ei dragoste, cu care s-a logodit, a fost medic. Aşa cum am menţionat, cei doi s-au despărţit forţat. Deci mama mea a iubit un om care încarna inteligenţa şi profesiunea medicală. Acest bărbat nu era foarte religios, dar pentru bunicul meu nu el era necredinciosul pe care mama ar fi trebuit să-l caute, dacă păstrăm analogia. Mamei îi era foarte frică să se îndrăgostească de un creştin sau să fie iubită de un creştin. Ce s-a întîmplat? Un

bărbat care era creştin, o persoană respectată în Sankt Petersburg, murea de dragoste pentru mama; ea i-a spus că nu s-ar mărita niciodată cu un creştin, pentru că şi-ar distruge părinţii; a doua zi el s-a împuşcat. Multă vreme, mama mea nu l-a vrut pe tatăl meu. El îi fusese prezentat de bunicul. De ce? Bunicii mei fuseseră impresionaţi de inteligenţa şi evlavia lui. Iar această evlavie a fost o sabie cu două tăişuri, pentru că, pe de o parte, tatăl meu se poate să fi avut puternice sentimente religioase, care luau forma unei vagi credinţe în forţa destinului, poate de asemenea în sensul unei chemări, dar în ochii „adevăraţilor credincioşi" tata era un eretic. Aşa cum am menţionat, mama nu şi-a găsit mulţumirea în iubirea soţului ei. Acum se întîmplă şi la a treia generaţie. Eu sînt cea mai bătrînă. Cred că nimeni nu ar fi putut să fie mai fericit decît bunicul meu cînd a aflat că am decis să studiez medicina. Pînă la 13 ani, am fost religioasă; în ciuda a numeroase contradicţii, în ciuda bătăii de joc din partea tatălui meu, nu am putut abandona gîndul la Dumnezeu. Mi-a fost extrem de dificil să mă detaşez de Dumnezeu. A rezultat un vid. Mi-am păstrat „îngerul păzitor". Cînd, în singurătatea mea, visam să am o prietenă, îmi imaginam întotdeauna o fată evreică şi aceasta ar fi fost cea mai bună din clasă, după mine. Şi a apărut o astfel de fată. La început, era un *„pontifex maximum"* pentru mine, cum îi plăcea tatălui meu să mă alinte. Eram sigură că ea era mai deşteaptă, şi încă cu mult, o persoană mai nobilă decît mine şi am iubit-o cu toată intensitatea unei iubiri de copil. Aceasta a durat un timp (un an). Apoi m-am simţit cumva dezamăgită de ea şi am ales o fată creştină să-mi fie prietena cea mai bună. Trebuie subliniat că nici una dintre cele două fete nu avea simţ muzical. Mai tîrziu, m-am îndepărtat de toată lumea, fără excepţie; cînd după clasa a şasea surioara mea a murit, am început şi eu să fiu bolnavă. Mi-am găsit refugiul în izolare şi le-am lăsat pe cele două prietene ale mele să lege între ele o bună prietenie. În copilărie, erau partenere de joacă, apoi s-au uitat una pe cealaltă. Am cunoscut-o pe fiecare separat şi, aşa diferite cum au fost, am iubit-o pe fiecare, un timp. Apoi le-am unit şi m-am depărtat de ele.

19 octombrie 1910

Bineînţeles că este o neghiobie din partea mea să mă ocup de jurnal în loc să muncesc, dar, din păcate, nu am înţeles un cuvînt din ceea ce am citit. Aşa că e mai bine să-mi descarc prompt sentimentele. Am rămas la primul cuplu de fete. Cele două prietene ale mele au avut destine foarte diferite. Fata evreică e fericit măritată cu un creştin (un olandez) şi a dat viaţă la două fetiţe, dintre care una a murit. Fata creştină este singură. Libidoul ei a încercat să se ataşeze de fratele meu[14], apoi de cel mai bun prieten al lui. Dar în nici unul din cazuri nu a depăşit totuşi o prietenie plină de tandreţe şi alinturi. Bărbaţii pe care i-a ales sînt toţi evrei.

Dintre cele două prietene ale mele, pe fata creştină o consider a fi cea mai inteligentă, însă nu a ieşit niciodată din rolul de „anexă" pe care l-a jucat pentru prietena ei. Deseori se prezintă pe sine ca fiind o adorabilă nătăfleaţă. Îi e frică de furtunile emoţionale puternice; transformă viaţa într-un joc şi pînă acum n-a depăşit stadiul copilăriei.

Soţul fetei evreice, cu ochii lui albaştri, cu părul blond şi cu temperamentul lui vesel, aminteşte de prietena mea creştină. Mi-a făcut o impresie foarte plăcută, deşi pare cumva slab şi copilăros. Dar cu siguranţă este un scump.

Acum cel de-al doilea cuplu, care este cronologic primul şi constituit din bărbaţi. Clasa a cincea din *Gymnasium*. Profesorul meu de istorie. Un creştin. Micul [indescifrabil] a trezit la început o aversiune profundă. După primul curs, inteligenţa şi expresia serioasă şi tristă din ochii lui negri m-au cucerit. Pentru că voiam să fiu sobră în prezenţa lui, nu m-am putut controla şi am izbucnit într-un rîs convulsiv în faţa grimaselor sale ciudate. Acest fapt ne-a adus în conflict. Am primit mai multe bile negre în catalogul clasei. (Conduită rea?) Mai tîrziu, problema s-a evaporat cînd dorinţa mea de cunoaştere a deschis o lume cu totul nouă şi în acelaşi timp admiraţia mea pentru omul care mi-a descoperit noi perspective, necunoscute pînă atunci, a crescut în salturi. Voiam să fac un sacrificiu pentru el, voiam să sufăr pentru el. Şi prietenei mele evreice îi plăcea cel mai mult tot acest profesor. Şi ea admira inteligenţa lui. Am citit împreună istorie şi istorie a culturii. Noi amîndouă am fost singurele din clasă care am primit cea

mai mare notă de la el, cîte un 5. Odată, a pus pe fiecare din clasă să facă o prezentare a unei perioade istorice anume. A început cu elevii cei mai slabi şi a sfîrşit cu cei mai buni. Prietena mea a ales bătăliile pe care le-au dus ruşii sub conducerea lui Alexei Mihailovici[15]. Eu am ales dezvoltarea diferitelor concepţii religioase în acea perioadă. Aceasta era perioada pentru care nutream cel mai viu interes în ce priveşte aspectele psihologice ale religiei. Urmam de asemenea cursuri de ebraică veche, pentru a putea citi Biblia în original. Probabil că am primit amîndouă cîte un 5. Profesorul m-a văzut pe mine ca fiind mai inteligentă. A considerat că inteligenţa mea e excepţională. Relaţia noastră a început odată cînd, luîndu-l pe fratele meu să mă însoţească, am mers să-l întreb despre cîteva lecturi suplimentare pentru mine însămi. Nu l-am găsit, dar imediat după aceea a venit la mine acasă. Bucuria şi respectul pentru el erau atît de mari, încît abia am putut să-mi găsesc cuvintele. Şi el era la fel de încurcat. Am stat amîndoi acolo, „ca două făclii", după cum spune Bombuchna, uitîndu-ne unul la altul prin deschizătura uşii. Eu căutam un prieten căruia să-i pot spune totul. El poate de asemenea. Dar voiam ca el să ia iniţiativa, pentru că eu eram prea mîndră şi prea ruşinoasă, şi în afară de asta îl vedeam ca pe o divinitate. Dar el era la fel de ruşinos ca şi mine, aşa cum am înţeles mai tîrziu, şi făcea tot soiul de giumbuşlucuri dintr-o fistîceală pură, cum ar fi tresăritul cînd trecea pe lîngă pîlnia unui fonograf dat tare sau faptul că mă urmărea peste tot prin camera mea cu un binoclu de teatru, pentru că mă consideram urîtă şi mă simţeam foarte rău cînd cineva mă privea de aproape. Îmi era de asemenea frică să fiu singură în cameră cu un bărbat cînd mama era absentă, dar pe de altă parte voiam să iau lecţii în particular, astfel încît să putem discuta fără inhibiţii, animaţi doar de setea noastră comună de cunoaştere. Dar nu s-a întîmplat nimic, pentru că iubirea mea pentru el s-a răcit. Poate unul dintre motive a fost acela că împărtăşea în multe aspecte teoriile psihologice ale părinţilor mei şi astfel şi-a pierdut curînd aura de noutate şi frumuseţe; dar într-o mare măsură, a fost în acelaşi timp stîngăcia lui; în cele din urmă, a devenit pur şi simplu plictisitor prin felul în care alegea un subiect complet banal, de care nu se mai des-

părţea toată seara. După ce m-am depărtat, nevoia lui de a face confidenţe şi-a găsit satisfacţie la mama. A ajuns s-o iubească şi cînd ea a plecat la Paris s-a aruncat pe fereastră, intenţionînd să-şi ia viaţa. A fost diagnosticat ca suferind de dementia praecox. Rivalul lui la afecţiunea mea a fost unchiul Adolf, pe care l-am amintit mai devreme, un delicios exemplu de substitut de tată. Nu era deloc pe atît de inteligent ca profesorul, dar avea un caracter nobil ca al tatălui meu şi un excelent simţ artistic. Deja am povestit cum s-au petrecut lucrurile. Şi unchiul meu s-a îndrăgostit în cele din urmă de mama. Interesant este că am avut o pasiune pentru amîndoi bărbaţii în acelaşi timp, aşa că mama m-a întrebat odată: „Pe care dintre ei îl iubeşti cu adevărat? Pe profesor sau pe unchiul tău?" Nu mai ţin minte ce i-am răspuns, dar sînt tentată să cred că i-am spus „Profesorul". Mai tîrziu, cînd m-am dus la Varşovia, unchiul meu conta mai mult, însă el a fost înlocuit curînd de prietenul meu actual, care a rămas pînă acum cel mai profund înrădăcinat în mine. Unchiul meu, aşa cum am mai spus, s-a căsătorit şi a avut două fete. Profesorul a rămas singur. Cei doi nu au intrat niciodată în relaţie unul cu celălalt. Dar faptul că amîndoi au fost îndrăgostiţi de mama arată că destinele lor au avut ceva în comun. În ceea ce priveşte muzica, tatăl meu a fost singurul muzician din familie. Unchiul iubeşte cu siguranţă muzica, dar „nu are ureche", adică nu ştie nici măcar [indescifrabil]

[...] Fata creştină era şi încă este îndrăgostită pînă peste urechi de prietena care o domină. Chiar dacă nu au avut o relaţie sexuală, cea mai puternică şi-a exploatat farmecul feminin pentru a-şi menţine puterea asupra micii idioate. Astfel că am auzit-o spunînd odată: „V., nu vrei mai mult cînd îmi admiri trupul?" Tot atunci, a încercat să o facă pe colega ei să fie mai feminină, chiar să-i găsească un logodnic, dar a distrus ea însăşi ce realizase. S-a gîndit că dacă-i găseşte un soţ fetei, fata-i va aprecia bunătatea şi că fără ea nimeni n-ar mai iubi-o; i-a plasat pur şi simplu pe unul dintre admiratorii mai puţin valoroşi, pentru că ea era deja logodită. Sînt sigură că a stat cu colega ei atît cît a putut pentru că putea să împrumute bani. Ele au trăit totdeauna împreună; în acest fel, majoritatea cheltuielilor erau preluate de cealaltă fată; astfel de

lucruri ar trebui să fie triviale în contextul unei prietenii reale; dar ea nu putea fi prietenă fără să se gîndească la propriul folos. Relaţia ei cu actualul soţ este de asemenea semnificativă. El este armean, deci creştin, un om foarte onest, care munceşte din greu, şi prin urmare limitat (student la medicină). Ea îl iubeşte în singurul fel în care e capabilă să iubească. Sînt surprinsă doar de faptul că în fericirea ei simte un impuls atît de mărunt de a-i face fericiţi şi pe oamenii din jur. Eu, cînd văd că prietenul meu este bine dispus în ceea mă priveşte, strălucesc din adîncurile sufletului meu de fericire — şi aceasta a fost [...]

[...] cum două persoane atît de diferite au putut găsi calea una către cealaltă. Ea — o persoană care se amestecă cu mulţimea, iar eu — o singuratică. Ea, abordînd viaţa dintr-un punct de vedere practic, iar eu — o idealistă. Aşa a ajuns, chiar atunci cînd nu era încă în nevoie, să-mi reproşeze că arunc cu banii pe fereastră pentru singurul motiv că refuzam să mă tîrguiesc în magazine. Pe mine şi pe tatăl meu ne numea psihopaţi, pentru că voiam să urmez regulile şi să plătesc cursurile de chirurgie la care participam, în loc să le audiez fără permisiunea oficială, aşa cum făcea majoritatea celorlalţi. Episodul care a dus la definitiva noastră separare a avut loc acum un an. A fost o perioadă teribilă pentru mine, pentru că mă despărţisem de prietenul meu şi mă luptam cu forţele întunericului, care voiau să mă jefuiască de credinţa mea în idealuri. Plîngeam practic zi şi noapte atunci cînd nu mă abrutizam cu munca mecanică şi lipsită de sens din spital. În această perioadă, ea s-a mutat ca asistentă la clinica psihiatrică. Avea o cameră largă şi aerisită, mîncare din plin, ceea ce însemna mult în ochii ei. În plus, era sigură că este cea mai proeminentă dintre femeile de acolo, deoarece le considera pe celelalte femei medic complet insignifiante. (Nu ştiu dacă e adevărat.) Lucrurile au mers bine şi nu s-a mai gîndit la mine. De fapt, sînt nedreaptă. S-a mai gîndit la mine uneori; cîteodată, dorea să poată să mă ajute să ies din dilema mea, aşa cum şi eu o ajutasem să iasă din a ei. Ea nu ştia totuşi că în ce mă priveşte trebuiau folosite alte metode şi că pentru mine era crucial să văd idealul salvat. În afară de asta, n-am fost niciodată prietene cu adevărat. Chiar dacă am avut unele mo-

mente bune, pentru care sînt recunoscătoare, în ea egoismul era cel care conta. Aşa că o dată mi-a cerut să renunţ la singurul curs la care mai participam conştiincioasă, în ciuda stării mele mizerabile, doar pentru a corecta un memoriu pe care îl făcuse. Dacă ar fi fost vorba despre un eveniment important în viaţa ei, aş fi renunţat. Dar aşa, am simţit că încearcă să monopolizeze timpul meu valoros; şi i-am spus că nu pot pierde cursul, pentru că aş pierde continuitatea materiei şi că nu există nici un motiv pentru care să nu-i citesc lucrarea în pauza din timpul cursului de histologie. Ea mi-a întors spatele şi n-a mai vrut să-mi vorbească. Mi-am spus că va reveni, dar nu a făcut-o; în schimb, a venit să mă vadă prietena ei, dar nu avea ce să-mi spună; probabil era fericită că ne-am certat. Iar mama i-a spus acestei prietene înainte de a pleca că preferă să mă lase singură în această stare disperată decît să-i ceară unei astfel de colege să aibă grijă de mine. A trecut multă vreme pînă să facem pace şi, „mă ierte cerul", am bănuit că s-a gîndit la ajutorul pe care i l-aş fi putut da la disertaţie.

Acum — cel mai mic numitor comun al celor două prietene ale mele — a fost ingratitudinea. Fata evreică a uitat cu totul că îmi datorează mare parte din cunoştinţele ei psihiatrice — dacă nu toate. A uitat analizele pe care le-am practicat cu ea, cunoştinţele de literatură pe care le-a primit de la mine, discuţiile diferitelor cazuri. Într-adevăr, de curînd, am încetat să mai fiu atît de generoasă cu instrucţia mea, pentru că n-am mai văzut în ea o prietenă, ci doar o rivală care încerca constant să extragă informaţii de la mine. Chiar şi aşa, cîteodată, abandonam rezerva, reproşîndu-mi că nu doresc să ajut o persoană să se dezvolte şi că din orgoliu îmi păstrez cunoştinţele doar pentru mine însămi. Acum, în sfîrşit, îşi scrie disertaţia şi i-o dă altei colege s-o corecteze, aşa încît prof. Bleuler, care îmi cunoaşte stilul, nu va ghici că am ajutat-o. Ea susţine faţă de mine că îşi face singură munca şi ca o confirmare citează pasaje pe care eu i le-am explicat. De exemplu, i-am explicat semnificaţia asocierii păcatului cu mărul. I-am reamintit de mărul din Biblie[17]. Atunci a întrebat-o pe Pat despre asta. S-a dovedit că aveam dreptate. A dat explicaţia mea ca bază a argumentaţiei ei. Din fericire, nu i-am spus *de ce* m-am gîndit la Biblie, pentru că s-ar fi dus şi ar fi

parodiat ca fiind ale ei unele idei care pentru mine înseamnă foarte mult. Chestiunea aceasta cu mărul merita cîteva explicații; m-a deranjat, pentru că era un indiciu despre atitudinea ei față de mine. Acum s-a terminat și gata cu asta. M-am gîndit doar că prietenul meu, care va fi următorul ce-i va citi disertația, cu siguranță nu va bănui că, înainte de a aborda analiza, ea a profitat de sfaturile mele. Va compara analiza ei cu a mea, care bineînțeles este mult mai complicată, și se va gîndi că în analiza mea nu e nimic special, în fond, dacă oamenii pot fără nici o pregătire să înțeleagă și chiar să practice o analiză. În imaginația mea deja îl vedeam pe prietenul meu îndrăgostit de ea, o vedeam stînd lîngă mine la congresele psihiatrice, ea — mîndră și mulțumită ca nevastă și mamă, eu, un sărman psihopat care a avut o mulțime de dorințe și nu și-a putut realiza nici una dintre ele. Renunțînd la iubire, sufletul meu se umple de durere. Cu siguranță, este o mare eliberare să scriu în jurnal. Astfel poți cîștiga încredere în sine, pentru că eu încă nu mi-am pierdut credința în puterile mele. În taină, noul meu studiu „Despre instinctul de moarte"[18] ia formă în mine, deși în disperarea mea prima oară am vrut să renunț la el și atunci... m-am gîndit în ce măsură dorința mea de a avea vreo influență în dementia praecox e justificată. Așa că: răbdare.

Femeia creștină căreia i-am consacrat odinioară atît de mult timp — am consolat-o totdeauna în iubirea ei nefericită pentru prietena sa, am făcut totdeauna pace între ele, cele pe care le-am numit tată și mamă — această gîscă proastă mă urăște acum. Totdeauna a fost geloasă pe prietenia dintre mine și femeia care o domina. Iar acum pretinde că am încercat să o despart de cealaltă femeie, deși eu am fost, și încă sînt, cea care le-a adus împreună și m-am bucurat să le văd împreună. În ceea ce privește destinul lor ulterior, fata evreică s-a măritat cu un creștin, așa cum am mai spus, un bărbat al cărui caracter onest, a cărui iubire dezinteresată și loială și a cărui capacitate de a munci din greu, odată cu inteligența lui limitată, îmi amintesc de prietena mea actuală. Fata creștină a rămas singură.

În ceea ce privește muzica, creștina are un foarte bun simț muzical, chiar dacă într-o anumită perspectivă sentimentală;

fata evreică nu e chiar afonă, dar nu are nici un simţ muzical anume. M-a chinuit totdeauna să-i cînt romanţe; acesta este stilul pentru ea, aflat la mare distanţă de adevărata muzică frumoasă.

Acum — cuplul nr. 4[19]. Este cuplul masculin actual. Creştinul din acest cuplu — prietenul meu; este doctor, căsătorit. Alte elemente, cum ar fi un simţ religios puternic şi un simţ al chemării, sînt lucruri pe care le posedă mai mult decît suficient, pentru că tatăl său a fost pastor! Pe vremea cînd a început „poezia" noastră[20], el avea două fete şi un băieţel virtual în el, pe care inconştientul meu l-a depistat la timpul potrivit în „vise profetice"[21]. Mi-a spus că iubeşte femeile evreice, că vrea să iubească o fată evreică brunetă. Şi el are imboldul de a rămîne credincios religiei şi culturii lui şi în acelaşi timp simte nevoia de a explora alte posibilităţi printr-o rasă nouă, nevoia de a se elibera de constrîngerile paterne în ce priveşte evreii necredincioşi. Prietenul său este prof. Freud — un evreu, un bătrîn *pater familias*. Nu ştiu dacă e realitate sau fantezie faptul că prof. Freud are şase copii[22]. Aici de asemenea creştinul este „fiul" evreului. Acesta din urmă este mai bătrîn şi mai independent. Dar în acelaşi timp prietenul meu este micul meu fiu, aşa că *volens-nolens* sîntem căsătoriţi cu prof. Freud. Nu-l iubesc pe Freud, pentru că m-a jefuit de cel mai frumos bun al meu, şi anume de prietenul meu. Acum prietenul meu probabil că se va îndrăgosti de fiica lui Freud. De ce trebuie să continui să mă chinui singură? Ce-o fi o fi. Singurul lucru straniu este că nu simt nici cea mai mică urmă de prietenie pentru Frl. Freud. Ea are avantajul de a avea un tată care este foarte cunoscut. Eu nu am un astfel de avantaj şi trebuie să mă bizui pe puterile mele, motiv pentru care am parte de mari dificultăţi. Dar intenţionez să mă cramponez de credinţa că mă aşteaptă un destin măreţ. Şi acum ce curs vor lua evenimentele? Tocmai am terminat de cîntat la pian. E atîta foc şi atîta iubire în mine! Am *convingerea nestrămutată: Siegfried trăieşte, trăieşte, trăieşte*!* Nimeni nu îmi poate lua această certitudine, doar moartea. Iată acum la ce m-am gîndit în timpul acestei nopţi critice. Toată ziua am fost mar-

* Subliniat în original (vezi Introducerea).

cată de oboseala ciclului menstrual şi, prin urmare, am căutat să evit emoţiile din cauza lui Siegfried. După-amiaza am vrut să mă duc în vizită la o fată pe care încă nu o cunosc bine, pentru a petrece ziua cît mai plăcut posibil şi să nu mă lovesc din nou de această oboseală, de care încerc întotdeauna să-mi protejez colegele. Dar lucrurile au decurs altfel. Dimineaţa, fata evreică din cel de-al treilea cuplu, pe care pentru comoditate am s-o numesc Frl. B., a venit la mine; prima ei idilă a fost cu un doctor evreu; acum e cu altul şi este deja în a şasea lună. Acest lucru şi discuţia despre munca noastră m-a făcut să fiu foarte agitată. Am fost copleşită de teama că s-ar putea să fiu nefolositoare vieţii sau că aş putea fi nefertilă. În această după-amiază m-am dus să-mi văd noua cunoştinţă. În locul unei influenţe calmante, numai disperare. Fata mi s-a plîns că iubirea nici măcar nu există şi m-a invidiat pentru că încă mai am această credinţă luminoasă. „Cel mai important lucru este credinţa", a spus ea. „Dacă aveţi credinţă — veţi putea afla totul. Eu nu mai cred." Am văzut în asta o încurajare din partea Sorţii. Oh, eu cred cu fermitate în existenţa iubirii. În ciuda tuturor chinurilor, mi-am păstrat frumoasa [indescifrabil] perspectivă asupra lumii nealterată! Cred în posibilitatea unei iubiri sfinte; întrebarea este cît poate dura ea, dar atîta timp cît iubim putem iubi din toată inima: cu aceste gînduri m-am dus acasă. Aici mă aştepta o colegă, o femeie care avusese parte de curînd de o depresie teribilă. S-a îndrăgostit de un medic de la clinica oftalmologică. A fost prima ei iubire. Pentru el?... Sînt doar împreună, pentru că el nu vrea să se căsătorească. Iar ea?... Ea este o fată dintr-o familie foarte bună. A rezistat un timp. Voia să-l părăsească şi nu putea. Apoi, lucrurile au continuat pînă cînd ea şi-a dat seama că e o luptă fără speranţă şi atunci s-a declanşat depresia. Mîndria ei a fost rănită. Dar în această zi era strălucitoare. Nu era mulţumită, ci fericită, şi cît de fericită!, chiar dacă ştia că despărţirea e inevitabilă. Mi-a spus că îl va părăsi fără să înceteze să-l iubească, iar eu am încurajat-o în acest sens, căci am văzut în ea aceeaşi nevoie ca şi în mine însămi: să păstrez momentele frumoase aşa cum au fost. Nici ea nu se putea elibera împroşcîndu-l cu noroi, aşa cum ar fi fost cel mai simplu pentru Frl. B. Acum am rămas singu-

ră și mă gîndesc cît de frumoasă este dragostea cînd ne putem dărui pe de-a-ntregul emoției, cînd putem avea pe cineva numai pentru noi înșine, chiar dacă numai pentru un timp; cînd devenim siguri că putem aduce, prin iubire, fericirea, fără a face pe nimeni să sufere, cum s-a întîmplat totdeauna cu mine. Nu, mai bine să nu ai relații cu cineva căsătorit! Și dacă e posibil, cu cineva cu care pot să am o viață așezată. Unei astfel de persoane i-aș da tot ce e mai bun în mine. Ne-am plimba împreună pe-afară, am petrece lungile seri de iarnă în camera călduroasă și confortabilă. Seara aș sta pe sofa și aș tricota, în timp ce el mi-ar citi din lucrările lui. Vom gîndi și vom simți la unison. Vom încerca să dezvoltăm cele mai nobile și mai frumoase calități unul în celălalt. Cîteodată, o să-l surprind pe iubitul meu soț cu un mic eseu pe care am să-l scriu eu însămi, iar el îl va primi ca pe un copil drag. Și acest bărbat respectat și iubit va deveni apoi tatăl lui Siegfried al meu. Acest curajos erou care mă va salva de toate conflictele care mă rod va putea să-mi spună: „Pentru tine am luptat cu valurile furioase; acum vin ridicîndu-mi vîsla în semn de victorie. Tu vei fi premiul meu!" (din poemul pe care l-am compus cu prietenul meu după prima noastră „poezie"). Voi fi oare în stare să-l iubesc pe el, pe salvatorul meu? Și prietenul meu? El îmi va rămîne drag, foarte drag, ca un tată. Îi voi face cunoștință soțului meu cu el ca fiind un vechi prieten și îi voi da un sărut în prezența soțului meu. Dacă este atît de mîndru și atît de sigur de puterea lui asupra mea, încît să facă același lucru față de prietenul meu, voi ști cum să-l răsplătesc. Va putea fi sigur de victoria lui. Dar dacă va deveni gelos asemeni unei persoane mediocre, îi voi ridiculiza întotdeauna această slăbiciune. Dar nu! Va fi deasupra unor sentimente atît de meschine! Prietenul meu va fi de asemenea nașul primului meu fiu. Mama îmi va alege soțul. Așa sînt visurile mele cele mai frumoase. Dar în același timp, există un spirit rău ce se insinuează în mine și șoptește: dacă totul nu e decît un vis, dacă ești sortită să rămîi fată bătrînă? Reacționez violent și mă jur pe zeii mei că în acest caz voi renunța de bunăvoie la această existență mizerabilă și că mă voi duce la prietenul meu, căruia i-l datorez pe idealul meu Siegfried și mă voi otrăvi în prezența lui cu Ken[23]. Deci... am

făcut acest jurămînt şi curînd am fost copleşită de teroare. Am devenit obsedată de gîndul că poate ar trebui să mă otrăvesc acum, pentru a preveni o decepţie posibilă, chiar probabilă. Acest gînd a devenit din ce în ce mai insistent şi am început din ce în ce mai mult să mă îndoiesc de mină însămi. Mi se părea că lupt împotriva unor spirite rele pe care prietenul meu le trimitea înspre mine, ca şi cum m-aş fi luptat cu el. Aceasta e o luptă dificilă, probabil imposibilă. Nu pot să fac acest pas decît cu acordul lui. Îmi trebuie binecuvîntarea lui.

24 (23) octombrie 1910

E aproape trei dimineaţa. Nu pot să dorm. Ne iubim atît cît e posibil să iubeşti. Dacă ar fi liber! Dar nu e şi, ţinînd cont de împrejurări, consemnez aici decizia mea fermă: vreau să mă eliberez de el! Încă vreau să trăiesc şi să fiu fericită. Acum trebuie să-mi pun o compresă rece pe frunte, pentru că am făcut febră din cauza dorului meu sălbatic. Doamne, aş vrea să am puţină pace, măcar noaptea, pentru a-mi aduna forţele şi a-mi începe noul studiu „Despre instinctul de moarte". Deci, „vino în sfîrşit, Raţiune!" Lăsaţi-mă să fiu liberă măcar cîteva luni, voi, monştri întunecaţi! O, Îngerule păzitor, fă-mă să ies nevătămată din această furtună de emoţii. Sînt absolut hotărîtă acum, vreau să fiu liberă.

9 noiembrie 1910

De ieri, de cînd l-am văzut, raţiunea m-a părăsit iarăşi. Raţiunea! Există oare un astfel de lucru? Poate cineva să se arate rezonabil cînd iubeşte aşa? Descriu cu calm ce s-a întîmplat? Ce mi-a spus el? Da, „poezia"[24] noastră n-a fost probabil niciodată atît de puternică precum marţea trecută. Mi-a spus că mă iubeşte datorită remarcabilului paralelism al gîndurilor noastre; uneori, pot să exprim ceea ce gîndeşte înaintea lui; mi-a spus că mă iubeşte pentru caracterul meu mîndru şi magnific, dar mi-a spus de asemenea că nu se va căsători niciodată cu mine, pentru că există ascuns în el un mare filistin, care rîvneşte la limitele înguste şi stilul de viaţă elveţian. Mi-a mai spus că uneori îi vine gîndul de a-şi schimba cursul destinului, că ideea de a poseda o femeie atît de splen-

didă ca mine este bineînțeles foarte tentantă, dar... există un „dar", și acesta este filistinul din el. Am încercat să nu-l contrazic. La ce bun? Are totuși o soție! Acum trebuie într-adevăr să-mi opună o oarecare rezistență. Dar sînt îndeajuns de sigură că s-ar căsători cu mine dacă ar fi liber, pentru că e capabil să se abandoneze entuziasmului nobil. Am văzut acest lucru ieri și acesta este motivul pentru care am fost cuprinsă din nou de o pasiune sălbatică. Ar fi trebuit să-i spun că s-a întîmplat ceva stupid. A programat următoarea întîlnire, cea de dinaintea conferinței lui, chiar în ziua în care prof. Krönlein trebuia să fie îngropat[25]. A venit o singură persoană la reuniune, iar prietenul meu a trebuit să anuleze ședința în mod ridicol. Ieri mi-a vorbit și mi s-a plîns de cît de izolat se simte în ce privește recunoașterea lui de către lume. Iar eu? — M-am simțit ca o mamă care nu vrea decît ce-i mai bun pentru el și cel mai inteligent sfat la care m-am putut gîndi a fost de a-și folosi prestigiul originii lui distinse și averea pentru a cîștiga oamenii și a obține în acest fel profesoratul. Adevărat, spunînd aceasta, am glumit pe seama filistinului din el, dar am fost sever pedepsită pentru sugestia mea, pentru că prietenul meu m-a privit de sus și mi-a spus că nu ar accepta niciodată astfel de compromisuri. Știe deja că nu va deveni niciodată profesor, că are mulți inamici și că nu poate conta decît pe el însuși, dar din acest motiv va rămîne ferm, pentru că măreția adevărului scînteiază totdeauna în întuneric; în timp, ceea ce este autentic ajunge la lumină. Era atît de plin de forță, încît m-am simțit rușinată; pentru că în felul în care a vorbit ar fi trebuit eu să-i vorbesc în acele momente cînd curajul îl părăsise. Mi-a spus cum i-a luat odată apărarea prof. Freud, cînd participa la întîlnirea membrilor consiliului. Acest lucru a fost de ajutor. Oh, cred că a fost de folos faptul că mi-a vorbit cu atîta forță și cu atîta credință în opera lui. Data trecută a vorbit ca un țăran, bineînțeles, pentru a-și arăta dezacordul față de lumea cultivată. Aceasta a fost ceea ce a voit. Adio, fiul meu! Dumnezeu să te apere!

26 noiembrie 1910

Iată-te, tovarăș al suferințelor mele, pentru că dacă sufletul meu n-ar sîngera iarăși, cu siguranță n-aș mai scrie. Da,

acum sînt gata să mă prezint la examene. Aş vrea să trec proba scrisă pe 15 sau 16 decembrie, iar proba orală pe 16 ianuarie. Curînd va fi ajunul unui mare eveniment, iar eu mă voi gîndi la cuvintele prietenului meu, care odată a spus: „Astăzi este o zi solemnă: este ajunul examinării mele finale; sînt într-o stare de aşteptare calmă, dar sufletul meu arde de nerăbdare." Da, a fost un moment solemn! Iar eu? Este examinarea un moment solemn şi pentru mine? Trebuie să admit că nu ştiu ce simt. Pentru mine, examinarea este doar un rău necesar. Gîndurile mele merg dincolo de asta şi... neîndurătorul „şi apoi?" mă apasă. Da, primul scop pe care vreau să-l îndeplinesc este acela ca disertaţia mea să fie atît de bună, încît să-mi asigure un loc în Societatea Psihanalitică[26]. Mult mai important pentru mine este cel de-al doilea studiu al meu, „Despre instinctul de moarte", şi aici trebuie să admit că mi-e foarte frică de faptul că prietenul meu, care a plănuit să menţioneze ideea mea în articolul său din iulie, spunînd că am drepturi de prioritate, ar putea pur şi simplu să împrumute întreaga dezvoltare a ideii, pentru că acum vrea să se refere la ea mai devreme de luna ianuarie. Este aceasta o suspiciune nejustificată din partea mea? Aş vrea atît de mult să fie aşa, pentru a dedica acest al doilea studiu celui mai respectat profesor etc. Cum aş putea să stimez o persoană care minte, care îmi fură ideea, care n-ar fi prietenul meu, ci un rival meschin şi perfid? Cum aş putea să-l iubesc? Totuşi îl iubesc. Munca mea trebuie să fie impregnată de iubire! Îl iubesc şi îl urăsc pentru că nu este al meu. Ar fi de nesuportat pentru mine să apar ca o gîscă proastă în ochii lui. Nu, trebuie să fiu nobilă, mîndră, respectată de toţi! Trebuie să fiu vrednică de el, iar ideea căreia i-am dat naştere trebuie să apară de asemenea sub numele meu.

Pe de altă parte, este bine că tata a venit să stea cu mine pînă cînd îmi voi lua examenele, pentru că prezenţa lui pune frînă sentimentelor mele, lucrul cel mai potrivit pentru o „maşină de studiat", dar pe de altă parte înseamnă sfîrşitul libertăţii mele, pentru că nu mai am timp pentru mine însămi din cauză că trebuie să stau cu el, şi această obligaţie mă necăjeşte. Tata vrea să mă ia înapoi în Rusia, iar eu nu vreau să

merg. Mă obosește cu filosofia lui individualistă și realistă, care vrea să alunge vraja din marile mele pasiuni. Nu vreau să merg în Rusia! Limba germană pe care am adoptat-o în jurnalul meu îmi arată limpede că vreau să stau cît mai departe de Rusia. Da, vreau să fiu liberă! Unde ar trebui să merg? Ce ar trebui să fac cu viața mea? Acestea sînt toate întrebări banale. De acum — muncă! Ce vreau acum? Totdeauna același lucru: să văd iubirea prietenului meu pentru mine strălucind încă o dată, da, aceasta este dorința mea nestrămutată! Totuși, vreau ca această iubire să mă calmeze și să facă mai puternice sentimentele mele altruiste, materne față de el. Nu pot să spun mai mult acum. Efectul faptului de a-l avea pe tatăl meu aici este acela că toate sentimentele mele vor fi închise în mine. Față de colegele mele, tata a afirmat că nu are absolut nimic împotriva unei legături ilegitime și chiar are considerație pentru femeile care nu se cramponează de opinia publică și știu să-și înfrunte singurătatea. Într-adevăr, respectă o femeie căreia nu-i e frică de opinia publică și poate tolera izolarea. Bineînțeles, nu i-ar plăcea să-și vadă fiica nefericită, dar altfel nu ar avea obiecții ca ea să experimenteze o astfel de soartă. A vorbit mult despre acest subiect, iar inima mea a devenit din ce în ce mai grea, doar pentru că posibilitatea „poeziei" cu prietenul meu încă există, dar pe de altă parte mîndria mea se ridică împotriva unor astfel de gînduri. De ce? — Pentru că nu pot fi o simplă „distracție".

1 noiembrie 1910[27]

O nouă cameră! Dacă ea semnifică noua mea fericire?

8 decembrie 1910

Mîine am prima examinare finală. Mi-am descărcat deja toate marile emoții cîntînd la pian. Astăzi am cîntat toată ziua și m-am gîndit la Siegfried. Mi-e frică să mă gîndesc mai departe, pentru că mă voi alege cu o durere de cap teribilă.

Toată ființa mea debordează de iubire. Aș vrea să creez ceva măreț și bun. Ajută-mă, Îngerule păzitor! Ajută-mă, Soartă. Arată-mi idealul nobil pe care trebuie să-l iubesc, arată-mi

domeniul de acțiune și voi purta cu umilință bucuriile și durerile. Dacă ar trece mai repede chinul examinării! Ajută-mă, Soartă, în străduința mea pentru iubirea adevărată. „Fii calmă! Perfect calmă!" Să se întîmple ceea ce trebuie atîta timp cît e ceva frumos! Fie ca sufletul meu să fie umplut de pace acum! Fără frică, fără îndoieli! Cînd se va termina examinarea, voi mărturisi cu onestitate cum a decurs totul și fie ca Soarta să mă ierte că am trișat un pic pentru un scop înalt; oricine altcineva ar face la fel. Am copiat pur și simplu tema lucrării de examen. Prietenul meu n-ar putea să facă asta. El și-ar aduce cărți, dar nu s-ar putea decide să copieze. Da, el ar fi mai nobil decît mine în această situație. Aici nu sînt vrednică de el. Da, îmi e rușine de mine însămi și din această cauză am aceste feroce dureri de cap. Acum am onestitatea de a-mi recunoaște slăbiciunea, oricît de jenant ar fi pentru mine și promit să compensez pe cît posibil. Iertați-mă, zei! Îngăduiți-mi la noapte un somn bun! Promit cu credință că îmi voi consacra toate puterile pentru tot ce este cu adevărat bun. Ceea ce mă chinuie încă este că nu pot să-i dau tatălui meu iubirea pe care o merită și astfel, pe de o parte, sînt pasivă în ceea ce-l privește, iar pe de altă parte, îmi exprim sentimentele într-un mod negativ, dar simt fundamental că am un tată neobișnuit de bun, complet lipsit de egoism, căruia îi datorez multă recunoștință. Cum pot să-i recompensez îngrijorările și bunătatea? O să văd ce pot să fac! „Fii calmă! Perfect calmă!" Vino, Vînzătorule de nisip[28], și cîntă-i fetiței un cîntec de leagăn. Spune-i un basm despre căsuța pierdută departe, în nord și risipește această anxietate mistuitoare și inutilele remușcări. Pleacă, acvilă neagră și înspăimîntătoare. „Sunete blînde, blînde prin cameră..." Ar trebui oare acum să mă culc lîngă vioara mea, precum fetița care a cedat locul femeii triumfătoare? Nu, mă văd adormind într-o mare sală de bal în brațele iubitului meu. Cine ar fi acest iubit? Nu știu! Mi-e frică să mă gîndesc la asta. Fă ce vrei, Soartă. Scopul meu este acum să mă descurc bine la examinare. În special — să plagiez bine! Oh, ce rușine! Prietenul meu mi-a spus cînd a plecat că voi scrie o lucrare de examen excelentă, pentru că momentan am încheiat un pact cu diavolul. Poate că e ade-

vărat. Prietenul meu şi cu mine am trăit miercurea trecută cea mai tandră „poezie". Ce va urma? Fă să se întîmple ceva bun, Soartă, pentru ca eu să-l pot iubi nobil. Primeşte în loc de la revedere un sărut lung şi extatic, fiul meu iubit! Acum — norocul fie cu mine! Ce diferenţă între consemnările din jurnalul lui şi cele din al meu în ajunul examinării finale, în ciuda colosalei similitudini între gîndirile noastre. Ce diferenţă remarcabilă în felul în care bărbatul şi eu, femeia, îşi privesc misiunea ce le stă în faţă! La el, sacralitatea profesiei este cea care prevalează, la mine, sacralitatea iubirii. Acum — la culcare!

14 decembrie 1910

Mîine — a doua examinare scrisă. O, Îngerule păzitor, nu mă părăsi! De fiecare dată cînd devin atît de confuză, pentru că mi-e frică, mă blochez. Curioasă stare de confuzie. Înseamnă că cineva este gata să facă ceva incorect. Ştiu acest lucru, dar scopul meu justifică această mică pungăşie. Îmi promit încă o dată să merg la culcare.

21 decembrie 1910

Cînd se va termina această tortură? I-am mărturisit totul sincer prietenului meu, dar el a reacţionat foarte diferit faţă de cum mă aşteptam; a fost foarte fericit că şi eu am comis o mică pungăşie şi mi-a spus că a făcut deseori astfel de lucruri la şcoală. Mi-a mai spus că atunci cînd va fi vorba de iubire mă voi comporta onest, în contrast cu el, care nu este aşa. În loc să-mi arate o iubire calmă, a căzut în „rolul lui de Don Juan", care mă oripila atît la el. Deşi mă consideră onestă în iubire, mi-a spus că probabil aparţin acelei categorii de femei care nu sînt făcute pentru a fi mame, ci pentru a iubi liber. Ce pot să spun? Roşesc cînd îmi amintesc de asta. Am fost profund deprimată şi am spus multe prostii. Nu mă lăsa să pier, Îngerule păzitor! Vreau să iubesc pe cineva din toată inima, pe cineva care să poată să răspundă sentimentelor mele cu toată puterea tinereţii; vreau să fiu soţie şi mamă, nu doar o „distracţie". Vreau ca el să vadă de ce sînt capabilă şi cît valorez. Vreau ca el să mă iubească nebuneşte şi vreau să pot

să-i țin piept. Vreau ca el să vadă cît pot să iubesc și cum pot să mă ridic deasupra sentimentelor. Vreau să iubesc pe cineva! Unde este bărbatul pe care l-aș putea iubi?

15 ianuarie 1911

Afară ninge minunat! Mîine am prima examinare, pentru că nu pot numi pungășia anterioară o examinare. După o lungă perioadă de depresie, sînt iarăși complet calmă. Aș vrea să privesc Soarta în ochi, plină de speranță. Deoarece gîndurile mele aspiră către bine. Multe spirite rele pot să se lupte în sufletul meu, dar cînd sînt purtată de iubirea vieții, „cei răi" sînt înfrînți. Ce se înțelege prin „cei răi"? Etc. etc. Să lăsăm la o parte filosofia acum. Soartă, mă încredințez ție!

19 ianuarie 1911

„A plecat și bine a făcut."

Bine cel puțin că părinții mei sînt acum fericiți. „Ah, da, ce se întîmpla acum?"

[...] februarie 1911

Deci, Soartă! Acesta va fi ultimul meu cuvînt. Nu mă dau bătută, în ciuda angoasei teribile care îmi fură somnul și pofta de mîncare și mă tulbură vînîndu-mă în fiecare loc... Nu mă dau bătută, pentru că trebuie să creez ceva nobil și măreț și nu sînt făcută pentru rutina de zi cu zi. Aceasta este o bătălie pe viață și pe moarte. Dacă există Dumnezeu Tatăl, poate că acum mă aude: nici o durere nu este de nesuportat pentru mine, nici un sacrificiu prea mare, dacă am să pot să-mi împlinesc chemarea sacră! „El trebuie să fie un erou"; pentru că este dorința ta și „voința tatălui meu Wotan". Mai bine moartea decît umilința. Fie ca aceste cuvinte să rămînă încrustate în mine ca într-o stîncă dură și cenușie. Acum frica a dispărut, pentru că nu este demnă de învingători, nu mai simt deloc durerea; mănînc, dorm, muncesc, pentru că nu mai sînt eu însămi, dorințele mele simple nu mai există, ci o voință divină fermă, nestrămutată. Superioritatea calmă domnește în mine, sînt eliberată de „tensiune" în adîncul sufletului meu, semn al capacității de a face acte pline de forță.

Tot așa cum înainte de examinarea finală am strigat: „Ajută-mă, Soartă, pentru că spiritul meu aspiră spre bine, iar voința mea — este voință divină!

[...] am putut să aud cînd apariția s-a destrămat. Este mare păcat, pentru că, descinzînd din mai multe generații de bărbați religioși, cred în puterile profetice ale inconștientului meu. Cineva poate să ajungă atît de aproape de acest „Dumnezeu", încît poate vorbi cu El și poate afla ce voiește El, adică ce convine cel mai bine acestei cantități de energie acumulate de generații fără număr, care se numesc indivizi. Deci, ce dorești, Doamne? Sau formulat mult mai corect: ce ați decis în consiliul vostru voi, zei? Revelați-mi voința voastră ultimă și așa să fie!

Dacă porțiunea infimă de forță conștientă are vreo semnificație, ar trebui să mă felicit, și nu pot înțelege de ce sînt atît de deprimată, de parcă n-ar mai fi nici o speranță de salvare pentru mine. Să se întîmple oare așa pentru că zeii se contrazic unul pe altul adînc în mine? Este o premoniție despre sfîrșitul meu sau această durere este un sacrificiu cerut de marile opere? Va veni timpul cînd voi fi pe deplin fericită? Oare nu sînt condamnată la o tortură eternă?! Acum vreau să gîndesc și să reflectez cît mai puțin posibil. Voi încerca să mă las cu totul în mîinile puterii divine pentru a vedea dacă nu primesc vreun mesaj.

28 februarie 1911

Fie că zeii sînt prea obosiți și deci prea puțin productivi, fie că mintea mea conștientă e prea critică pentru a fi afectată de frumusețe, cu greu pot crede în adevărul profetic al ultimului meu vis. Visele profetice reale au strălucire și te lasă într-o dispoziție solemnă elevată. Dar acest vis a trecut ca și altele, probabil pentru că a emanat de la o divinitate minoră care avea ceva de spus și și-a ales intervalul de timp în care Titanii își adunau puterile în liniște și, prin urmare, nu i-au întrerupt vorbăria. Iar micul zeu a adunat lucruri vechi, lucruri de toată ziua și s-a apucat să le povestească. Acțiunea are loc într-un spital de boli mintale. Clădirea avea trei (în loc de două) etaje. Personajele implicate erau: tata, mama, fratele meu mai mare (care, așa cum a mai fost spus, îl reprezintă

în vise pe prietenul meu), fratele meu mai mic și un alt copil asemănător. Fratele meu mai mic suferea de tifos exantematic. Părinții te-au trimis pe tine și pe fratele mai mare în cealaltă cameră pentru a-l veghea. Ție ți-era foarte frică de contaminare și de moarte și nu înțelegeai de ce părinții tăi, care sînt întotdeauna atît de buni, nu sînt dispuși să se sacrifice ei înșiși în acest caz, în loc să-și expună copilul la acest risc. Cînd micuțul avea nevoie de ajutor, voi doi ați intrat în camera lui. Tu i-ai reproșat fratelui că a fost superficial cînd a stabilit diagnosticul: de ce micuțul trebuia să aibă chiar tifos, cînd el nu avea nici febră, nici erupții pe corp? Mai tîrziu, fratele tău ți-a arătat că băiețelul avea un abdomen balonat ca în *Typhus abdominalis* și cîteva pete albastre pe spate. Tu ești încă puțin suspicioasă [...]

Viena, 7 ianuarie 1912

Viena! A trecut aproape un an și a fost o perioadă foarte dificilă! Un cititor ar putea întreba: „Cum s-a terminat?" Nu s-a terminat, s-au întîmplat multe lucruri, dar nu există încă o concluzie. Am plecat din Zürich în vacanță la Montreux (Chailly sur Clarens), și de acolo la München pentru istoria artei, apoi aici, unde în deplină singurătate mi-am terminat lucrarea „Distrugerea drept cauză a devenirii". Pentru că dr. Jung mi-a recomandat să public lucrarea în altă parte, ea va apărea în *Jahrbuch*, dar cu o jumătate de an întîrziere. Sîntem prieteni. Primul meu articol a avut un mare succes. Lui îi datorez faptul că în prezent sînt membru al Societății Psihanalitice. Prof. Freud, de care m-am atașat sincer, este entuziasmat de mine și povestește tuturor despre „articolul magnific" pe care l-am scris și de asemenea este foarte afectuos cu mine personal. Astfel, tot ce aș fi putut spera pînă acum s-a realizat, cu excepția unui singur lucru: unde este bărbatul pe care să-l pot iubi, pe care să-l pot face fericit ca soție și mamă a copiilor lui? Sînt încă singură de tot.

Am două femei paciente, pe care le tratez gratuit. Amîndouă sînt pe cale să se vindece; mai ales una (o cîntăreață) se însănătoșește foarte repede; mi-a scris scrisori lungi și poeme pline de laude. Este fiica naturală a unui conte, iar soarta ei m-a impresionat profund [Siegfried]. Fie ca de acum soarta

să-i surîdă! Ce altceva? În timpul vacanţei, am rămas două săptămîni la Rostov[29]. Practic, am fost îngropată sub o avalanşă de afecţiune din partea părinţilor mei, a Bombuchnei, cunoştinţelor şi rudelor. Aici am ţinut o conferinţă despre psihanaliză. Preşedintele mi-a mulţumit pentru „conferinţa remarcabilă" şi m-a rugat să mai ţin cîteva, dar eu... Dr. D. a spus că voi pleca în ziua următoare. Secretarul Br. voia să scrie un articol despre conferinţa mea în ziarul Prias Kr.[30]. Toată lumea mă iubea şi mă aprecia, încă mă iubeşte şi mă apreciază, iar eu... sînt atît de singură! Şi acum — la muncă! Fie ca de acum toate să meargă bine.

28 ianuarie [1912]

Am terminat articolul şi i l-am trimis lui Jung. Ce se va întîmpla? Nu vreau să-mi mai fac gînduri negre. Acum vreau să fiu fericită!

17 februarie [1912]

Cum a mers? Exact ca şi cu primul meu articol, de fapt, chiar mai rău.

Küssnacht,
5 februarie 1912

„Dragă colegă,
Confirm prin aceasta primirea celor două manuscrise ale dvs. Cu cele mai bune urări, al dvs. sincer, Dr. Jung."

Aşa îmi scrie prietenul meu. M-am gîndit mult la o mulţime de lucruri. Nu am puterea de a povesti cum i-am răspuns. Astăzi am avut parte de altă neplăcere. Nu mai suport. Mi-am ridicat protector gulerul în jurul gîtului şi cu încîntare m-am văzut eliberată de această existenţă mizerabilă. „Doar un alt..." — „să mai aşteptăm puţin", exact cum se spune în poemul meu. M-a cuprins o milă profundă de părinţii mei; am ezitat privindu-mă în oglindă şi mi-am dat seama că fularul de lînă albastră-gri mi se potriveşte foarte bine. M-am gîndit cu cîtă dragoste mi-a înfăşurat mama fularul în jurul gîtului ca să nu răcesc şi acum, la vîrsta asta... singura fiică... din

cauza unui... Oh! din cauza unui bărbat care mi-a zdrobit întreaga viață, sau poate mă înșel, pentru că dacă mi-ar fi fost dat un bărbat pe măsura lui și care să fie al meu, ce mare mi-ar fi fost bucuria! Dar, bineînțeles, aceasta este o himeră! Mai devreme sau mai tîrziu — va trebui să termin cu această existență mizerabilă și totuși sînt sănătoasă, puternică, inteligentă, iar inima mea e capabilă să se aprindă de iubire. Nu e stupid? Prin urmare, trebuie să amîn încă o dată sfîrșitul acestei comedii? Pentru moment, pot medita la sinucidere fără nici cea mai mică urmă de teamă. Noaptea trecută am visat că o fată (evident, soarta mea) îmi privea în palmă și-mi spunea că mă voi căsători cu un bărbat mai în vîrstă cînd voi avea 27 de ani. Un vis profetic! Dr. Tausk s-a uitat recent în palma mea și a declarat solemn că voi avea o anume experiență la 26 sau 27 de ani, cînd soarta mi se va schimba. Jung s-a căsătorit la 27 de ani. Această vîrstă este deci hotărîtoare pentru mine. Dar cît de remarcabil este faptul că Tausk a putut vedea această vîrstă ca decisivă pentru soarta mea! Dacă soarta lui Jung este deja îndreptată către ce e mai bun, dublul său trebuie să se facă nevăzut — pentru că fericirea dublă este îndoielnică; să fiu eu oare negativul lui tragic? Blestem!

Acum — muncă —

22 februarie [1912]

„Dumnezeu a vrut să facă din el un erou, cursul evenimentelor a făcut din el un bufon." Lamentabil zeu! (Schnitzler — *Tînărul Medardus*)[31]

Un vis de acum cîteva zile. Cobor panta unui munte, ajung la gară — al cărei nume l-am uitat (cred că se termina în „ine"). Semăna cu Elveția. Mă întîlnesc cu Frl. Aptekmann, o pacientă a dr. Jung, care trebuia să-și dea în curînd examenul și arăta foarte palidă. Ea și-a luat examenul la scurt timp după mine și apoi a părăsit Zürichul. Am simțit o plăcere răutăcioasă față de efectul pe care l-a avut tratamentul dr. Jung asupra ei. Am întrebat-o despre dr. J. Mi-a spus că a devenit deja director. La aceasta, eu am remarcat cu amărăciune, cu indignare și dispreț: nu, prof. Bleuler este director. „Lui, prof. B., i se permite să meargă doar în pivnița de cărbuni acum." Prof. Bleuler, în visele mele, înseamnă prof.

Freud, pentru că totdeauna le-am confundat numele. „Pivnița de cărbuni" pare să sugereze faptul că sărmanul prof. B. a fost degradat să joace un rol penibil şi demn de milă, dar are de asemenea şi o semnificaţie erotică: „Nici tăciune nici cărbune/ nu pot străluci/ ca iubirea tainică/ pe care nimeni nu trebuie să o ştie." Cărbune = grotă subterană = pîntec matern, un simbolism pe care-l întîlnesc constant la pacienţii mei. Orice altă analiză superfluă. Acum prof. Freud este cel care mă face să strălucesc; dacă dr. J. ar fi director, iubirea lui ne-ar lăsa rece (Frl. A.).

11 iulie 1912

Pe 14 iunie[32] m-am căsătorit cu dr. Paul Scheftel. Va urma. Visele noastre după o noapte tumultuoasă. Visul meu: trebuia să-i servesc cu ceai pe tata şi pe mama. Mai întîi, l-am turnat într-o sticlă pentru a-l pune apoi în pahare, dar nu am putut găsi nici un pahar, pentru că paharele erau murdare şi multe dintre ele crăpate. Cred că am găsit doar un singur pahar, nu şi pe al doilea, ceva m-a împiedicat. Frau Ter-Oganessian (înainte Frl. Bubiguy), cu o fetiţă urîtă care devine apoi splendidă.

Materialul visului — ieri după-amiază soţul meu mi-a cerut să-i aduc repede un pahar cu ceai, înainte să plece la sinagogă din cauza tatălui lui. Am vrut să fac asta, am glumit puţin cu el, fără să-mi dau seama că era în mare grabă, şi a plecat fără să bea ceai. Seara, am imitat un copil mic. Eu şi Frl. T.-O., aşa cum am mai spus, am avut o soartă erotică cu experienţe asemănătoare. Împrejurările căsătoriei mele au fost aceleaşi ca şi ale ei. În ceea ce o priveşte: o ceartă cu mama soţului ei. Cu mine — la fel, pentru că mama lui se simţea rănită de comportarea sa şi a plecat într-o călătorie fără să-l vadă. Acum ea are o fetiţă de un an, Asia.

Noaptea — „Freud" [...]

2

Scrisorile Sabinei Spielrein către C.G. Jung

[Fragment nedatat]

[...] care ne preocupă. Vorbim cum trebuie să vorbim, acționăm cum trebuie să acționăm; deseori sîntem atrași în ceva, chiar atunci cînd enorme complexe ne stau în drum, și așa vorbim de dorință. Acum alte grupuri intră în joc, așa-numitele sentimente morale; ele sînt cele mai demne de milă, pentru că sînt predestinate suferinței, pentru că sînt mereu încîlcite de cea mai crudă discordanță unele față de celelalte. Morala încearcă să se adapteze la ceea ce este „avantajos", iar felul în care cineva interpretează un concept obscur este doar o chestiune de gust.

„Să fac pe cineva să sufere? Niciodată!" — „Dar oare lucrul pentru care mă străduiesc nu este o sursă de suferință pentru mine? Îl vreau pentru mine însămi măcar? Bătălia pentru existență" etc. — „Asta se numește furt, jaf, ingratitudine" etc. — „Dacă vrei să-ți protejezi gîștele, păzește-le" și toate acestea. ...Fiecare dintre cele două părți e îndreptățită să-i spună individului: „Ești dezgustător, ești un egoist" etc., cu diferite variații de la un individ la altul.

Să-l jefuiești pe un tată de copiii lui? Iată ce mă afectează cel mai profund, pentru că niciodată nu voi putea să calc în picioare existența unui copil. Vă imaginați oare că aș fi găsit un răspuns la asta? Înainte de a merge mai departe, aș vrea să menționez că niciodată nu mi-a venit ideea să vă vreau ca soț, să vă fur familiei dvs. Acum: una dintre rudele noastre și-a părăsit soțul cînd fetița ei avea cîțiva ani. Tatăl s-a recăsătorit și a avut mai mulți copii; mama de asemenea s-a măritat și a mai avut o fiică. Prima ei fiică și-a iubit mama și sora mai mult decît orice altceva în lume, dar și-a iubit și tatăl

și i-a purtat multă vreme, în secret, portretul la sîn, pînă cînd mama ei i l-a luat. A devenit apoi cîntăreață de operă, s-a bucurat de mult succes și... în acea vreme a făcut cunoștință cu unul dintre frații ei, iar între cei doi tineri s-a înfiripat curînd o iubire (dar nu în sens sexual). Ea dorea acum să-și reîntîlnească tatăl, care, i se spusese, era un doctor binecunoscut în Sankt Petersburg; dar între timp a primit o scrisoare de la cineva care îi descria relațiile dintre tatăl și mama ei, în care persoana spunea despre mama ei [...]

[Fragment dintr-o scrisoare nedatată, scrisă înainte de 1911]

[...] bucuroasă că nu v-am trimis prima mea scrisoare, care era aspră, ca și dispoziția mea de ieri. Acum tocmai am făcut o mică plimbare cu muzicianul; mintea îmi este clară și aș vrea ca și dvs. să simțiți la fel. Întotdeauna scopul meu principal este de a cultiva în dvs. tot ce este sublim, și pentru ca acest lucru să se întîmple este esențial, bineînțeles, ca dvs. să mă iubiți. Dispoziția în care sînteți cel mai aproape de idealurile dvs. coincide cu aceea în care mă iubiți: sînt „primul succes" al dvs.; atunci cînd va îndoiți de propriile forțe etc., se manifestă neîncrederea față de mine; cînd vă îndoiți, deveniți pentru mine doar un doctor. Ce vreau eu este să fiți grandios.

Noua mea cunoștință este fiu de croitor; a ajuns artist complet de unul singur, iar acum vrea să se dedice exclusiv compoziției, atît cît vor permite împrejurările. Nu i-am spus nimic despre mine; dar crede că am o atît de bună înțelegere a artei, încît nu poate pricepe de ce m-am îndreptat spre medicină. Și colegul meu de examen, antropologul, mi-a spus că domeniul meu ar trebui să fie istoria artei și nu medicina.

Cu muzicianul am discutat puțin despre elvețieni (el vine din Boemia), apoi a adus vorba de Goethe și mi-a spus că Goethe a fost încîntat de Elveția, dar nu și de locuitorii ei, care i s-au părut prea rigizi; muzicianul crede că aroganța elvețienilor se va diminua de-a lungul a cîtorva generații. Binecuvîntați fie cei ce pot crede!

Mi-a povestit de asemenea despre muzicieni, iar printre ei, despre Haydn, al cărui tată a fost pasionat de cîntecele po-

pulare, pe care le cînta la țiteră după ureche. Mă aflu în aceeași situație; cîntecul meu favorit este:

Îmi place să umblu din loc în loc
Asta am să fac atît cît am să pot
De vreți cu tot dinadinsul să mă schimbați,
N-am să pot îndura soarta ce mi-o hărăziți.
Vechi și frumoase cîntece o să vă cînt
Stînd în frig și stînd flămînd,
Ciupind corzile să-nalț o serenadă
Și nu știu unde-am să dorm deseară.
O frumoasă mă sorbea din ochi
Spunîndu-mi că-mi va dărui inima ei,
De un ban măcar voi face,
De-oi cînta măcar frumos.
Să-ți dea Domnul soț bogat
Cu casă și gospodărie,
Că noi dacă ne-am lua
Mă tem că n-aș mai cînta. [...]

[Scrisă probabil în prima lună a anului 1911]

Dragă prietene,

Tocmai am sosit de la conferința dr. Burger (istoria artei)[1], care este o persoană de o mare inteligență și de un umor sclipitor. Nu există nimic pe lume pe care el să nu-l poată ridiculiza pertinent, în afară de „eternitate" și „infinit". Este înzestrat cu un caracter demoniac irezistibil, fără îndoială periculos. Astăzi a vorbit, printre altele, de faptul că un picior mic poate exercita o atracție senzuală și despre cum știu pictorii să exploateze această atracție. Și cu toate acestea nu este deloc banal; din contră, transmitea toate aceste sugestive idei cu atîta finețe, încît s-ar fi putut exclama, odată cu Nietzsche: „Cel ce are urechi de auzit să audă!"[2] Astăzi a analizat ilustrațiile lui Kaulbach la *Reinecke Fuchs* într-un mod minunat[3]. Calul de bătaie al desconsiderării sale a fost filistinismul, dar atacurile au fost atît de bine îndreptate, încît ascultătorii nici n-au observat că sînt asemenea celor pe seama cărora se distrează și l-au aplaudat furtunos. Pentru astfel de conferințe e nevoie, fără îndoială, de subtilitate psihologică, așa că la sfîrșit m-am trezit gîndindu-mă: nu este oare aceasta persoana

care ați fi dorit să mă recomande? Trebuie să aștept pentru recomandare pînă voi termina disertația[4]? De ce trebuie să arăt cuiva disertația? Oamenii mă vor crede pe cuvînt dacă le spun că am scris una, mai ales că lumea de aici este amabilă și prietenoasă. Semestrul următor mă voi duce la Viena[5], așa că aș vrea să vă rog să-mi scrieți o recomandare care să poată fi folosită acolo, dacă va fi nevoie. Sau poate ar trebui să merg direct la prof. Freud? Bineînțeles că aștept cu nerăbdare disertația sau, dacă vreți, cu „admirabilă răbdare", pentru că nu am cum să cunosc care-i va fi soarta, și n-am vrut totuși, pînă astăzi, să-mi trădez preocuparea. Aștept însă studiul dvs. cu nu mai puțină nerăbdare[6]. Curînd am să vă spun și de ce.

[Scrisă probabil în primele luni ale lui 1912]

Dragul meu,

Primiți acum fructul iubirii noastre, proiectul care este micul dvs. fiu, Siegfried[7]. M-a costat eforturi enorme, dar nimic nu e prea greu cînd e vorba de Siegfried. Dacă veți decide să-l tipăriți, voi simți atunci că mi-am îndeplinit datoria față de dvs. Doar atunci voi fi liberă. Acest studiu înseamnă pentru mine mai mult decît viața și din această cauză sînt atît de temătoare. Ați promis că mi-l veți publica în iulie, dacă merită, bineînțeles. Și cu siguranță trebuie să aibă o anumită valoare, din moment ce au fost investite în el atîta dragoste și perseverență. Am stat multe zile și nopți cu Siegfried și am lucrat. Siegfried posedă o enormă creativitate, deși nu are decît o umbră de existență în regatul Proserpinei. Seif[8] a fost și el foarte interesat de studiu. Acum aștept, bineînțeles, cu mare emoție, răspunsul dvs. și din această cauză cu siguranță nu mă veți face să aștept prea mult, nu-i așa? Nu vreau să vă tulbur pacea și liniștea; din contră, disertația este menită să contribuie pe cît posibil la starea dvs. de bine. Pot să găsesc pe cineva să-mi corecteze limbajul[9]; pot de asemenea să ameliorez alte inegalități ale expunerii mele, dragostea pentru Siegfried mă va ajuta. V-aș rămîne foarte recunoscătoare dacă ați vrea să-mi semnalați pasajele obscure și să-mi indicați poate eventuala neglijare a operei vreunui savant.

În general vorbind, partea mitologică este probabil mai reușită în ansamblu, pentru că am fost eu singură cu Siegfried, în timp ce în munca la prima parte am fost tulburată de oameni; vine apoi un pasaj îndreptat contra lui Siegfried, iar după aceea nu mi-am mai putut organiza gîndurile decît într-un mod imperfect.

[Scrisoare datînd probabil din 1912]

Dragul meu,

Profund deprimată, pierdută fără speranță și tot ce mai vreți. Poate că am avut o premoniție a ceea ce va veni, cînd, după ce mi-am trimis disertația, am fost cuprinsă de o senzație intensă: nu produc nimic de valoare și nu am nici un motiv să exist pe lume. M-am așezat apoi cu interpretarea viselor a lui Stekel[10], și ascultați ce scrie acest om minunat: „Viața și moartea în vis" (capitol din lucrarea sa *Limbajul viselor*, apărută în 1911): „Acolo unde apare moartea, se manifestă de asemenea impulsul morții. În basmul despre Bunicul Moarte[11], doctorul îi cere Morții să înlocuiască flacăra slăbită a vieții printr-una nouă. Ce răspunde Moartea? Nu pot. Trebuie ca flacără aceasta să fie stinsă înainte să fie reaprinsă o alta."

Swoboda a derivat din acest fenomen legea conservării vieții[12]. Există, spune el, un echilibru între viață și moarte, datorită căruia emisia de celule sexuale — pentru că nu orice act sexual duce la crearea unei noi vieți — cauzează o diminuare temporară a vieții, adică moarte într-o anumită formă și măsură. El se referă în mod just la Celsus[13]: „Seminis emissio est partis animae junctura." Așa se explică faptul că atît de des coitul apare reprezentat în vis sub forma morții. Apoi Stekel analizează mai multe vise de moarte. Ce părere aveți? Îmi rămîn două posibilități — (1) să arăt într-o notă din prefață — și este cazul să fac asta — că lucrarea mea trebuia să apară în numărul anterior din *Jahrbuch*[14] și că era deja trimisă editorului cînd am aflat de cartea recentă a lui Stekel, *Limbajul viselor;* am menționat de altfel noul meu proiect în studiul „Dementia praecox"[15]. O variantă scurtă e deja terminată. Am dezvoltat acest studiu, pentru că profesorul Bleuler nu vrea să-mi admită ideile[16], iar dvs., mai ales dvs., trebuie

să știți că îl aveam deja în minte în momentul cînd nu eram încă de acord cu teoriile lui Freud și voiam să vă demonstrez în scrisori că [...]

27 noiembrie 1917

Dragă dr. Jung,

Voi profita de un ușor guturai ca să scriu, pentru că altfel n-aș fi început niciodată. A trecut multă vreme de cînd am citit cartea dvs.[17] și mi-ar plăcea să discut mai multe chestiuni, fără legătură între ele. Această discuție trebuie repartizată în mai multe scrisori.

Scrisoarea nr. 1
Voință de putere sau pulsiune sexuală?

Ați observat că am modificat termenul de „pulsiune de putere": nu este vorba de un subterfugiu semantic, ci de o clarificare a conceptelor. Istoria naturală recunoaște doar două pulsiuni, pulsiunea de autoconservare și pulsiunea de conservare a speciei. Din acest motiv, „voința de putere" poate fi, bineînțeles, tot atît de semnificativă pentru nevroză ca și „dorințele infantile refulate de natură în principal sexuală", de care vorbește Freud. Vom vedea imediat acest lucru. Vreau să vă supun atenției un caz concret, ceva ce am întîlnit recent la fiica mea, și apoi vom discuta. Cînd avea trei ani și jumătate, micuța s-a îmbolnăvit de gripă, cu accese incontrolabile de tuse și vomă. Am bănuit o intoxicație acută, însoțită de bronșită, așa că am dus-o la doctor. Micuța a fost tare dulce cu el, iar doctorul i-a promis că o va lua la plimbare cu automobilul cînd se va face bine. Doar o singură dată cînd avea febră mare a strigat din toate puterile cînd a venit el, fapt care l-a contrariat mult. La următoarea lui vizită, ea părea prietenia întruchipată și i-a șoptit: „Je serai gentille! Tu viendras demain!" [„Voi fi drăguță! O să vii mîine!"] N-a mai venit timp de mai multe zile, pentru că ea se simțea mai bine. Apoi într-o seară, pe cînd dormea dusă, s-a trezit brusc și a avut unul dintre acele accese nesfîrșite de tuse și a vomitat. Am luat pe loc în considerare posibilitatea apariției unei nevroze — dar am chemat imediat medicul. În timp ce o examina pe copilă, el mi-a arătat că era perfect liniștită și a fost de păre-

re că bună parte din această istorie era de natură nervoasă. A doua zi dimineața, micuța copilă mi-a spus: „Quand Molli tousse — alors Maman a peur, le docteur vient et fait de toc-toc sur le petit ventre de Molli" [„Cînd Molli tușește — mama se sperie și vine doctorul și face cioc-cioc pe burtica lui Molli"]. I-am răspuns, bineînțeles, că greșește mult, că acum știu că nu e mare lucru, iar tușitul ei în cel mai rău caz mă va plictisi și mă va alunga de lîngă ea și că nu-l va mai vedea pe doctor pînă nu se face bine. Asta a reanimat procesul conștient și ea a tot încercat să tușească fără succes. După o zi, întreaga chestiune s-a stins încet-încet. Există și o preistorie la toate acestea: cînd abia împlinise un an, copila a făcut pentru prima oară o gripă, însoțită de tuse puternică și vomitături. Tatăl ei a trebuit să se trezească noaptea și să-i dea apă cu lingura. La scurt timp după aceea, el a trebuit să plece într-o călătorie de afaceri și, după sfatul medicului, am trimis-o la spital ca să fie ținută sub observație. Cu siguranță era prezentă și o boală organică, dar curînd simptomele ei s-au înrăutățit; copila tușea ore întregi, totdeauna noaptea. Trebuie observat că atunci cînd se întîmpla, eu stăteam în liniște în camera de alături. L-am întrebat pe profesorul Bleuler, care a fost de părere că în spatele acceselor de tuse trebuie să se ascundă anumite dorințe, dar cu un copil atît de mic nu puteam afla nimic. Ceea ce s-a întîmplat mai apoi ne spune că fetița spera ca prin accentuarea simptomelor bolii să-l poată chema pe tatăl ei și să-l rețină lîngă ea. La trei ani și jumătate, „nevroza" se folosea de același complex de simptome ca și la un an pentru a-l aduce pe tată lîngă ea. Acum se servea de ele pentru a atrage lîngă ea un substitut al tatălui, pe doctor. După propriile-i cuvinte, ea găsea contactul fizic, apăsarea micuțului ei stomac, foarte plăcut. Îi plăcea să-și dezvelească stomacul și striga fericită: „O, Molli prend des bains de soleil!" [„O, Molli face băi de soare!"]. Ea mai avea și o pronunțată tendință de „voyeurism", își punea și păpușile să facă baie de soare și încerca să descheie bluzele doamnelor. Era oare vorba deja de apariția pulsiunii sexuale sau de ceva complet diferit, care, în orice caz, demonstra o analogie marcată cu pulsiunea sexuală adultă, creînd piste, ca să spunem așa, pe care instinctul viitor să se dezvolte? La această întrebare nu se poate răspun-

de și nu mi se pare importantă atîta timp cît în ambele cazuri ne confruntăm cu forme primitive ale unui instinct care, în cursul dezvoltării, se vor transforma în instinct sexual, manifestînd, în cazul nevrozei, aberații corespunzătoare pulsiunilor copilăriei etc.

Adler ar spune că micuțul vrea mai multă putere și mai multă protecție și, prin urmare, produce aceste simptome[18]. Dar eu trebuie să subliniez că „acțiunea simptomelor" era strîns legată de depărtarea de tatăl ei și că, dintre toate mecanismele pe care le avea la dispoziție, copilul îl alegea întotdeauna pe acela care i-l adusese aproape pe tată ultima oară. Trebuie observat de asemenea că ultima oară cînd a fost bolnavă, fetița a trebuit să stea în pat nemișcată; nu i se permitea să vorbească sau să mănînce și singura ei compensație în această neplăcută situație era faptul că mama ei stătea acolo, lîngă patul ei, fără să vorbească, iar doctorul venea o dată pe zi. Dacă nu făcea așa, nu venea nimeni. Ce tip de putere era implicată aici? Nu ar fi fost mult mai logic din punctul de vedere al pulsiunii de autoconservare să renunțe la a vomita, astfel încît să poată să mănînce orice, inclusiv ciocolată? Liniștirea, libertatea de mișcare, joaca cu alți copii, mîncarea favorită — totul era sacrificat pentru a primi mai multă atenție din partea celor a căror dragoste o dorea. Pentru a-mi exprima propria opinie, eu aș include instinctul de autoconservare în instinctul de conservare a speciei; nevoia de supraviețuire se unește imperceptibil cu nevoia de a muri și de a renaște. În stadiul inițial, instinctul de autoconservare coincide în întregime cu instinctul de conservare a speciei, deși cînd e vorba de copii atît de mici nu ne putem da seama dacă ei iubesc sînul mamei, de pildă, pentru că le satisface nevoia de hrană sau dacă această iubire este deja atît de emancipată încît să fie iubit sînul „fizic", pentru el însuși, sau, ce mi se pare mai just, pentru că satisface foamea și, în plus, procură căldură și pace, și din acest motiv contactul fizic ajunge să fie o plăcere, ceea ce înseamnă deja începutul sentimentului sexual. Și senzația puterii? Ce altceva poate fi decît nevoia de a atrage mai multă atenție și iubire? Și senzația de insuficiență? — Suferim de o senzație de inferioritate pentru că putem pretinde prea puțină recunoaștere și iubire; nu putem supra-

vieţui sau procrea; acest lucru se aplică atît la dorinţele neîmplinite, refulate cît şi la produsele sublimate. Freud ne-a spus deseori că mulţi dintre pacienţi se fac bine — dacă realitatea le este ceva mai favorabilă. „Refugiul în maladie" este un concept general recunoscut, tot aşa cum, după Freud, nevroticii au nevoie de maladia lor şi *nu vor să renunţe la ea.* Au nevoie de ea pentru că astfel e mai uşor să aibă parte de gratificaţii infantile şi, bineînţeles, pentru că boala le aduce reale avantaje. Luaţi ca exemplu nevroza pe care o manifestă pensionarii[19]. Ceea ce introduceţi dvs. nou este că un simptom patologic poate indica o altă traiectorie. Această idee a fost exprimată în această formă doar de dvs., din cîte ştiu. Freud spune că simptomul nevrotic este în acelaşi timp un efort de autovindecare sau de adaptare, dar *dacă l-am înţeles eu corect* — el nu voia să sugereze prin aceasta că un simptom relevă acum traiectorii noi, valoroase pentru noi, aşa cum aţi făcut-o dvs. Fără a contrazice deloc poziţia lui Freud, aceasta este o *inestimabilă contribuţie şi sînt foarte nerăbdătoare să discutăm aceste lucruri şi multe altele.* Din păcate, această scrisoare este mult prea lungă şi trebuie să o închid.

V-aş ruga, pentru că este foarte important pentru mine şi pentru cercetarea mea viitoare, ca de fiecare dată să-mi trimiteţi odată cu răspunsul dvs. şi scrisoarea mea. Veţi face asta, nu-i aşa?

Nu pot decît să vă asigur încă o dată că noile dvs. concepţii ştiinţifice mă interesează foarte mult şi din acest motiv aş dori să discut cu dvs. fiecare punct, unul după altul.

Cu cele mai bune urări,
S. Scheftel

Adresa: Lausanne, Av. de Solange, Castel Vesta

3 decembrie 1917

Cuvînt înainte

Dragă dr. Jung,

Recitind scrisoarea dvs., mi-am dat seama că probabil nu v-am înţeles corect. Aveţi, vă rog, răbdarea de a citi totuşi pînă la capăt scrisoarea alăturată aici, care era deja scrisă, şi patru întrebări în plus.

1. Ce vreți să spuneți cînd vorbiți de „a trăi ceva simbolic", dacă dvs. considerați simbolul ca pe ceva real?
2. Cum trăiește cineva ceva simbolic?
3. La ce ne servește o viață simbolică?
4. Dacă un simbol îmi spune, de pildă, că am o „dispoziție eroică" — însă eu știu asta fără să am nevoie de un simbol — ce îmi relevă analiza simbolului? Am uitat cea de-a cincea întrebare. Voi înțelege aceste lucruri cu mult mai bine după ce voi primi o explicație scrisă decît din cartea dvs.[20], unde ele sînt tratate atît de laconic, fiind parte a unui monolog interior.
   Vă mulțumesc anticipat.

Ca întotdeauna,
S.S.

Dragă dr. Jung,

Timp de mai mulți ani, am fost unul dintre cei mai buni elevi, dacă nu cea mai bună elevă a dvs. Era deci de la sine înțeles ca după o perioadă de care am avut nevoie pentru a dezvolta în mine noi dimensiuni să mă interesez din nou de progresul dvs. științific. Intenționat v-am oferit un caz concret, pentru că am vrut să aflu (1) dacă în acest caz considerați interpretarea lui Freud corectă, (2) dacă puteți aplica interpretarea lui Adler aici, și dacă da — cum puteți explica acest caz din punctul de vedere al „voinței de putere"? (3) Cum interpretați dvs. personal acest caz? Dacă nu veți încerca să-l interpretați fără analiză, cum îl veți cerceta în cazul în care veți avea ocazia și ce poate reieși din acest proces? Va fi acesta conform viziunii dvs., potrivit căreia un copil este întotdeauna de tip extravertit, iar conflictele copiilor se manifestă totdeauna în viața lor emoțională (pentru moment, voi lăsa deoparte teoriile despre emoții)? Am dedus acestea din scrierile dvs. de istorie culturală, pentru că ele vorbesc de dezvoltarea tipurilor. ...În nevrozele extravertite, se indică probabil de asemenea noi piste. Mi-ar fi de folos să știu ce noi piste sînt anunțate de simptomele ce apar la fetița mea.

Revenind la Freud, este foarte instructiv pentru mine faptul că dvs. și Freud vă acuzați unul pe celălalt de același lucru, anume de aplicarea presupozițiilor biologice în psiholo-

gie. Şi totuşi, nici unul nu interpretează instinctul în sens biologic. Freud studiază în principal manifestările psihologice ale „instinctului", de pildă, sentimentele de plăcere sau de neplăcere care dau naştere dorinţelor ce le corespund. *În această privinţă*, Freud adoptă fără îndoială poziţia „psihologiei eului". Scumpul eu! El presupune că senzaţiile de plăcere şi de neplăcere sînt sursa tuturor ocurenţelor fizice din noi, în cazul nevrozelor, „dorinţele" sexuale profund refulate. Aşa cum spune el, cu toţii căutăm plăcerea şi reprimăm tot ceea ce ne produce neplăcere. *Doar în domeniul sexualităţii nu ni se permite de obicei să căutăm plăcutul, într-adevăr, nu ne permitem nici măcar faţă de noi să admitem această căutare*, pentru că aceste dorinţe sînt foarte puternice şi deşteaptă o puternică rezistenţă în noi. De unde conflictul şi refularea anume a sentimentelor de natură sexuală sau, mai degrabă, a „dorinţelor". Freud este interesat, bineînţeles, de mecanismele psihicului universal şi demonstrează că energia care ar fi trebuit să satisfacă pulsiunile sexuale dăunătoare dezvoltării individului pot fi eliberate şi „transferate" către scopuri mai înalte. El numeşte asta „sublimare". *De aceea, după Freud, nici Nietzsche, nici Goethe nu s-au oprit la stadiul refulării; mai degrabă, ei şi-au sublimat pulsiunile inferioare, deposedîndu-le de energia investită în ele.* O persoană nu poate fi pictor, muzician, doctor, matematician în acelaşi timp. Freud şi-a asumat sarcina de a schiţa aceste procese umane în dezvoltarea lor normală şi patologică; iar în opinia mea, el s-a achitat de această sarcină în mod strălucit (în ciuda fragilităţii conceptuale şi a exagerărilor). Sînteţi de acord, nu sînteţi?

Acum se pune o altă întrebare: ce forţă ne împinge către sublimare? Ce forţă ne face capabili să sacrificăm dorinţele infantile în favoarea celor mature? Fiind empirist, Freud nici nu a atins această chestiune în lucrările sale. *Adler*, mi se pare, a făcut un salt nejustificat cînd a ignorat observaţiile lui Freud şi a văzut nevroza constînd doar în conflicte înăuntrul voinţei de putere. *Ideile dvs.* sînt categoric mai bine întemeiate, pentru că folosesc principiile freudiene ca punct de pornire şi sugerează, în *Metamorfozele şi simbolurile libidoului*, felul în care, în filogeneză, de asemenea, investirea originală a eului este sublimată (domesticită), iar apoi prezentaţi propria dvs.

muncă despre acest subiect. Dvs. spuneți că libidoul este deja domesticit în asemenea grad, este atît de stabil atașat de diferite proiecte culturale, încît conflictele pot izbucni chiar în sînul acestor valori culturale, tot așa cum reprimarea oricăruia dintre aceste proiecte culturale (misiuni ale vieții) e suficientă pentru a crea o nevroză. Acum, dacă vreuna dintre misiunile vieții rămîne neîndeplinită și dacă o mare cantitate de libido rămîne neutilizată, acest libido regresează pînă spre stadiul infantil, chiar pînă la ideile filogenetice, formînd dorințe corespondente (aceasta pentru că reprezentările nu au alt debușeu decît în domeniul inconștientului). *V-am înțeles oare corect? Dacă este așa — mi se pare că avem aici o descoperire fructuoasă și foarte interesantă.*

Dacă ați ști cît de imens de multe am să vă spun! Dar trebuie să sfîrșesc, altfel scrisoarea ar deveni prea lungă. Încă o dată vă voi cere, ca totdeauna în această corespondență, să-mi returnați scrisorile ce vi le adresez.

Cu cele mai bune urări,
S. Scheftel

4 decembrie 1917

Dragă dr. Jung,

Această scrisoare se referă la traducerea lucrărilor dvs. Știți probabil că Herr Medtner vrea să-mi trimită traducerile ca să le corectez[21]. După aceea, le va revedea și va face corecturi la rîndul său. Ei bine, am încercat să mă uit peste un eseu, iar traducerea este foarte slabă, atît ca stil cît și în conținut. Am lucrat din greu și a trebuit să traduc din nou aproape fiecare frază; în cele din urmă, am trimis *marfa înapoi lui Herr Medtner* (la cererea lui). Acum, Herr Medtner îmi reproșează în glumă că am fost prea pedantă, încît aproape că l-am insultat. Îi sînt recunoscătoare pentru critica sa, dar acum bănuiesc că și celelalte traduceri sînt de asemenea slabe, iar această pedanterie a mea *pe care o consider necesară* mă va pune în mod constant în conflict cu alți oameni. Mai există un punct esențial: cunoașterea limbii respective și cunoașterea terminologiei științifice sînt două lucruri diferite. Cînd mi-am ținut conferințele în Rusia[22], am constituit o anume

terminologie, iar dacă cineva vrea să ducă la bun sfîrșit o astfel de sarcină importantă precum traducerea lucrărilor unui savant, trebuie măcar să încerce să afle ce au făcut predecesorii săi, să afle, de pildă, dacă nu a fost stabilit deja un corp terminologic; acesta ne face munca considerabil mai ușoară și ne apropie de acurateţe. Acest lucru nu înseamnă că nu putem corecta slăbiciunile terminologiei existente. I-am menționat acest lucru lui Herr Medtner, dar din nefericire nici unul dintre noi nu a pus mîna pe vreo traducere de psihanaliză în limba rusă[23]. Dacă vom crea acum, spontan, o terminologie a noastră în rusește, probabil că va înregistra multe inadecvări și va avea dezavantajul că cititorul care se va fi obișnuit cu o anume terminologie va întîmpina mai multe dificultăți în a asimila materialul în noua terminologie. Este desigur foarte neplăcut să faci o treabă imperfectă, cu atît mai mult cu cît am abordat lucrările dvs. cu aceeași onestitate și bunăvoință cu care ați abordat și dvs. primul meu studiu. Sfatul meu ar fi în acest caz să așteptăm pînă cînd vom avea îndeajuns de multă literatură de specialitate în limba rusă și traducători capabili, chiar dacă asta ar însemna o întîrziere considerabilă a traducerii. Graba inutilă și superficialitatea nu produc niciodată ceva de valoare și, în plus, din cauza evenimentelor politice din Rusia, terenul nu e pregătit pentru chestiuni științifice, așa că putem să ne luăm un răgaz. Ce spuneți ?

Salutări de la
S. Scheftel

[Fragment] 15 decembrie 1917

[...] care ar putea avea voința de a agresa (puterea). Mi-am găsit refugiul la secția de chirurgie, ceea ce înseamnă că am renunțat la orice aspirație de creativitate personală și mi-am fixat atenția asupra faptului de a face o muncă ireproșabilă. Și apoi, total neașteptată, a apărut reacția, cu o forță pe care nu aș fi bănuit-o în mine: sublimarea în compoziția muzicală a dorinței mele de a mă preda. În plus, capacitățile mele s-au dezvoltat, mă simt mai liberă și mai independentă și simt că de acum pot să-mi reiau munca științifică, cu o liniște și cu o ascuțime a minții poate fără precedent.

După acest exemplu, mă întorc la teoria tipurilor a dvs.[24]. Mi se pare că „tipul introvertit" este cel în care voinţa *de putere prevalează*, în timp ce la tipul extravertit este *mai puternică nevoia de a se dărui pe sine*. Predominanţa unei înclinaţii sau a alteia — de care sîntem conştienţi — constituie totdeauna factorul decisiv în judecarea unui tip. În vorbirea normală, emoţia care însoţeşte dăruirea de sine poartă numele de „iubire"; această emoţie este altruistă şi astfel prezintă cele mai fine variaţii în ceea ce priveşte relaţia cu o altă fiinţă umană, comparativ cu emoţia pe care o simte cineva afirmîndu-şi eul (sau voinţa de putere). Acesta este motivul pentru care extravertitul este pe drept cuvînt văzut ca o persoană „mai simţitoare" în raporturile cu ceilalţi (am subliniat peste tot faptul că doar predominanţa este factorul decisiv pentru concepţia conştientă).

În opinia mea, persoana introvertită are fără îndoială emoţii, dar aceste emoţii sînt *în primul rînd* diferite de cele ale extravertitului: în timp ce extravertitul, care caută să se dăruiască, îşi proiectează personalitatea în Celălalt şi este, în general, conştient de sensul participării la fiinţa Celuilalt — atitudinea introvertitului trebuie să fie opusă acestui fel de relaţii. Nu voi mai continua să vorbesc de acest subiect, căci intră în joc diferite probleme legate de geneza şi natura emoţiilor, probleme care nu au fost încă cercetate temeinic. Vă voi atrage atenţia doar asupra impreciziei care ar putea duce la o greşită interpretare şi asimilare a perspectivelor dvs. şi ale lui Freud. Cînd Freud vorbeşte de „refulare", el spune ceva complet diferit de ceea ce înţelegeţi dvs., care vorbiţi de contrastul dintre refularea emoţiilor şi refularea gîndurilor în cele două tipuri. (1) *Pulsiunea* poate fi *refulată*, şi la fel o tendinţă (în sensul dinamic al termenului), o „nevoie" sau o „dorinţă". Dar „emoţia" este un *produs* al conştiinţei; cineva poate avea „predispoziţii", „dorinţe" inconştiente (cu rezerva de a completa cu un „ca şi cum", adică, inconştientul acţionează „ca şi cum"), acţiuni etc., dar nu *emoţii inconştiente*. Acest lucru nu exclude posibilitatea ca emoţiile să provină dintr-o motivaţie inconştientă. (2) Fără a spune ce cred eu că este corect — Freud înţelege prin „refulare" un proces activ, ca să spunem aşa, rezultat al unui conflict şi al unei „condamnări" pronun-

ţate de organul cenzurii interne. Dvs. folosiţi totuşi termenul de „refulare" în sensul de reprimare, care este rezultatul involuntar al predominanţei uneia dintre componente. În opinia mea, ar trebui să reţineţi termenul de „represiune", pentru că el nu distorsionează înţelesul explicaţiilor dvs. şi pentru că Freud foloseşte termenul „refulare" într-un sens complet diferit, ceea ce creează mare confuzie în rîndul majorităţii cititorilor. (3) *O emoţie nu poate* fi refulată — dar poate fi fără îndoială reprimată (adică putem chiar să o împiedicăm să ia fiinţă). (Încă o dată puteţi vedea diferenţa în terminologie.) Dar cum apare aceasta? Iată, aici sînt două diagrame, ilustrînd tipul extra- şi introvertit:

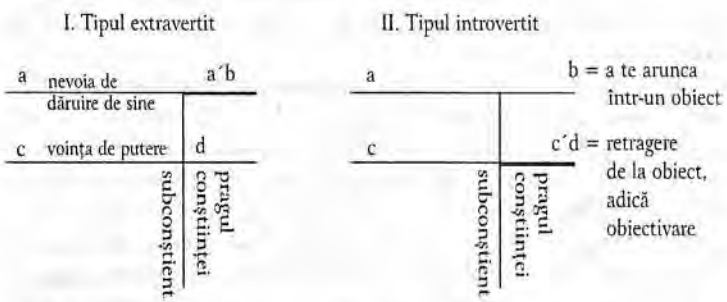

Aceste două diagrame mi se par perfect transparente. Să luăm introvertitul, Tipul II. Linia *ab* este nevoia de dăruire de sine (imersiunea în obiect). Ea prevalează asupra liniei *cd*, adică asupra liniei voinţei de putere, anume prin linia c´d. Această mărime intersectează pragul spre conştientizare. Linia *ab* este ţinută în jos de linia *cc´* şi astfel rămîne în subconştient. Pentru că acum partea predominantă este *c´d* = voinţa de putere — apariţia ei pe suprafaţa conştiinţei nu este conectată cu sentimentele de „iubire"; aici apare un „tip de gîndire" în care o emoţie corespunzînd liniei *ab* este reprimată. Dar această cantitate de emoţie reprimată rămîne prezentă în calitate de „predispoziţie". Se poate întîmpla şi în zilele noastre ca în cazul unei persoane introvertite (deşi nu este cazul cu oricine), ca rezultat al loviturilor soartei sau datorită unei experienţe fericite de dragoste, nevoia de a fi consumată de dragoste (dăruirea de sine) să fie atît de intensă,

încît să prevaleze asupra voinţei de putere; atunci avem un tip extravertit, iar mărimea *ab*, care ocupă acum suprafaţa conştiinţei, să creeze sentimente unice în felul lor, care de acum vor fi prezente doar ca „predispoziţii", adică, pentru a vorbi mai clar, care nu sînt prezente; cînd se întîmplă acest lucru, „voinţa de putere" în mărimea *cd* din primul exemplu este reprimată, probabil asemănător cu „emoţiile" corespunzătoare (aici e vorba de terminologia folosită, pe care, pentru moment, nici n-am să o apăr, nici n-am s-o pun la îndoială).

Am priceput oare teoria tipurilor elaborată de dvs. în mod corect? Aveţi oare vreo obiecţie la felul în care am interpretat această teorie?

Iar acum să ne întoarcem la Freud. Aşa cum am menţionat mai înainte — Freud examinează instinctul nu în componentele lui separate, ci ca întreg. Atunci cînd vorbeşte de „dorinţe refulate", el înţelege în principal plăcerea sexuală în sens restrîns şi tot ceea ce are legătură cu ea, nu doar vaga nevoie de iubire (de dăruire), ci de asemenea toate impulsurile egoiste ce pot fi subsumate rubricii „voinţă de putere". O dovadă pentru aceasta: i-am dus lui Freud o parte din analiza pe care deja o descifrasem: conform ei (în visele mele), aş fi putut ţine conferinţe la fel de interesante ca Freud sau ca Jung; dar în acelaşi timp simbolismul releva de asemenea realizarea unei dorinţe de a crea un mare erou ariano-semitic. Nu numai că Freud a fost de acord cu interpretarea, dar a găsit analiza ca fiind foarte interesantă şi profundă. *În scrierile lui Freud, multivalenţa simbolurilor este deseori explicit accentuată.* Mi se pare deci, după tot ce am auzit de la Freud şi după tot ce am învăţat din scrierile lui, că teoria lui Freud include deja tot ceea ce este considerat a fi „inovaţiile" lui Adler, *adică ideea de „voinţă de putere" reprimată. Dar în măsura în care Adler nu e de acord cu întreg edificiul freudian şi e preocupat doar de o singură componentă, „voinţa de putere", este considerabil mai limitat şi mai parţial* decît Freud. În cazul fiicei mele, este doar aparent faptul că fetiţa ar vrea să facă din doctor un substitut al tatălui; „acţiunile ei simptomatice", la fel ca şi comportamentul ei amabil faţă de el, bucuria neascunsă pe care o manifesta cînd apărea el — toate arătau că fetiţa îl plăcea şi-i voia dragostea.

Dvs. spuneți, luînd poziția lui Adler ca punct de referință: „copilul dorește să-l aibă pe doctor lîngă ea și-și pune la cale simptomele nu de dragul plăcerii, ci pentru a-și duce la îndeplinire proiectul." Pot fi ridicate două obiecții: (1) în cazul în care copilul dorește ceva, iar această dorință se împlinește — *ea atașează deja de îndeplinirea dorinței sentimente de plăcere;* astfel, copilul se străduiește pentru o plăcere; (2) întrebarea rămîne: ce scop speră copilul să atingă cînd dorește să vină doctorul? Să presupunem (în acest caz particular nu este adevărat) că fetița vrea doar să-și probeze puterea, demonstrînd că este îndeajuns de puternică pentru a-l atrage pe medic la ea prin diferite strategii. Aceasta ar fi o slab sublimată componentă masculină („protestul masculin"). O dorință reprimată de a fi mare și puternic — nu am auzit oare despre așa ceva în psihologia lui Freud? *Freud, de fapt, nu rămîne la această interpretare* și spune că un simptom are mai multe determinări și trebuie să reveleze multe alte aspecte al vieții instinctuale ale cuiva.

Trec acum la perspectiva dvs. despre acest subiect și aici adopt o altă poziție, pentru că dvs. spuneți ceva foarte diferit. Dacă punctul de vedere teleologic este corect sau nu, e un fapt ce nu poate fi nici dovedit, nici contestat, din moment ce e vorba de o chestiune de sentiment și de convingere. Dar nu aceasta este principala problemă. *Subconștientul nostru conține, fără îndoială, avertismente, indicații și semnale pentru direcția pe care trebuie să o ia viitoarea noastră viață* și pot să-i dau pe de-a-ntregul dreptate lui Goethe cînd spune: *„Omul bun rătăcind în întuneric/ nu va uita de calea dreaptă."*[25] Cred totuși că nu a fost suficient de bine subliniat faptul că acest lucru nu se întîmplă în „inconștientul" lui Freud, ci în „subconștient". În această „conștiință secundară" [*Seitenbewusstsein*] se adună și iau formă gîndurile reprimate de prejudecățile aflate în „cîmpul conștiinței"; în același timp, acolo sînt rezolvate problemele importante și tot acolo sînt depozitate străvechile înțelepciuni și simboluri. Aș putea spune multe lucruri despre acest lucru, dar le las la o parte deocamdată.

În studiul meu „Distrugerea etc." am înlocuit sau am vrut să înlocuiesc peste tot expresia „inconștient" cu „subconștient", fără să-mi fi dat seama pe moment, cred, că Freud în-

țelege prin „inconștient" ceva fundamental diferit de ceea ce înțeleg eu. Ca elevă a dvs., concep „inconștientul" în sensul de non-conștient și doar mai tîrziu am realizat că dvs. și Freud înțelegeți lucruri diferite prin această expresie. O anumită „nevoie", „imbold", „dorință" din noi, conectată cu cele mai adînci, întunecate instincte, încearcă să se descarce în vise de energia pe care o are, făcînd uz de imageria subconștientă pentru a arăta obiectul ei ca realizat. Întreaga „remodelare" a domeniului gîndurilor subconștientului (inconștientului) apare la nivel preconștient, pentru că dorințele „reprimate", întunecate, nu pot ca atare nici măcar să fie admise în subconștient („conștiința secundară"). *Dacă analizăm acum simbolul preconștientului* — descoperim, pe de o parte, toate dorințele refulate ale inconștientului, care sînt considerate de mintea conștientă ca imorale și intolerabile; pe de altă parte, *dacă analizăm direcția opusă*, vom descoperi în conștiința secundară (subconștientul) o preocupare profund etică, călăuzitoare și toată înțelepciunea ancestrală de care nu sîntem conștienți, pur și simplu pentru că mintea noastră conștientă este doar o minusculă parte a uriașului sistem de coordonate, parte de care avem nevoie la un moment dat pentru adaptarea la prezent. Dar ce e *„prezentul"*? Sînteți de acord cu acest mod de a concepe inconștientul și subconștientul?

Cu cele mai bune urări,
S. Spielrein-Scheftel

20 decembrie 1917

Dragă dr. Jung,

Voi încerca să vă explic constructul meu mintal. Sînteți familiarizat cu fenomenele hipnagogice pe care le-a descris mai întîi Silberer[26]. Voi începe prin a spune că aceste fenomene constituie primul stadiu al procesului gîndirii subconștiente. Prof. Bleuler m-a întrebat dacă aș pune formarea simbolului pe seama efectelor autocenzurii sau nu. I-am răspuns categoric „nu", pentru că simbolul aparține chiar esenței procesului gîndirii subconștientului (subliminal). Dacă oboseala, narcoza sau oricare altă formă de intoxicație slăbește gîndirea „directă" — se instalează gîndirea „simbolică". Observarea feno-

menelor hipnagogice ne învață că procesul gîndirii subliminale convertește gîndurile în simboluri, nu doar în simboluri vizuale, ci și în simboluri acustice sau în „gîndire simbolică" dinamică etc. *Simbolurile subliminale sînt universale și mai arhaice decît gîndurile conștiente corespondente.* Dar procesul gîndirii subliminale este mult mai mult, după cum aș vrea să demonstrez prin intermediul unui exemplu: cînd sînt foarte obosită, mă surprind gîndindu-mă la diferite lucruri pe care plănuiesc să le fac; această meditație produce o figură hipnagogică, un poligon, căruia îi parcurg perimetrul „furișîndu-mă" (această imagine datează din anul 1904). Poligonul ia formă cînd trasez liniile ce corespund direcțiilor în care aș putea acționa. Această cantitate de simbolic descrie procesul gîndirii conștiente. Acum urmează o continuare care nu aparține gîndirii mele conștiente; poligonul se preschimbă într-un grilaj pe care încerc să-l escaladez, dar de fiecare dată o fată brunetă, tăcută mă prinde de picioare și mă trage înapoi; acest capitol al visului se transformă sau continuă cu o parte în care văd o gîză cum cade în plasa unui păianjen; o ating cu degetele și de fiecare dată trebuie să o ia de la început sau cel puțin să refacă o bună parte din drumul ei cu un considerabil efort. Cînd analizez acest lucru, îmi apare imediat gîndul : „Vrei să scapi, dar diavolul te prinde de picioare și te aduce înapoi la el." Acestea sînt cuvinte de undeva din Gorki[27]. Acest curent de gîndire (continuarea) nu provine de la mintea conștientă pentru a se retrage sub pragul ei. El curge independent de mintea conștientă încă de la început; *el aparține „conștiinței secundare" a „subconștientului"*, dacă preferați acest termen. În acest fel, gîndurile subliminale (noțiunile) relevă nu doar conștientul nostru, ci și subconștientul sau gîndurile conștiinței secundare. După tot ce s-a spus, trebuie să fie evident că analiza subconștientului ne prezintă cele mai interesante probleme la care trebuie să lucrăm în limbaj simbolic subliminal, pentru că gîndurile noastre directe le reprimă. *Pentru a preveni înțelegerile greșite,* subliniez explicit că nu este vorba doar de lipsa de timp care ne face să atribuim multe dintre „complexele" noastre subconștientului, dar e și inerție, sentimentul de insecuritate etc. — pe scurt, este vorba de motive ținînd de afectul personal. Așa am expulzat din conștiința

mea complexul „muzica", pentru că ducea la prea multe emoții tumultuoase și nu aveam încredere în abilitatea mea în această zonă. Simbolurile subliminale mi-au relevat faptul că în subconștient eram preocupată de vocația mea muzicală. Acum: chiar dacă sînt scoase afară din conștiință, felurile de complexe pe care le-am menționat sînt perfect *„capabile de a deveni conștiente"*, pentru că ele nu sînt condamnate și alungate *precum instinctele*. Ele nu sînt barate de către conștiință prin „cenzură" în acest sens. Prin contrast, există anumite pulsiuni organice, brutale care contrastează atît de apăsat cu eul nostru conștient, încît te simți „uman" anume pentru că ai reușit în final să domini aceste „dorințe", pînă acolo că dispare orice urmă din ele. Acest lucru are de-a face în particular cu sexualitatea infantilă, cu complexul Oedip. Un instinct puternic de autoconservare și de dezvoltare personală rezistă recunoașterii acestor „dorințe". Aceasta este ceea ce Freud numește „cenzură". La persoanele normale, aceste „dorințe" sînt sublimate, adică acestor rămășițe animalice le este retrasă cea mai mare parte a energiei, care este transferată spre regiunile „înalte", sau cel puțin spre activitățile amoroase obișnuite. Aceasta are loc sub influența „nevoilor înalte" din noi, care atrag energia ca un magnet. Totuși, urmele sexualității infantile din noi nu se șterg cu totul; energia revine pe vechile trasee, provocînd în acest proces sentimente de plăcere a căror sursă nu poate accede în conștiință. Orice parte a vieții psihicului care se dezvoltă plecînd de la instinct prezintă simultan o expresie simbolică a acestui instinct, și astfel „dorințele" sexuale infantile (depășite) sînt oprite de către cenzură să vorbească limbajul conștientului — ele trebuie să folosească limbajul simbolic subliminal. *Dar chiar și fără cenzură ele ar avea limbajul lor subliminal*, deoarece conștientul este doar „punctul focal", care nu poate absorbi decît foarte puțin. „Cenzura" face doar ca „dorințele" acestea să rămînă *inconștiente*; în contrast cu aceste tendințe psihice discutate pînă acum, se creează o uriașă barieră între aceste „gînduri din adînc" și gîndurile conștiente. Aș vrea acum să reprezint toate acestea într-o diagramă. Diagrama descrie următorul fapt: tot ceea ce nu e în conștiință este subconștient. În conul *abc*, viața psihică individuală se dezvoltă în „psihicul colectiv", cu

atît mai complet cu cît merge mai adînc. Partea inconştientă a subconştientului la fel, îşi formează sfera de influenţă undeva deasupra sau într-o parte (de aceea apar cele două reprezentări), adică el trimite impulsuri care sînt psihic active şi care pot da naştere la imagini. Exact aşa cum „emoţiile corporale" descrise de Scherner[28] sînt reprezentate în subconştient (deci simbolic) — tot aşa aceste impulsuri infantile vor duce la formarea imaginilor simbolice. O forţă puternică (cenzura), pe care am descris-o ca suprafaţa *ac*, separă aceste „conţinuturi psihice" undeva într-un loc din subconştient, le refulează şi previne apariţia lor în conştiinţă. Această suprafaţă din subconştient (grafic vorbind) este preconştientul. Posibil că este mai corect să vorbim de o zonă a cenzurii şi să numim „preconştientul" „subconştient". Nu m-am decis încă.

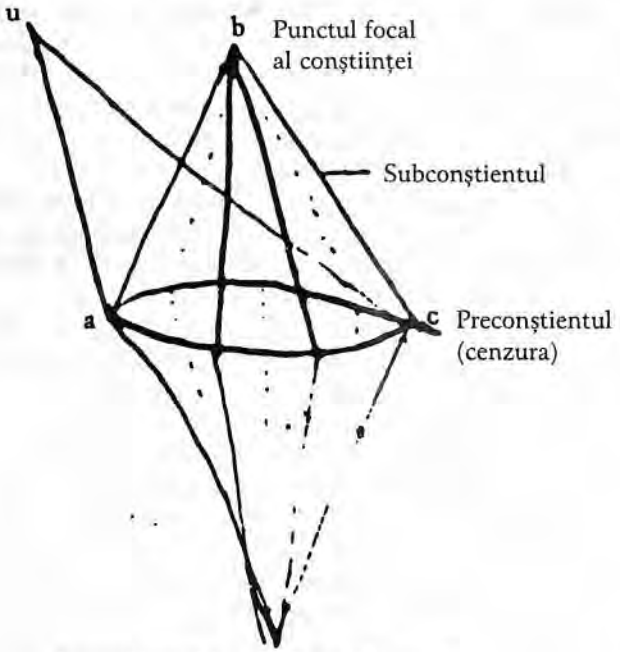

Inconştientul (care cel mai bine e să fie considerat ca parte specială a subconştientului, blocat de zona cenzurii)

Trecînd prin zona cenzurii și fiind procesate de aceasta, vlăstarele impulsurilor refulate primesc un aspect convenabil de morală; primesc acest aspect pentru că ele nu pot penetra direct în conștiință (ca rezultat indirect al cenzurii). *Aceasta este perspectiva mea asupra lucrurilor; ea diferă de cea a lui Freud prin nuanța că Freud nu ia în considerare subconștientul ca entitate separată.* Subconștientul posedă un grad înalt de cultivare morală, pentru că el este depozitarul întregii istorii a dezvoltării umane. Astfel, subconștientul modelează impulsul și deseori îl sublimează, direcționîndu-i energia (cu excepția unor mici rămășițe) către „scopuri mai înalte". Analiza subconștientului ne relevă acest mecanism. Îmi reprezint *geneza simbolului visului* după cum urmează: sînt implicați mai mulți factori, dintre care cu patru sînt familiarizată, iar aceștia sînt: (1) și (2), conținuturile psihice conștiente și inconștiente, (3) „emoțiile corporale" (vezi Scherner), (4) *dorințele refulate*, adică dorințele infantile emanînd din inconștient și alte dorințe condamnate de cenzura internă. Toți acești factori contribuie la formarea unei imagini simbolice specifice. *Orice analiză completă va trebui să releve cel puțin acești patru factori*; în exemplul cu fata care mă trage în jos, am analizat gîndurile conștiente și inconștiente; o analiză freudiană nu prezintă dificultăți pentru un inițiat; eu nu îmi mai amintesc „emoțiile corporale" — senzațiile organelor — pe care le-am experimentat atunci. Cineva ar putea gîndi că o poziție incomodă a piciorului în timpul somnului ar putea explica alegerea simbolismului; bineînțeles că pot fi responsabile pentru acest fapt tot felul de lucruri, de exemplu, durerile de inimă de natură pur fiziologică pot produce vise anxioase etc. etc. Cei patru factori formatori de simbol menționați se influențează unul pe celălalt, probabil pe baza unei inervații mutuale. N.B.: procesul formării simbolului apare totdeauna în subconștient. Conștientul folosește de asemenea simboluri, pentru că noi gîndim în imagini simbolice, dar el rareori generează simboluri; de obicei, se servește de simbolurile înrădăcinate în subconștient, care trebuie să aibă, în plus față de semnificația lor conștientă, o semnificație care este subconștientă, „inconștientă", în cel mai larg sens (inclusiv senzațiile corporale). Pentru a mai spune încă o dată: *înțeleg prin „sub-*

conștient" tot ce nu cade sub sub incidența conștiinței; se poate exclude o porțiune izolată de cenzură internă; aceasta reprezintă „inconștientul" în sensul lui Freud. Problema practică a diferențierii factorilor în analiză îmi pare a întîmpina obstacole majore în cele mai multe dintre cazuri: dacă sîntem în teritoriul pe care îl tolerează conștientul, printre lucrurile de natură înaltă, dacă avem de-a face cu gînduri înalte sau cu conflicte emoționale — atunci sîntem fie în subconștientul colectiv, fie în cel personal; dar dacă întîlnim lucruri abominabile, acestea aparțin domeniului instinctual sau a ceva care pare șocant, pentru că apare într-un context neobișnuit — atunci sîntem propriu-zis în inconștient. Întinderea și puterea inconștientului variază de la persoană la persoană. Nu se poate spune care este mai „înalt" sau mai „jos", subconștientul sau „inconștientul". Ele sînt pur și simplu diferite, într-un anume sens, sînt domenii contradictorii. În practică, ceea ce contează este mai puțin o clasificare precisă, cît o înțelegere intuitivă a pacientului, pentru că psihoterapia este o *artă* practică de vindecare. În acest punct sîntem de acord. Avem nevoie de descoperirile științifice doar pentru direcția pe care ne-o dau. Voi lăsa chestiunea emoțiilor și alte probleme pentru următoarea mea scrisoare.

P.S. Ce înseamnă „deviație standard"?

Cu cele mai bune urări,
S. Spielrein-Scheftel

Addendum:

Simbolurile sînt interschimbabile, adică se poate spune, de exemplu, că subconștientul simbolizează conștientul și invers. Să luăm, de pildă, reflectarea la o problemă dificilă în mintea conștientă; imaginea ei paralelă în subconștient este cea a scăldatului într-o mare întunecată. Explicația acceptată este că privim imaginea subconștientă ca pe un simbol — dar dacă ne îndreptăm atenția către domeniul subliminal, dacă o vedem pe aceasta ca „realitate" — atunci toate gîndurile noastre conștiente constituie doar o încercare aproape reușită de a reprezenta această realitate într-o formă simbolică. Să luăm în considerare aceeași imagine a scăldatului într-o mare întunecată din punctul de vedere al subconștientului și al „incon-

ştientului" (partea de refulat a subconştientului); din punctul de vedere al „dorinţelor subconştiente", această imagine subconştientă este un simbol pentru dorinţa refulată de a ne întoarce în pîntecul matern („inconştientul" foloseşte această imagine subconştientă şi o transformă într-o „fantasmă"). Din punct de vedere al subconştientului nerefulat, se poate spune contrariul: marea întunecată este simbolul reflecţiei la problema dificilă, odată ce ea intră în subconştient, şi în acelaşi timp un simbol pentru multe alte idei legate de aceasta din subconştient; fantasma reîntorcerii în pîntece este, la fel, doar un simbol care reprezintă, de asemenea, ca să spunem astfel, o situaţie dificilă sau refluxul libidoului pe canalele infantile. Din punct de vedere al „emoţiilor corporale", se poate spune că imaginea mării întunecate şi dificultăţile conştiente ale unei misiuni de îndeplinit sînt doar o expresie şi o imagine a unor impedimente, să spunem, ale funcţiei respiratorii. Noţiunea care ne vine în minte este cea a unei simbolizări a simbolului original. *Unde se găseşte interpretarea corectă*? Totul depinde de ce concluzie vrem să derivăm din analiza simbolului subliminal, pentru că formarea şi selectarea unui simbol sînt clar influenţate de cele mai variate forţe din noi.

Este de ajuns pentru moment.

21 decembrie 1917

[...] un simbol este produsul compromisului, configurat de procesele care au loc în subconştient şi inconştient, care la rîndul lor primesc elemente constînd în rămăşiţe ale vieţii conştiente şi „senzaţii organice" subconştiente. Deşi conştientul şi inconştientul au probabil multe în comun în ceea ce priveşte gîndirea şi, de asemenea, simţirea (pînă la o anume adîncime), constituind astfel o întindere neîntreruptă de „conştiinţă" — „subconştientul" este mai „străin". Dar mai multe despre chestiunea emoţiilor data viitoare.

6 ianuarie 1918 (16 ianuarie)

Dragă dr. Jung,

După vacanţă, s-au instalat şi „tristele dimineţi de luni". *„Tant pis!"* — altfel nimic n-ar mai începe iarăşi. Ultima dvs.

scrisoare m-a făcut fericită, pentru că mi-am dat seama că gîndurile noastre se întîlnesc şi că deci o înţelegere reciprocă este posibilă.

Terminologia pe care pe care o folosesc pentru agenţii conştientului este doar una provizorie şi probabil voi găsi termeni mai nimeriţi după ce voi discuta cu diverse persoane. Am vrut doar să vă arăt ce gîndesc, adică faptul că *dvs. şi Freud* folosiţi acelaşi material — să-l numim subliminal — şi îl analizaţi în direcţii opuse. Dvs. analizaţi întreaga parte a subconştientului care se apropie de conştiinţă, în timp ce Freud descinde în direcţia opusă, analizînd „inconştientul". Dvs. spuneţi: *„Dacă cenzura este îndepărtată, dacă este analizat refulatul, nu mai există inconştient?"* Am tradus fraza prin condiţional şi sînt de acord — *atunci nu mai există inconştient*; dar poate fi analizat măcar ceva ce a fost „refulat"? Lăsaţi-mă să spun ce înţeleg prin aceasta, astfel încît discuţia noastră să nu se încurce din cauza unor dificultăţi terminologice.

De multe ori, nevroticul, care ştie perfect că nutreşte dorinţe incestuoase faţă de tată, poate totuşi să cadă într-o criză de isterie după ce-şi vede tatăl dezbrăcat la baie. Cum poate fi explicat acest lucru? Atunci cînd îmbracă fenomenul în termenul simbolic de „dorinţe incestuoase", el aparent traversează dorinţe inconştiente veritabile; inconştientul are posibilitatea de a elibera foarte puţin din energia lui şi poate fi eliberată de sub înrîurirea cenzurii o cantitate atît de insignifiantă, încît simpla vedere a tatălui este suficientă pentru a provoca simptome nevrotice, semn al unui conflict subconştient. *Deci ce apare în timpul analizei?* — Să luăm un exemplu: o tînără fată care imediat după logodnă a început să vomite violent din cauze nevrotice a fost vindecată de aceste simptome prin analiză. Ea şi-a dat seama că senzaţiile ei de greaţă erau în legătură cu dorinţe incestuoase şi a fost capabilă să elimine aceste asociaţii din noua ei dorinţă, aceea de a avea un logodnic. Această nouă dorinţă se manifestă într-o varietate de feluri în conştiinţa şi în subconştientul ei. Chiar şi aşa, fata avea constant vise despre această dorinţă într-un înveliş simbolic, deseori în forme complet infantile. Din ce motiv? (1) Trebuie ca tot ceea ce ocupă în mod activ conştiinţa să-şi găsească un echivalent subliminal? (2) Aceste conţinu-

turi psihice continuă să fie remodelate în subconştient, pentru că mintea conştientă nu le poate acorda decît o atenţie relativ redusă? Aceste soluţii inconştiente ale problemelor, împreună cu alte probleme ce sînt create, sînt descrise subliminal (cum ar fi simbolistica în vis). (3) Prin analiza legăturii cu dorinţele inconştiente, unele dintre conţinuturile psihice (o foarte mică fracţiune) au putut să scape refulării şi astfel segmente ale „libidoului" au fost plasate la dispoziţia „scopurilor înalte". Cantitatea eliberată i-a fost suficientă fetei pentru a o face să-şi reia viaţa normală. Dar acest lucru nu înseamnă că în dorinţa sa de a poseda un logodnic fata nu mai refulează altceva; din contră, probabil o cantitate considerabilă este încă refulată; rămîne legată de dorinţele infantile şi-şi va găsi exprimarea sub înfăţişarea simbolică subliminală. Din această cauză, cele aflate din analiză şi din conţinuturi conştiente pot apărea în vise ca simboluri pentru „dorinţele inconştiente". Cînd apare vreo dificultate — de exemplu, o ceartă cu logodnicul — simptomele dinainte pot apărea ocazional, în ciuda analizei: legătura între dorinţa de a poseda logodnicul şi atitudinile psihice naive este prea slabă pentru a preveni regresiunea libidoului spre dorinţele infantile în faţa unor mici obstacole. *O absenţă relativă a refulării nu va fi posibilă decît în cazul unei perversiuni absolute, care, fără a simţi nici cea mai mică rezistenţă interioară, poate implica cele mai monstruoase acte cu părinţii etc.* Chiar şi aici poate fi prezentă o cantitate de refulare moştenită genetic, probabil mai puţin ca rezultat al inhibiţiilor „umane" decît al simplului instinct de autoconservare, căruia trebuie să-i trasăm o graniţă undeva.

Analiza nu ţinteşte la o eliminare completă a refulării. Este necesară o anumită cantitate de refulare, mai mare sau mai mică, depinzînd de forţa vieţii instinctuale a individului, pentru a-l face „apt de funcţionare". Prea multă poate fi la fel de dăunătoare ca şi prea puţină. Problema *cît de mult* trebuie să rămînă de competenţa doctorului. În funcţie de personalitatea pacientului şi în special de aceea a doctorului, analiza „inconştientului" poate priva materialul analizat de energia sa sau „să-l alimenteze cu sînge proaspăt". Probabil că atitudinea neutră din partea doctorului, pe care o recomandă Freud, este cea mai bună pentru pacientul mediu, pentru că: dacă

doctorul manifestă dezaprobare în cursul analizei, el nu va face altceva decît să sporească rezistența și refularea pacientului; dacă arată prea multă îngăduință — îl încurajează pe pacient în tendințele sale de a fi indulgent cu sine și „alimentează cu sînge proaspăt dorințele pe care le are". Aceste două extreme sînt riscante în special atunci cînd e vorba de o analiză implicînd un doctor și un pacient de sexe diferite.

Acum, mai e un pas de făcut, și aceasta este metoda dvs.: Freud spune că trebuie lăsat pe seama pacientului faptul de a găsi o aplicație pentru nou descoperita energie. Dvs., pe de altă parte, credeți că trebuie continuată analiza (analiza subconștientului) pentru a-i releva pacientului „scopurile sale înalte" (vocația). Această chestiune poate fi rezolvată mai bine prin experiență decît *a priori*. La prima vedere, mi se pare că metoda freudiană se potrivește mai bine pacientului mediu, în timp ce a dvs. se aplică la oamenii puternici, care sînt capabili de a sublima (aici am încă în minte doctorul și pacientul de sex diferit, pentru că, de regulă, pericolul fixației este mai mare). În practică, lucrurile nu merg niciodată în felul în care se decide în teorie că ar trebui. Freud, fără îndoială, se gîndește la felul în care pacienții lui vor aplica nou descoperitul libido după analiză. Elevii lui Freud sînt ca și copiii lui: îi formează după propria lui voință. Odată, avînd motive motive pur științifice, i-am arătat lui Freud analiza unuia dintre „visele mele cu Siegfried", iar el și-a expimat plăcerea pentru cît de reușită era interpretarea mea și apoi a adăugat: „Știi, ai putea avea copilul pe care ți-l dorești, dar ce pierdere de talent etc." Aceste vorbe au exercitat o influență extraordinară asupra mea. Dacă Freud putea interveni astfel în destinul meu, cînd nici măcar nu i-am fost foarte apropiată, cu siguranță a jucat un rol mult mai mare, prin cuvinte și prin fapte, în destinul pacienților lui și i-a sprijinit în proiectele lor de sublimare. Totuși, el nu a analizat subconștientul în sensul dvs., adică metodic, pentru că atunci cînd se analizează inconștientul se analizează involuntar și o porțiune a subconștientului și reciproc.

Acum, apare o altă importantă considerație practică: *ce este mai important pentru pacient* (făcînd abstracție de efectele secundare dăunătoare ale terapiei), *să fie încunoștințat de ten-*

dinţele lui înalte sau de cele joase? Simplu, pentru a putea răspunde la acest lucru, trebuie trasată geneza formării simbolului nevrotic. *Este nevroza un fenomen produs de fixaţie sau de regresie? — De amîndouă.* Se poate spune că o experienţă neplăcută sau eşecul în atingerea unui scop în viaţă face ca libidoul să regreseze către conţinuturile infantile şi astfel se produce nevroza; dar dacă privim mai îndeaproape, vedem că o persoană experimentează ceea ce e predispusă să experimenteze prin constituţia ei. Există o reală profunzime în spusa că fiecare este arhitectul propriului noroc: unii oameni vor să fie fericiţi, iar alţii vor să fie nefericiţi, dacă luăm „doritul" în înţeles metafizic. Sînt oameni care se îndrăgostesc totdeauna de indivizi necăsătoriţi şi foarte tineri, iar alţii care se îndrăgostesc de indivizi mai bătrîni şi căsătoriţi şi care iubesc doar cînd nu sînt iubiţi la rîndul lor. Pentru cea de-a doua categorie, predispoziţia la conflicte este prezentă în întreaga lor atitudine, chiar şi înainte de o experienţă traumatică. Acelaşi lucru este adevărat şi pentru „tendinţele înalte". *Ce anume, în ultimă analiză, împiedică o persoană dezvoltată normal să-şi atingă scopurile?* Frica de viaţă? Sentimentele de inadecvare: dar de unde vin ele? De ce, de pildă, nu aş începe să-mi sublimez sistematic libidoul prin muzică în următorii zece ani, aşa cum fac acum? De fapt, jurnalul meu este presărat cu remarci despre „sentimentele superflue care sînt descărcate emoţional" în muzică. Ar trebui să fie evident că aceasta nu este o poză din partea mea, ci expresia unei nevoi interioare urgente. Ceea ce a fost reprimat are nevoie să fie exprimat în ieşiri ocazionale şi cu atîta vehemenţă, încît mi-aţi spus odată că s-ar putea să-mi pierd minţile dacă mă voi apuca să fac muzică. Aşa că a trecut multă vreme pînă să vă trimit visul în care apăream ca pictor şi voiam să ajung la „inconştientul" meu. Atunci am răspuns fără ezitare la propria mea întrebare despre ce-mi doream cel mai mult să fac: să compun. Şi am compus, iar profesorul meu a fost uimit de prospeţimea şi intensitatea cîntecelor mele; astăzi încă mai lucrez şi progresez în acest domeniu. *De ce acest lucru nu a apărut mai devreme?* Pentru că mi-a fost frică de viaţă, frică de a avea încredere în mine însămi, frică de „demonstrarea" celor mai intime sentimente ale mele, pe care nu mi-am permis să le arăt decît fa-

ță de dvs., iar atunci într-o manieră foarte nepotrivită, cîteodată prea rigid, cîteodată excesiv. De unde vine această atitudine față de viață, o atitudine care se transmite, de asemenea, tendințelor mele de sublimare? — Vine din fixarea libidoului într-o atitudine infantilă. *O atitudine infantilă față de viață creează conflicte, iar acestea au ca rezultat regresia libidoului, după ce el a fost deja sublimat, așa că aceste dorințe vechi sînt „alimentate cu sînge proaspăt", iar elemente asexuale anterior sînt „sexualizate" ex post facto.* Acum spiritul rău își face loc, într-o deghizare potrivită, în subconștient, unde aranjează un compromis cu „tendințele înalte". Acest compromis este simbolul subliminal. La un anumit nivel al conștiinței, prezintă un caracter individual, iar apoi, cu cît se progresează mai mult, cu atît devine mai arhaic. Conținutul *conștientului* individual se transformă în conștient colectiv, problemele individuale apar ca probleme vechi de cînd lumea etc., de la care plecînd se cristalizează iarăși problemele individuale, ca și soluțiile lor, care pot parcurge împreună drumul către conștient.

Nu trebuie să vă explic valoarea analizei freudiene. Știți ce se poate dobîndi cu această metodă în tratamentul pacienților și știți de asemenea ce valoare culturală posedă, dacă e „înțeleasă corect". Pentru a judeca potrivit valoarea practică a metodei dvs., cea mai importantă întrebare la care se poate răspunde este următoarea: *are subconștientul pentru oricine o funcție prospectivă, astfel încît să fie nevoie de o analiză bine condusă pentru a descoperi „vocația" cuiva în viață, sau această calitate aparține doar unora?* În cazul în care această calitate prospectivă este o caracteristică umană universală accesibilă unei anumite metode — această metodă trebuie să fie numărată printre cele mai mari descoperiri umane, ceva de o valoare extraordinară atît pentru bolnavul mintal, cît și pentru omul stabil psihic. Iată de ce vreau să stăpînesc metoda dvs. și din punct de vedere practic. Vedeți, prin forța simbolurilor viselor mele am ajuns să recunosc că cerințele multă vreme reprimate ale naturii mele au dreptul la existență. Evident, această recunoaștere nu a venit fără o bătălie interioară; privesc noua mea activitate ca pe o ocupație secundară — constant mă întreb unde mă va duce, cît pot spera să realizez etc. Știți că interesele mele sînt multiple, știți ce mi-ați spus cu privire la

puterea mea de înţelegere psihologică; am auzit acelaşi mesaj de la instructorul meu cînd studiam matematica; iar acum aud acelaşi mesaj de la profesorul meu de muzică. „Prea multe alegeri înseamnă a pierde prea mult", de vreme ce poţi spera să dobîndeşti o instruire excelentă în mai multe domenii date doar prin sacrificarea altor „vocaţii". Am luat decizia conştientă că profesia mea va fi psihologia. Pot să fiu sigură că nu fac o greşeală? Care este semnificaţia senzaţiei persistente de abundenţă ori libido şi a unei măreţe, chiar „sacre" vocaţii? Am trăit atît de învelită în idealuri, încît acum pot privi cu umor disconforturi ale vieţii reale precum foamea, temperaturi mai joase de 45°F în camera mea ori somnul insuficient din cauza lipsei de timp. La ultima mea lecţie, atît eu cît şi profesorul meu am stat îmbrăcaţi cu haine groase şi înfăşuraţi cu şaluri; amîndoi am rîs de această situaţie. Apoi el a cîntat Bach, iar eu am fost transportată spre alte regiuni şi am uitat de toată mizeria omenească. Cînd a sosit vremea să-mi spună cît trebuie să-i plătesc, nici unul dintre noi nu ştia de cîte ore era vorba — trebuie să o întrebăm pe soţia lui. Aşa am fost întotdeauna şi aşa am rămas. Văd cît sînt de diferită de oamenii „normali", fapt care mă face să mă gîndesc că „trebuie" să existe un motiv pentru asta. Deseori mă întreb: ce semnifică simbolul meu cu tînărul Siegfried, dacă el nu poate fi luat în sens propriu? Nu mai demult decît primăvara trecută, versurile neîndemînatice pe care le-am compus în tinereţea mea mi s-au părut suficient de pertinente pentru a fi cuvintele unei melodii: „Păstorule, fă clopotele să nu mai bată, lasă satul în tăcere şi-mi răspunde la-ntrebare — fiul meu trăieşte; la ce bun, spune-mi, la ce bun? Nu trăieşte decît ca să moară? Iar dacă inima mamei e frîntă — ce bine mai poţi primi de la viaţă, te rog să-mi spui, cînd durerea sfîşie întreaga lume? Dar clopotele continuă să bată, iar secretul rămîne nedezvăluit. Poţi oare să-mi răspunzi, înţeleptule cioban, ne naştem doar pentru a ne întoarce în ţărînă?"

Ei bine, o altă femeie a avut un fiu, eu am o fată. Deci tot acest fapt trebuie văzut ca o închipuire de tinereţe. Dar n-a fost decît atît? Nu a fost nimic mai mult decît „realizarea unei dorinţe"? De ce atîta frămîntare? Ieri, de asemenea, mi-am pus toate aceste întrebări reflectînd la scrisoarea pe ca-

re v-o scriam; și ce mesaj am primit prin vis, noaptea? Visul a fost așa:

Dna Bechtiereff (care locuiește în casa vecină) pleacă în Rusia cu copila ei. În ultimul moment, mă gîndesc să-i cer să le trimită o scrisoare, odată ajunsă în Rusia, părinților mei, cu veşti despre mine. Pot să scriu o carte poştală şi de aici din Elveția, dar din Rusia e mai sigur şi oferă un contact mai personal. Femeia nu a fost tocmai amabilă cu mine, dar probabil că va face ce i-am cerut, oricum.

Analiză: Bechtiereff este psihiatrul clasic rus[29]. Posibil că Dna Bechtiereff mă reprezintă pe mine, pentru că recent m-am gîndit intens dacă să mă duc acasă. Asocierea cu fetița ce apare în următorul segment al visului confirmă această presupunere. Aș putea fi la fel de folositoare țării mele (părinților) în Elveția tot atît cît şi acasă, dar marea diferență constă în contactul personal. Aș putea oare să stabilesc un contact cu compatrioții mei (= va duce dna Bechtiereff cartea poştală părinților mei)? Probabil dna Bechtiereff nu e atît de amabilă cu mine pentru că mi-am neglijat datoria, dar în viitorul apropiat voi aranja să restabilesc contactul pînă la urmă. Punctul crucial este faptul că întrebarea, pe care conştiincios mi-o pun deseori, primeşte răspunsul de la subconştientul meu prin *în viitorul apropiat — pînă la urmă*. În plus, eu sînt descrisă în vis ca o importantă figură în psihiatrie, ca Bechtiereff.

În plus, mă întreb deseori dacă fiica mea este destul de puternică ca să suporte constrîngerile unei călătorii inconfortabile şi privațiunile ei.

Vis — Fiica mea nu este destul de puternică, pentru că ea a avut eczeme şi în afară de asta [indescifrabil] peste tot. Îl aştept pe doctor la ora 2.00 şi aş vrea să discut cu el acest lucru. Sînt iritată pentru că cineva (vărul meu?) a vorbit cu el să vină atît de devreme, iar eu nu am terminat treburile casei. Nu vine la ora 2.00. În acest timp, eu nu-l mai aştept pe doctor, ci pe profesorul de muzică. Masa este aranjată festiv, cu un buchet din patru flori, iar profesorul încă nu a ajuns. Dar îmi amintesc că el totdeauna întîrzie şi că în Rusia este aproape un obicei să întîrzii o oră, aşa că s-ar putea să vină pe la 3.00. Apoi mă trezesc.

Analiză: În timp ce lucrez la ultima mea compoziție, mă lovesc de dificultăți tehnice care mă aduc într-o dispoziție deprimată. Aștept impacientată să văd ce va spune profesorul meu și cum va ieși el din această situație încurcată. Subconștientul identifică compoziția „bolnavă" cu fiica mea bolnavă (N.B.: fiica mea nu este deloc bolnavă; mi-e teamă doar că ea ar putea să moară în timpul dificilei călătorii); prin urmare, doctorul = profesorul. Doi — simbolul căsătoriei; buchet de patru flori (= patru copii) indică faptul că mă gîndesc la mariajul părinților mei. Profesorul nu vine la ora 2.00, adică nu voi avea un mariaj ca al părinților mei. Mai înseamnă de asemenea și altceva. V-am scris ieri sau am intenționat să o fac că am început lecțiile de compoziție cu cel puțin zece ani prea tîrziu. Visul înlocuiește 10 cu 1, așa cum deseori visele mele substituie 20 cu 2, și spune — în Rusia este aproape un obicei să se întîrzie o oră. În realitate, profesorul meu mi-a spus că este caracteristic compozitorilor ruși ca ei să înceapă ca savanți și doar mai tîrziu să se apuce de o carieră muzicală, după ce și-au completat studiile academice. Aceasta apare de asemenea în visul meu. *Trei* este un simbol pentru geneză. Este implicată oare, în mod direct sau simbolic, *geneza* în procesul creației muzicale? Aici visul răspunde de asemenea cu: *Este fără îndoială posibil. Am analizat visul corect?* Curios este că subconștientul nu dă răspunsuri definitive, dacă voi realiza ceva într-unul din cele două domenii. Este ca un dialog între două instanțe; ca răspuns la îndoiala ridicată de către conștient, subconștientul spune că trebuie încercat, trebuie așteptat și văzut ce va urma. Este cu siguranță posibil, în primul caz chiar probabil. Cum se poate interpreta acest lucru? Se îndoiește, de asemenea, subconștientul de talentul meu sau există dificultăți de altă natură ce-i apar în cale și care pot avea un efect paralizant? *Nu e acesta un caz în care o atitudine critică conștientă față de lume trece în gîndirea subconștientă, în timp ce subconștientul caută și găsește o sursă de confort* în a recomanda faptul ca eu să continui să lucrez și să aștept succesul care probabil că va veni? *Ce părere aveți?*

Addendum la analiza visului: Nu demult, profesorul meu cînta una dintre compozițiile sale, așa cum face de obicei, numai că aceasta nu era prea reușită. Era foarte deprimat din ca-

uza asta și se îndoia de vocația sa. I-am răspuns: „Ce nonsens! Lăsați piesa la o parte 4–5 săptămîni sau poate doar cîteva zile — perioada variază de la om la om — și vă veți da seama imediat ce să faceți. Este întotdeauna bine să așteptați puțin, să nu arăți cuiva opera creată, într-un prim val de entuziasm, înainte de a-ți lua o distanță critică față de actul de creație. Atît cît pot judeca, ideea de bază este bună și veți putea face ceva din ea." Cred că acest vis relevă o identificare cu profesorul prin vehiculul compoziției nereușite și că îmi spun mie însămi același lucru, așa cum am mai făcut-o de altfel într-o întreagă serie de vise. „Orice ai face, nu abandona speranța. Ai răbdare și vezi ce o să se întîmple."

Vis și realitate: După acest vis, am avut astăzi lecția de compoziție. Profesorul mi-a spus următoarele: „Nu trebuie să-ți pierzi curajul prea repede. Piesa este bună. În afară de două mici greșeli, trebuie să vă reproșez faptul de a vă fi dedicat uneia dintre voci mai mult decît altora, iar rezultatul este că celelalte servesc mai mult ca acompaniament. Mi-ar plăcea mai multă polifonie, iar acest lucru îl puteți schimba cu ușurință. Continuați să lucrați, dar nu așteptați pînă cînd veți fi satisfăcută de piesă, altfel nu veți avansa; nici eu nu sînt satisfăcut vreodată de ceea ce fac."

Acum puteți examina valoarea prospectivă a subconștientului.

Din păcate, am putut să testez noua dvs. metodă doar prin autoanaliză, și am ajuns să cred următoarele, *cu rezerva că experiența viitoare mă va instrui în continuare*: subconștientul oricui este probabil prospectiv pînă la un anumit punct. Dar acest lucru nu trebuie înțeles în sensul că este totdeauna profetic, ci că elaborează diverse tendințe în noi și ne relevă posibilitățile și probabilitățile care „plutesc în aer", adică posibilitățile aproape de a fi actualizate. *Însă subconștientul poate greși. Subconștientul este influențabil* și poate fi încurajat să caute soluția unei probleme într-o formă „înaltă" sau „joasă". Acest lucru e de înțeles dacă libidoul este privit ca o cantitate mobilă de energie ce poate fi sublimată. Astfel, *gîndurile* și *sentimentele* subconștientului meu au fost influențate de dvs., încît am crezut că găsesc o soluție la problema lui Siegfried sub forma unui copil real. Subconștientul meu, estimînd că

această formă de realizare este posibilă, m-a sfătuit să nu opun rezistență, din moment ce această tendință nu putea fi considerată decît „înaltă". Realizarea visului meu a fost blocată de dificultățile vieții de zi cu zi. Complexul „real" al lui Siegfried trebuia să fie atunci golit de energie, și pentru a-i ține energia în viață, ea trebuia să fie canalizată spre o altă misiune, cea a lui „Siegfried" într-o formă sublimată. Ce este acest nou „Siegfried" nu știu. Este straniu, nu mai am vise cu Siegfried și cred că acest lucru s-a întîmplat de cînd i-am arătat profesorului Freud analiza unuia dintre visele mele cu Siegfried. Nu — nu e chiar adevărat! El mi-a mai apărut o dată în vis în timp ce eram însărcinată, cînd m-am aflat în pericol să-mi pierd copilul. Și acesta este, bineînțeles, motivul pentru care fiica mea, redată vieții, se numește „Renate". Să fie oare multe dintre visele mele cu simbolism solar vise cu Siegfried?

Probabil eroarea mea în ceea ce privește problema Siegfried poate fi imputată analizei conștiente făcute de mine, dar eu văd acest lucru într-un mod diferit de dvs.: *probabil că, la început, Siegfried era „real" pentru subconștientul meu*, în care acesta a văzut cu perspicacitate propria dvs. atitudine față de această problemă. Mai tîrziu, au apărut dificultățile vieții de zi cu zi; dvs., ca adult, ca persoană cu experiență, puteți vedea toate ramificațiile. Eu eram mult prea tînără, iar prima mea dragoste și „vocație" erau prea sacre pentru mine pentru a urma argumentele dvs. și pentru a ține seama de simbolurile pe care subconștientul le producea probabil pentru a mă pune în gardă. Pot încă să-mi amintesc unul dintre acele simboluri de atenționare. Probabil au fost multe de acest fel.

Deci, puteți vedea cum abordez problema: subconștientul poate fi încurajat să lucreze asupra unei probleme fie într-o formă reală, fie într-o formă sublimată. Bineînțeles, el ne poate de asemenea preveni în ceea ce privește rezolvarea unei probleme într-o formă „reală"; și de asemenea poate să ne indice spre forma sublimată. *Abordarea subconștientă de către o persoană poate fi, totuși, alterată complet de procesarea conștientă a unei probleme sau de expunerea la influențe sugestive.* Acesta este modul în care dvs. l-ați ucis în cele din urmă pe „realul" Siegfried, așa cum mi-ați explicat (dovadă că dvs. de asemenea ați

avut unul „real"), adică l-ați sacrificat în favoarea unuia sublimat. Eu, din contră, l-am ucis în visele mele pe omul care trebuia să devină tatăl lui Siegfried, iar apoi, l-am înlocuit în realitate cu un alt om.

Deși subconștientul nu ne relevă o anumită soartă, ci doar soluționează probleme în funcție de circumstanțe, sau arată calea de soluționare, sau ne încurajează, sau ne atenționează etc., observația metodologică a acestor procese este extraordinar de valoroasă și de interesantă.

Va urma!

Cu cele mai bune urări,
S. Spielrein-Scheftel

[*pe margine:*] Această scrisoare a fost terminată pe 6 ianuarie și ar fi trebuit să fie trimisă atunci.

7 ianuarie 1918

P.S. Am o anumită reticență în a vă comunica lucruri prea personale, dar acest fapt este inevitabil, căci, așa cum știți și dvs., prin autoanaliză se poate învăța cel mai mult și, în afară de asta, eu nu am la dispoziție o altă formă de analiză. *Acum aș fi foarte interesată să aud ce gîndiți despre comentariile mele și cum priviți aceste lucruri.*

16 ianuarie 1918

Am așteptat (*10 zile*! Ce coincidență! Comparați simbolismul numeric cu visul pe care l-am analizat!). N-am ținut seama de timpul scurs! Am dorit să recitesc scrisoarea după ce mi-am terminat compoziția muzicală. E în regulă. Am terminat în sfîrșit compoziția și am mai compus încă două piese. Ce semnifică oare toate acestea? Luată complet prin surprindere! Unde duce oare toată această vrăjitorie?

[*pe margine:*] Din cauza a diferite dificultăți, P.S. a fost scris pe 7 ianuarie, iar apoi scrisoarea a mai așteptat zece zile. Menționez acest lucru din cauza visului cu simbolism numerologic. La cel de-al doilea P.S. am scris 17 ianuarie, în loc de 16 ianuarie[30].

19 ianuarie 1918

Dragă dr. Jung,

Vă voi răspunde imediat și voi lăsa la o parte întreaga discuție despre emoții etc., pentru că ultima dvs. scrisoare m-a deconcertat complet. Bineînțeles, am citit monografia[31], chiar de două ori, dar ați făcut o mare greșeală crezînd că concepțiile „dvs." complet noi vor putea fi adoptate imediat, cînd unele aspecte ale lor nu au fost niciodată abordate de către vechea școală de gîndire. Dacă credeți că eu nu voi fi niciodată în stare să vă înțeleg — ei bine, în acest caz orice fel de discuție este inutilă.

Eu plec de asemenea de la o poziție pragmatică. Mai întîi, vă voi repeta fraza dvs.: „Siegfried este un simbol care încetează să mai fie simbol din momentul în care este recunoscut ca atitudinea noastră eroică specifică." Dvs. spuneți că un simbol este un „pod". Oare acest pod nu ne arată nimic? Dvs. spuneți că fantasma Siegfried este o fantasmă a atitudinii mele eroice, iar acest pod sau expresie dispare prompt cînd această *atitudine* și-a găsit o aplicație în viața reală?

Dacă v-am înțeles corect, apare o a doua întrebare. Atitudinea mea eroică *față de lume* nu a fost niciodată un secret pentru nimeni, încă din prima copilărie; aș fi știut asta chiar și fără analiză. Fără instruirea dvs. aș fi crezut, ca orice profan, că visez despre Siegfried pentru că dintotdeauna am sălășluit în fantasme eroice, fie sub forma unor exprimări conștiente, fie sub forma unei „atitudini psihice eroice". Am și mai ales am avut dintotdeauna înclinații mistice; am rezistat violent la interpretarea lui Siegfried ca și copil real, *și pe baza tendințelor mele mistice* am avut ideea simplă că mă așteaptă un destin măreț și eroic, că trebuie să mă sacrific pentru crearea a ceva măreț. Cum altfel aș fi putut interpreta acele vise în care tatăl sau bunicul meu mă binecuvîntau spunînd: „un mare destin te așteaptă, copilul meu"?

Altceva este foarte important. Dă subconștientul vreo *indicație despre arena în care va trebui trăită concret „atitudinea eroică", reprezentată de simbol*?

După Freud, fantasma Siegfried nu este *decît* împlinirea dorinței. Am obiectat întotdeauna la acest *decît*. Mi-am spus totdeauna că am fost sortită pentru ceva măreț, că va trebui

să fac un act eroic: dacă analiza relevă acum că iubirea mea pentru X nu a fost perfect platonică, așa cum am fost convinsă că a fost și am vrut să fie — de ce ar trebui să mă opun și să nu văd aici actul meu eroic de a mă sacrifica pentru această iubire sacră și să creez un erou?

Gîndiți că sînt vinovată de inconsecvență pentru că subconștientul mi-a arătat o altă cale, folosind „podul" (simbol al atitudinii eroice), o cale pe care n-am știut să o apuc sau că eroarea mea constă simplu în faptul că eram prea tînără, prea fără experiență, prea idealistă și prin urmare am ales o formă de realizare a „atitudinii mele eroice", care era inacceptabilă în viața prozaică de zi cu zi? *Soluția la această problemă este extraordinar de importantă pentru mine, pentru că*: dacă nu am greșit în abordarea problemei mele psihice și nu m-am îndreptat spre o aplicare eronată, doar ca rezultat al lipsei mele de experiență cu realitatea prozaică — atunci calea pe care am descoperit-o este una corectă: am realizat „atitudinea eroică" în două direcții (1) înlocuindu-l pe X cu J și (2) în muzică. Personal, cred că muzica este cea care reprezintă „dispoziția eroică" și că știința reprezintă „sentimentul meu religios". (Totuși cele două se întîlnesc, așa că nu sînt foarte sigură.)

Dar dacă voi descoperi că am pierdut calea indicată mie de către simbol, aș fi teribil de nerăbdătoare să aflu unde se găsește calea cea dreaptă.

Dvs. presupuneți că muzica este doar un pod pentru mine, un mod de a exprima marile sentimente per se. *Este munca mea ca doctor doar un pod*? Dacă nu — de ce este muzica doar un pod pentru mine? Nu o să-mi spuneți că doar datorită faptului că sînt deja „instruită" ca doctor și nu sînt încă instruită în muzică? S-ar putea să fi făcut o greșeală în alegerea profesiei și în răstimpul a cîtorva ani s-ar putea să devin îndeajuns de instruită și în muzică. Dvs. nu sînteți expert în muzică și totuși sînt convinsă că veți observa ce diferență enormă este între ceea ce compuneam înainte și ceea ce compun în prezent. Nu pot încă să-mi cînt propriile piese, dar le pot transcrie (aproximativ, bineînțeles), pe cînd înainte stricam totul și creasem instinctiv un fel de notație intuitivă, care în principiu semăna cu notația folosită în timpurile gregoriene și chiar mai demult. Ieri i-am cîntat una dintre coralele mele unei doamne

cu o bună instruire muzicală, pentru că ea e solistă, fără să-i spun numele compozitorului. A găsit piesa foarte frumoasă, la fel şi exerciţiul meu contrapunctic, care, de fapt, mă satisface mai puţin decît corala, dar îmi place destul de mult. Unde poate fi găsit un criteriu? Bineînţeles, nu voi deveni un mare compozitor, ca Bach, Beethoven sau alţii. Las asta pe seama celor ce vor veni după mine. Fiica mea, de pildă, compune constant melodii cu cuvinte sau fără cuvinte, pe care i le transcriu şi care corespund perfect stilului vechilor rugăciuni (pe care ea bineînţeles că nu le-a auzit niciodată). Dar voi deveni eu oare o „mare figură" în psihologie? Ocupîndu-mă cu problemele psihologice, trebuie să-mi depăşesc totdeauna rezistenţa care provine din timpurile copilăriei; cu muzica, nu experimentez o astfel de rezistenţă şi mă pot dărui ei complet. *Continuarea visului cu catedrala gotică. Nu mai visez închisoarea, ci case noi, aerisite şi spaţioase, înconjurate de mari peluze verzi. Odată am visat că Gazette de Lausanne* conţinea următoarea caricatură în culori: în prim plan, un general german, puternic, furios, energic, şi în spatele lui rusul (Kerensky?)[32] cu armata sa, la fel ca Hristos, plin de idealism şi bunătate. Soldaţii ruşi îl ascultă, dar nu-l urmează nici unul. Se poate citi: *„De ce au pierdut ruşii."* M-am trezit rîzînd, deoarece desenul era foarte grăitor şi mi-am spus mie însămi: „Ştii de ce au pierdut ruşii? Pentru că ei au crezut prea mult în bunătatea umană şi în alte idealuri şi astfel au visat în loc să acţioneze."

Ce vrea să spună acest vis încîntător? Trebuie oare să încerc să acţionez mai degrabă decît să visez în muzica mea sau în munca mea ca medic? Foarte bine. Sînt gata să devin activă ca psihoterapeut, dar unde am să găsesc pacienţi? Mă veţi recomanda dacă voi merge în Germania? — Probabil că nu, deşi mă consideraţi inteligentă şi detectaţi în mine o „atitudine eroică" şi „un sentiment religios" şi deşi mă consideraţi o fiinţă bună. Aşa e făcută lumea şi acesta este motivul pentru care îmi este greu să găsesc un drum care să ducă de la reverie la acţiune altul decît creaţia muzicală.

Ce spuneţi despre asta?

Cu cele mai bune urări,
S.S.

P.S. Sînt bucuroasă că aproape am terminat de verificat traducerea operelor dvs. pe care mi le-ați trimis. Le-aș fi terminat dacă nu ar fi fost această scrisoare.

[Scrisă probabil în 27-28 ianuarie 1918]

Dragă dr. Jung,

Nu doar poporul evreu și-a ucis profetul; într-adevăr, aceasta pare să fie soarta profeților, de a nu fi recunoscuți niciodată în țara lor în timpul vieții. Mesianismul (sau creștinismul) pune o problemă foarte interesantă. Dacă religia este văzută așa cum ne este prezentată la școală, este bineînțeles un nonsens. Un nonsens mai degrabă dăunător. Dacă intrăm adînc în natura legendei lui Hristos — apare întrebarea: oare Mîntuitorul a fost deja pe pămînt sau va veni doar la sfîrșitul lumii, așa cum afirmă „necredincioșii" evrei, întrebare perfect justificată. Hristos este simbolul pentru unificarea cerescului cu pămîntescul, stadiul de tranziție între om și Dumnezeu, cea mai completă imagine a procesului de sublimare, pentru că noi vom dobîndi o „viață mai înaltă", mîntuire „spirituală" după ce vom depăși toate instinctele animalice și egoiste din noi înșine.

Pentru *umanitate*, Crist nu a venit încă, pentru că dacă toate ființele umane ar fi realizat în mod perfect idealul creștin al negației de sine complete (adică negarea tuturor pulsiunilor animalice și egoiste), asta ar fi condus la pieirea lumii. Aceasta nu ar fi fost de conceput decît ca reacție la o teribilă bestialitate pe pămînt, ceea ce explică de altfel profeția evreilor că Mesia va veni după un război teribil, în care suferințele ar fi dezlănțuite într-o asemenea măsură încît totul ar fi condamnat; doar atunci va fi posibil un elan general către Divin.

Chiar dacă Hristos nu a venit încă în sensul unei realități complete, el trăiește în fiecare dintre noi ca tendință și ca reacție împotriva elementelor de la baza noastră. În această privință, creștinii au fără îndoială dreptate să afirme că Mesia cel așteptat de evrei e deja aici. Și astfel se poate înțelege faptul că oricine crede în Hristos își găsește mîntuirea o dată ce își depășește propriul sine și pulsiunile inferioare.

„O persoană este cu atît mai valoroasă cu cît poate sublima mai mult"; acestea sînt cuvinte lui Freud pe care dvs. nu le-ați citat. În legătură cu povestirea despre micuța Anna, dvs. ați explicat că deși fetița știe marele secret despre cum se fac oamenii, ea preferă să găsească explicații fantastice care nu corespund realității. Este aceasta o infirmare a ceea ce susține Freud, că toată lumea noastră intelectuală și spirituală „înaltă" se constituie în detrimentul instinctelor noastre reprimate (proces pe care *Freud îl numește sublimare*)? Fiica mea a descoperit de asemenea recent cheia problemei nașterii. Urmarea a fost o creștere colosală a interesului și a vieții fantasmatice, a creației artistice, mai întîi sub forma acestor mici păpuși și animale pe care vi le trimit, pe care ea le-a decupat de una singură, fără ca nimeni să-i arate cum. De ce asta nu se poate explica în manieră freudiană: ca urmare a inițiativei copilului, o parte din energia care ține de instinctele ei a fost stimulată și, pentru că există o rezistență naturală la confruntarea cu probleme sexuale — această energie nou descoperită se „sublimează", adică se îndreaptă către arte și știință.

Dvs. ne reproșați nouă, evreilor, inclusiv lui Freud, că nu vedem în viața noastră cea mai spirituală decît împlinirea unei dorințe infantile.

1. Ca răspuns la aceasta, trebuie să spun mai întîi că găsim cu greu un alt popor decît evreii atît de înclinat să vadă oriunde semnificații mistice și profetice. Spiritul clar, analitic și empiric, al lui Freud contrazice această înclinație. Un om nu poate ataca toate probleme lumii. Meritul lui Freud a fost acela că a urmărit manifestările vieții instinctuale pînă în primele zile ale copilăriei; Freud ne-a arătat de asemenea cum întreaga dezvoltare viitoare depinde de aceste prime experiențe ale instinctului infantil. Începînd cu aceste observații și chiar cu explicațiile sale, se poate merge mai departe și se poate spune că instinctul nu este elementul primar, ci uneori o expresie, alteori un mijloc cu ajutorul căruia altceva ne este comunicat prin intermediul diferitelor combinații ale elementelor psihice din noi etc. etc. Valoarea fiecărei cunoștințe este relativă; se poate vedea acest lucru chiar și în faptul că teoria darwiniană este doar relativ importantă acum, că avem acces la descoperirile lui Mendel[33].

Nu văd cum Freud ar devaloriza cele mai mari realizări ale omului doar pentru că el le găsește rădăcinile, adică forțele motrice, în instinctele reprimate în prima copilărie.

2. Iar acest fapt eu îl consider de importanță crucială: Freud vede fiecare simptom patologic și fiecare produs al „inconștientului" ca pe un *compromis. După Freud, este o încercare de adaptare sau de vindecare, adică dorința este satisfăcută, dar în forma permisă de cenzura internă, prin intermediul căreia pacientul cu dorințele lui altfel intolerabile se acomodează la cerințele lumii.*

3. Dvs. vedeți nevroza *în principal* ca un proces de refulare. *Freud* vede aici *în principal* o dezvoltare inhibată. Dacă e să alegem o definiție generală, amîndouă sînt în mod clar corecte. Dvs. spuneți că un scop neîmplinit din viață duce la nevroză, adică la refulare. Freud spune că drept rezultat al dezvoltării inhibate, o persoană nu-și găsește misiunea pe care o are în viață, adică *nu poate sublima suficient*. Unde vedeți dvs. contradicția? Freud afirmă de asemenea că circumstanțele externe joacă un rol în a-l determina pe individ să devină sănătos și apt de muncă sau în a-l împinge înapoi pe căile infantile, ca să spunem așa.

4. Dvs. vă concentrați toată atenția asupra „vocației" individului, care-și găsește expresia în simbolurile subliminale (dvs. le numiți „semne semiotice" — ce înseamnă asta?). Freud nu dă nici o atenție acestui fapt, pentru că el crede că este suficient să-i prezinte pacientului acele fixații ale instinctului care-l fac să fie bolnav și să le supună procesării conștiente: aceasta se presupunea că va declanșa o reacție sănătoasă, care-l va face pe pacient să-și găsească în mod conștient scopul în viață. Prin urmare, simbolismul subliminal e interesant pentru Freud doar pentru că deghizează dorințele instinctive; el preferă ca pacientul să-și completeze procesul de adaptare, lucrînd conștient asupra tiparelor infantile care îl făceau să fie bolnav. Din contră, dvs. spuneți că pacientul trebuie să ajungă să cunoască căile subconștientului: el trebuie să-și dea seama că pulsiunile noastre cele mai nobile aleg limbajul simbolurilor și caută să dea o altă formă elementelor psihologice în noi pentru a servi unui scop mai înalt în viață.

5. *Freud* nu va argumenta niciodată, niciodată că transferul asupra doctorului nu este în mod simultan o tentativă de

adaptare. De ce asta? Chiar dacă pacientul îşi transferă toate atitudinile sale infantile (dorinţele) asupra doctorului, este evident că în acest proces încearcă să-şi adapteze atitudinea infantilă la realitate. Eu nu văd absolut nici o diferenţă între transferul asupra doctorului şi oricare alt fel de transfer; cineva dînd din propria lui personalitate, preia din personalitatea Celuilalt, pe care îl iubeşte. Atunci dvs. sînteţi în ochii mei de o extraordinară valoare şi n-aş vrea să vă văd devenind un spirit îngust partizan. Este foarte posibil ca Freud să nu vă înţeleagă cînd veţi propune teorii inovatoare. În timpul vieţii sale, Freud a realizat lucruri atît de extraordinare, suficiente ca să-l ţină ocupat pentru restul zilelor lui, lucrînd doar asupra detaliilor vastului său edificiu. Dvs., pe de altă parte, sînteţi capabil încă de devenire. Dvs. îl puteţi înţelege pe Freud perfect, dacă vreţi, adică dacă afectele dvs. personale nu vă împiedică. Teoriile freudiene au fost, sînt şi vor rămîne extraordinar de fructuoase. A-i face reproşuri lui Freud de pe o poziţie unilaterală mi se pare foarte incorect, pentru că fiecare dintre noi şi mai ales cel care construieşte un edificiu universal pare un rege la început: apoi, cînd oamenii au destul şi vor să se elibereze din sfera lui de influenţă, îl denunţă ca unilateral şi plat. Dvs. trebuie să aveţi curajul să-l recunoaşteţi pe Freud în toată grandoarea lui, chiar dacă nu sînteţi de acord cu el în fiecare punct, chiar dacă în acest proces s-ar putea să-i atribuiţi multe dintre realizările dvs. Doar atunci veţi fi complet liber şi doar atunci veţi fi măreţ. Veţi fi uimit să vedeţi cît mult din noua dvs. teorie şi din personalitatea dvs. luată ca întreg va cîştiga în obiectivitate prin acest proces.

Eu cred, în ceea ce mă priveşte, cu toată inima în semnificaţia prospectivă şi profetică a subconştientului nostru. Totuşi, există cîteva întrebări despre cît de mult poate funcţiona ea, adică:

1. Este subconştientul fiecărei persoane prospectiv? Probabil că da. Este prospectiv în acelaşi grad la fiecare? Adică este ca o formulă divină, ca să spunem aşa, pe care fiecare o poate citi în sine doar dacă e de ajuns să dorească asta? Sau e vorba de o capacitate precum inteligenţa, de exemplu, care se manifestă cu o forţă diferită în oameni diferiţi? Ce părere aveţi?

2. Am avansat deja către punctul din care putem explora sistematic subconștientul în ceea ce privește semnificația lui prospectivă? Nu voi nega acest lucru, tot așa cum sînt gata să recunosc că dvs. ați pus temelia acestei aventuri a cărei valoare nu poate fi încă măsurată.

3. În acest punct al descoperirilor dvs., oare putem determina deja, în cazul meu, de exemplu, cum trebuie să acționeze cineva într-o situație anume sau cum va acționa — *sau subconștientul trebuie văzut doar ca o extensie a conștiinței, unde problemele inițiate în gîndirea și emoțiile conștiente ale cuiva sînt procesate mai departe, nu perfect clar și consecvent, ci în modul uman, de obicei incomplet, cu care sîntem familiarizați prin gîndirea conștientă*? Cum vedeți această problemă?

4. Ideea dvs. că simbolul este *totdeauna* bipolar este nouă și foarte interesantă pentru mine.

5. Dacă simbolul este totdeauna bipolar, după ce indiciu puteți recunoaște care dintre părți ne îndreaptă către „vocația" noastră? Uneori, bineînțeles, este foarte ușor, atunci cînd cineva distinge instantaneu ceea ce e „comun" de ceea ce este mai „elevat". Dar o problemă sexuală poate fi deseori „mai elevată", pentru că ea face parte din scopul vieții impus de Dumnezeu. Cum se poate decide într-un astfel de caz care este calea corect de urmat? Problema mea cu Siegfried, de pildă, poate produce la fel de bine un copil real sau un copil arian-semitic simbolic — de pildă, un copil care să fi rezultat din unirea teoriilor dvs. cu cele ale lui Freud. Nu uitați că numai după numeroase analize am început eu să-l visez [indescifrabil — poate „Siegfried"] în mod direct. Uneori era o candelă (lumină) pe care mi-o dădeați dvs., uneori o carte care creștea cu o viteză colosală, uneori erau vise ce conțineau elemente din *Siegfried*-ul lui Wagner, uneori muzică, uneori vise profetice și profeții care nu-l revelau pe „Siegfried" ca pe un copil real, decît atunci cînd era subiect al analizei. Numai cînd eram la Viena am început să visez despre copil în mod direct și nici atunci nu era chiar direct, din moment ce nu era vorba de un copil născut din noi: mai degrabă eram uneori Siegfried deghizat, alteori era un menestrel ariano-semitic Aoles[34]: uneori auzeam un cîntec în care se spunea că s-a născut un copil ilegitim, părăsit de tatăl lui, căruia îi seamănă în cele mai mici

detalii. Viaţa a aranjat lucrurile în aşa fel încît Siegfried să apară în alt fel. *Dar unde, în cursul analizei, se putea găsi sprijin pentru afirmaţia că Siegfried ar fi nu un copil real, ci unul ideal? M-am luptat cu această întrebare timp de ani de zile, pînă cînd am ajuns să nu mai văd simbolurile subconştientului din punctul de vedere prospectiv şi să le atribui doar înţelesul unor dorinţe infantile.* Bătălia a fost foarte dificilă, iar vina rezultînd din pierderea scopului vieţii mele atît de mare, încît Siegfried aproape că i-a luat viaţa fiicei mele. *Ce contradicţie există între Siegfried şi mica mea Renate astfel încît venirea pe lume a acesteia să declanşeze în mine o atît de aspră bătălie între cele două componente?*

Aşa cum ştiţi, v-am scris deja, în timpul cînd eram însărcinată, era aproape să-mi pierd fiica simultan sau ca rezultat al apariţiei unui vis puternic cu Siegfried. În cele din urmă, copilul meu s-a dovedit victorios în realitate şi am numit-o Renate, aşa cum m-a instruit un alt vis. Siegfried a fost învins. Dar este el mort? Acum, ascultaţi continuarea. Am lucrat la clinica de chirurgie fiindcă mă săturasem de psihanaliză şi doream să fac ceva folositor chiar cu costul individualităţii mele. După ce m-am supus acestei constrîngeri un timp, am sfîrşit prin a ceda veritabilei mele naturi şi, supunîndu-mă unui vis, mi-am compus cîntecele. Le-am dus la Conservator pentru a-mi fi îndreptate greşelile: am luat-o pe un drum greşit şi fără să-mi dau seama am ajuns la o altă şcoală de muzică, unde l-am întîlnit pentru prima oară pe viitorul meu profesor. Timp de luni de zile am fost convinsă că fusesem la Conservator, într-o aşa măsură mă retrăsesem din lume. Totul a decurs liniştit pînă în ziua în care v-am trimis versurile franţuzeşti pentru a afla ce credeţi despre ele. Încă nu ştiam nimic, dar s-a întîmplat după aceea; profesorul a selectat aceste versuri la întîmplare din cartea mea, pentru a le pune pe muzică. Ştiam că nu există coincidenţe pure în astfel de lucruri, asta trebuia să semnifice ceva în legătură cu el şi probabil cu mine. Data următoare l-am văzut şi acest lucru a fost confirmat printr-un lapsus care l-a făcut să citească *mon courage* în loc de *son courage* (*„Je sais de quels remords son courage est attaint: le lâche craint la mort et c'est tout ce qu'il craint"**).

* Ediţia franceză a acestei lucrări identifică aceste versuri ca aparţinînd lui Racine. (*N. tr.*)

Am simțit la fel ca și dvs. că acest lucru avea legătură cu mine, pentru că m-am gîndit că nimeni nu trăiește o experiență în van și că există o predispoziție fundamentală în viață care ne face totdeauna să stabilim o anumită analogie între elemente. Am vrut să văd dacă subconștientul se dovedește mai clarvăzător decît mintea conștientă în această privință și, pentru că sînt familiarizată cu sensibilitatea subconștientului dvs., v-am trimis versurile. Dar încercarea a eșuat, pentru că ați opus o anumită rezistență, de care probabil nu v-ați dat seama. Ce a urmat mi-a relevat într-un mod stupefiant acest secret și mi-a arătat cît de profund sînt conectate lucrurile din această lume...

28 ianuarie

Ce s-a întîmplat este prea profund și cutremurător: nu pot încă să vorbesc despre acest lucru. Mult timp după ce mi-am dat seama, am rămas ca paralizată: mi-am dat seama că un element psihic nu poate fi eliminat ucigîndu-l. Poate că trebuie să vă spun odată ceea ce am experimentat, pentru că este într-adevăr uluitor, dar încă nu pot să fac asta. Pot doar să spun că, după o lungă uimire care m-a paralizat complet, m-am trezit ca dintr-un vis cu următoarele cuvinte „Deci trăiește totuși, Siegfried al ei!" Ce este și ce vrea de la mine? Am scris în continuare, pentru a obține o clarificare în ceea ce privește felul în care trebuie interpretat acest „simbol". În prezent, sînt anxioasă să știu următoarele: pentru că eu consider drept o „realizare înaltă" la fel de prețioasă faptul de a-l crea pe „Siegfried" ca pe un copil fie psihic, fie spiritual, și pentru că din cauza a diferite considerații și decizii el a devenit acum un copil spiritual — mi-ar plăcea să știu ce indicii pot fi găsite în faptul că l-am văzut pe Siegfried ca pe un copil spiritual? Subconștientul ne indică oare pe care dintre cele două conținuturi superioare trebuie să îl alegem sau se mulțumește să spună ceva de genul *„Este sarcina ta să creezi un mare erou ariano-semitic"* și apoi lasă în seama mea cum să împlinesc această înaltă vocație religioasă, realizînd acest mare poet, muzician și salvator al lumii sub forma unui copil sau sub forma unei opere artistice sau științifice?

Acestor două posibilități li se adaugă o a treia: poate că credința mea în această vocație de a-l crea pe Siegfried într-o formă reală sau sublimată este doar o încercare patologică de autopreamărire, o megalomanie care îmi traversează toate visele și toate fantasmele. *Poate că subconștientul meu anunță că-l voi crea pe Siegfried sau că trebuie să-l creez pentru că în mod conștient vreau să-l am și am creat aceste vise prin autosugestie?* Chiar dacă intelectual accept această a treia explicație, întreaga mea ființă rezistă la ea, pentru că realitatea ar fi mult prea ternă pentru mine fără credința în Siegfried. Visul meu de dinainte, în care bunicul sau tata m-a binecuvîntat, așezîndu-și mîinile pe capul meu și spunînd „o soartă măreață te așteaptă, copilul meu", ar putea fi oare în realitate o simplă „împlinire a dorinței"? Pentru mine, Siegfried = Hristos, și totuși nu exact la fel. El s-a născut din anii mei de viață comună cu un german (arian). Iată de ce s-a schimbat, de unde și numele său: „Siegfried" = Aoles = Balder etc.[35]

Încă ceva: ați remarcat deseori că îmi iau în serios „inspirația" muzicală. Cu cît lucrez mai mult la compozițiile mele muzicale — cu atît sînt mai atrasă de ele, în ciuda tuturor opozițiilor și a criticilor. Fac progrese extrem de rapide, dar nu am nici un criteriu prin care să-mi evaluez corect operele, în special cît de mult pot merge pînă la urmă. Cum ar trebui să mă comport în această situație curioasă? Freud ar spune probabil că mă identific cu copilul meu, care se presupune că va deveni muzician — după această interpretare, ar fi vorba de o împlinire a dorinței. Bineînțeles, s-ar putea adopta o altă poziție și s-ar pune întrebarea: *de ce trebuie să devină Siegfried în primul rînd un poet și un muzician*? Aș putea interpreta bineînțeles „muzica" în mod simbolic, dar ce bază aș avea pentru asta? Pentru mine, muzica este cea mai intimă și mai nemediată nevoie spirituală și de asemenea o nevoie intelectuală, și pentru că acum o înțeleg din ce în ce mai bine, îmi dă o înaltă plăcere intelectuală. Aș putea spune că totdeauna m-am gîndit la Siegfried ca la un muzician, pentru că această extraordinar de importantă dispoziție a mea era cea pe care o trăiam cel mai puțin. Bun: acum o trăiesc — dar e rațional? Este oare cu adevărat posibil să trăiești dispoziții diferite și să nu poți să atingi diferite scopuri pînă nu treci prin 12 copii?

Acest motiv îmi spune că trebuie să renunț la „chemarea" mea muzicală, pentru că am să împlinesc mai multe prin profesia mea științifică. Dar din punct de vedere emoțional nu pot face asta; a renunța la muzică este ca și cum mi-aș sfîșia o bucată din suflet, iar rana nu s-ar mai vindeca niciodată. Este aceasta nevroză? — Dacă nu, de ce? De ce nu se poate presupune, odată cu Freud, că sînt tipul „salvatorului de sacrificiu", al celui ce își descrie dorințele în simboluri ce exprimă completa disoluție a personalității, precum, de pildă, marii eroi care mor pentru idealurile lor, precum zeul-soare Siegfried, precum muzica printre celelalte arte, care de asemenea cere o dăruire totală?

Ce gîndiți despre toate acestea?

Multe alte întrebări strigă după răspuns, dar este de ajuns pentru moment. *Vă rog, fiți bun și returnați-mi scrisoarea, pentru că este una dintre cărămizile pe care îmi clădesc viitorul și voi avea din nou nevoie de ea.*

Cu cele mai bune urări,
S. Spielrein-Scheftel

3

Scrisorile Sabinei Spielrein către Sigmund Freud

30 mai 1909

Dragă domnule profesor Freud,

V-aș fi foarte recunoscătoare dacă ați avea bunăvoința să-mi acordați o scurtă întrevedere! Pentru mine este vorba de o chestiune de cea mai mare importanță, despre care ați fi interesat să aflați.

Dacă veți fi de acord, v-aș ruga să aveți amabilitatea de a-mi face cunoscută cu ceva timp înainte ora care v-ar conveni, deoarece aici sînt asistentă la clinică și va trebui așadar să-mi găsesc o înlocuitoare pe timpul absenței mele.

Aveți poate impresia că aș fi o îndrăzneață în căutarea gloriei și care ar vrea să vă prezinte o lucrare slabă care „să zguduie pământul" sau ceva în genul acesta. Nu, nu asta mă aduce în preajma dvs. Și dvs. m-ați făcut să mă simt încurcată.

Cu toată considerația
și în speranța unui răspuns favorabil,
Sabina Spielrein

Pensiunea Hohenstein, Plattenstrasse 33, Zürich

10 iunie 1909

Dragă domnule profesor Freud,

Iertați-mă că vă deranjez încă o dată: „Trei se întîmplă să fie cifra divină."[1] Credeți că mă adresez dvs. pentru ca să mediați între mine și dr. Jung? Dar între noi nu a fost nici o ceartă! *Cea mai dragă dorință a mea este să mă despart de el cu dragoste.* Sînt îndeajuns de analitică, mă cunosc îndeajuns pentru a ști că pentru mine o infatuare *à distance* ar fi ceea ce mi s-ar

potrivi cel mai bine. Reprimarea sentimentelor nu ar funcționa în cazul meu, deoarece, dacă ar trebui să fac acest lucru în ce-l privește pe dr. Jung, nu aș mai putea iubi pe nimeni; în schimb, dacă las ușa întredeschisă, se va găsi probabil un bărbat tînăr care să aibă o înfățișare mai mult sau mai puțin simpatică, la care să se găsească vreo asemănare cu persoana iubită și pe care în cele din urmă chiar să-l iubesc. Ezit în fața lui „Freud" să citez un exemplu din istorie, deoarece e posibil să spun o inepție; dar nu pot să mă împiedic să mă gîndesc la relația lui Berne[2] cu metresa lui: ea a putut să iubească pe altcineva și să se căsătorească, rămînîndu-i totuși fidelă toată viața lui Berne; ea a trăit într-adevăr mereu cu gîndul la el. Eu, dimpotrivă, aș vrea să mă despart complet de dr. Jung și să-mi urmez propria cale. Dar nu aș putea să o fac decît dacă aș fi destul de liberă pentru a putea să-l iubesc: dacă i-aș ierta totul sau dacă l-aș ucide. Sînt obsedată de această frază: „Iudita îl iubea pe Olofern și trebuia să-l omoare." Foarte departe de mine, domnule profesor, să vreau să-l acuz în fața dvs. pe dr. Jung! Dimpotrivă, aș fi fericită să-mi arate cineva că el este demn de iubire și că nu este un ticălos. În ultimele trei luni, am analizat totul; m-am retras la țară pentru a încerca să mă salvez, pe mine și idealul meu; în cele din urmă, i-am vorbit despre asta uneia dintre colegele mele și i-am arătat fiecare dintre scrisorile lui, iar rezultatul a fost că m-am simțit și mai singură decît înainte, deoarece iubitul meu nu putea fi dezvinovățit, iar gîndul că el n-ar fi bun de nimic și că m-a folosit pentru primul lui experiment etc. etc. m-a făcut să înnebunesc. Această suspiciune mi s-a furișat în toate gîndurile și îmi apasă greu sufletul; iar în caz că îmi regăseam ceva din speranță, era de ajuns să-mi amintesc o expresie ca: „pungaș mizerabil", „să-l lăsăm pe Siegfried să cadă" sau, dacă vreți să auziți mai mult, „un sărut fără consecințe face 10 franci"[3] etc. etc., pentru ca de îndată elanul meu să se stingă. „Nu fi atît de entuziasmată! Nu este cu nimic mai bun decît alte mizerii din această lume, chiar dacă de departe pare atît de frumos", „Nu te încrede în Friedel" etc., ad infinitum. Așa că am recurs la ultima soluție pentru mine, să vorbesc cu omul care îl iubește adînc și îl respectă, care posedă o profundă cunoaștere a naturii omenești, iar cînd am primit ultima dvs. scrisoare, deși îmi era atît de defavorabilă, am început să

plîng: „Îl iubeşte! Poate înţelege toate acestea!" Penultima dată cînd m-am dus la cursul dr. Jung colega mea a remarcat că dr. Jung a pălit brusc. S-a uitat împrejur şi m-a văzut stînd acolo, palidă, lîngă cuier. Am ieşit, pentru că simţeam că „ambiţia" ar fi putut să mă împingă să fac o neghiobie: data următoare m-am aşezat în faţa lui şi l-am observat în măsura în care mi-au permis împrejurările; eram într-o confuzie totală. A suporta o asemenea batjocură din partea acelei persoane iubite mai mult decît orice pe lume vreme de patru, cinci ani, căreia i-am închinat cea mai frumoasă parte a sufletului, căreia i-am sacrificat mîndria de fată tînără, lăsîndu-mă sărutată etc., pentru prima şi poate ultima dată în viaţa mea, pentru că atunci cînd mi-am început tratamentul cu el nu eram decît o copilă naivă... I-am spus că nimeni nu a îndrăznit un asemenea lucru în ce mă priveşte etc. Dar destul pentru astăzi, domnule profesor, deoarece mîine dimineaţă la ora cinci pentru mine începe o zi de muncă.

11 iunie

Ştiam bine că nu voi putea dormi. Ei bine, Rătăcitorule, acum este cazul „să-ţi păstrezi sîngele rece şi să ai mintea limpede". Aşadar: nu vin să mă plîng de un amant infidel. Astăzi nu se mai crede aproape deloc în fidelitate; în locul iubirii unui bărbat tînăr se poate obţine în cele din urmă iubirea altuia sau se poate transforma sentimentul pe altă cale. Patru ani şi jumătate, dr. Jung a fost doctorul meu; a devenit apoi prietenul meu şi în cele din urmă „poetul" meu, adică iubitul meu. Pe urmă a venit o zi şi totul se petrecu aşa cum se întîmplă de obicei cu „poezia". El predica poligamia, mi-a spus că soţia lui nu ar avea vreo obiecţie etc. etc. Mama a primit o scrisoare anonimă, bine ticluită, în care i se spunea că trebuie să-şi salveze fiica, altfel dr. Jung o va conduce la pierzanie. Nici unul dintre prietenii mei nu ar fi putut să scrie o asemenea scrisoare, pentru că eu nu suflasem un cuvînt despre asta şi locuiam întotdeauna foarte departe de ceilalţi studenţi. Am bănuit-o pe soţia sa. (?) Ca să scurtez, mama i-a trimis lui o scrisoare mişcătoare, spunîndu-i că îi salvase fiica şi că nu trebuie acum să întoarcă lucrurile şi i-a interzis să depăşească limitele prieteniei. Răspunsul la aceasta: etc. etc.

„Din medic, i-am devenit prieten, încetînd să mai țin în umbră adevăratele mele sentimente pentru ea. Am putut de altfel cu atît mai ușor să-mi las la o parte rolul de medic cu cît nu mă mai simțeam îndatorat în această privință, nepretinzîndu-i niciodată onorarii. Or, tocmai aceasta determină cu claritate limitele impuse medicului. Înțelegeți, desigur, că este imposibil ca un bărbat și o tînără să se vadă des fără să nu existe aparența că în relația lor a intrat ceva mai mult. De altminteri, ce i-ar opri pe cei doi să tragă consecințele iubirii lor? *Un medic* și *pacienta lui*, pe de altă parte, pot să vorbească la nesfîrșit în toată intimitatea cît vor; pacienta este în drept și poate să aștepte din partea medicului toată dragostea și toată atenția de care are nevoie. Medicul însă își cunoaște limitele și nu va trece niciodată peste ele, deoarece el este *plătit* pentru osteneala pe care și-o dă. Aceasta îi impune limitarea necesară.

De aceea vă propun, pentru ca să nu ies niciodată din rolul de medic, de vreme ce aceasta este ceea ce vă doriți, să-mi plătiți un onorariu potrivit cu osteneala mea. Astfel, fiți *absolut sigură* că în *orice împrejurări* îmi voi respecta datoria de medic.

În calitate de prieten al fiicei dvs., dimpotrivă, mă văd nevoit să las în voia Destinului imprevizibil grija de a decide ce se va întîmpla. Nimeni, într-adevăr, nu poate să împiedice doi prieteni să facă ce vor. Sper, dragă și respectată doamnă Spielrein, că mă înțelegeți și că știți că nu există în aceste cuvinte nici o josnicie, ci doar experiență și cunoaștere de sine. Onorariile ce mi se cuvin se ridică la 10 franci pe consultație. Vă sfătuiesc să alegeți această soluție prozaică, pentru că ea este cea mai prudentă și nu creează pentru viitor nici o constrîngere.

Cu urări prietenești etc."

Cît de insultător trebuie să fi fost pentru mama, mai ales că părinții mei nu au acceptat în viața lor nici un cadou și deși mama nu știa că dr. Jung avea dreptul să accepte pacienți privați, ea i-a oferit în locul banilor cadouri care erau expresia unor sentimente prietenești. Bineînțeles, mai tîrziu, întreaga situație s-a complicat (din moment ce el a încetat să figureze ca doctor în viața mea).

12 iunie 1909

Iată scrisoarea nr. 2:

etc... „I-am spus întotdeauna fiicei dvs. că o relație sexuală era exclusă și că acțiunile mele se doreau expresia sentimentelor mele prietenești. Cînd aceasta a apărut, eram eu însumi într-o dispoziție afectivă destul de tandră și compătimitoare și doream să-i dau fiicei dvs. o dovadă puternică a încrederii pe care poate să o aibă în mine, a prieteniei mele, pentru ca ea să fie tocmai prin aceasta eliberată interior. Aceasta a fost în fapt o gravă eroare, pe care o regret enorm...

Migrenele de care ea suferă sînt doar intermitente și provin de la faptul că unele dintre dorințele ei sînt nesatisfăcute și, din păcate, nu pot fi satisfăcute de mine" etc.

Nu sînt în stare să retranscriu scrisoarea nr. 3; nu aș putea decît să v-o arăt. Ea este și mai jignitoare *pentru mine* decît a doua scrisoare și se termină cu acest *post scriptum*:

„Vă voi ruga să binevoiți să-l informați de conținutul acestei scrisori pe *Domnul Spielrein*, care de altfel m-a cunoscut de asemenea personal."

Nu cunoșteam pe atunci nimic din această scrisoare, știam doar de prima și încă într-o altă interpretare. Pe urmă, comportamentul prietenului meu s-a schimbat brusc. Mai întîi, nu a mai vrut să vină la mine, potrivit precauțiilor pe care voia să le ia în ce-l privea, deoarece sufletul său era constant sfîșiat între două femei, astfel încît ar fi trebuit în cele din urmă să o ia la fugă. „În America?" — „Poate în Africa!" (el îmi spunea Egipteanca); astfel că mi-a fixat ca oricăreia dintre pacientele sale o oră pe săptămînă. Este lesne de imaginat cît a suferit „ambiția" mea! Bine, să lăsăm asta! După aceea, cred, trei săptămîni, am mers să-l întîlnesc. Și cînd te gîndești că această persoană mi-a scris: „Scrisoarea dvs. a fost pentru mine ca o rază de soare străbătînd norii" sau: „Cît de fericit sînt să cunosc pe cineva cu un spirit magnific" etc., și mi-a dat să citesc jurnalul său intim (nu vreau să relatez detalii „surprinzătoare"), afirmînd că nimeni în afară de mine nu ar putea să-l înțeleagă la fel de bine, cînd nu demult petreceam împreună într-un extaz fără cuvinte ore întregi și că

în preajma mea îi venea să plîngă etc. etc., şi toate acestea s-au întîmplat pînă nu demult. Şi acum — am ajuns profund deprimată, de cînd am aflat de tragedia unei paciente a lui, pe care mai întîi o îndrumase, mai apoi o respinsese; oamenii au povestit despre alte asemenea „isprăvi" de-ale sale şi am ajuns aşadar foarte firesc la ideea că el s-a distrat cu mine pînă cînd a primit o scrisoare de la mama şi i s-a făcut teamă. Nimeni nu l-a vorbit de bine, în afară de mine, care în acea vreme aş fi putut să spun de rău. I-am mărturisit aceste gînduri. Toate gîndurile au dispărut. Ştiu doar că mi-a ţinut o lungă predică despre ceea ce făcuse odinioară pentru mine şi mai făcea încă, şi că... în fine, tot ce a mai spus a fost că este iarăşi doar doctorul meu. Mi-a spus că el crede că a comis o neghiobie; nu ar fi trebuit să-mi facă bine; eu vreau acum prea mult, pentru că el a fost prea bun cu mine etc. Oricine a pătruns puţin în sufletul altuia îşi poate da seama că mi-am pierdut complet minţile. Să-mi spună mie acest lucru, care eram atît de mîndră întotdeauna, care-i scriam scrisori lungi (uneori chiar de 40 de pagini) pentru a mă apăra împotriva fiecărui reproş, care am fost forţată în calitate de pacient să-mi mărturisesc dragostea pentru el şi l-am avertizat de nenumărate ori ca nu cumva prin analiză să aducem înapoi monstrul, pentru că dorinţele mele conştiente sînt irezistibile şi cer să fie satisfăcute. L-am rugat de atîtea ori să nu-mi provoace „ambiţia" prin numeroase supoziţii, pentru că altfel voi fi forţată să decopăr complexe similare în el. În cele din urmă, cînd inevitabilul s-a produs şi cînd nu mai vedeam în el decît angoasă şi depresii profunde, am renunţat la tot; el a ştiut acest lucru. Sufletul lui sensibil era mai important pentru mine decît orice altceva; de atunci am refuzat totdeauna „consecinţele". Dragostea mea pentru el a trecut dincolo de afinitatea noastră, pînă în ziua în care nu a mai putut suporta şi a voit „poezie". Din multe motive, nu am putut şi nu am vrut să rezist. Dar cînd m-a întrebat cum îmi imaginez ceea ce se va întîmpla în continuare (din cauza „consecinţelor"), am spus că prima dragoste nu vrea nimic, că nu îmi trece nimic prin minte şi că nu vreau să trec dincolo de un sărut, la care aş putea renunţa dacă ar trebui. Iar acum pretinde că a fost prea bun cu mine, că, din această cauză, am vrut să mă implic într-o relaţie sexuală cu el, pe care el bineînţeles nu a

dorit-o etc. Vă puteți face o imagine. Personajul meu ideal a fost complet distrus; am fost pierdută; am crezut că am vrut să-l sărut și că nu am avut voința de a-i rezista, pentru că nu-l mai respectam nici pe el, nici pe mine. Am stat acolo cu un cuțit în mîna stîngă și nu am știut ce să fac cu el; mi-a strîns mîna, m-am opus; nu am idee ce s-a întîmplat după aceea. Brusc, a devenit foarte palid la față și și-a dus mîna la tîmpla stîngă: „M-ați lovit." Eu nu știam nimic din ceea ce făcusem și m-am regăsit în tramvai, cu mîinile acoperindu-mi fața, plîngînd cu torente de lacrimi. M-am îndreptat către un grup de colege și primul lucru pe care l-am auzit de la ele a fost: „Privește, sîngerezi!" Într-adevăr... mîna și antebrațul pline de sînge. „Nu e sîngele meu, e al lui. L-am omorît!" Și nu știu ce am mai bălmăjit. După ce mi-a fost spălată mîna, am observat o senzație curioasă la unghii. Am vrut să mă duc la spital la dr. Z.[4], ca să mă arunc în brațele lui, căci mă credeam pierdută fără speranță și aveam numai dispreț în ceea ce mă privește. Și am făcut neghiobii! Noaptea am avut dureri puternice, mai ales la încheietura umărului drept, pe care le-am crezut multă vreme ca fiind un atac de reumatism, pînă cînd am înțeles că ele ar putea avea ca origine ceea ce am trăit cu dr. Jung, pe care trebuie să-l fi lovit în ureche. O, Doamne, ce oroare! Două zile am fost furioasă și am plîns; între timp, i-am scris o scrisoare dr. Jung, pe care nu a primit-o pînă acum, în care i-am descris starea în care eram. Am realizat de asemenea că trebuia să ne despărțim și nu puteam suporta gîndul că acest lucru se va întîmpla după o scenă atît de oribilă. În acel moment, profesorul Freud mi-a apărut ca un înger al eliberării. V-am scris chiar și un poem.

12 iunie

„Durere de cap groaznică"*, cum ar spune elvețienii. Să continui? Prima oară, scrisoarea către dvs. trebuia să fie anonimă: „luați aminte..." etc. Dar n-a mers. Am plecat într-o călătorie în minunata regiune a Orselinei, pentru a încerca să

---

* *Grusiges Chopfwe*, expresie în germana elvețiană, intraductibilă în măsura în care ea nu este perceptibilă decît la nivelul pronunției, cf. traducerii franceze. (*N. tr.*)

uit cu ajutorul naturii. Spre surprinderea mea, am primit două scrisori scurte, seci de la dr. Jung. În una dintre ele scria că vineri (ziua rendez-vous-urilor noastre obișnuite) pleacă din oraș, deoarece consideră că este mai bine pentru noi doi să nu ne vedem vinerea aceasta. „Astfel, întreagă această afacere dureroasă va fi lăsată mai ușor uitării." În această natură de o frumusețe îmbătătoare, furtuna din sufletul meu s-a calmat curînd, așa că i-am scris dr. Jung: „«Ambitia»? Dragostea ocupă o poziție mai înaltă! Vă iert, pentru că, în ciuda a orice, vă iubesc. Puterea de a ierta satisface și «ambitia». Mergeți și bucurați-vă de viață cum doriți" etc. etc. Ca precauție, nu i-am trimis scrisoarea, pentru că aflasem că mama va veni în curînd și speram să aud diferite lucruri de la ea. Din păcate, trebuie să mă întrerup aici, pentru a merge întîi la șeful meu și apoi la conferința dr. Jung. Fie ca dragostea mea să se împrăștie peste toată lumea. Bine. Din nou cuprinsă de frenezie. Am să vă trimit toată faimoasa scrisoare nr. 3 în original, pentru că nu aș suporta să mă mai uit o dată peste ea. Acum mama mea merge să-l întîlnească pe dr. Jung ca răspuns la invitația lui, așa cum veți putea citi în această scrisoare. (Da! Uitasem! Expresia: „ea încă își manifestă disprețul pentru caracterul și concepțiile mele" etc. arată că scrisoarea a fost scrisă în ziua în care prietenul meu a primit o lovitură în ureche de la mine; și trebuie să remarc aici că i-am răspuns imediat, începînd cu „nu este adevărat, eu n-am făcut asta", continuînd cu „nu am vrut asta", pentru că totuși nu fusesem deloc conștientă de ce s-a întîmplat și am fost foarte uimită să aud de la el că am făcut un astfel de lucru.) Mama voia să mă vadă pe mine mai întîi, dar nu știa unde stau, pentru că intenționat nu lăsasem nici o adresă precisă la Zürich, iar ea era deja pe drum cînd a ajuns telegrama în care era specificată adresa. Apoi i-a scris o scrisoare îngrijorată dr. Jung și a primit ca răspuns scrisoarea nr. 4, unde eu am subliniat cu albastru un pasaj „clasic". Dedesubt, mama a scris că plănuiește să se îndrepte către prof. Bleuler, dar vrea mai întîi să vorbească cu dr. Jung și, pentru că deja a venit de departe, poate merge ea să-l vadă, dacă este pe undeva prin apropiere. Urmează apoi scrisoarea numerotată cu 5, pe care v-am trimis-o dvs. Nu trebuie să fii psihiatru pentru a înțelege că mama s-a

simțit profund ofensată și a scris că nu vrea să-și compromită fiica venind să-l vadă pe dr. Jung în timpul orelor lui de serviciu la Burghölzli. Ea ar fi vrut să-l întîlnească pe dr. Jung la un hotel, cum ar fi Baur au Lac. Avea ea oare dreptul să-i ceară așa ceva? Dacă dr. Jung nu voia să o vadă, ce nevoie avea să-i scrie mamei (!), spunînd că vrea să-i spună ceva important despre copila ei; și orice persoană decentă ar fi trebuit să poată să arate îndeajuns de multă considerație față de o doamnă, mama prietenei lui, pentru a fi de acord să o vadă. *El n-a mai răspuns deloc la această scrisoare*! Mîndrie? După puțin timp, am văzut-o pe mama. La început, voia să nu spună nimic despre această corespondență, dar eu am rămas uimitor de calmă și am întrebat-o despre tot ce s-a întîmplat. Nu i-am făcut nici cel mai mic reproș mamei, căci deși găseam demersul ei neîndemînatic, înțelegeam în întregime punctul de vedere al unei mame îngrijorate, ce-și credea copilul în pericol de moarte.

Întrerupere. Trebuie să plec la spital.

13 iunie

Lamento! Mă simt atît de apatică și adormită cînd mă așez să scriu și atît de fericită după ce termin. Ieri am fost capabilă să lucrez mai bine după foarte multă vreme. Așa că...

Am citit scrisorile. Da! Nu-mi vine nici un cuvînt, dar din toate părțile tot felul de poeme se revarsă asupra mea. „Durere de cap groaznică!", din nou. Bine, asta e. Sînt cu adevărat norocoasă că părinții mei au reacționat atît de rezonabil la aceste evenimente. I-am descris mamei felul în care ne-am despărțit, iar ea i-a transmis tatălui meu, care a spus doar: „Oamenii au făcut din el un zeu, iar el nu e nimic altceva decît un om oarecare. Sînt atît de fericit că ea i-a dat una peste urechi! Aș fi făcut-o eu însumi. S-o lăsăm să facă ceea ce crede de cuviință. Poate să aibă singură grijă de ea însăși." Știu că și dacă ar fi existat consecințe, părinții mei nu mi-ar fi spus nimic, pentru că felul în care am ales să trăiesc nu mă privește decît pe mine. Nu mi-e rușine de mine însămi, dar nu pot să îl privesc pe tatăl meu în față, pentru că nu m-aș putea împiedica să gîndesc: persoana pe care o iubesc atît de profund și pe care am lăudat-o atît se poate purta în felul acesta. El

nu are nici o jenă să vorbească într-un mod atît de dezgustător despre un lucru pe care pînă de curînd îl numea sacru sau să-şi tîrască cea mai bună prietenă în noroi în faţa propriilor lui ochi şi în cei ai părinţilor ei. De ce! Din laşitate, din comoditate. Ah! cît de vrednic de dispreţ poate părea un astfel de personaj oricui altcuiva. Gîndiţi-vă doar, profesore Freud, mi-a dăruit întregul lui suflet! Cînd mi-a înmînat jurnalul lui, mi-a spus cu o voce joasă: „Doar soţia mea l-a citit... şi tu!", iar dr. Jung nu este un ermit; el vede multe alte femei în afară de mine. Am accentuat acest lucru pentru a clarifica faptul că nu sînt una dintre acele femei care vor să aibă o mică aventură cu sau fără „consecinţe"! Pentru mult timp, sufletele noastre au fost profund apropiate; de exemplu, nu am discutat niciodată despre Wagner, iar într-o zi m-am dus la el şi i-am spus că Wagner se distinge de compozitorii dinaintea lui prin aceea că muzica lui este profund psihologică: în momentul în care apare o anumită tonalitate emoţională, apare şi melodia ce i se potriveşte şi tot aşa cum la început o tonalitate emoţională este percepută neclar în adîncuri cînd este evocată situaţia potrivită, la fel în muzica lui Wagner melodia apare la început aproape de nerecunoscut printre celelalte, apoi se iveşte în deplină claritate, doar pentru a se amesteca şi a se uni mai tîrziu cu altele etc. Muzica lui Wagner este „plastică". Cel mai mult îmi place, am spus, *Das Rheingold*. Ochii dr. Jung s-au umplut de lacrimi. „Am să-ţi arăt, chiar scriu ceva despre acest lucru." Apoi mi-a spus cum odată Freud l-a mişcat pînă la lacrimi, cînd şi-a dat seama că dvs. gîndiţi şi simţiţi exact acelaşi lucru ca şi el. Faţa dvs. îi inspira o enormă simpatie, mai ales în zona urechilor etc. Aceasta s-a întîmplat acum un an şi jumătate sau doi, cînd nu era vorba încă de nici o relaţie erotică apropiată între noi doi. Lui de asemenea cel mai mult îi plăcea *Das Rheingold*.

O astfel de infinitate de amintiri se învălmăşesc în mine, încît cu greu mai pot continua. Acestea vor fi fără îndoială pentru mai tîrziu. Cît de îngrozitor ar fi pentru mine dacă mama ar interveni acum şi şi-ar lua copilaşul sub aripă, iar prietenul meu ar dispărea ca un laş mizerabil, murdărind ceva ce a fost atît de nobil, de luminos şi de pur. Dacă măcar ar fi venit la mine, spunînd că prietenia noastră înseamnă pen-

tru el mai mult decît orice bîrfă stupidă, că ar trebui să ne despărţim pînă cînd blestematele lui sentimente sexuale vor trece într-un plan secund, dar că mai tîrziu va veni să mă vadă şi că, dacă aş dori, ar veni chiar acum, dacă ar avea măcar curajul să recunoască faptul că eu îi sînt cea mai dragă prietenă, nu doar pe ascuns şi apelînd la diferite subterfugii. Ce aş face atunci? Aş spune că este o persoană în faţa căreia m-aş înclina ca în faţa divinităţii, de care aş vrea să mă despart cu cea mai adîncă iubire, ca nu cumva să trădez această veneraţie. Presupuneţi oare că vreau să profit de gloria dr. Jung pentru că el m-a recunoscut drept prietena lui? Dacă-i aşa, vă înşelaţi grav în ceea ce mă priveşte! În timpul primei perioade, atunci cînd ignoram felul în care oamenii privesc „nebunia", nu am făcut niciodată un secret din faptul că eram în tratament la Burghölzli[5]. Dar nu am spus nimănui că îl cunosc pe dr. Jung, că i-am făcut o impresie sau alta; voiam să-l iubesc dezinteresat. Şi dacă vreau să dovedesc acest lucru, o pot face, căci posed o scrisoare din 25 noiembrie 1905[6] către prof. Freud, în care dr. Jung mă descrie ca fiind „o persoană de o mare inteligenţă, foarte dotată şi extrem de sensibilă". Eram încă o fetiţă de 19 ani pe atunci, mă îmbrăcam foarte simplu, aveam cozi lungi atîrnînd pe spate, pentru că voiam să-mi înalţ sufletul deasupra trupului. Aceasta explică de ce Jung continua: „Caracterul ei are ceva abrupt şi distinct, lipsindu-i orice simţ oportunist şi al ţinutei, care trebuie atribuite bineînţeles caracterului rusesc." Cum ar fi putut să vorbească altfel bunul om, cînd eu voiam să îi apar mai degrabă sărăcăcioasă decît bogată, pentru că bogăţia distruge sufletul; cînd eu voiam să ridic pe oricine pe un piedestal şi, bineînţeles, a trebuit să recunosc curînd că „totul e deşertăciune, totul e o comedie, toţi oamenii sînt proşti şi falşi" etc. Capacitatea de a vedea lumea ca un artist vine odată cu vîrsta şi cu trezirea componentei sexuale. Apoi severitatea face loc „feminităţii juvenile". Dar între timp multe lucruri au scăpat înţelegerii dr. Jung; sub ochii mei el a cunoscut o astfel de măreaţă dezvoltare intelectuală; eu am putut să urmăresc această dezvoltare pas cu pas şi am învăţat foarte multe lucruri nu doar de la el, ci şi observîndu-l. El mi-a oferit o colaborare la prima lui lucrare, *Über das Verhalten der Reaktionszeit beim Assoziations-*

experimente [1905 Gesammente Werke 2]. Am avut numeroase discuții despre acest lucru, dar el a spus: „Minți precum a dvs. fac ca știința să avanseze. Trebuie să deveniți psihiatru." Accentuez aceste lucruri iarăși și iarăși, ca să vă dați seama că relația care ne-a adus atît de aproape unul de altul nu a fost una obișnuită doctor–pacient. El își scria lucrarea în timp ce eu eram încă sub tratament la spital. În acea perioadă, i-am spus odată că am visat-o pe soția lui, care mi se plîngea de el, spunînd că e cumplit de tiranic și că viața cu el este dificilă. Chiar și atunci, nu a răspuns la acest lucru ca un doctor, ci ca un miop și mi-a spus că și-a dat seama mai demult că viața împreună era dificilă etc. I-am vorbit despre egalitatea și independența intelectuală a femeii, la care el a răspuns că eu sînt o excepție, dar că soția lui este o femeie obișnuită, neinteresîndu-se decît de ceea ce îl interesa pe soțul ei.

Capul meu — greu ca plumbul. Două componente foarte puternice se luptă în mine: pe de o parte, orgoliul meu rănit cere să vă fac să înțelegeți ce am însemnat pentru acest om — am multe, multe scrisori de la el, care sînt suficient de clare în această privință, pe de altă parte, vă dați seama că pînă acum am fost incapabilă să citez din vreo scrisoare în care el mă numește altfel decît prietenă sau își exprimă sentimentele în ceea ce mă privește. Acest lucru este prea prețios pentru a-l dezvălui. „Nici tăciune nici cărbune/ nu pot străluci/ ca iubirea tainică/ pe care nimeni nu trebuie să o știe."[7] Dar acum chiar trebuie să citez un pasaj, pentru că dvs. vreți să auziți de asemenea *altera pars*[8]. „De aceea, dacă cineva este deja căsătorit, este mai bine să se angajeze în această minciună o singură dată și în același timp să facă penitență imediat, decît să repete această experiență iarăși și iarăși, minținд din nou, dezamăgind pe cineva." Cred că este destul de clar — dar ce ziceți de pasajul precedent? „Cînd dragostea pentru o femeie se trezește în mine, primul lucru pe care îl simt este regretul, mila pentru sărmana femeie care visează o fidelitate eternă și alte lucruri imposibile și care se pregătește pentru o trezire dureroasă." Puteți găsi asociațiile lui în lucrarea dr. Binswanger[9] (imediat am recunoscut asociațiile care se găseau acolo, iar el nu a negat): copil — grijă — să ai grijă. În alt loc: fidelitate [*Treue*] — regret [*Reue*]. El mi-a spus că tre-

buie să aibă grijă să se ferească [*auf der Hut sein*] din cauza mea și a lui însuși. Poate că mai tîrziu va reieși altceva; pentru moment, mă simt prea idioată și vreau să termin cît mai repede posibil. E ușor de imaginat starea mea după ce am aflat de întreaga corespondență. I-am spus mamei că fără îndoială lucrurile merg prea departe și că mai ales nu pot tolera o astfel de lipsă de respect față de mama mea; pe de altă parte, nu puteam tolera faptul că mai întîi mama și apoi prietena mea sînt mînioase pe el și că nu suportă să mă vadă umilindu-mă atît. Am vrut să-i scriu profesorului Freud din nou, dar am fost prevenită să nu o fac de un vis în care vă imaginam ca dorind să ascultați doar de fratele dvs. (acesta este felul în care este simbolizat de obicei dr. Jung), nu de mine. M-am gîndit la tot felul de răzbunări, dar de fiecare dată a intervenit dragostea, spunînd că el nu poate fi salvat prin supunerea la oprobiul public, cu alte cuvinte, că ar fi incapabil să-și dea seama de ceea ce a făcut și că dacă pînă acum s-a purtat dezgustător acționînd doar din lașitate, va ajunge să suspecteze toate bunele sentimente și va deveni un ticălos din convingere. Așa că m-am decis să aștept cît mai mult timp posibil și să apar la conferințele lui astfel încît prezența mea să-l facă să se mai gîndească la întreaga chestiune. Nu după mult timp, am aflat de la anumite cunoștințe că dr. Jung le spunea oamenilor că a tratat multă vreme fără plată o pacientă; dar acum a fost forțat să îi scrie mamei ei că trebuie să-i plătească serviciile, pentru că pacienta are anumite pretenții în ceea ce-l privește. O cunoștință a lui l-a întrebat atunci dacă nu cumva în colonie există o studentă care pretinde că a fost implicată în niște relații cu dr. Jung; este un nonsens, a spus Jung, pentru că studenta i-a fost doar pacientă; a declarat că un doctor trebuie să fie cu adevărat precaut cînd își tratează pacienții gratis. A spus că oamenii vorbesc despre el că ar avea opt amante etc., în timp ce în realitate este o persoană perfect inofensivă. Dar eu sînt sigură că nu am povestit nimănui — în afară de prietena mea, de care nu mă îndoiesc — despre dr. Jung. [...]

[...] de exemplu, și chiar dacă aș fi spus ceva, el n-ar fi putut nega nimic! Sînt pregătită să vă arăt tot ce posed în ceea ce privește documentația. Persoana căreia dr. Jung i-a făcut

această declarație (mi-a spus altcineva) a zîmbit, bineînțeles, spunînd că dr. Jung vrea să se prezinte ca un crin alb în ochii soției sale; această persoană n-a văzut nimic rău în a împărtăși această poveste prietenilor și cunoștințelor lui, printre care mă număr și eu, lucru pe care dr. Jung nu-l putea ști. Și bineînțeles am recunoscut povestea noastră de la primele cuvinte. Mîndrie?

14 iunie

„Totul e bine cînd se termină cu bine." O conversație *à distance* este dificilă și pentru că am de-a face cu „Freud" [...]

20 iunie

Dragă profesore Freud,

Vedeți cît de mult trebuie să reflectez înainte de a mă decide să vă scriu! Ieri după-masă (asta trebuie să fie pusă pe seama anamnezei) am vorbit cu „ticălosul" însuși, între orele 4.30 și 6.00. Da! Dacă ar avea mai mulți dușmani ca mine, totul în lumea asta ar fi bine pentru el! Două semne de exclamare ar trebui să fie de ajuns. El mi-a promis că vă va povesti totul cu onestitate. Dacă e într-adevăr capabil să facă asta, dacă ar fi capabil să fie onest cu el însuși, cît de fericită aș fi! (3) Ah, dar dvs. sînteți de asemenea șiret, domnule profesor: *„audiatur et altera pars"*[10]. Prima concluzie logică la care trebuie să ajungem este că trebuie să fiți de acord să mă vedeți fără să opuneți cea mai mică rezistență. Dar am prefera să evităm un moment neplăcut. Nu-i așa? Nici chiar marele „Freud" nu-și poate ignora totdeauna propria-i slăbiciune. Ei bine, toate explicațiile și corecțiile necesare pentru înțelegerea comportamentului meu și al lui vă vor fi oferite de către *dr. Jung*. Aveți, bineînțeles, tot dreptul de a-i arăta întreaga mea corespondență cu dvs. Aș vrea doar să adaug ceva ce am uitat să discut cu dr. Jung. El a recunoscut că, pentru a se disculpa în ce privește pasiunea lui pentru mine, v-a prezentat lucrurile ca și cum ar fi fost vorba de dragostea lui pentru fiica dvs. Vreau să subliniez cu putere că nu cred că dr. Jung a fost conștient în acel moment că ar avea vreo intenție rea — ar fi prea revoltător! Înclin mai degrabă să cred că s-a trădat

pe el însuși în căutarea sprijinului din partea dvs., că dorea iubirea dvs. și că, prin urmare, a ales fără să se gîndească prea mult primul lucru care i s-a părut cea mai bună soluție posibilă în această situație aparte, pentru că voia să fie plăcut de dvs. Iar acum eu vreau ca iubitul meu să aibă curajul să admită că, deși a găsit-o atrăgătoare pe domnișoara Freud, rădăcinile iubirii lui pentru mine trebuie căutate în cu totul altă parte. Ni se pare că o astfel de mărturisire nu ar putea decît să-l facă să crească în ochii prietenului lui.

Proiectul meu se apropie de sfîrșit și o profundă depresie se instalează în mine. Cine este prof. Freud căruia i-am scris? Poate el să priceapă ce înseamnă pentru un suflet mîndru să fie ridiculizat astfel de către cel mai bun prieten? Cine știe ce vrea să însemne cînd spune că și-a transferat libidoul de la domnișoara Freud la mine? Probabil simte că fiica dvs. este pe o poziție morală foarte înaltă, iar eu se întîmplă să fiu prima fată cu care el a venit în contact apropiat și care în aparență seamănă cumva cu acea fată iubită etc. S-ar putea crede că sînt geloasă, dar ar trebui să fiu geloasă pe domnișoara S.W.[11]! Dragostea este întotdeauna transferată de la un obiect la altul, dar pot să mă consolez gîndindu-mă că pentru mine iubirea a fost mai profundă. Așa s-a făcut el plăcut prof. *Freud*, uitînd complet tot, da, tot ce a fost între noi, poate acum rîzînd încă de mine pentru că am fost să-l văd și m-am lipsit de singura mea armă, spunîndu-i că nu doresc să-i fac nici un rău și lăsîndu-l să meargă să vorbească cu dvs.? Nu, prof. Freud! Nu! Nu voi spune asta, pentru că e prea sentimental. Este important să vă dați seama că am fost ostilă doar față de dvs. și asta cu mult timp înainte de a auzi ceva de fiica dvs. În conversație și de asemenea într-o scrisoare, dr. Jung mă identifică cu mama sa, iar eu pe el cu fratele și tatăl meu (*N.B.*: doi oameni!). În cursul analizei, a reieșit că acum ceva mai mulți ani, dr. Jung a fost îndrăgostit de o fată isterică, brunetă, numită S.W., ce se descria pe sine ca fiind evreică (dar în realitate nu era). În acea perioadă, dr. Jung nu era căsătorit. Ascultați acum, prof. Freud, și spuneți-mi dacă nu este interesant: dr. Jung și cu mine sîntem foarte pricepuți în a ne citi unul altuia gîndurile. Așa se face că într-o zi el a devenit teribil de agitat și mi-a dat să-i citesc jurnalul, cerîn-

du-mi rîzînd să-l deschid la întîmplare, pentru că sînt înțeleaptă și am mînă bună. L-am deschis și... era chiar pasajul în care S.W. îi apărea dr. Jung în veșminte albe. Cred că este singurul loc din întregul jurnal unde el vorbește despre această fată. Pentru a se răzbuna, a descris-o pe această fată în disertația sa; spunea că era foarte frumoasă și foarte inteligentă. Această fată a avut rădăcini adînci în el și a fost prototipul meu. Este semnificativ de spus că încă de la începutul terapiei mele dr. Jung m-a lăsat să-i citesc disertația în care el o descrie pe această S.W. Mai tîrziu, se întîmpla să cadă pe gînduri cînd îi spuneam ceva; cutare sau cutare femeie îi spusese același lucru etc. Or, era întotdeauna vorba de aceeași tînără! Acum, teama l-a făcut să uite totul despre aceasta; merge acum la Freud și caută scuze și ajutor. Își amintește că fata lui Freud[12] i s-a părut odată atrăgătoare, iar acum cea mai ușoară cale de a obține favorurile tatălui este de a explica chestiunea ca pe un transfer datorat afinității cu fiica dvs. Veți înțelege cu siguranță, profesore Freud, că este complet irelevant din punctul meu de vedere dacă dragostea lui pentru mine este un transfer de la domnișoara S.W. sau X. Freud; transferul ulterior va fi mai mult pe placul meu, pentru că — flatarea nu face parte din stilul meu și din fericire nu pot să o practic bine în această situație, pentru că nu o cunosc pe fiica dvs. — nu ar fi imposibil ca fata profesorului Freud să fie o personalitate marcantă, căreia să-i fi luat locul din punct de vedere *psiho-sexual*, pentru că eu cred că scrisoarea vă va da probe suficiente despre o profundă comuniune psihică între noi; și în afară de asta, bineînțeles, despre fiica dvs. se spune că este foarte frumoasă, fapt foarte flatant pentru mine, pentru că eu nu sînt atît de cutezătoare încît să mă consider frumoasă. Și totuși am suspiciunea că această interpretare se sprijină pe o meschinărie inconștientă. De ce? În vremea cînd dr. Jung se întîlnea cu fiica dvs., noi eram deja atît de buni prieteni, încît dr. Jung putea să admită față de mine, fără să stea mult pe gînduri, că s-a întîlnit cu fiica dvs., care l-a impresionat pentru că este o fată foarte frumoasă și inteligentă. În ciuda sensibilității mele față de astfel de lucruri, domnișoara Freud nu mi-a provocat nici urmă de gelozie: eram conștientă că dr. Jung cunoaște mai multe femei inteligente și

că va întîlni și altele, dar puteam percepe în mod clar înrudirea ei psihică cu mine. Persoana care a stat în calea mea a fost însuși prof. Freud. El prezenta anumite trăsături de caracter pe care le-am recunoscut imediat, pentru că de asemenea sînt prezente în mine total reprimate; și așa m-am gîndit că dacă dr. Jung va fi respins de dvs., iar dvs. îi veți deveni dezgustător, și cu mine se va întîmpla la fel. Chiar i-am profețit [...] Fie ca el să iubească pe cine vrea; probabil că sînt cea mai dispusă de a-l lăsa să o aibă pe fiica dvs., pentru că eu n-o cunosc și îmi imaginez că este vrednică de iubirea lui. Dar el nu va putea niciodată nega că timp de ani de zile a existat o profundă afinitate psihică între noi, nu va putea nega că exclama tot timpul „ce inteligență!" sau alte lucruri pe care nu vreau să le menționez, deși aș fi foarte fericită dacă aș ști că el vă va povesti mai multe despre aceste lucruri; nu poate nega că a văzut în mine și în dragostea lui pentru mine ceva sacru; nu poate nega că m-a asigurat de multe ori că nimeni nu poate să-l înțeleagă așa cum pot eu... Am primit mult de la el și el de la mine, așa că nu trebuie să ezite să recunoască în mine o prietenă foarte dragă și să mărturisească faptul că pentru a obține favorurile prof. Freud a prezentat transferul ca făcîndu-se de la domnișoara Freud, deși originea lui nu este aici, ci la domnișoara S.W. El trebuie să mărturisească cu onestitate că iubita lui a fost totdeauna un spirit deschis și puternică în iubirea ei (pînă acum trei săptămîni, cînd și-a pierdut brusc credința în tot ceea ce este nobil în lume). Nu a spus oare dr. Jung: „vă iubesc pentru măreția pasiunii dvs."? (Dacă ea voia să accepte consecințele de la început.) Da, da, vă spun eu de ce! Prietenul meu v-a povestit o mulțime de lucruri într-o lumină deformantă! Wagner a fost cel care a plantat demonul în sufletul meu cu o claritate atît de terifiantă. Voi omite metaforele, pentru că s-ar putea să rîdeți de extravaganța emoțiilor mele. Întreaga lume a devenit o melodie pentru mine: pămîntul cînta, lacul cînta, copacii cîntau, și fiecare ramură din fiecare copac. Mă simt de parcă [...]

[În jurul anului 1909]

[...] rezultatul a fost că am plîns cu înfiorare, copleșită de propria-mi micime, că n-am mai putut să fac nimic și am in-

trat la examen gîndindu-mă doar la „vocația" mea. Eram învinsă și nu mai puteam să rezist. Cu o săptămînă înainte, mă dusesem să-l văd pe dr. Jung. M-a primit foarte rece. A reieșit în cele din urmă că „ambiția" lui era rănită, pentru că mi-a trebuit foarte mult timp pînă cînd să-i răspund la scrisoare, pentru că nu am vrut să-i dau noua mea adresă astfel încît să nu fiu tulburată în munca mea de anumite emoții. I-am povestit cum au decurs examenele mele, dar am fost profund deprimată de faptul că el nu a arătat nici o plăcere la auzul faptului că am fost capabilă să mă descurc bine și că eram acum candidat oficial la titlul de medic. Mi-a fost rușine că am crezut în profeții și mi-am spus: nu doar că nu mă iubește, dar nu sînt nici măcar o amică bună pentru el, al cărei bine să-l intereseze. El a vrut să-mi arate că am devenit complet străini unul față de altul, și că faptul că m-am dus să îl văd înseamnă pentru mine o umilință. M-am decis însă să mă duc și vinerea următoare, dar să adopt o conduită în întregime oficială. Diavolul mi-a șoptit altceva, dar nu l-am mai ascultat. Am stat acolo așteptînd profund deprimată. El a venit iradiind de bucurie și mi-a spus cu mare emoție despre Gross[13], despre profunda descoperire pe care a făcut-o (adică despre poligamie); el nu mai vrea să-și reprime sentimentele pentru mine, a admis că am fost prima sa prietenă bună (cu excepția soției lui, bineînțeles) etc. etc. și că dorește să-mi spună totul despre sine însuși. Din nou acest straniu hazard pe care diavolul mi l-a rezervat într-un fel atît de neașteptat. Trebuie să-l binecuvîntăm sau să-l condamnăm? Această frază nemuritoare: „O parte din această forță care totdeauna vrea răul și totdeauna creează binele"[14]. Această forță demonică a cărei esență este distrugerea (răul) și care în același timp este o forță creatoare, pentru că din distrugerea (a doi indivizi) apare ceva nou. Aceasta este de fapt pulsiunea sexuală care prin natura sa este o pulsiune distructivă, o pulsiune exterminatoare pentru individ și din acest motiv, în opinia mea, trebuie să depășească o atît de mare rezistență în fiecare; dar pentru a dovedi acest lucru aici ar lua prea mult timp.

E vremea să merg la culcare!

[Fragment dintr-o scrisoare scrisă în jurul anului 1909]

[...] s-ar putea sfîrși.

„Oh, a fost odată un vis atît de minunat,
În noaptea răcoroasă și frumoasă Rinul cînta odinioară
. . . . . .
. . . . . .
Cînta despre un poet
Cu ochii negri și pletele blonde..."
etc. etc.

Așa a apărut Siegfried; el trebuia să devină cel mai mare geniu, pentru că imaginea dr. Jung ca descendent din zei plutea în fața mea și din copilărie am avut premoniția că nu sînt sortită vieții mundane. M-am simțit debordînd de energie, toată natura îmi vorbea direct, melodie după melodie prindea formă în mine și la fel basm după basm. Așteptați puțin, profesore Freud! Cînd i-am mărturisit pentru prima dată acest complex dr. Jung, el m-a tratat cu o prietenie tandră, ca un tată, dacă vreți. A recunoscut față de mine că uneori și el ia în considerare astfel de lucruri cînd se gîndește la mine (adică afinitatea lui cu mine și consecințele posibile), că aceste dorințe nu-i sînt străine, dar că lumea este astfel făcută etc. etc. Această convorbire m-a calmat complet, pentru că orgoliul meu nu fusese rănit și gîndul la marea lui iubire m-a făcut să doresc să-l păstrez perfect „pur" în mine. Înțelegeți ce vreau să vă spun. Odată, m-am dus la culcare cu *Anatomia* lui Rauber[15] și i-am scris repede pentru prima oară o scrisoare dr. Jung; nu vreau nimic care m-ar putea înstrăina [*rauben*] de el ca prieten scump, medic, iubit, vreau să fiu pentru el prietena cea mai dezinteresată etc. Am pus scrisoarea în cartea lui Rauber și mi-am spus cu indignare: nu vreau să fiu jefuitorul [*räuber*][16]! „Nu", au răspuns celelalte componente, „nu tu vei fi un jefuitor, ci el va fi!" Data următoare cînd m-am dus să-l văd pe dr. Jung eram plină de frumoase sentimente de prietenie, dar el era foarte rece și a trebuit să plec repede. M-am simțit complet paralizată și *pentru prima oară* după mulți ani l-am așteptat pe o pajiște pe lîngă care știam că va trece curînd. Nu mi-a vorbit și de asemenea pentru prima oară l-am întrebat unde se duce; de obicei, trebuie să mă țin în frîu în

prezența lui. Nu, pardon, trebuie să fac o corecție. Odată i-am spus că m-am descărcat emoțional de tot ce era legat de el și că vreau să aud mai multe despre el; mi-a mărturisit că îi era frică de acest lucru (acestea s-au întîmplat acum mai bine de doi ani), pentru că îi bîntuiam subconștientul, iar afinitatea lui cu mine era într-o măsură [...][17]

[...] este cu siguranță într-atît încît cu ușurință ar putea trece peste prag și că este ca un bărbat căsătorit care nu-și prea poate permite acest lucru; dar o persoană este mai constrînsă dacă vorbește de propriile ei complexe. Am respectat onestitatea lui atît de mult, încît nu l-am întrebat despre nimic altceva care îl privea direct, nici măcar despre cel mai mic detaliu!

Mi-a spus că va merge la teatru și, o dată în plus, ceva m-a făcut să-l întreb ce piesă se va juca. A rîs: „O poveste prostească: *Răpirea Sabinelor*" (numele meu e Sabina). Bineînțeles că am rămas interzisă, iar el a continuat: „Regizorul nu și-a dat seama de existența unor oameni cu acest nume și, pentru a face ca piesa să sune mai picant, a numit-o *Răpirea Sabinetelor*"[18]. Ce stranie coincidență, și nu a fost singura. Eram capabilă să-i citesc gîndurile dr. Jung atît cînd se afla în apropiere, cît și atunci cînd era *à distance*. Și el putea să facă același lucru cu mine. Dar de asemenea puteam să fac același lucru și cu prietena mea. Într-o bună zi, i s-a întîmplat un lucru pe care nu era posibil să-l anticipez, pentru că era prea straniu. Ea m-a chemat și m-a întrebat ce visasem cu o noapte înainte. I-am spus: „Oh, e așa un nonsens încît nu pot să-ți spun" etc. Atunci a insistat; i-am spus și vă puteți imagina ce impact a avut.

Curînd am avut o mulțime de astfel de visuri și am făcut o călătorie la Lacul Maggiore pentru a-mi pregăti examenele. Dar în cele din urmă, din mai multe motive, nu am lucrat cum sperasem, așa că am decis să merg cu colega mea la profesorul de fiziologie, pentru a-i cere să ne înscrie în grupa lui, care trebuia să dea examenul două săptămîni mai tîrziu. Trebuia să avem examen pe 1 mai 1908; data următoare trebuia să fie pe 8, iar următoarea pe 16. Am visat că ajungem la profesor, care își dă acordul să stabilească examenul pe data de 6 și refuză să facă orice schimbare; ce se întîmplă cu cole-

ga mea este neclar. Ne întoarcem la Zürich. Prima față familiară pe care o văd este asistentul de la catedra de fiziologie (N.B.: nu mă duceam spre sediul catedrei de fiziologie, l-am întîlnit pur și simplu pe stradă). „Cînd este examenul?" Pe 30 aprilie cred, celălalt pe 6 mai etc. Totuși, am considerat că zvonul este fals, dar mi-a fost teamă că s-ar putea să avem examen pe 30 aprilie. Colega mea a rîs puțin de talentele mele de profet, iar eu i-am explicat cu prudență că toate visele care îmi apar cu o asemenea claritate trebuie să se împlinească. Așa că ne-am dus să-l vedem pe prof. [...][19]

[...] că am fost examinată pe 6 mai. Nu mai știu exact, din păcate, ce a fost prevăzut pentru colega mea. Știu doar că ea a fost în altă grupă, cred... nu, nu știu! Am fost atît de profund zguduită de această coincidență curioasă, încît la început n-am îndrăznit să spun nimic. Apoi am fost din ce în ce mai calmă și am decis să amîn examenul; eram deja la ușa lui cînd am aflat că examenul nu putea fi amînat, pentru că nu fusese stabilită nici o dată pentru examenul de anatomie. Ei bine, dacă forța demonică din mine avea dreptate, examenul meu final de anatomie trebuia să fie vineri, pe 8, pentru că această zi a săptămînii a avut tot timpul o anumită semnificație în familia mea: mama s-a logodit vinerea, s-a măritat vinerea; eu m-am născut într-o vineri; fratele meu s-a logodit vinerea, singura dată cînd am fost liberă să îl văd pe dr. Jung a fost vineri. M-am gîndit mai departe că pentru examenul de anatomie ar fi trebuit să am ca temă cerebelul, unde se situează centrii nervoși ai percepției ritmului și că acesta ar fi un semn că fiul meu va fi un mare muzician. Examenul a fost stabilit pe 8 mai. Am întrebat un domn: „Ce ar trebui să pregătim?" El s-a gîndit un pic — „creierul". Apoi s-a uitat la mine și a adăugat: „cerebelul". Ajungînd la examen, l-am întrebat pe asistent ce preparate îi fuseseră cerute; a enumerat cîteva, printre care și cerebelul. Acum eram absolut sigură că acesta va fi subiectul meu și le-am spus și celorlalte colege. Trebuia să tragem bilete. Am tras biletul nr. 6 și pentru că eram sigură că e cerebelul, i-am spus profesorului cînd m-a întrebat ce număr am: „Trebuie să fie 9." El mi-a spus că este nr. 6, pentru că punctul era jos. M-am dus la locul meu. Corect! Cerebelul! Examenul a trecut cu bine, cu excepția faptu-

lui că la mine negativismul a continuat să se manifeste într-un mod curios. De exemplu, am descris corect locul unde se găsește *Arteria vertebralis*, dar am descris a șaptea vertebră cervicală ca și cum ar fi fost vorba de prima și mi-a luat multă vreme pînă să înțeleg de ce profesorul deschidea ochii atît de mari; în cele din urmă, și-a dat seama ce se întîmplă și, bineînțeles, a izbucnit în rîs. Nu sînt sigură, dar îmi amintesc că am refuzat cu încăpățînare să recunosc *Arteria andortiva* printre numeroasele vase de sînge. Lucruri ciudate s-au întîmplat și în acea parte a examenului în care a trebuit să folosesc microscopul. Dar nu vreau să vă plictisesc prea mult. Vă relatez toate aceste detalii pentru că par de necrezut. Și totuși puteți să-l întrebați pe dr. Jung dacă i-am povestit vreodată lucruri neadevărate. Colegii mei au fost martori la tot ce s-a întîmplat. Impactul acestor miracole asupra mea [...]

[...] am plecat de la spital. Cei doi care ne așteptau afară ne-au urmat rîzînd. Deci, eram salvată! Dar ceea ce au gîndit asistentul și dr. Lutz[20] despre această chestiune va fi cunoscut doar de posteritate. Primul meu gînd a fost că trebuie să pun capăt chestiunii; a doua zi dimineață, dr. Lutz a primit de la mine următoarea scrisoare: „Dragă doctore Lutz, îmi pare rău că nu v-am văzut ieri seară. Aveam să vă spun ceva urgent și să vă dau niște *Gugeli*[21]; asistentul s-a uitat la mine cu atîta suspiciune, că mi s-a făcut frică și am plecat în grabă, dar nu am rezistat și v-am mîncat *Gugeli*. Vă trimit acum o mică porție din ceea ce a mai rămas. Cu urări cordiale, a dvs., Hanna Wrut*

P.S. Din păcate, am mîncat și restul."
(sau ceva în genul ăsta)

Astăzi a trebuit să-mi duc carnetul pentru a fi vizat de dr. Lutz. Am fost ultima dintr-un mic grup. Mi-a citit numele, care este scris destul de clar, Spielrein, și m-a întrebat de două ori: „Vă numiți Spielerein ori Spielerei?"** Dacă a fost o coincidență sau o aluzie — nu știu. Cu cea mai serioasă față

---

* „Wrut" înseamnă în ruseşte — „ei mînt".

** „Spielerein" înseamnă *fără glumă*, în timp ce „Spielerei", dimpotrivă, *glumă*. (*N. ed. fr.*)

din lume, i-am răspuns: „Spielerein"[22], și chiar am replicat fără cea mai mică urmă de intenție rea, dar complet involuntar, pentru că atenția mea se concentra doar asupra efortului colosal pe care-l făceam pentru a nu izbucni în rîs. Doar [...]

1914[23]

[...] pe de altă parte, nu-l disprețuiesc deloc, dar deplîng purtarea lui față de dvs., profesore Freud, și atitudinea față de cei din Societate — pe care, da, dacă vreți, i-a supărat. Nu pot să uit atitudinea lui J. față de Societatea noastră, mai mult chiar decît afacerea pe care a avut-o cu mine. L-am văzut o singură dată după ce m-am căsătorit, dar atunci eu nu sînt tatăl, ci sora. În ciuda tuturor șovăielilor, îmi place J. și aș vrea să-l aduc din nou la turma noastră. Nici dvs., profesore Freud, și nici el nu aveți nici cea mai vagă idee de faptul că vă aparțineți unul altuia mai mult decît ar putea bănui cineva. Speranța pioasă nu înseamnă cu siguranță o trădare a Societății noastre! Toată lumea știe că eu m-am declarat o adeptă a Societății Freudiene, iar J. nu poate să mă ierte pentru acest lucru. Nu e nimic de făcut!

4

Scrisorile lui Sigmund Freud către Sabina Spielrein

4 iunie 1909,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă colegă[1],

M-ați pus în încurcătură. Nu pot să vă rog să faceți o călătorie la Viena pentru o chestiune care, potrivit exprimării din scrisoarea dvs., mă privește personal.

Nu pot să ghicesc despre ce chestiune este vorba, nici în ce fel ați ajuns să vă oferiți să faceți acest sacrificiu pentru mine. Vă rog așadar să începeți prin a-mi explica în scris despre ce e vorba, pentru ca eu să pot judeca oportunitatea călătoriei dvs. și pentru a putea eventual să reflectez la acel lucru în prealabil.

Al dvs. devotat,
Freud

8 iunie 1909,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă colegă,

Remarcile dvs. mi-au făcut clar faptul că nu am înțeles deloc scrisoarea dvs. Dar mă felicit că v-am cerut o primă explicație preliminară în scris despre ceea ce vă aduce la Viena; deoarece acum pot fără nici o ezitare să vă precizez atitudinea mea în legătură cu subiectul care vă interesează.

Dr. Jung este prietenul și colaboratorul meu; cred că îl cunosc destul de bine și în ceea ce privește alte aspecte și am motive să cred că este incapabil de un comportament frivol sau lipsit de eleganță. Îmi repugnă să mă erijez în judecător în chestiuni care-l privesc în mod intim; n-am nici o compe-

tență în această privință, iar dacă aș fi constrîns, nu aș putea să ignor vechea regulă de drept *audiatur et altera pars*.

Nici nu cred că ați dori ca eu să acționez mai puțin judicios. Din anexa la scrisoarea pe care mi-ați trimis-o pot să pricep că ați fost prieteni apropiați și nu este greu să deduc din situația prezentă că acest lucru nu s-a întîmplat demult. A apărut oare această prietenie ca urmare a consultației medicale, și această disponibilitate de a ajuta o persoană tulburată mintal să fi aprins oare simpatia dvs.? Sînt tentat să cred astfel, pentru că am cunoscut multe cazuri similare. Dar nu știu nimic despre cum și din a cui vină s-a ajuns la sfîrșitul acestei prietenii și nu vreau să judec aceste lucruri. Totuși, dacă pe baza presupunerilor de mai sus mi-aș permite să vă adresez un cuvînt, v-aș îndemna atunci să vă întrebați singură dacă sentimentele care au supraviețuit acestei relații strînse nu ar fi cel mai bine reprimate și eradicate, în psihicul dvs., se înțelege, fără o intervenție externă și fără implicarea unei a treia persoane[2].

Dacă aceste remarci au fost nepotrivite, vă rog să nu mi-o luați în nume de rău.

Al dvs. credincios,
Freud

P.S. Vă trimit anexa indiscretă și vă pot spune doar că nu susțin o astfel de efuziune sentimentală împotriva tînărului, deși ca om mai în vîrstă ar trebui să zîmbesc la astfel de aprecieri.

24 iunie 1909,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă colegă,

Am aflat astăzi ceva de la însuși dr. Jung[3] despre subiectul pentru care v-ați propus să mă vizitați și văd acum că am ghicit corect unele chestiuni și că am reconstruit altele în mod greșit, în dezavantajul dvs. Trebuie să vă rog să mă iertați din această cauză. Totuși, faptul că am greșit, iar eroarea trebuie blamată cînd e vorba de bărbat și nu de femeie, așa cum tînărul meu prieten admite el însuși, îmi satisface nevoia de a vedea femeia cu înalt respect. Acceptați, vă rog, expresia în-

tregii mele simpatii pentru modul demn în care ați rezolvat conflictul.

Al dvs. credincios,
Freud

27 octombrie 1911,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Ca femeie, aveți prerogativul de a observa lucrurile cu mai multă acuratețe și de a evalua emoțiile mult mai precis decît alții.

Prin urmare, cel mai plăcut lucru este faptul că vreți să neteziți cutele și încrețiturile cu o mînă blîndă, așa cum ați făcut-o. Adevărat, deseori sînt rănit de inabilitatea mea de a ridica nivelul conduitei personale și a înțelegerii reciproce printre membrii noștri, pe care vreau să-i cresc ca psihanaliști. Ultima noastră seară nu a fost una prea glorioasă[4]. Dar nu sînt totdeauna atît de lipsit de umor, cum trebuie să fi părut în acea ocazie particulară. În rest, sînt cu totul de acord cu atitudinea dvs. și privesc încrezător la viitor. Am mai făcut asta, totuși, timp de mulți ani, confruntîndu-mă cu împrejurări mult mai dificile. Sînt recunoscător pentru cuvintele dvs. prietenești și sper că vă veți simți ca acasă în cercul nostru.

Cu salutări cordiale,
Freud

14 iunie 1912
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Pacienta dvs. blondă m-a căutat alaltăieri pentru a mă asigura că sînteți bine și pentru a-mi mulțumi că i-am recomandat un medic. Eu de asemenea am fost foarte satisfăcut.

Voi rămîne la Viena pînă pe 13 iulie, apoi voi face o pauză pînă pe 1 octombrie. Dacă pentru compatrioata dvs. nu e vorba decît de o consultație cu mine, după care va merge în altă parte pentru tratament, este binevenită să mă caute. Dar așa cum știți, la vîrsta de 51 de ani, o nevroză obsesională veche nu mai poate fi stăpînită. O ameliorare este singurul lu-

cru la care ne putem aştepta. Nu recomand acest caz în faţa compatrioţilor dvs. ca un test pentru puterile psihanalizei.

Tot ceea ce scrieţi despre dvs. este de interes pentru mine, chiar dacă unele lucruri nu sînt noi. De la conversaţia noastră asupra subiectului, am ajuns să împărtăşesc perspectiva dvs. în ceea ce priveşte problema priorităţii. Germenii acestei idei pot fi găsiţi, fără îndoială, în primele noastre lucrări. Într-adevăr, dacă vrem să fim precişi, expresia clară a acestei idei poate fi găsită în cartea lui Abraham[5], *Traum und Mytos*[6], p. 70. Jung trebuie să fi uitat de acest pasaj cînd v-a dictat cuvintele în chestiune şi la fel mi s-a întîmplat şi mie cînd am scris acea notă în *Imago*. În altă parte a trebuit să fac o corecţie care restrîngea meritul lui Jung şi îl restabilea pe al dvs., ca şi pe cel al lui Abraham. În ansamblu, totuşi, chestiunea priorităţii nu este foarte importantă. În preajma lunii octombrie aştept să primesc decizia dvs. de a veni la Viena pentru a rupe dependenţa de Jung. Sînt foarte recunoscător pentru ceea ce cu inteligenţă aţi spus despre Jung; în afară de asta, nu lipsesc şi alţii care se forţează să lărgească această spărtură pînă a ajunge la o ruptură.

Cu salutări cordiale şi cu cele mai bune urări pentru munca dvs.,

Al dvs. cu sinceritate,
Freud

Karersee, 20,
august 1912

Dragă Frau Doktor,

Scrisoarea dvs. ar fi fost o mare surpriză pentru mine dacă nu aş fi vorbit cu dr. Jekels cu cîteva zile înainte de a pleca din Karlsbad, care mi-a comunicat noile veşti[7]. Acum sînteţi o femeie măritată şi, atît cît mă priveşte, asta înseamnă că sînteţi pe jumătate vindecată de dependenţa nevrotică de Jung. Altfel nu v-aţi fi decis să vă căsătoriţi. Cealaltă jumătate rămîne încă; problema este ce se poate face în această privinţă.

Dorinţa mea este să vă vindecaţi complet. Trebuie să vă mărturisesc, după ce faptul s-a consumat, că fantezia dvs. de-

spre naşterea Salvatorului dintr-un mariaj mixt nu mi s-a părut foarte atrăgătoare. Dumnezeu, în perioada antisemită, a făcut ca el să se nască din rasa evreiască superioară. Dar ştiu că acestea sînt prejudecăţile mele.

Am căzut de acord că mă veţi înştiinţa înainte de 1 octombrie dacă intenţionaţi să izgoniţi tiranul printr-o psihanaliză cu mine. Aş vrea să-mi comunicaţi astăzi într-un cuvînt sau două decizia dvs. Îmi imaginez că bărbatul căruia îi spuneţi atîtea lucruri drăguţe are şi el anumite drepturi. Acestea ar fi destul de mult prejudiciate printr-un tratament atît de curînd după căsătorie. Să-l lăsăm mai întîi pe el să vadă cît de mult vă poate lega de el însuşi şi în ce măsură vă poate face să uitaţi de vechile visuri. Dar locurile în care va eşua aparţin psihanalizei. În acest timp s-ar putea întîmpla să sosească altcineva care să aibă mai multe drepturi decît cele ale bătrînului şi ale tînărului la un loc. În acest stadiu cel mai bine este ca analiza să ocupe planul secund.

Eu iau întotdeauna cea mai mare parte a proiectelor dvs. ca evenimente care vă ating. Pentru moment, nu am să vă dau nici un sfat practic, cum se pare că aşteptaţi; poate într-o zi voi putea să vă recomand o persoană potrivită pentru institutul pe care vi l-aţi propus.

Am încredere că nu veţi abandona cauza noastră, că veţi fi un valoros membru al ei.

Vă salut cordial pe dvs. şi pe partenerul cu care vă veţi petrece zilele.

Al dvs. cu sinceritate,
Freud

13 octombrie 1912,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Anexa este cea pe care mi-aţi cerut-o. Nu vă pot spune dacă ea corespunde nevoilor dvs., dar fără îndoială că îmi veţi comunica. Se prea poate să vă trimit pacienţi. Afluxul de străini care vin la mine, deşi fluctuant, îmi este îndeajuns. Mi-ar face mare plăcere dacă v-aţi asocia mai strîns cu Abraham. Sînt multe de învăţat de la el, iar felul lui sobru de a se

purta este o bună contragreutate pentru multe tentații la care sînteți expusă în munca dvs. De ce vă izolați atît de mult, nu știu; de asemenea, în scrisori există prea puține lucruri despre soțul dvs.

Voi transmite visul pe care mi l-ați trimis lui Stekel pentru *Zentralblatt*[8]. Este destul de clar. Laba piciorului este de asemenea un substitut des întîlnit pentru ceea ce altfel este mai mult un obiect autoerotic.

Vă salut cordial,
al dvs. sincer,
Freud

20 ianuarie 1913,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Ce v-a făcut să mergeți la sanatoriu? De ce vă operați? Nu mi-ați scris nimic despre asta și trebuie să mă mulțumesc cu faptul că sînteți bine.

Decizia în ceea ce o privește pe prietena dvs. este foarte simplă. Dacă are nevoie de analiză — iar acest lucru apare ca evident din scrisoarea dvs. —, atunci nu trebuie să vină la Viena pentru consultație. Ea poate să decidă dinainte dacă vrea să meargă la Abraham sau la mine (un doctor bărbat pare cel mai potrivit în cazul ei). Nu există nimic care să fie în favoarea alegerii mele, decît un preț mai ridicat și faptul că aș juca mai bine rolul tatălui. Totuși, dacă mă alege pe mine, va trebui să aștepte cîteva săptămîni. Rîndul îi va veni fără îndoială în februarie. Vă voi înștiința printr-o telegramă cînd am o oră liberă. Pentru că pacienta nu poate lua singură o decizie, trebuie să o îndrumați dvs.

În primul număr din *Zeitschrift*, din care am o bună parte sub ochi, veți găsi un articol despre ultima dvs. mare contribuție[9]. Ne-am luat libertatea de a o critica liber, pentru că oamenii din Zürich au cerut în mod expres să facem așa. Nu fiți furioasă și citiți cu indulgență.

Relația mea personală cu eroul dvs. germanic este definitiv ruptă. Comportarea lui a fost prea rea. De cînd am primit

prima scrisoare de la dvs., părerea mea despre el s-a alterat mult. Cooperarea ştiinţifică, totuşi, se va menţine prezumtiv.

Vă transmit salutările mele cordiale şi sper să mai aud veşti de la dvs.

Al dvs. sincer,
Freud

P.S. Dacă ne veţi trimite în mod regulat lucrările dvs., numele vă va fi pus pe frontispiciul revistei.

INTERNATIONALE ZEITSCHRIFT FÜR ÄRZTLICHE PSYCHOANALYSE

Viena,
9 februarie 1913

Dragă Frau Doktor,

Mi-aţi trimis un alt vis foarte bun. Poate că aţi putea adăuga mai multe cuvinte pentru a atrage atenţia asupra caracteristicilor tipice ale transferului. Cu cîtă uşurinţă reuşeşte pacienta să-şi regăsească destinul graţie tatălui care a alungat-o! Totul făcut cu cea mai mare economie de mijloace.

Veştile dvs. despre Kraus[10] sînt de asemenea binevenite, pentru că este cel mai recent semn despre apropierea lui încetă de luciditate. Luarea lui de poziţie ar putea avea importante repercusiuni pentru Germania doar dacă el îi va face mai multă publicitate. Dar chiar acest lucru va refuza să-l facă.

Aveţi tot dreptul să vă odihniţi acum. Aţi făcut o muncă serioasă şi importantă şi sînteţi îndreptăţită să luaţi o pauză pentru o vreme şi să vă adunaţi gîndurile.

Cu salutări cordiale,
Freud

INTERNATIONALE ZEITSCHRIFT FÜR ÄRZTLICHE PSYCHOANALYSE

Viena,
8 mai 1913

Dragă Frau Doktor,

Îmi pare rău să aud că sînteţi devorată de dorul după J., şi aceasta într-o vreme în care relaţiile mele cu el sînt atît de rele, ajungînd aproape la concluzia că nu este vrednic de nici

un interes din partea mea. Am senzaţia că este gata să distrugă tot ce am construit atît de laborios, fără să poată să facă altceva mai bine. Aparte de diferenţele de ordin ştiinţific, comportamentul lui personal merită o critică severă. Dar fără îndoială că este în van să mă plîng de el. Aş vrea mai degrabă să accentuez un lucru care este foarte clar pentru mine şi binevenit. Am înţeles că faceţi o pauză şi că toate gîndurile dvs. se îndreaptă spre copil[11]. Este calea cea bună. Sper că această investire a libidoului dvs. vă va face mai fericită decît cele precedente. Veţi găsi că e mai uşor să vă mulţumiţi cu faptul de a vă limita la un singur om. Îmi imaginez că îl iubiţi pe dr. J. atît de adînc pentru că nu aţi adus la lumină ura pe care o merită. Cînd a trebuit să iau o poziţie, la începutul corespondenţei noastre, părea că va funcţiona. Sînt mulţumit că acum sînt atît de puţin responsabil pentru realizările lui personale cît sînt şi pentru cele ştiinţifice.

Vă rog să mă încunoştinţaţi cînd se va naşte copilul, pentru a vă putea trimite felicitările mele din toată inima.

Al dvs. cu sinceritate,
Freud

INTERNATIONALE ZEITSCHRIFT FÜR ÄRZTLICHE PSYCHOANALYSE

San Martino,
28 august 1913

Dragă Frau Doktor,

Sînt fericit să aud că aţi început să vă reconciliaţi cu viaţa dvs. prezentă şi cu existenţa dvs. în general. Să sperăm că perioada proastă de pînă acum vă va scuti de analiză. Cu greu pot suporta să citesc faptul că regretaţi vechea dragoste şi idealurile trecute şi că vă sprijiniţi pe aliaţi dintre marii şi micii necunoscuţi.

În ceea ce mă priveşte, aşa cum ştiţi, m-am vindecat de sechelele predilecţiei mele trecute pentru cauza ariană şi vreau să presupun că, dacă copilul dvs. va fi băiat, va deveni un brav sionist.

El trebuie să fie brunet sau, în orice caz, să devină; fără capete blonde. Să blamăm toate chestiile astea cu spiriduşi!

Nu am să-i prezint complimentele mele lui Jung la München, așa cum știți, fără îndoială[12]. Dvs. însă vă doresc tot ce e mai bun; prisos de blîndețe, umor și înțelegere, așa încît mult din acestea să treacă asupra micuței noi vieți.

Sîntem și rămînem evrei. Ceilalți ne vor exploata doar și nu ne vor înțelege niciodată sau nu ne vor aprecia.

Cu cordiale salutări,
al dvs.,
Freud

29 septembrie 1913,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Cele mai călduroase felicitări, acum! Este mult mai bine că copilul dvs. este o „ea"[13]. Acum putem să ne gîndim iarăși la blondul Siegfried și probabil să spargem idolul înainte să-i vină timpul.

În ceea ce privește restul, mica Ea va vorbi ea însăși. Fie ca viața ei să fie bună, sperînd că dorințele mai au încă un vestigiu de omnipotență!

Al dvs.,
Freud

P.S. Am fost în orașul dvs. timp de cîteva ore, pe data de 25.

15 mai 1914,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Acum o să înnebuniți* dvs. însevă și, mai mult, cu aceleași simptome ca și predecesorul dvs.! Într-o zi, fără să mă aștept deloc, am primit o scrisoare de la Frau Jung, în care spunea că soțul ei este convins că am ceva împotriva lui[14]. Acesta a fost începutul, sfîrșitul îl cunoașteți.

Și argumentul dvs. că nu v-am trimis încă nici un pacient? Exact același lucru s-a întîmplat cu Adler, care s-a crezut per-

---

* Freud folosește o expresie de origine idiș, intrată în limbajul vienez: „meschugge", care are și astăzi sensul de „smintit" sau „țicnit". (*N. ed. fr.*)

secutat pentru că nu i-am trimis nici un pacient. Nu recunoașteți binecunoscutul mecanism care constă în a mări pe nedrept un om pentru a-l face mai responsabil[15]? Nu am mai văzut un pacient din Berlin de șase luni sau pe altcineva pe care vi l-aș fi putut trimite. Am cele mai mari dificultăți în a mă ocupa de tinerii mei din Viena. La jumătate din analiști și tuturor celor care nu fac parte din domeniul nostru le face plăcere să mă înjure, și dvs. sînteți surprinsă că toți pacienții cu nevroze nu vin la mine pentru ca eu să le indic medici. Nu știu dacă Abraham s-ar putea descurca cu mulți pacienți, dar sînt convins că va avea în vedere dorințele dvs., cu condiția de a nu vă ține departe de activitățile Asociației.

Ce oare aș putea avea împotriva dvs., după relațiile pe care le-am avut pînă acum? Nu este nimic mai mult decît reaua dvs. conștiință, datorată eșecului de a vă elibera de idolul dvs. Mai gîndiți-vă o dată și scrieți-mi despre acest lucru.

Cu salutări cordiale,
Freud

12 iunie 1914,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Vă mulțumesc că mi-ați dat șansa de a vă trimite aceste cîteva cuvinte. Vreau să leg laolaltă ce am de spus într-un singur nod, ca să spun așa. Încunoștințați-mă, vă rog, dacă doriți să apăreți pe frontispiciul revistei noastre[16]. Dacă da, veți apărea în următoarea ediție. Dar gîndiți-vă bine! Va trebui să mutăm numele și adresele celor din Zürich repede. Va fi cea mai clară luare de poziție, dacă numele dvs. va apărea acum. Iar acest lucru se va întîmpla cînd încă sînteți îndrăgostită de Jung, nefiind cu adevărat supărată pe el, cînd încă îl vedeți ca pe un erou vînat de gloată, îmi scrieți folosind termeni extrași din teoria libidoului și îl blamați pe Abraham pentru că spune adevărul adevărat! Dvs., de asemenea, trebuie să vreți să luați o decizie clară; indecizia nu vă va servi mai mult decît bunului Pfister[17], care s-a pomenit dintr-odată stînd între două scaune. Nu vă impun nici o constrîngere, dar orice veți decide să faceți, faceți-o fără rezerve.

Bineînțeles, vreau să reușiți să vă descotorosiți ca de un gunoi de visele infantile cu eroul și cavalerul germanic, în care se ascunde întreaga dvs. opoziție la mediul înconjurător și față de originea dvs.; nu trebuie să cereți de la această fantomă copilul pe care odată l-ați dorit de la tatăl dvs. Eforturile dvs. pedagogice sînt fără îndoială îndreptate într-o direcție bună. Focul dvs. interior să vă încălzească ambițiile în loc de a le consuma. Nimic nu este mai puternic ca o pasiune controlată și sublimată. Nu puteți realiza nimic atîta timp cît sînteți certată cu dvs. însevă.

Va exista un bun venit călduros dacă veți sta cu noi aici, dar atunci va trebui să recunoașteți că inamicul se găsește în față.

Cu cele mai bune urări,
al dvs.,
Freud

20 aprilie 1915,
Viena, IX Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Multe mulțumiri pentru cotizația semestrială de membru, pe care am să o predau la următoarea adunare. Sînt complet de acord cu tratamentul dvs., dar să nu vorbim prea mult de Jung; totdeauna veți găsi o scuză sau alta pentru el. Descrierile despre Z. au fost completate de dr. Pfister, care a petrecut cîteva ore cu mine și care mi-a fost oaspete într-o seară, împreună cu Rank[18] și Sachs[19]. Impresia mea este că acești oameni sînt mult mai stupizi decît am îndrăznit vreodată să gîndim.

Sînt gata să accept că dvs. păreți neproductivă doar la suprafață, iar schimbările ce au loc în dvs. răspund noilor circumstanțe. Mi-ar plăcea să știu ce face tatăl dvs., un om pe care l-am găsit atît de interesant, deși inflexibil. Mă întreb dacă războiul nu l-a lovit cu duritate.

Dr. Rank este liber, fapt care face posibil să apară amîndouă revistele, bineînțeles, într-un ritm lent, pe care ni l-au impus circumstanțele. În orice caz, primul număr din *Zeitschrift*[20] a ieșit și *Imago*[21] este în tipar. Există articole semnate

de mine în amîndouă, pentru că am mai mult timp decît aș vrea sau decît aș putea folosi în mod productiv.

Dr. Tausk[22], despre care întrebați, lucrează la spitalul general local. Întîlnirile Asociației sînt pline de viață și reflectă un bun spirit. *Zentralblatt* al lui Stekel a încetat să mai apară[23]. Să sperăm că odată ce potopul va înceta, vom putea lansa iarăși la apă mica noastră barcă. Din păcate, nu vedem nici un porumbel cu o ramură de măslin.

Salutări cordiale,
al dvs. cu sinceritate,
Freud

18 noiembrie 1917,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Sînt fericit, ca de un semn de viață, că am primit o dovadă a interesului dvs. Aveți dreptate: timpurile sînt grele și nefavorabile muncii științifice. Încercăm aici, la Viena, să umplem timpul într-un mod cît mai productiv cu putință. Asociația merge înainte, jurnalele continuă să apară, speranța că vom rezista furtunii rămîne fermă.

Cu salutări cordiale,
al dvs.,
Freud

Badgastein,
2 august 1919

Dragă Frau Doktor,

Și eu m-am bucurat să aud veşti despre dvs., mulțumită vizitei fratelui dvs.[24], dar nu pot decît să regret că aceste vremuri de război nu v-au adus nimic bun. Pot răspunde scrisorii dvs. spunînd că veți putea rămîne membră și creditor al Asociației noastre atîta timp cît doriți. Voi da instrucțiuni ca *Zeitschrift* să vă fie trimis cu regularitate. Vă rog să-l contactați pe directorul editorial, dr. Otto Rank, Viena I, Grünangerg. 3–5, în această chestiune.

Nu pot potrivi discuția propusă grupului psihanalitic din Zürich pe care îl menționați în nici o ordine cronologică. Mai

trebuie aşteptat pînă cînd va fi pusă la punct. Mai mult, din cîte ştiu, societatea lui Jung nu mai e cunoscută sub acest nume de mai mulţi ani. Am avut sentimentul că nu am dreptul să vă sfătuiesc să nu participaţi la traducerea scrierilor lui Jung, măcar pentru că îmi scrieţi că vă place să faceţi acest lucru şi pentru că vă ajută să vă cîştigaţi existenţa. Aş remarca numai că explicaţia pe care o oferiţi pentru implicarea personală este foarte neobişnuită. Oamenii fac în general astfel de lucruri doar dacă sînt în acord cu principiile lor. Este într-adevăr trist dacă împrejurările v-au forţat să acceptaţi fără a vă da adeziunea.

Aş vrea foarte mult, fără îndoială, să vă am ca traducător al cărţilor mele de psihanaliză. Dar aveţi dreptate, nu este momentul. În plus, multe dintre ele au fost traduse de multă vreme în limba rusă, fără ca eu să consimt la acest lucru şi am aceste cărţi în posesie. *Psihopatologia vieţii cotidiene* şi *Cinci conferinţe*[25] au fost, dacă nu mă înşel, autorizate chiar de mine (dr. Medem[26] şi dr. Ossipoff[27]).

Vă rog să trimiteţi articolele promise[28] direct editorului (Rank), pentru că eu vreau să duc o viaţă de nomad în august şi probabil şi în septembrie. Dr. Tausk şi-a pus sfîrşit vieţii sale nenorocoase pe 3 iulie.

În speranţa că vom auzi veşti bune de la dvs. în viitorul apropiat, vă trimit cordiale salutări.

Al dvs.,
Freud

3 ianuarie 1921,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Sînt foarte interesat să aud veştile dvs. şi despre experienţele dvs., dar sînt sigur că nu aţi crezut cu adevărat că de la o asemenea distanţă poate fi dat un sfat pentru cazurile acute.

A fost o eroare din partea dvs. în ceea ce-l priveşte pe Claparède[29]. Laud fără rezerve traducerea lui, spunînd chiar că sună mai bine decît textul original german. Poate că a luat aminte la o remarcă critică despre lucrarea lui introductivă publicată în *Revue de Genève* („Fr. et la Psychanalyse"), dar eu

nu pot să-i iert faptul că a prezentat cititorilor într-o formă complet eronată teoria libidoului[30].

Cu cele mai bune urări de sănătate şi pentru munca dvs. în noul an,

Al dvs.,
Freud

12 iunie 1922,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Am lăsat fără răspuns ultimele dvs. cîteva scrisori, pe care le-am citit cu mare interes şi cu apreciere pentru realizările dvs., deoarece nu păreau să ceară un răspuns şi pentru că sînt copleşit de corespondenţă. Scrisoarea dvs. de astăzi, totuşi, cere un răspuns imediat.

Am înţeles că este o chestiune arzătoare şi că aveţi urgent nevoie de „terapie activă". Nu sînt de acord cu acest punct şi, în particular, consider prima dvs. alegere, intervenţia mea, a fi pusă sub semnul întrebării.

Oamenii din Geneva sînt toţi şi fiecare în parte diletanţi cărora trebuie să le transmiteţi gradual ceva din instrucţia dvs. analitică. Claparède însuşi nu face excepţie. Saussure[31], cînd se va întoarce de la Cery, va fi probabil singurul expert în afară de dvs. Aceşti oameni sînt atît de profund geloşi pe independenţa lor şi atît de greu de sfătuit din afară, încît pînă astăzi nu au aderat la organizaţia psihanalitică. Astfel, pe de o parte, nu sîntem responsabili de ceea ce fac ei greşit sau pernicios, dar pe de altă parte nu avem dreptul să-i consiliem sau să-i disuadăm fără ca ei să ceară acest lucru. Dacă aş face ceea ce îmi sugeraţi, nu aş produce altceva decît un resentiment naţional-patriotic împotriva bătrînului lider care se simte îndreptăţit să joace rolul de papă al psihanalizei.

Aceşti oameni se întîmplă să-şi transfere punctul de vedere politic în ştiinţă şi îl folosesc ca să-şi disimuleze ignoranţa totală sau parţială. Cei din Zürich nu sînt în realitate prea diferiţi şi nu e nimic de făcut, în afară de a aştepta ca în Organizaţie să intre membri noi, care să fie instruiţi în funcţie de vederile noastre.

Imaginaţi-vă doar că unul din grupul nostru face ceva absurd, implicînd psihanaliza. Nu putem face nimic în afară de

a-l convinge să părăsească mişcarea internaţională, dar cei din Geneva nici măcar nu fac parte din ea.

Altceva acum. Pentru a judeca couéismul[32], trebuie să fi studiat cartea lui B., dar şi altele[33]. Nici aceasta s-ar putea să nu fie de ajuns. În practică, se cuvine să aruncăm noi înşine o privire asupra felului cum stau lucrurile. Iar eu nu am nici timpul, înclinaţia şi nici puterea de a o face. În afară de asta, este posibil ca în spatele confuziei să stea o parte ce poate fi utilizată de psihologie a eului, ca în cazul lui Adler. Entuziaştii vor să folosească această parte pentru a respinge ansamblul psihanalizei. Să-i lăsăm să încerce şi, ca întotdeauna, să accentuăm cu putere diferenţele.

Cu salutări cordiale,
al dvs.,
Freud

9 februarie 1923,
Viena, IX. Berggasse 19

Dragă Frau Doktor,

Am primit scrisoarea dvs. şi cred chiar că aveţi dreptate. Intenţia dvs. de a merge în Rusia mi se pare mult mai bună decît sfatul meu de a încerca la Berlin. La Moscova puteţi avea realizări importante împreună cu Wulff[34] şi Ermakov[35]. Şi, în sfîrşit, veţi fi pe pămîntul ţării dvs. Vremurile sînt dure pentru noi toţi.

Sper să aud de dvs. curînd şi vă rog insistent să vă puneţi adresa în interiorul scrisorii, ceea ce puţine femei fac.

Cu cordialitate, al dvs.,
Freud

Frau Dr. Spielrein[36]
IX Alserstrasse
Pension Cosmopolite

Vă rog să o examinaţi pe această doamnă, şi dacă, aşa cum pare, are o istorie nevrotică, să începeţi poate tratamentul.

Cu salutări sincere,
Freud

PARTEA A DOUA

POVESTEA SABINEI SPIELREIN

Aldo Carotenuto

1

Un caz dificil

Prietenia dintre Freud şi Jung a fost amară. Cînd doi mari oameni care se preţuiesc nu sînt îndeajuns de conştienţi de rivalitatea subterană din relaţia lor, chiar şi un dezacord mărunt poate deveni pretextul ca unul dintre ei să-şi impună supremaţia. Prin urmare, sîntem surprinşi să descoperim aceste slăbiciuni umane funcţionînd la doi oameni ale căror nume sînt legate de studiul motivaţiilor profunde ale comportamentului uman. Faptele acestei gîlcevi sînt binecunoscute. După o perioadă de colaborare intensă, documentată de corespondenţa lor, Freud şi Jung hotărăsc să rupă relaţiile şi să-şi urmeze fiecare drumul său. S-au dat două explicaţii acestei rupturi: prima insistă asupra motivelor ştiinţifice, cea de a doua avansează ideea că motivele sînt în întregime psihologice.

În mod natural, cele două teze presupun un discurs de fond. Cele care susţin explicaţia ştiinţifică pun accentul pe incompatibilitatea desăvîrşită a celor două teorii; a adopta teoria freudiană înseamnă să ajungi să refuzi în mod absolut ideile jungiene, care apar drept false şi reductive în raport cu cele ale lui Freud. Cea mai mare parte a psihologilor freudieni au subscris la această versiune a faptelor. Cealaltă ipoteză, ipoteza psihologică, pune dimpotrivă pe plan secund posibilitatea unui dezacord teoretic şi insistă asupra problemei esenţialmente afective în care au fost implicaţi amîndoi, probabil încă de la începutul relaţiei lor. Cum am spus în altă parte[1], sînt partizan al celei de-a doua ipoteze, cu atît mai mult cu cît Jung manifesta o autonomie de gîndire chiar înainte de a-l cunoaşte direct pe Freud şi de a avea o relaţie strîn-

să cu el. Amîndoi recunoşteau importanţa inconştientului, dar nu erau de aceeaşi părere în ce priveşte etiologia mecanismelor acestuia. Rezervele lui Jung din prefaţa la *Psihologia demenţei precoce* ne-o demonstrează: „Loialitatea faţă de Freud nu înseamnă, aşa cum mulţi cred, o supunere necondiţionată faţă de o dogmă; se poate foarte bine păstra o judecată independentă."[2] Apoi, după ce i-a trimis un exemplar la Viena, Jung îi explică lui Freud de ce unele interpretări date vieţii inconştiente îi apăreau într-o lumină diferită faţă de aceea a teoriilor psihanalitice născînde: „1) materialul meu este complet diferit de al dvs...; 2) Educaţia, mediul şi premisele mele ştiinţifice sînt în orice caz extrem de diferite de ale dvs.; 3) Experienţa mea comparativ cu a dvs. este extrem de restrînsă; 4) Cît priveşte cantitatea şi calitatea talentului psihanalitic, balanţa înclină clar în favoarea dvs. Şi 5) absenţa unui contact personal cu dvs... trebuie să atîrne greu."[3]

Nu trebuie uitat nici faptul că încă înainte de a-l cunoaşte pe Freud, Jung îşi delimitase deja, prin studiile sale despre procesele asociative, sferele de interes cărora le va consacra restul vieţii[4].

Freud şi Jung ştiau încă de la început că nu aveau acelaşi punct de vedere, dar de ce o diferenţă de opinie ar constitui un obstacol în calea unei prietenii sau a unei colaborări[5]? Probabil că atmosfera epocii şi impactul revoluţionar al ipotezelor psihanalitice, chiar conflictele teoretice puteau fi resimţite de ambele părţi ca nişte atacuri personale. Cu toate acestea, dorinţa de a trage totul înapoi la o divergenţă teoretică în ciuda dovezilor este cel puţin reducţionistă. Putem spune că o astfel de poziţie e relevantă pentru angoasa pe care o provoacă doar simpla bănuială a unui conflict de ordin emotiv.

Dacă ar fi să luăm, de pildă, această observaţie a lui Marie-Louise von Franz: „Despărţirea era necesară, în general vorbind, pentru că Freud se concentra asupra planului fiziologic-biologic al inconştientului... în timp ce Jung concepea psihicul într-o formulă polară..."[6] Să credem că despărţirea lor a fost necesară doar pentru că aveau perspective diferite asupra inconştientului? În realitate, niciodată un autor nu a reuşit să aducă un singur element plauzibil pentru a demonstra

fundamentele ştiinţifice ale acestei rupturi. Într-adevăr, nu există argument care să reziste la un examen obiectiv şi calm.

Rămîn atunci motivele psihologice, adică trama legăturilor afective dintre cei doi rivali, care, din păcate, îşi cufundau amîndoi mîinile în magma incandescentă a inconştientului, în parte încă necunoscut în epoca lor şi încărcat de primejdii.

Jung avea treizeci şi unu de ani cînd i-a scris primele scrisori lui Freud. La 10 decembrie 1900 a intrat la Burghölzli, clinica psihiatrică din Zürich, şi în 1903 s-a căsătorit cu Emma Rauschenbach, fiica unui industriaş. Prima sa fiică, Agathe, s-a născut în 1904, iar cea de a doua, Gret, în 1906. Printre activităţile sale ştiinţifice se numără disertaţia: *Psihologia şi patologia fenomenelor numite oculte*, publicată în 1902, şi cercetările experimentale asupra asociaţiilor de cuvinte[7]. În plus, Jung lucra deja de mai bine de trei ani la cartea *Psihologia dementia praecox*, alimentată de bogata sa experienţă de la Burghölzli. Freud putea în mod cert să se considere deja celebru datorită publicării *Interpretării viselor*[8]; înmulţirea adversarilor confirmîndu-i de altfel importanţa.

Virusul analitic l-a cuprins cu uşurinţă pe Jung, care, în ciuda distanţei geografice, îi trimitea lui Freud vise pentru a fi analizate. Amănunt curios, Jung nu dezvăluia întotdeauna că el era autorul visului; se dovedeşte într-una dintre scrisorile lui că nu i-a mărturisit decît la o dată ulterioară.

Să vedem acum un vis, probabil primul pe care Jung i l-a trimis lui Freud. Este citat în *Psihologia dementia praecox* şi este însoţit de o notă în care Jung spune, nu fără umor: „Personalitatea şi circumstanţele familiale ale subiectului îmi sînt binecunoscute."[9]

Iată visul în întregime: „Văd cum se înalţă cai cu ajutorul unor funii groase la o înălţime nedefinită. Unul dintre ei, un puternic cal cafeniu, care era legat cu sfoară în loc de curele şi purtat spre înalt ca un pachet, mi-a atras în mod special atenţia. Brusc funia se rupse şi calul fu aruncat în stradă. Am crezut că a murit. Dar se ridică dintr-un salt şi plecă în galop. Am remarcat că un trunchi de copac greu era tras de cal după el şi m-am mirat că înainta totuşi atît de repede. Era în mod evident speriat şi putea să provoace cu uşurinţă un accident. Sosi atunci un călăreţ pe un cal mic, care mergea încet

în faţa calului înspăimîntat, care în momentul acela mai încetini puţin pasul. Cu toate acestea, mă temeam ca nu cumva calul să sară peste cavaler, cînd sosi o caleaşcă, care începu să avanseze la pas înaintea cavalerului, încetinind încă şi mai mult pasul calului înspăimîntat. Atunci m-am gîndit: acum totul e bine, pericolul a trecut."[10]

Jung dă o interpretare magistrală acestui vis, iar corecţiile aduse de Freud nu ştirbesc esenţialul. Însă cu siguranţă Freud interpretează unele detalii care probabil îi scăpaseră visătorului; mă gîndesc aici la pasajul în care Jung afirmă că era fericit cu soţia lui „din toate punctele de vedere", şi adaugă între paranteze: „nu doar din cel al optimismului". Această precizare îi serveşte probabil la negarea altor sentimente. El subliniază într-adevăr în continuarea scrisorii sale către Freud următoarele: „explicaţia raţională — «cumpătarea sexuală» — este, după cum am spus, doar un ecran la îndemînă între planul din faţă şi cel ce ascunde o dorinţă sexuală ilegitimă care ar fi fost mai bine să nu fi văzut lumina zilei."[11]

E uşor de înţeles din toată corespondenţa că, în general, Jung i se dezvăluie lui Freud şi nu invers. În nenumărate rînduri, Jung literalmente se dă pe mîna ilustrului său coleg: „...vă rog să nu mă lăsaţi să gust prietenia dvs. ca pe a unui egal, ci ca pe aceea dintre tată şi fiu"[12]. Însă dezvoltă în acelaşi timp sentimente ambivalente caracteristice în general tratamentului analitic. Dacă uităm aceste detalii, nu putem înţelege unele aspecte ale raporturilor lor, nici violenţa confruntărilor dintre ei de-a lungul a aproape şapte ani de contacte epistolare. Trebuie, de asemenea, să amintim faptul că la începutul unei relaţii confidenţiale, cum este relaţia analitică, pacientul cere în mod inconştient să fie dominat, chiar dacă în acelaşi timp se zbate să reechilibreze un raport în care se simte strivit. Pe de altă parte, în raportul Freud-Jung rolurile erau împărţite în mod fatal.

Să revenim pentru un moment la visul lui Jung. Dorinţa de a fi pe culmea gloriei şi de a aştepta succesul datorat muncii sale este printre altele o interpretare evidentă. Jung percepea dificultăţile pe care le va întîmpina dacă va urmări o carieră academică, mai ales datorită prezenţei lui Bleuler, pe care, de altfel, îl desconsideră în cuvinte voalate în corespon-

denţă (nu-l menţionează niciodată în autobiografie[13]). Singurul drum care i se deschidea aşadar tînărului Jung era acela al tinerei psihologii a inconştientului şi, cel puţin într-o primă perioadă, ajutorul lui Freud părea absolut indispensabil. De-a lungul tuturor anilor în care au corespondat, Jung a dovedit o vie teamă faţă de Freud şi se înşela adesea asupra modului în care acesta îi evalua munca ştiinţifică. Se temea, de pildă, că judecata asupra *Psihologiei dementia praecox* s-ar putea dovedi negativă[14]. Or, Freud consideră dimpotrivă că lucrarea reprezintă „contribuţia cea mai importantă şi mai substanţială la munca mea care mi-a parvenit."[15] Jung are de asemenea îndoieli aşteptînd aprecierea Maestrului la adresa primei părţi din *Transformări şi simboluri ale libidoului*[16], care în cele din urmă declară: „multe lucruri sînt atît de bine exprimate aici, încît trebuie păstrate în memorie ca fiind în forma lor definitivă... Dar este cea mai bună din ceea ce acest autor plin de promisiuni a realizat pînă acum, şi nu cea mai bună din ceea ce mai are să ne ofere."[17]

În ciuda aprecierilor atît de entuziaste ale lui Freud, tînărul Jung s-a lăsat cuprins de îndoieli, iar reacţiile lui vor fi mai complexe în situaţii în care domină ambivalenţa transferenţială. Printr-una dintre acele ursite stranii care ne guvernează fără ştirea noastră, unul dintre primele „cazuri de control" supuse de Jung lui Freud va avea o mare influenţă asupra cîtorva ipoteze metapsihologice, cum am scris în altă parte[18]. Într-o scrisoare din 23 octombrie 1906, cea de-a doua din corespondenţă, Jung îi expune lui Freud un „caz dificil"; o studentă de 20 de ani care prezintă simptome calificate de isterie de la vîrsta de 14 ani. Însă această istorie se va complica pînă la punctul în care în ea vor fi implicaţi Jung, Freud şi mulţi alţii.

Pînă de curînd, nu am dispus decît de foarte puţine informaţii despre această pacientă[19], însă descoperirea unor documente mi-a permis să reconstruiesc în linii mari această istorie, istoria lui Jung, a lui Freud şi a Sabinei Spielrein.

2

Lumea unei copile

Datele mele despre Sabina Spielrein se bazează pe o lucrare clinică prezentată de Jung în septembrie 1907, pe corespondența dintre Freud și Jung, mai exact, pe scrisorile privind boala și apoi cariera analitică a Sabinei Spielrein; pe jurnalul acesteia și pe o lucrare clinică în care ea descrie unele probleme ale psihologiei infantile, referindu-se în mod direct la propriile-i amintiri din copilărie. Voi expune, pe de altă parte, părerea persoanelor care au cunoscut-o. Dosarul spitalizării Sabinei Spielrein ce se păstrează la spitalul Burghölzli din Zürich este o altă sursă, dar deși nu posed încă raportul medical, este foarte posibil ca el să fi fost redactat de Jung.

Sabina Spielrein s-a născut în 1885 la Rostov pe Don, într-o bogată familie evreiască. Tatăl ei era comerciant; mama ei, deși casnică, făcuse studii de nivel universitar. Bunicul și străbunicul ei fuseseră rabini, foarte stimați în familia și în comunitatea în care au slujit. Sabina era cea mai mare, sora ei mai mică murise, apoi urmau trei frați mai mici: în continuare Isaac, Jean și Emile[1].

Sabina dovedește de la cea mai fragedă vîrstă o imaginație debordantă și o lume interioară foarte bogată. Ea se crede o zeiță, stăpînă a unui regat puternic, și se simte în posesia unei mari forțe, care ar putea să-i permită să obțină orice. Ea era totuși conștientă de propriile-i fantezii și capabilă de a le distinge de realitate. Într-o zi, are o primă halucinație: vede două pisici pe scrinul din camera de oaspeți. Din acel moment, cunoaște angoasa și este asaltată de spaime nocturne, în timpul cărora se crede amenințată de animale îngrozitoare. De asemenea, este terorizată de ideea că ar putea fi răpi-

tă cu forța de la părinții săi sau să fie atinsă de boli grave. Ca toți copiii, ea se întreabă, începînd de pe la 3–4 ani, de unde vin copiii și sapă cu perseverență gropi mari în pămînt pentru a afla ce e de partea cealaltă. I se spune că Dumnezeu este cel care trimite copiii pe pămînt; ea începe atunci să aibă o dorință puternică de a avea un copil. Un experiment făcut de unul dintre unchii ei, chimist, îi înflăcărează imaginația și pretinde că e un alchimist, amestecînd tot ce-i cădea în mînă. „Strîngeam, la sfîrșitul meselor, resturile din farfurii și din pahare pentru a le amesteca cu atenție și de preferință pe cît de dezgustător posibil, pentru că voiam să văd ce va ieși din asta. Eram fermecată atunci cînd vedeam o culoare topindu-se în alta, și mai mult, atunci cînd apărea o formă sau o consistență nouă. Nu voi uita cu cîtă bucurie amestecată cu teroare priveam o bucată de pînză transformîndu-se în hîrtie, sub acțiunea unui lichid necunoscut. Nu-mi puteam crede ochilor. Posedam o întreagă colecție de fiole, pline cu «lichide» misterioase și «pietre magice», care trebuiau să-mi dezvăluie «marea taină».“[2]

În auto-observația sa, Sabina găsește originea viziunii celor două pisici în faptul că o femeie bătrînă i-a spus într-o zi rîzînd că poate va da naștere unui pisoi. În acest articol, ea se referă la teoria freudiană a sexualității și arată cum și de ce pot fi corelate pisoiul, copilul și boala.

În povestirea preocupărilor ei din copilărie, Sabina Spielrein uită unele detalii importante care au stat la baza problemelor sale mintale ulterioare. Pe la 3–4 ani, ea își strîngea fesele pînă cînd nu mai putea și era obligată să defecheze. Mai tîrziu, capătă obiceiul de a se așeza pe călcîie astfel încît să-și blocheze anusul și să împiedice defecarea pînă la două săptămîni. Abandonează aceste practici la 7 ani, pentru a le înlocui cu masturbarea. Cînd se așeza la masă nu putea să nu se gîndească la defecare și își imagina pe oricine vedea ca făcînd aceasta. În plus, mîinile tatălui său aveau un sens particular: simpla lor vedere o excita sexual. Situația s-a agravat cu timpul, pînă acolo încît pe la 18 ani nu mai putea să privească pe nimeni. Cam pe atunci începu alternanța crizelor de depresie cu accesele de plîns, de rîs și de țipete[3].

Probabil că a frecventat liceul de fete aflîndu-se în această stare. Fără îndoială că abia după examenul de absolvire a studiilor secundare părinții săi au trimis-o la Zürich pentru a studia medicina și a o supune unui tratament medical.

Prima informație despre starea ei se găsește, cum am spus mai înainte, în scrisoarea din 23 octombrie 1906, în care Jung îi scrie lui Freud că este pe cale să aplice metoda freudiană în tratarea unei isterii: „Caz grav, o studentă rusă bolnavă de șase ani."[4] Cred așadar că simptomele Sabinei Spielrein au început să fie alarmante cînd ea avea 14 ani. În raportul prezentat la Congresul Internațional de Psihiatrie și Neurologie din 1907, Jung spunea despre acest caz că este vorba de o „isterie psihotică"[5].

Freud îi răspunde lui Jung în ceea ce privește acest caz după cum urmează: „Sînt bucuros să aud că rusoaica dvs. este studentă; persoanele needucate sînt pentru moment prea inaccesibile pentru noi. Istoria defecării despre care mi-ați vorbit este frumoasă, nu lipsită de numeroase analogii. Poate că v-ați amintit ce susțin în *Teoria sexualității*, că retenția fecalelor este sursă de obținere a plăcerii pînă și pentru copiii foarte mici. Al treilea–al patrulea an este perioada cea mai importantă pentru activitățile sexuale care mai tîrziu devin patogene... Vederea fratelui bătut face să apară o urmă mnezică din primul sau al doilea an sau o fantasmă transpusă în această perioadă. Nu este ceva neobișnuit ca copiii mici să murdărească mîinile celui care are grijă de ei. De ce nu i s-ar fi întîmplat asta? Aceasta trezește memoria mîngîierilor tatălui său din prima copilărie. Fixația infantilă a libidoului asupra tatălui, caz tipic, ca alegere de obiect; auto-erotism anal. Poziția aleasă de ea atunci poate fi descompusă în elementele componente, pentru că se pare că i-au fost adăugați și alți factori. Care anume? Trebuie să fie posibil ca prin simptome și chiar din caracter să recunoaștem excitarea anală ca motivație. Asemenea persoane prezintă frecvent combinații tipice ale anumitor trăsături de caracter. Ele sînt foarte ordonate, zgîrcite și încăpățînate, trăsăturile se poate spune că sînt sublimările erotismului anal. Cazurile precum acesta, bazate pe o perversiune refulată, pot fi analizate foarte satisfăcător."[6] După acest răspuns în care Freud își oferă contribuția anali-

tică, Sabina Spielrein nu mai este niciodată menționată în corespondență în legătură cu boala ei. În schimb, ea va fi în centrul unei chestiuni tulburătoare, de care pînă și Freud pare să fi fost dezorientat.

În această scrisoare în care Jung îi povestește lui Freud este neclar dacă tînăra încă era pe atunci tratată la Burghölzli sau dacă ajunsese pacienta privată a lui Jung; dar se deduce din autobiografia Sabinei Spielrein că ea era în spital și că așa l-a întîlnit pe Jung. Apare dificultatea de a stabili o dată probabilă: știm din jurnalul său că ea a participat la experimente asociative făcute de Binswanger și că Jung, deja fascinat de inteligența acestei tinere rusoaice, îi propusese deja să devină psihiatru. Cum multe dintre studiile asupra asociațiilor au fost făcute între 1904–1905, se poate presupune că spitalizarea Sabinei Spielrein avusese loc în acei ani. Abraham dă, în două dintre scrisorile sale către Freud, indicații care permit determinarea perioadei pe care Sabina a petrecut-o în spital: vorbind de erotismul anal, el împărtășește opinia lui Freud și subliniază că descrierea „se potrivește unui caz de isterie analizat de Jung și pe care dvs. trebuie cu siguranță să-l cunoașteți din descrierea pe care i-a făcut-o"[7]. Și mai tîrziu, cînd Freud lucra la *Contribuție la istoria mișcării psihanalitice*, i-a cerut lui Abraham informații despre ceea ce s-a făcut la Burghölzli raportat la psihanaliză; Abraham îi răspunde că deși a ajuns la spital în decembrie 1904, au mai existat unele încercări mai înainte, printre care „un caz de isterie care a fost analizat de Jung (în 1904, cu siguranță)."[8]

Dat fiind caracterul limitat al materialului, e improbabil ca Abraham să vorbească de două cazuri diferite. E aproape sigur că în 1904 Sabina Spielrein intrase la Burghölzli și fusese tratată de Jung. Directorul actual de la Burghölzli a confirmat că Sabina Spielrein a fost pacientă aici de la 17 august 1904 pînă la 1 iunie 1905. Probabil că tratamentul a continuat pînă în 1906. Mai tîrziu, așa cum se poate vedea din scrisorile pe care Jung le-a scris pacientei sale, ieșind din spital, ea trebuie să se fi simțit suficient de bine pentru a continua o analiză în particular. Sabina Spielrein s-a înscris la medicină la Universitatea din Zürich la 28 aprilie 1905, își termină studiile și obține diploma în mai 1911[9], cu o disertație

pe care şi-o pregătise cu ajutorul lui Jung: „Conţinutul psihologic al unui caz de schizofrenie", publicat în 1911 în *Jahrbuch*[10]. Lucrarea sa a fost după aceea citată din plin de Jung în *Simbolurile transformării*, atît în ediţia din 1912 cît şi în ediţia revăzută din 1952[11].

Sabina Spielrein, evident influenţată de Jung şi de asemenea probabil de Bleuler, se consacră studiului detaliat al materialului oferit de o pacientă paranoică inteligentă. Pacienta vorbea fără sens, dar Sabina Spielrein, cu un ascuţit simţ al observaţiei, folosea asociaţiile de cuvinte şi alte producţii psihologice, reuşind într-un răstimp scurt să confere un sens şi să decripteze aparenta absurditate a spuselor acestei paciente. Doar după această descifrare ea a văzut dosarul clinic şi a găsit aici confirmarea concluziilor ei despre înţelesul limbajului folosit de pacientă. S. Spielrein a adoptat de asemenea o metodă tipic jungiană pentru a demonstra paralelismul dintre mecanismele gîndirii pacientei şi cele aflate la baza formulărilor mitologice.

Această lucrare a Sabinei Spielrein, citată cu multă consideraţie de Jung, nu a mai apărut niciodată în literatura specializată pe această temă, probabil datorită ostracizării care l-a lovit mai tîrziu pe Jung.

Sabina Spielrein a fost determinată de vicisitudinile relaţiilor cu profesorul şi analistul ei să părăsească Zürichul pentru o şedere de aproape nouă luni la Viena, unde l-a întîlnit pe Freud şi a putut participa la faimoasele întîlniri de miercuri. Însă chiar mai devreme, după studiul conţinutului psihozelor, ea începuse să formuleze ipotezele instinctului de moarte. Şi, potrivit lui Jung, studiul despre *Metamorfozele libidoului şi simbolurile sale*, în special capitolul despre „dubla mamă", a stimulat-o pe eleva sa în acest sens.

Publicată în 1912, de asemenea în *Jahrbuch*, „Distrugerea drept cauză a devenirii" a fost ce-a de-a doua lucrare remarcabilă a Sabinei Spielrein[12]. Nici una dintre contribuţiile sale ulterioare de pînă în 1931 nu se află la acelaşi nivel de angajare şi originalitate a gîndirii. În acest text, ea a anticipat aproape cuvînt cu cuvînt conceptele pe care Freud le-a folosit în 1920 în *Dincolo de principiul plăcerii*. Freud a recunoscut cu onestitate acest lucru, chiar dacă afirmă că nu a înţeles

foarte bine ce a vrut Spielrein să spună[13]. Editorii *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society* au încercat o apărare timidă a lui Freud:

„La prima vedere, am putea avea impresia că, sub influența lui Jung, Spielrein formulase cu mult timp înaintea lui Freud ipoteza că viața instinctivă... constă în două pulsiuni opuse, pulsiunea de viață și pulsiunea de moarte. Privind lucrurile mai de aproape, se dovedește că ea nu a exprimat această teorie, ci mai degrabă crede că pulsiunea sexuală, adică pulsiunea de viață, pulsiunea creativă, conține o componentă distructivă."[14]

Dar această critică nu poate fi acceptată astăzi fără rezerve, din cauza faptului că în 1920 Freud nu a făcut decît să îmbunătățească ideea de bază a Sabinei Spielrein, pe care o contestase cu vehemență în perioada întîlnirilor Societății. De altfel, nu este singurul caz în care Freud a dezvoltat idei care nu erau ale lui însuși, dîndu-le o definiție coerentă cu propriile-i ipoteze. În ciuda acestei opinii exprimate de Freud, articolul Sabinei Spielrein nu mi se pare deloc obscur. La sfîrșitul acestui eseu, ea concluzionează că exemplele sale demonstrează „cu îndeajunsă claritate, că, așa cum probează anumite date biologice, instinctul de reproducere, și din punct de vedere psihologic, este constituit din două componente antagonice și prin urmare este în aceeași măsură un instinct de naștere și unul de distrugere."[15]

Această a doua lucrare a Sabinei Spielrein nu a găsit nici ea decît foarte puțin ecou și de-abia este menționată actualmente în lucrările istorice despre instinctul de moarte în gîndirea lui Freud[16]. Articolul a fost cu toate acestea rezumat pe larg de Paul Federn, care îi face o substanțială critică pozitivă, spunînd că: „În afară de corectitudinea ei obiectivă, lucrarea mi se pare, mulțumită sensibilității pentru relațiile emoționale a autoarei, o contribuție și la analiza modalității mistice a gîndirii, atît de semnificativă pentru umanitate."[17]

3

Psihologie și reificare

Cele mai importante două lucrări ale Sabinei Spielrein, despre schizofrenie și despre instinctul de moarte, arată clar influența lui Jung. Să privim acum semnificația lor prin structura afectivă a autoarei.

Personal, sînt de partea acelora pentru care orice teorie psihologică, indiferent de validitatea ei reală, exprimă într-un fel o problemă a autorului. În 1913, Jung, care încerca să înțeleagă cum pot coexista mai multe teorii, a emis ipoteza diversității tipurilor psihologice; ipoteză pe care a formulat-o precis în 1921[1]. Eu cred că Jung, prin teoria tipurilor, a fost precursorul metodei moderne care constă în a situa în complexitatea autorului rădăcinile formulărilor sale metapsihologice. Reluînd mai recent această temă, G.E. Atwood și S.S. Tomkins au afirmat că „investigația psihobiografică asupra teoriei actuale a personalității nu reprezintă decît o ramură a unei discipline mai largi, ce are ca obiect studiul rolului factorilor subiectivi în structura cunoașterii omului în genere"[2].

Precizez că o astfel de investigație nu urmărește să minimalizeze teoriile, ci mai degrabă să le ofere un suport subiectiv, care garantează legătura lor cu experiența umană. Cu alte cuvinte, orice concepție psihologică care ține de metapsihologie redă problema cea mai profundă și care-l preocupă cel mai mult pe autorul său. Tot după Atwood: „Reificarea implicată în construcția teoriilor metapsihologice servește funcții reparatoare sau defensive pentru teoreticianul în chestiune."[3] Precizez încă o dată că această încercare se întemeiază pe teza potrivit căreia o teorie psihologică exprimă îndeosebi problematica autorului.

Pe urmele lui Freud şi Jung, Sabina Spielrein a înţeles imediat că pînă şi gîndirea cea mai disociată are un sens dacă se reuşeşte măcar să i se descopere sistemul complex de referinţă. Din relatarea lui Jung şi din mărturia Sabinei Spielrein despre ea însăşi, ştim că fusese suficient de bolnavă pentru a fi spitalizată. Pînă acum nu am putut avea acces la dosarul său medical păstrat la Burghölzli, dar este foarte probabil ca diagnosticul de „isterie psihotică" stabilit de Jung să nu se refere decît la un episod schizofrenic veritabil. O notă din *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society* atrage atenţia cu prilejul prezentării primei părţi din lucrarea despre instinctul de moarte că Sabina Spielrein a suferit din cauza unui episod psihotic în timpul studiilor de medicină[4]. Helene Deutsch îşi aminteşte încă foarte bine de Sabina Spielrein, ca de o persoană dotată, în ciuda faptului că era tulburată mintal[5]. Jean Piaget, la rîndul său, care a fost analizat de Sabina Spielrein, subliniază capacitatea ei analitică şi simbolică, fără a face nici o menţiune despre problemele ei psihologice. Este posibil totuşi ca perioada de cîteva luni pe care Piaget a petrecut-o cu Spielrein să fi fost prea scurtă pentru a-i vedea personalitatea în perspectivă; curios de altfel, Jean Piaget trece în întregime sub tăcere acest pasaj al vieţii sale în propria-i autobiografie, despre care nu a vorbit decît de curînd într-un interviu despre psihanaliză, dar fără să precizeze numele analistului său:

Î: V-a tentat să urmaţi o analiză?
J.P.: Dar *am fost* analizat! Cînd vrei să vorbeşti despre ceva trebuie să ştii despre ce vorbeşti. Am făcut o analiză didactică cu o elevă directă a lui Freud. În fiecare dimineaţă la ora 8.00, vreme de opt luni, la Geneva, cu o elevă a lui Freud venită din Europa de Est şi analizată de el. Bineînţeles că am făcut o analiză, altfel nu aş fi vorbit despre asta!
Î: Şi de ce aţi întrerupt-o?
J.P.: Am întrerupt-o pentru că eram... ceea ce am văzut m-a interesat enorm, asta a fost extraordinar, să-mi descopăr toate complexele. Însă atunci cînd psihanalista mea şi-a dat seama că eram imun la teorie şi că ea nu va ajunge niciodată să mă convingă, mi-a spus că nu merita osteneala de a continua.
Î: Opuneaţi în mod fundamental rezistenţă?
J.P.: Da, însă doar din punct de vedere teoretic, nu în practica analizei. Psihanalista fusese trimisă la Geneva de către Societa-

tea Internațională de Psihanaliză pentru a răspîndi doctrina. Era în 1921. Eu eram mulțumit să servesc ca și cobai și am asigurat-o că sînt foarte interesat, dar doctrina era cu totul altă chestiune. Nu mi se părea că faptele subliniate de psihanalist trebuie în mod necesar să fie interpretate în sensul în care ea insista să o facă. Ea a fost cea care a întrerupt analiza.

Î: Și cum putea acest lucru să o pună în dificultate în practica analizei în ceea ce vă privește?

J.P.: Nu era vorba de o analiză terapeutică, și nici chiar de o analiză didactică, și pentru că nu aveam intenția de a deveni psihanalist, ci era doar o chestiune de propagandă, în cel mai bun sens al termenului, de a răspîndi doctrina, pe scurt, ea a decis că nu merita osteneala să piardă o oră pe zi cu un tip care nu era de acord să înghită teoria.[6]

Interviul lui Piaget cuprinde cîteva erori: Sabina Spielrein nu a fost analizată niciodată de Freud și nu cred să fi mers la Geneva pentru a împlini aici o operă de prozelitism din împuternicirea Societății psihanalitice internaționale[7]. Și dacă mergea dintr-un oraș în altul, o făcea mai degrabă din cauza unei angoase interioare și a incapacității sale de a se înrădăcina într-o țară străină, chiar dacă afirmase în nenumărate rînduri că își ura patria de origine. Comportamentul straniu al Sabinei Spielrein față de Piaget poate fi explicat în parte prin entuziasmul neofitului, chiar dacă nu se poate exclude o trăsătură de caracter cel puțin neobișnuită.

Dată fiind distanța în timp, este dificil de exprimat o opinie despre starea mintală a Sabinei Spielrein. Cel mai probabil este că ea ar fi făcut un scurt episod psihotic rezolvat rapid grație intervenției lui Jung. În orice caz, odată vindecată, „contactul" personal cu lumea psihotică trebuie să fi fost considerabil, fără a fi copleșită într-atît încît să preia caracteristicile tipice ale stării psihotice. Examinîndu-i jurnalul sau lucrările științifice, înțelegem de îndată că ea caută „un adevăr", căutare care e în general absentă din lumea psihotică. Psihoticul își trăiește experiențele fără a fi preocupat de adevăr. Mai mult, în cazul psihozei, structura relațiilor interpersonale este diadică, lipsește întotdeauna un al treilea martor. În situația lui Spielrein martorul era totdeauna prezent, chiar atunci cînd, îndrăgostită de Jung, l-a chemat pe Freud să me-

dieze. Iubirea ei pentru Jung poate sugera de asemenea apariția bruscă a unui singur episod psihotic de scurtă durată.

Bleuler și-a spus opinia despre modul de a fi al Sabinei Spielrein cînd a scris în scrisoarea de recomandare: „Este puțin nervoasă, dar a lucrat cu sîrguință."[8]

În orice caz, o observație semnificativă a lui Freud raportează contribuțiile profesionale ale Sabinei Spielrein la faptele personale: „...Pulsiunea sa de distrugere nu-mi este prea agreabilă, pentru că o consider condiționată personal. Ea pare anormal de ambivalentă."[9]

Jung însuși uită episodul în care fusese implicat și consideră lucrarea legată de pulsiunea de moarte drept „copleșită de propriile ei complexe"[10].

Aceste afirmații ne duc înapoi la tema subiectivității anumitor argumente psihologice. Sabina Spielrein biruiește în confruntarea la nivel metapsihologic cu problema schizofreniei ei, nelăsîndu-se distrusă de aceasta, ci furnizîndu-i un cadru conceptual. Ideea că gîndirea schizofrenică este analogă gîndirii mitologice o atrage. Schizofrenia nu este așadar izolare de lume și imposibilitate de a fi înțeles, ci o modalitate de a înțelege lumea și de exprimare. Să revenim pentru o clipă la amintirile sale din copilărie: „Mă vedeam cînd zeiță, în fruntea unui regat puternic, cînd în posesia unei puteri supranaturale, pe care o numeam «forța Portum», prin derivație de la verbul francez «porter», avînd semnificația de «a zbura». Un asemenea verb este inexistent, era probabil rezultatul unirii a două cuvinte, *partir* și *porter*: prin urmare, o forță care mă purta pe deasupra. Ea îmi permitea să cunosc și să dobîndesc tot ce voiam. Probabil nu credeam cu adevărat în realitatea fantasmelor mele, însă erau prea seducătoare pentru a nu crede deloc în ele. Oare nu a urcat Abraham la cer în carne și oase? De ce nu mi se putea întîmpla și mie același miracol? Pentru că posedam o forță nebănuită de nimeni, eram sigură că fusesem aleasă de Dumnezeu. Părinții mei nu știau nimic despre această latură a vieții mele interioare, în ciuda faptului că eram convinsă că nu le ascund nimic; într-adevăr, nu consideram că asta ar avea prea multă importanță, și în plus mă temeam că aceasta îmi va atrage ironii din partea oamenilor mari."[11]

Remarcăm în aceste amintiri prezența unei lumi interioare ignorate de părinți. Dacă această experiență în întregul ei este destul de comună, nu este în schimb comun modul în care ea a fost transformată de-a lungul dezvoltării personalității. În cazul Sabinei Spielrein, sentimentul de alienare a fost trăit într-o manieră dramatică neobișnuită, pentru că la senzația ei secretă de omnipotență erau adăugate idei obsesive privind defecarea și excitarea provocată de vederea mîinilor tatălui său.

Lumea fantastică a fetiței se leagă așadar de o lume mitologică și de o idee religioasă, precum cea despre Abraham. Ea putea prin urmare să declare că găsim plăcerea în apropierea de mit, pentru că el evocă experiențe trecute, colective ca și personale.

Pacienta prezentată nouă de către Spielrein este o sursă inepuizabilă de descoperiri pentru psihoza ei, iar visele sale au puncte de contact impresionante cu mitologia. Astfel, schizofrenia iese din izolarea ei și putem înțelege asta mult mai bine cînd reflectăm la simbolul sîngelui lui Hristos sau la baia spermatică în mitologia persană, de exemplu. Sabina Spielrein mai remarcă faptul că pacienta sa vorbește întotdeauna la plural („noi experimentăm"), mecanism prin care complexele personale sînt date la o parte în favoarea celor colective, unificatoare. Mai exact, forța complexului personal este cea care se transformă în complex colectiv, din care sînt derivate, după cum crede Spielrein, toate formele de artă.

În această interpretare dată schizofreniei, interpretare care în mod evident decurge din surse personale, ea pune în mișcare atît nevoile sale de apărare, cît și pe cele reparatoare. Apărare pentru că în acest fel izolarea și secretele ei de copil pot fi raportate la un univers nelimitat, boala psihologică nefiind o lovitură a soartei, ci manifestarea unui limbaj străvechi ce se traduce în maniera actuală în artă și poezie. Reparație, pentru că narcisismul său și omnipotența sa ar fi putut avea o legătură mult mai importantă cu lumea de care s-a izolat.

Lucrarea despre instinctul de moarte mi se pare mai complexă. Publicată în cel de-al patrulea număr din *Jahrbuch* din 1912, ea a fost elaborată pe la 1910. În scrierea sa precedentă, ea făcea referință la Jung, și anume la un fragment din *Me-*

tamorfozele sufletului — „Această tînjire pasionată are două părți: este puterea care înfrumusețează totul, dar în cu totul alte împrejurări este gata să distrugă totul"[12] —, deși Jung a remarcat într-o notă adăugată la noua ediție din 1952, în legătură cu Mama terifiantă, care reprezintă moartea, că „acest fapt a făcut-o pe eleva mea Sabina Spielrein să elaboreze ideea sa despre pulsiunea morții, pe care Freud a reluat-o după aceea."[13]

Sabina Spielrein s-a prezentat lui Freud la 11 octombrie 1911 și a început să participe la întruniri după ce s-a mutat la Viena[14]. Și la 25 noiembrie 1911, în prezența a 18 membri, între care Freud, Federn, Rank, Sacks, Steckel și Tausk, ea își expune ideile despre instinctul de moarte. Așa cum este descrisă în *Minutes*, discuția s-a însuflețit numaidecît. Tausk, de exemplu, remarcă imediat caracterul metafizic al expozeului, care operează prin deducție, contrar metodologiei psihanalitice, al cărei demers este inductiv. El subliniază că este de reținut ideea că rezistența la sexualitate se bazează pe elemente distructive[15]. Legat de trimiterile continue la mitologie, Federn atrage atenția asupra posibilității ca mitologiile să fi fost create de bolnavi și nu de persoane sănătoase; astfel se explică analogia între nebunie și mituri. Freud, la rîndul său, a obiectat la folosirea liberă și cu ușurință a mitologiei, pe care autoarea a împrumutat-o probabil de la Jung: „Prezentarea însăși oferă oportunitatea pentru a-l critica pe Jung."[16]

A doua zi, Freud i-a împărtășit impresiile sale lui Jung: „Fräulein Spielrein a dat citire ieri unui capitol al lucrării sale..., ceea ce a dus la o discuție instructivă. Am avut cîteva obiecții față... de metoda dvs. de a opera cu mitologia și le-am adus în discuția cu micuța. Ea este de altfel foarte simpatică și începe să înțeleg."[17]

În orice caz, la lectura din *Minutes*, ai sentimentul că această problemă nu a fost percepută la valoarea ei reală, în ciuda interesului pe care l-a suscitat. Acest lucru trebuie să se fi datorat în mare parte stării psihologice a Sabinei Spielrein, care a lăsat să se întrevadă „semnificația apăsată de complexe" a lucrării ei. Efectul asupra auditoriului poate fi, așadar, în general, destul de negativ, și poate suscita chiar rezistențe care, deși sînt cu greu justificabile pe plan cultural, pot fi însă

justificabile în plan emoțional. Optsprezece ani mai tîrziu după această faimoasă adunare, Freud s-a simțit obligat să scrie: „Îmi amintesc de propria mea atitudine defensivă cînd ideea pulsiunii de distrugere și-a croit drum în literatura psihanalitică; și cît de mult mi-a luat pînă cînd să devin receptiv la ea."[18]

Acest scurt citat din Freud despre ideea de pulsiune distructivă este suficient, deși ar fi justificat să tratăm mai mult criticile apărute în mediul analitic[19]. Ceea ce ne interesează aici este să înțelegem cum a putut fi teoretizat instinctul de moarte. De ce este nevoie de formularea ipotezei unei polarități a instinctelor de viață și de moarte? Aici, predilecțiile psihologice ale Sabinei Spielrein oferă mai multă cunoaștere decît conținutul lucrării sale. Ea afirmă între altele: „Am ajuns astfel la concluzia că trăsătura de bază a individului constă în faptul de a fi «dividual», adică divizibil" sau: „Adîncul psihicului nostru nu cunoaște nici un «eu», ci doar suma lui, adică «noi»."[20] Pe de altă parte, în descrierea amintirilor sale, Sabina Spielrein spune că de-a lungul copilăriei a fost conștientă de diferența între realitate și imaginație: „La această vîrstă, nu voiam să ascult basme povestite de ceilalți — puteam să mi le inventez eu însămi."[21] Dacă încercăm să facem legătura între aceste propoziții, putem infera pe de o parte dimensiunea narcisică a Sabinei Spielrein, și pe de altă parte înclinația sa spre a se depersonaliza (faptul că își spune ea însăși basme), care a fost mai tîrziu suportul propriei sale schizofrenii, ca și a pacientei sale. Micuța Sabina s-a convins că Dumnezeu putea crea o ființă umană printr-un act de voință. „Prin urmare, în fantasmele mele mă transformam într-o zeiță omniștientă și omnipotentă. Am încercat să fabric ființe umane din pămînt, din noroi, din orice îmi cădea în mînă, însă nu am ajuns niciodată să le insuflu viață."[22] Aceste cuvinte sînt revelatoare în ce privește situația psihotică infantilă cunoscută ca omnipotență-neputință: ea își manifestă omnipotența în faptul de a-și istorisi basme, deși încercarea ei de a deveni zeiță și de a da viață ființelor umane îi accentuează dramatic neputința[23]. Această impotență debordează în scrierea despre instinctul de moarte. În legătură cu schizofrenia, ea scrie: „În această stare, sentimentul predominant este că

lumea este transformată, înspăimîntător de bizară, ca o reprezentație de teatru; în același timp, se ivește ideea că «eu sînt perfect străină de mine însămi». Gîndurile sînt depersonalizate, ele sînt un «dat» pentru pacient, mai exact, din cauză că ele îi vin din adîncuri ce scapă eului, din adîncimi care au făcut deja din «eu» un «noi», sau mai curînd «ei»." Dar cum se iese din această stare de posedare? Este vorba de o adevărată problemă a obsesiei, în care „sîntem conștienți de dușmanul din noi înșine și în realitate ardoarea iubirii noastre este cea care forțează în noi apariția necesității stricte de a face ceva ce nu dorim să facem..."[24]

Să ne oprim puțin asupra lumii copilului Sabina Spielrein. Începînd de la trei ani, ea se confruntă cu problema defecării, cu masturbarea și cu ideea obsesivă că oricine din lumea care o înconjoară este pe cale de a defeca. Este pradă unei nevroze violente. Inteligența sa remarcabilă probabil o sprijină, iar ea se cramponează de lumea fanteziei, deși în structura ei psihologică sînt formate modalitățile pe care mai tîrziu le va proiecta asupra propriei metapsihologii. Între timp, ea va trebui să admită că „ar fi totuși greșit să atribuim o viață psihică mai bogată istericilor decît bolnavilor suferind de *dementia praecox* — în *dementia praecox* întîlnim probabil gînduri mai semnificative."[25] Și de ce? Mai exact, pentru că odată ce eul este copleșit, avem de-a face cu modele de gîndire arhaice care într-un anumit sens elucidează o linie fundamentală ca prototip al oricărui mod de gîndire. Dar ceea ce apare drept distrugere nu este așa în realitate, deoarece omul sau o parte a omului trebuie să moară pentru ca un alt lucru să poată renaște. „Distrugerea drept cauză a devenirii" are, așadar, un sens, cum trebuie să fi avut un sens teribila boală care a lovit-o pe micuța Sabina din copilărie.

Strădaniile întreprinse de Jung în timpul unei perioade dificile din viața sa sînt de asemenea semnificative pentru a înțelege felul cum Sabina Spielrein și-a putut elabora teoretic propriile tulburări psihologice[26]. Sentimentul de distrugere și de sfîrșit al lumii este tipic schizofreniei. Dar dacă acest sentiment este asociat unei inteligențe solide, susținute de întîlnirea unui om de valoare indubitabilă, cum este Jung, în cazul Sabinei Spielrein, această călătorie tragică poate avea un

cu totul alt final. Printre altele, se înțelege, de asemenea, rezistența pur emotivă la ipoteza că viața se naște din distrugere; dacă este înțeleasă astfel, distrugerea se află la baza vieții și a renașterii. Dar această ipoteză nu poate să rămînă pură abstracție, deoarece fiecare trebuie să o experimenteze individual în el însuși. Și nu oricine este pregătit să accepte un asemenea risc. Or, de voie, de nevoie, Sabina Spielrein a fost forțată de către soartă — ce alt termen să utilizăm? — să privească nebunia în față, dinăuntrul unui spital psihiatric. În absența unor elemente certe, putem doar presupune că ea era izolată în teroarea sa, deoarece nu mai putea să privească pe nimeni. Experiența clinică m-a învățat ce este lumea bolnavului mintal, și am reflectat adesea la oroarea condiției sale pe vremea cînd, potrivit unei practici care era nepusă la îndoială în epoca Sabinei Spielrein, „profesorii de psihiatrie nu erau interesați de ceea ce are pacientul de spus, ci doar de a pune diagnostice sau de a descrie simptome și de a compara statistici... Pacienții erau etichetați, ștampilați cu un diagnostic și de cele mai multe ori cu asta chestiunea se încheia. Psihologia bolnavului mintal nu juca absolut nici un rol."[27] Pacientul se afunda atunci încă și mai mult în lumea sa fantastică, suprimînd lumea celuilalt și trăindu-și drama de unul singur pentru totdeauna. Sabina Spielrein își acoperea ochii cu mîinile: lumea imaginilor nu putea pătrunde înăuntru, pentru că toată anxietatea ei era proiectată în imagini, pe care le transforma în simboluri terifiante. Ea va spune mai tîrziu: „O femeie care, mai ales în condițiile culturale actuale, se abandonează pe sine pasiunii... experimentează prea repede aspectul distructiv... Trebuie luată puțină distanță în raport cu morala burgheză înconjurătoare pentru a înțelege ce sentiment de enormă insecuritate se năpustește asupra omului care se încrede necondiționat în destin. A fi fecund înseamnă a te distruge..."[28] A nu te înfrîna, a iubi și a te dărui pe tine însuți sînt trăite ca o distrugere în lumea fanteziei Sabinei Spielrein. Aici se află cheia misterului ei, în deprinderile din copilărie, cînd oamenii răspundeau probabil momentelor ei expansive cu reminiscențe din canoanele tradiționale ale bunei cuviințe, adică cu castrarea sentimentelor. Mama Sabinei nu a găsit nici o satisfacție în căsnicie, iar iubirea era un sen-

timent complet necunoscut pentru ea[29]. Sabina, cea mai mare dintre copiii ei, a trebuit să înfrunte ariditatea inimii mamei şi să cunoască din fragedă copilărie frica abandonului şi a iubirii. Regresia anală căreia i-a căzut victimă reprezintă probabil un mesaj disperat pe care tatăl şi mama ei, aflaţi departe în Rostov pe Don, erau incapabili să-l interpreteze corect: „În timpul acceselor mele de angoasă, simţeam o forţă care încerca să mă răpească părinţilor mei. Deseori simţeam că zbor împotriva voinţei mele. Erau animale şi boli pe care mi le imaginam sub forma unor fiinţe însufleţite care voiau «să-mi facă rău», să mă tragă în îngrozitorul întuneric al morţii."[30] Angoasa de a fi răpit nu este altceva decît dorinţa de a scăpa de părinţi. Însă pierderea părinţilor semnifica, de asemenea, călătoria în tenebre. Micuţa Sabina şi-a construit astfel cu încetul propria psihoză.

Ea vorbeşte adesea în amintirile sale despre „ciumă" ca despre boală care a chinuit-o — ciuma distruge pielea, deci învelişul protector al propriului eu. Singura scăpare este să se refugieze în sine, să refuze teribila lume înconjurătoare, pentru a încerca să găsească poate în imaginaţia ei ungherul de fericire la care orice copil are dreptul. Însă ea întrevedea probabil printre degetele care-i acopereau faţa un om tînăr care se interesa de ea. Şi nu s-a înşelat.

4

Devotamentul

Jung a lucrat la Burghölzli după 1900. Trebuie să fi avut ceva mai mult de 30 de ani în momentul întîlnirii cu Sabina Spielrein, în timp ce aceasta avea 18 sau 19. În *Amintirile* sale, Jung exprimă foarte bine care era starea sa de spirit în acea vreme. Contrar colegilor săi, care se consacraseră statisticilor psihiatrice și clasificării simptomelor, el a început să-și pună întrebări despre sensul bolii mintale. Însă asemenea întrebări presupun înainte de toate o atitudine particulară în prezența pacienților și recunoașterea faptului că ei au propriile lor coduri, care se cer descifrate.

Lumea bolnavului mintal este făcută din diviziuni și compartimente etanșe. Orice tentativă a bolnavului de a se integra așa cum este într-un univers mai larg, de exemplu, cel al altor oameni, este sortită eșecului, deoarece conexiunile și inferențele pe care le face nu urmează logica curentă, ci o altă logică, globală, ce implică suferință și tragedie. Unui psihiatru nu-i este ușor să plece în cercetarea unui tip diferit de gîndire. Cînd Jung se pregătea să întreprindă dificilul parcurs de decriptare a nebuniei, nu avea drept referință decît cîteva indicații din lucrările lui Freud și munca sa de interpretare a fenomenelor așa-zis oculte. Însă el avea în favoarea lui poate o dimensiune animică prodigioasă, care îi permitea să privească profund în femei, așa cum nu putea să o facă austerul Freud. Așa cum citim în *Amintiri, vise, reflecții*: „Întîlnirea cu analizații mei și confruntarea cu fenomenul psihic, pe care ei și pacienții mei mi l-au prezentat într-o succesiune inepuizabilă de imagini, m-au învățat infinit de multe lucruri, nu doar, de exemplu, o serie de date științifice, ci mai ales să dobîn-

desc o înțelegere a propriei ființe — și asta nu în ultimul rînd din greșeli și înfrîngeri. Persoanele analizate de mine au fost mai cu seamă de sex feminin; de cele mai multe ori, ele se puneau pe treabă cu o conștiinciozitate, o comprehensiune și o inteligență extraordinare. *Au contribuit în mod esențial ca eu să pot porni în terapie pe drumuri noi.*"[1]

Cum a ajuns Jung să spună un asemenea lucru la sfîrșitul vieții sale? Cu siguranță pentru că — o recunoaște în autobiografia sa, care este și autoanaliza sa — momentul cel mai delicat al vieții sale (ascuns cu rigurozitate) a fost acela în care și-a cunoscut și trăit inconștientul, sau, cum obișnuia el să-l numească, demonul său interior.

Potrivit lui Paul J. Stern: „Magnetismul lui Jung pentru toate tipurile de femei nevrotice era remarcabil... O parte a secretului lui Jung consta în puternica lui empatie cu aspirațiile femeilor care erau ori se simțeau neînțelese; extrema sa sensibilitate «feminină» a contribuit fără îndoială la sex-appeal-ul său. În orice caz, primii săi discipoli au fost femei, entuziaste și fanatice."[2] Însăși soția lui Jung i-a scris lui Freud într-o scrisoare „secretă": „Toate femeile sînt, firește, îndrăgostite de el."[3]

Vorbim deci de o cunoaștere psihică profundă. Ea nu este posibilă fără reciprocitate; lui Jung îi era imposibil să pătrundă în lumea Sabinei fără ca aceasta să nu pună stăpînire pe el imperceptibil. Este foarte limpede că adevărata seducție este întotdeauna psihologică, niciodată fizică. Seducția este asemenea inhalării unui gaz inodor ale cărui efecte nu se manifestă decît atunci cînd otrăvirea a survenit. Dacă ținem cont de vîrsta tînără a lui Jung, de relativa sa lipsă de experiență, de fragilitatea sa sentimentală de la acea vreme și mai ales de faptul că nu fusese, din motive evidente, analizat, nu este surprinzător că noua sa perspectivă și noua sa abordare a pacienților l-au condus la o situație spinoasă. Noi, analiștii, plecăm de la o premisă fundamentală: ne simțim în stare să înfruntăm orice situație, chiar și atunci cînd circumstanțele sînt în întregime noi, iar experiențele noastre analitice precedente nu ne pot servi ca punct de referință posibil. Această siguranță prezumtivă ne vine în mare parte din instruirea analitică, care funcționează ca o busolă în momentele în care se

pierde simțul orientării. Un exemplu care ar putea fi folositor. Acum cîtăva vreme, am fost îndemnat să accept ca pacientă o tînără. O nesiguranță de fond m-a făcut să ezit, dar am acceptat, sub presiune, să fiu terapeutul ei. După cîteva întîlniri, am aflat că avusese mai multe tentative de sinucidere. Reticența mea inițială venea probabil dintr-o percepție subliminală a tulburării eului pacientei, care, cum era de așteptat, a încercat din nou să se sinucidă. Medicul de gardă mi-a telefonat, cerîndu-mi să merg la urgențe. Cînd tînăra, în patul său, m-a văzut, a surîs și a vrut să-mi prindă mîinile și să mă întrebe cum de mi-am abandonat alți pacienți pentru a veni să o văd. Regulile jocului analitic sînt precise în interpretarea a orice se întîmplă, și nu doar în biroul analistului; așadar, cu această ocazie, între altele, nu m-am gîndit să încalc regula, deși față de acțiunile pacientei comportamentul meu era neobișnuit. Dacă era să încercăm să înțelegem sensul acestui gest și să-l interpretăm corect, se putea începe de îndată, chiar în afara ședinței. Maffei este de aceeași părere cînd spune că din momentul în care există o interpretare corectă a ceea ce se întîmplă, trebuie să fii capabil să te asiguri că „în ciuda atacurilor suferite, puterea de interpretare a analistului rămîne intactă și el nu încetează vreodată să fie de partea pacientului."[4] Instruirea analitică permite menținerea constantă, pe cît posibil, a relației analitice, astfel încît să ofere întotdeauna pacientului un punct de referință, chiar și în momentele cele mai dificile, cînd totul pare cufundat în întuneric, iar pacientul și analistul au sentimentul că nu mai înțeleg nimic. Dar spre deosebire de pacient, care își începe cura cu scopul precis de a-și reconstrui identitatea, analistul are un eu în care să se recunoască. Totuși, acest lucru nu se întîmplă întotdeauna, iar experiența inițială a dr. Jung este dovada.

Descriind lumea psihotică, am vorbit de sentimentul de excludere trăit de pacient. Maffei leagă în mod just această excludere de sentimentul de putere al psihoticului, pentru că „puterea psihoticului este puterea celui care, din pricină că se află în afara jocului vieții și nu se expune pericolului niciodată, nu se poate confrunta niciodată cu ceilalți și să-și măsoare astfel propria sa valoare."[5] Însă prețul de plătit pentru această atotputernicie dobîndită prin fuga în afara lumii este

imposibilitatea de a obține o recunoaștere exterioară. În mod cert, lumea e înspăimîntătoare pentru că este teribil de practică, agresiunea celorlalți vine în orice moment, dar dacă nu ne măsurăm cu ei și dacă nu ne asumăm riscul de a fi copleșiți, nu ne putem evalua capacitățile și devenim neputincioși. Omnipotența și neputința sînt extremele lumii psihotice."[6] Or, „ceea ce afectează omnipotența-neputința este o experiență care nu găsește spațiu, care nu află posibilitatea de expansiune, o serie de fantasme extrem de alarmante și îngrozitoare: poate fi ușor pentru terapeut să treacă peste această problemă și să nu dezvolte interesul pentru ea, limitîndu-se la recunoașterea ei superficială. Pentru ca întîlnirea să fie utilă, trebuie dimpotrivă să dea o încredere reală și profundă cuplului omnipotență-neputință, fără a se descuraja în fața ursuzeniei și a rigurozității de care dă el dovadă și care ascunde dimpotrivă o posibilitate de evoluție."[7]

Jung a simțit intuitiv că pacienții săi psihotici aveau nevoie să li se acorde încredere adevărată și profundă. De la începutul secolului, el a încercat să trateze schizofrenia prin psihoterapie[8], fără să se folosească totuși de procedeele pe care le cunoaștem astăzi, mai ales de analiza didactică, care a evoluat mult de atunci. Nu se cunoștea prea bine natura transferului, în particular, transferul și contratransferul psihotic. Însă vom vorbi ceva mai încolo despre aceste probleme.

La Burghölzli, Jung era probabil singurul care aborda pacienții cu principiile descrise în detaliu de el în lucrări psihiatrice importante. El reuși să ducă la bun sfîrșit cazul Babette, o pacientă faimoasă pentru totala sa lipsă de farmec. Babette fusese de asemenea prezentată lui Freud, care nu a putut evita să vorbească despre ea ca fiind „o femeie fenomenal de slută"[9]. Evident, urîțenia infernală și indescriptibilă a pacientei nu l-a împiedicat pe Jung să găsească ideile sale delirante drept „frumoase", și lucrurile pe care le spunea „interesante".

Tînăra pacientă a lui Jung, Sabina Spielrein, era rusoaică, de familie bună, cultivată și doritoare să înfăptuiască lucruri mari. Într-un mișcător moment de narcisism, ea descrie felul în care își vedea trupul: „pînă la mijloc nu mă simt jenată; îmi place să am formele unei femei coapte, sînt fericită că pielea mea este fină, curbele mele sînt atrăgătoare și bine făcute.

Chiar dacă am un chip comun, încă pot fi atrăgătoare."[10] Helene Deutsch mi-a descris-o de asemeni pe Sabina Spielrein: „era micuță, mai degrabă subțire și mai mult sau mai puțin brunetă"[11].

Spiritul cercetător al lui Jung trebuie să-l fi împins în mod irezistibil spre tînăra care nu aștepta poate nimic altceva decît să se atașeze de cineva. În fond, de cîte ori, în timpul practicii psihoterapeutice, nu sîntem martorii unei profunde legături libidinale a pacienților noștri, a căror singură dorința este de a ne poseda complet? Putem vorbi în acest caz despre transfer psihotic. Într-un transfer normal, pacientul pricepe mai mult sau mai puțin dimensiunea simbolică a raportului. Este bineînțeles o chestiune de grad, dar cel puțin în dimensiunea nevrotică, nevoia absolută de analist este trăită de pacient cu îndoială și suspiciune, nu doar din pricina eventualei sale culturi analitice, ci înainte de toate datorită alianței terapeutice stabilite, trimițînd înapoi la o latură intactă a eului. În transferul psihotic, lucrurile sînt foarte diferite. În orice caz, atașamentul libidinal este mult mai mare, aproape animalic. Una dintre pacientele mele exprima această idee spunînd că analistul ar face parte din sîngele său așa cum heroina ajunge să facă parte din dependentul de drog. Nu știu dacă Freud făcea referire la acest tip de transfer cînd vorbea de unele situații în care analiza nu aduce beneficii[12].

În transferul psihotic, dimensiunea simbolică a relației nu-l atinge pe pacient, iar el zeifică obiectul transferului pînă acolo încît îi poate cauza tulburări analistului. Pentru a fi mai clar și a mă referi la un model acum clasic, lucrurile nu se întîmplă *ca și cum* analistul ar fi tatăl — *el este* tatăl iubit cu tandrețe. Această absență a simbolizării face ca ceea ce se ivește din această relație să nu fie trăit ca o re-editare, ci este un sentiment autentic, pe care pacientul îl trăiește în mod tragic, cu suferințe nespuse, și atît de real încît, chiar dacă furtuna trece, el va purta în inimă toată viața imaginea la care analistul, prin prezența sa, îi va permite să ajungă și să o concretizeze.

Potrivit descrierii lui Jung, Sabina „nu mai putea să privească pe nimeni în față, își ascundea capul și scotea limba dînd semne de dezgust extrem la orice atingere"[13]. Să întîrziem puțin asupra acestei modalități. În experiența terapeu-

tică, orice analist ştie, privirea pacientului indică multe lucruri. În particular, pacientul schizofrenic nu-şi priveşte niciodată în faţă terapeutul, sau, dacă o face, ochii săi par să treacă dincolo sau prin terapeut. În general, se poate spune că, dacă un schizofrenic nu reuşeşte să privească în faţă pe cineva, el se teme îndeosebi să se piardă în celălalt (şi prin urmare doreşte să se întîmple aşa). Probabil că la schizofrenic, mai mult decît la oricare subiect, această dorinţă de contopire este dorinţa paradisului pămîntesc, utopia la care orice om aspiră cu ardoare. Această fuziune implică totuşi de asemenea distrugerea celuilalt, ceea ce nu este întotdeauna accceptabil. Atunci, în loc să se dizolve pe sine şi să rişte această anihilare, pacientul schizofrenic încearcă să-şi facă rău doar sieşi[14]. Terapeutul trebuie oricum să poată privi în faţă această realitate şi să *nu-i* fie frică de teama pacientului său. Netemîndu-se să fie ucis sau iubit nebuneşte, terapeutul îi permite pacientului, pentru prima dată în viaţa sa, să înfrunte ceea ce era imposibil pînă acum: să încerce să distrugă, ştiind că obiectul iubirii nu este eliminat. Psihoza se măsoară altfel decît nevroza. Maffei scrie: „capacitatea de a nu fi influenţat de panică provine în general la terapeut din faptul că în psihicul său, din cauză că el nu este omnipotent-neputincios şi din cauza analizei pe care o are la activ, se creează un fel de identitate a eului în care terapeutul se recunoaşte şi care poate aşadar rezista la eventualele pulsiuni ego-distonice ale personalităţii sale."[15] Şi mai există o altă cauză: tatăl pe care pacientul îl vede în propriul său analist nu este tatăl unui copil devenit adult, ci tatăl aşa cum a fost perceput la început, adică al copilului mic, o persoană atotputernică, care are putere deplină asupra fiului său.

Începutul relaţiei cu psihoticul este întotdeauna plin de prudenţă, iar Jung ne povesteşte cum se apropia fără prejudecăţi de pacientul psihotic; dar prin ce trece *celălalt*, pacientul? El nu cunoaşte decît devastarea interioară, puterea sa nelimitată şi de asemenea profunda şi nefericita sa fragilitate.

Aşa cum am menţionat deja, tehnica lui Jung se întemeiază mai ales pe cîteva intuiţii şi pe dimensiunea carismatică a personalităţii sale, fiind insuficient echipat, după părerea mea, pentru a aborda psihoza Sabinei Spielrein. Aici apare contra-

transferul psihotic. Eu înțeleg contratransferul ca fiind răspunsul emoțional al analistului la materialul conștient și inconștient pe care i-l oferă pacientul. Asta nu vrea să spună că, din moment ce lucrează cu psihotici, analistul are în mod necesar un răspuns emoțional psihotic, dar se poate întîmpla, cum s-a întîmplat în cazul lui Jung, ca psihoza celuilalt să descopere unele nuclee psihotice pe care adesea o analiză chiar bună nu a reușit să le aducă la lumină. Marii analiști recunosc cu amărăciune că unii pacienți i-au învățat mai multe despre ei înșiși[16]. Trebuie să precizăm acum cîteva date despre cazul Sabinei Spielrein.

Jung îi vorbește pentru prima dată lui Freud despre cazul Sabinei Spielrein în scrisoarea sa din 23 octombrie 1906, însă cum am spus mai înainte, tratamentul psihologic trebuie să fi început în timpul anului 1904[17]. După această dată, într-o altă scrisoare, Jung dă o altă informație vagă despre o pacientă isterică și despre un vers dintr-un poem ce-i revenea neîncetat în minte, fără a dezvălui că ar fi vorba de același caz. Era tot Sabina Spielrein, însă ceea ce spusese Jung cu siguranță nu i-a permis lui Freud să facă legătura între cele două scrisori. Însă ajungem la 7 martie 1909, aproximativ doi ani mai tîrziu, cînd Jung este obligat să-i facă o confesiune amară lui Freud, fără să-i poată dezvălui totuși că este vorba despre pacienta citată în cele două scrisori. După ce îi explică lui Freud că se găsește într-o situație foarte dificilă, continuă: „...o pacientă pe care am scos-o pe vremuri dintr-o nevroză gravă printr-o strădanie devotată mi-a dezamăgit încrederea și prietenia la modul cel mai jignitor pe care mi-l pot imagina. Ea a pornit un scandal vulgar, doar pentru că i-am refuzat plăcerea de a concepe un copil cu ea. M-am purtat întotdeauna în ce o privește ca un gentilom, însă nu mă simt foarte curat în fondul conștiinței mele puțin prea sensibile, și tocmai asta este ceea ce doare cel mai rău, deoarece intențiile mele au fost întotdeauna curate. Însă dvs. știți bine că diavolul poate să folosească cele mai bune lucruri pentru crearea noroiului. Între timp, am învățat un număr inexprimabil de lucruri despre filosofia vieții conjugale, pentru că pînă acum aveam o idee complet inadecvată despre componentele mele poligame, în ciuda tuturor autoanalizelor. Acum știu unde și

cum se poate trimite diavolul înapoi în iad. Aceste luări la cunoştinţă dureroase şi totuşi extrem de salutare mi-au produs un tumult interior îngrozitor, dar tocmai din acest motiv sper că mi-am asigurat calităţile morale a căror posesie îmi vor fi de mare folos pentru viaţa mea în continuare."[18]

Jung vorbeşte despre un *adînc devotament* [*grösster Hingabe*]. Această frază pare a exprima după părerea mea nevoia nelimitată pentru Jung de a avea o relaţie cu dimensiunea sa animică.

Judecînd după tăcerea sa pudică din corespondenţa cu Freud, Jung trebuie să fi simţit, imediat după ce tratamentul a început, că lucrurile nu evoluau în direcţia bună şi că „devotamentul său adînc" îl făcea să se arunce în ceea ce eu numesc contratransfer psihotic. Probabil că Jung i-a vorbit despre acest lucru lui Freud în timpul întîlnirilor lor, însă pentru că în corespondenţă nu există semne despre aceasta şi ipoteza trebuie lăsată la o parte. În contratransferul psihotic, mai ales dacă nu poate fi analizat de un observator exterior, pacientul psihotic suferind se transformă cu încetul într-o imagine evazivă; „comoara dincolo de puterea de înţelegere" este lumea bolnavului, a imaginaţiei sale celei mai vii, a detaşării sale fermecate de lume, a dispreţului său. Toate acestea devin în viziunea tînărului Jung paradisul pierdut, cu o ordine atît de minunată încît este de neatins şi indescifrabilă. Şi toată această pasiune se vărsa inexorabil ca un rîu spre Sabina, care se îndrepta încet dar sigur spre vindecare.

Ştim că tocmai datorită modalităţii lor particulare psihoticii ştiu să citească în noi cu o mare perspicacitate. Ne imaginăm lesne că Jung a început analiza aflîndu-se în această relaţie cu Sabina. Ştim datorită unei mărturii că la începutul carierei sale Jung a recurs adesea la pacienţii săi, în special psihotici, pentru a discuta visele sale. Ajunge să amintim de istoria tînărului Honegger sau de aceea a lui Gross, ce constituie pagini dureroase în viaţa lui Jung[19].

Însă cu Sabina lucrurile stau diferit, pentru că este femeie. Ea poate să atingă mai uşor inconştientul, Anima lui Jung, posibilităţile lui de rezistenţă fiind astfel practic reduse la zero. Să ne imaginăm acest tablou: această copilă din faţa noastră a fost distrusă de psihoză şi sperăm să o scoatem din acest

infern. Imperceptibil, ea ne face să ne simțim că îi sîntem indispensabili; inteligența, sensibilitatea și cultura sa, farmecul său de femeie tînără și demonul pe care ea afirmă că îl are în interior devin totul pentru noi, din cauza încrederii pe care ea ne-o acordă. Noi devenim acest drog zilnic și vital pentru ea și din acest moment ne simțim creatori de viață și de speranță.

În această situație în care se afla Jung în acea vreme, fără îndoială că Sabina a exprimat pentru el o imagine tipică a Animei, atrăgătoare și respingătoare, încîntătoare și diabolică, exaltantă și deprimantă. Însă Jung nu avea cum să o știe. El era conștient doar de „adîncul său devotament" pe care-l oferea acestei tinere. Probabil că ea a trezit pentru prima dată în viața lui sentimentul caracteristic care s-ar putea numi iubire. Mă exprim eu însumi dubitativ, din cauză că problema ce se deschide acum este una vastă.

Nu cred să existe text al lui Freud mai ambiguu decît acela dedicat iubirii cauzate de transfer. Ambiguitatea nu ia naștere atît din caracterul delicat al chestiunii, cît din teza freudiană de bază, potrivit căreia iubirea cauzată de transfer este întotdeauna o rezistență. Însă Freud nu a reușit să se convingă nici pe el însuși, de vreme ce în lucrarea sa el simte nevoia de a comunica faptul că, în condiții normale, iubirea are mai mult sau mai puțin aceleași caracteristici precum acelea ce sînt întîlnite în tipurile de iubire activate de analiză[20]. Problema nu este de altfel atît de complicată. Orice iubire, oricare ar fi cadrul în care se dezvoltă, pornește de la o problemă de transfer. Dacă mai apoi această iubire este pusă în slujba rezistenței, este altceva. De asemenea, există în mod evident o iubire cauzată de contratransfer, ce nu poate fi diferențiată de sentimentul analog din situațiile non-analitice. Ea devine totuși o iubire psihotică atunci cînd analistul nu poate percepe că transportarea sa de către dragoste, pe care o resimte ca reală, ține de circumstanțe din viața lui caracteristice pentru *mana*.

Investigînd acest subiect, am putea în continuare, oricît ar părea de straniu, să găsim o iluminare a lui Hegel, care în tinerețe a scris pagini excelente despre iubire.

Hegel spune că „unificarea adevărată, iubirea adevărată și curată nu are loc decît între vii care sînt asemănători ca pu-

tere şi care sînt aşadar vii unul în ochii celuilalt din orice punct de vedere şi în nici un aspect unul nu este mort pentru celălalt"[21]. În special la început nu poate exista simetrie în relaţia analitică. Se înţelege cu claritate că e vorba de mai mult decît de voinţa analistului de a se plasa într-un plan de egalitate şi de a şterge asimetria relaţiei, pentru că realitatea constă în această asimetrie. Discrepanţa între pacient şi analist este responsabilă în primul rînd de un proces psihologic descris de Melanie Klein: vorbesc aici despre identificarea proiectivă, care constă în a proiecta în analist părţi bune sau rele ale propriului sine, cu dorinţa omnipotentă de a le putea controla. Legătura astfel creată între pacient şi analist capătă în unele cazuri o forţă aproape indestructibilă[22]. Această legătură pare să se apropie de iubire, dar se diferenţiază de ea pentru că intensitatea sentimentelor pe care pacientul le proiectează asupra analistului îl face pe acesta mult mai puternic decît celălalt. Se presupune că, în societatea patriarhală, unde puterea este tipic masculină, iubirea femeii pentru bărbat se bazează în mod esenţial pe identificarea proiectivă şi că, prin urmare, relaţia se dezvoltă ca o situaţie de inegalitate cu caracteristici tipice: celălalt e exclus totdeauna, iar relaţia dobîndeşte toate conotaţiile unei relaţii narcisice. Bineînţeles, cel care a trăit cu intensitate o asemenea iubire ştie, în ciuda aspectelor negative, că ea exercită o fascinaţie incredibilă din moment ce individul e plasat, chiar dacă într-un mod iluzoriu, în centrul lumii. În aceste momente, se experimentează o stare de abandonare totală şi dincolo de toate o dependenţă mutuală. Cînd aceasta se iveşte în analiză, avem de-a face cu o adevărată relaţie simbiotică, din care nu se poate ieşi decît cu preţul unor suferinţe puternice. Bela Grunberger pare să fi atins punctul vulnerabil; cînd încearcă să descrie caracteristicile unui „bun" analist, e obligat să admită că „stăpînirea limitelor inconştientului se învecinează cu iluzia omnipotenţei narcisice şi dacă permitem acest fapt, disponibilitatea de a regresa la acest stadiu şi de a ne găsi într-un domeniu familiar este raportabilă deseori la o structură care este mai mult sau mai puţin susceptibilă de a regresa, o structură care se găseşte fragilă în faţa anumitor sarcini de ordin practic şi de asemenea sensibilă la mesajele care vin din inconştient..."[23] Aceas-

ta înseamnă că în momentul maximei identificări cu celălalt principiul realității este cel ce lipsește, cu consecințe pe care ni le putem imagina cu ușurință. Numeroase pagini de jurnal ale Sabinei Spielrein vorbesc despre afinitățile sale intuitive cu Jung, de exemplu, fără a cunoaște acest lucru unul despre celălalt — gustul pentru Wagner. Persoanele îndrăgostite descriu aproape toate acest gen de afinitate: ca și cum partenerii ar avea o intuiție simultană a lucrurilor lumii. O altă caracteristică a iubirii este aceea de a fi un scop în sine; orice persoană îndrăgostită se bucură de iluzia de a se putea închide în axul propriei iubiri. Cînd Jung mărturisește că se simte nesigur în fața tinerei fete, el dezvăluie o altă caracteristică tipică, aproape „ontologică" a stării de iubire, care este această impresie de a ne simți slabi și fragili în fața unui sentiment ce ne copleșește.

Asta nu e tot. Să nu uităm că această iubire dintre Jung și Sabina Spielrein a luat naștere într-o relație analitică; într-o asemenea relație, cel puțin la început, analistul nu se arată slab. Nu doar în chestiunile concrete, ci și în lumea simbolică a pacientului, el este perceput ca un zeu misterios, de neatins, imposibil de cunoscut, iar mai tîrziu este perceput ca un părinte înțelegător, iubit cu tandrețe, care protejează și salvează. Dacă se trece de la această situație la o alta, în care analistul vorbește despre sine însuși și-și dezvăluie suferințele umane, este ca și cum ar fi rupt un pact. În cazul acesta, pacienta poate să aibă sentimentul că pierde definitiv o iluzie, că pierde un paradis terestru și începe să, cu brutalitate poate, să mai fie un copil. Ea este forțată să-și mute privirea de la lumea sa interioară către analist și să-și dea seama în general că și el trăiește suferința și teama. Într-un anumit fel, zeul părăsește locașul său obișnuit din adîncul sufletului pacientei și, fiind ucis, reînvie pe pămînt stabil. În locul zeului este deci acum o ființă umană care suferă și iubește, ca ea.

Este o trecere dificilă și riscantă, care e preferabil să fie evitată în general, dar e inevitabilă dacă analistul este fragil în ceea ce privește sentimentele. Pacienta este cel mai adesea tulburată. O parte din ea încearcă să rămînă copil, protejată la căldură de omnipotența analistului, în timp ce cealaltă se angajează cu putere în noua experiență. Trebuie subliniat în-

să faptul că înainte nu a avut niciodată curajul să forțeze lucrurile sau să pună întrebări, în general, s-a mulțumit să observe și să fantasmeze în secret. Pacientei i se solicită să crească și să devină femeie, și asta trezește panica.

Scrie Pascal: ceea ce Dumnezeu inspiră sufletului mai întîi, atunci cînd găsește de cuviință să-l atingă cu adevărat, este o intuiție interioară, o nouă cunoaștere, o nouă lumină care provoacă teamă și suferință. Este calea celor chemați, la jumătatea drumului între aleșii cerului și cei aruncați în infern, calea celor care Îl caută pe Dumnezeu fără a-L fi găsit încă, un Dumnezeu ascuns, întotdeauna prezent și întotdeauna absent, a cărui existență este în același timp sigură și nesigură, speranță și risc. Același lucru se petrece și în analiză cînd unele pacturi sînt rupte: pacienta este așadar pradă neliniștii, tulburărilor și confuziei și ajunge să cunoască adevărul despre „neomenescul" tulburător, pentru a spune precum Freud. Este vorba de spaima și angoasa pe care o simțim cînd ne confruntăm cu ceva nou și străin și în același timp vechi, cunoscut și familiar. Aceasta implică ambivalența, ambiguitatea și tulburarea judecății.

Relația dintre Sabina Spielrein și Jung a fost „neomenească"! Ea a însemnat nașterea unui zeu de care, asemeni parfumului lui Baudelaire, te poți bucura, dar care nu se află niciodată în întregime aici, în același timp trup și negare a trupului. Și Jung a trebuit să scrie în *Amintirile...* sale: „Oricare ar fi interpretarea savantă a frazei «Dumnezeu este iubire», chiar enunțarea sa confirmă divinitatea drept *complexio oppositorum*... Experiența mea medicală, ca și viața mea personală mi-au readus fără încetare în față misterul iubirii și nu am fost niciodată în stare să dau o explicație valabilă acestui fapt... Aici este ceea ce e mai mare și mai mic, mai îndepărtat și mai apropiat, foarte elevat și foarte jos, și niciodată unul dintre acești termeni nu poate fi pronunțat fără (acela care este) opusul său. Nici un limbaj nu este adecvat acestui paradox. Orice ar spune cineva, nici un cuvînt nu exprimă întregul."[24]

Este adevărat, de asemenea, că la începutul analizei orice pacient se află într-o stare de ariditate afectivă sau, în orice caz, de suferință. Este ca o interdicție de genul celor care li se

pun copiilor. Ea există şi se transformă progresiv în imposibilitatea de a stabili contacte cu lumea şi viaţa. Pe scurt, o interdicţie de a trăi. Pacienta se găseşte închisă în propriul său trup, ca şi cum ar fi pedepsită, trup pe care e obligată să-l poarte peste tot în lume. De unde teama şi alienarea, neîncrederea în sine, dificultatea de a sesiza realitatea. Este un fel de îndepărtare de care poţi să nu fii conştient, deoarece aparent se doreşte a avea raporturi cu celelalte fiinţe umane, pe cînd în realitate se caută spaţii pentru a prelungi tăcerea. Complet distrusă, pacienta nu este conştientă că necesitatea supravieţuirii o face să ia partea opresorului. Trăind, ea alege să se sinucidă prin viaţă. Analistul este, în general, prima persoană care veghează asupra ei şi este capabil, desigur, să o ierte. Întîlnirea are gust de magie, de mister plin de speranţă, aşteptarea unui zeu bun din care să se poată hrăni. Aceasta înseamnă aproape să dai viaţă unei taine sacre, care permite cu încetul să reîncepi să trăieşti. Este ca şi cum ţi-ai însuşi forţa şi curajul analistului, pentru a înfrunta şi accepta adevărul despre sine. Te dezvolţi prin răbdarea analistului, prin puterea lui de înţelegere, prin simţul dreptăţii, iar ele sînt trăite ca şi cum ar fi o înţelepciune nelimitată.

Frumuseţea sentimentului care apare de acum este legat de asemenea de obstacolul inerent relaţiei analitice, ce părea sacră şi inviolabilă. Dar tocmai acesta e rostul. Obstacolul, precum în iubirea dintre Tristan şi Isolda, „nu este decît un *pretext* necesar progresului pasiunii, sau nu este el legat de pasiune într-un fel mult mai profund? Dacă cercetăm cu atenţie în profunzimea mitului, observăm că obstacolul este ceea ce *vrea* cu adevărat pasiunea — el este adevăratul obiect al pasiunii."[25] Este ca şi cum pacientul şi analistul ar trebui să înţeleagă fiecare existenţa celuilalt prin mijlocirea obstacolului: „De acum înainte, iubirea nu mai este fugă şi refuz perpetuu al actului iubirii. Ea începe dincolo de moarte, şi din acest dincolo ea se întoarce la viaţă. Şi această convertire a iubirii face să apară *aproapele*."[26]

Pentru pacientă, preţul ieşirii din sine însăşi, din aria privirii centrate asupra ei pare a fi trecerea printr-o stare de iubire pasională cu atît mai violentă cu cît ea a stat mai mult timp în tăcerea iubirii care distrugea tot. Preţul este foarte ri-

dicat, deoarece violența sentimentului este „un fel de intensitate nudă și dezgolitoare, da, cu adevărat, o amară nevoie, o *sărăcire* a conștiinței golite de orice diversitate, o obsedare a imaginației de către o singură imagine. În fața afirmării puterii ei, lumea se dizolvă, «ceilalți» încetează să mai fie prezenți, nu mai există nici apropiere, nici oameni apropiați, nici îndatoriri, nici legături care să țină, nici pământ, nici cer: este singur cu tot ceea ce iubește."[27] În această situație, iubirea îl poate face pe cel ce iubește să comită chiar crime pentru a fi împreună cu cel pe care-l iubește, este ca un pact în care devii complice la orice se poate întîmpla în viață și în care uniunea sexuală este mai presus decît orice altceva. Odată ce simți acest lucru, îți este probabil cu putință să accepți frica celuilalt, suferințele și compromisurile lui, dar fiecare trebuie să stea gol în fața celuilalt și să-l iubească și pentru imperfecțiunea sa.

Starea de iubire analitică mai prezintă și un alt caracter: iubirea pare că nu trebuie să se sfîrșească niciodată, și cel care iubește are mai mult sentimentul infinitului decît al vremelniciei. Astfel, în relația analitică, mai mult decît în oricare altă relație, libidoul este legat de obiectele sale, iar pierderea lor este o sursă de suferințe de nedescris[28]. Astfel încît, în cazul cînd analistul se îndrăgostește, se poate presupune că, într-un sens, el este incapabil mai devreme sau mai tîrziu să dispară pentru pacient, deoarece îndrăgostirea menține încă și mai mult legăturile puternice. S-ar putea spune că misiunea supremă a analistului este să se învețe să moară pentru pacientul său. Hegel scrie: „A spune că iubiții au independență și că fiecare are propriul său principiu de viață înseamnă a spune că ei s-ar putea să moară."[29]

Dar ce este cu adevărat iubirea care a legat-o pe Sabina Spielrein de Jung? Transferul permite înțelegerea deplină a acestei povești? *Non liquet.*

Este timpul să revenim la subiectul iubirii de transfer. Se pune așadar întrebarea: ce contrarezistență din partea analistului sprijină acest tip de iubire? Mai degrabă, în cursul analizei se ajunge la un moment dureros pentru analist, iar iubirea, în acest caz, poate indica o cale de a depăși o incapacitate temporară de a comunica. O asemenea situație cere curaj,

și Jung, cu un instinct sigur, dar fără a fi conștient de primejdiile implicate, a ales — sau a fost ales de — această cale. El s-a lăsat dus complet de val, iar această nefericită femeie, obsedată de dezgustul față de excrementele care o înconjurau, deveni o grațioasă imagine feminină care, într-o plimbare cu vaporul pe lacul din Zürich, îi deschise lui Jung lumea sentimentelor, a iubirii copleșitoare, liberă de ipocrizia burgheză care impune bărbatului și femeii să trăiască pe veșnicie într-o minciună umilitoare. Sabina Spielrein părea a fi o femeie pentru care a iubi nu însemna a calcula, nici a cere promisiuni, deja trădate în momentul în care erau făcute, o femeie dionisiacă vibrînd de sentimente, care înțelegea și ierta totul în timp ce-i oferea lui Jung pinteni în dezvoltarea lui spirituală.

În septembrie 1907, Jung prezintă cazul Sabinei Spielrein la Primul Congres Internațional de Psihiatrie și Neurologie de la Amsterdam. A fost un caz ce i-a permis să expună în public teoria freudiană a isteriei. Se poate presupune, dacă nu din alte motive, măcar din bunăcredință, că la această dată Jung mai controla încă situația. E dificil să ne imaginăm că dacă ar fi fost implicat sentimental i-ar fi fost posibil să prezinte obiectul emoțiilor sale unui auditoriu științific. Jung și-a dat seama probabil că este îndrăgostit de pacientă doar la începutul anului 1908, cum mărturisește scrisoarea sa către Sabina din 26 iunie 1908.

Prima serie de scrisori, toate din 1908, ating miezul problemei, în vreme ce celelalte, din 1910 pînă în 1919, au un ton mai impersonal și didactic. Despărțirea emoțională de Sabina, care a început probabil în 1909, se va accentua, așa cum vom vedea mai încolo, în anii ce au urmat.

În 1908, Sabina Spielrein părăsise deja spitalul de 3 ani. Ea era probabil suficient de restabilită pentru a audia cursurile școlii de medicină cu regularitate. Este firesc de asemenea ca după plecarea sa să fi continuat să-l vadă pe Jung și ca afecțiunea și iubirea pentru el să fi rămas neschimbate. Era, după cum știm, o tînără sensibilă și inteligentă. Ce a putut ea să-i scrie lui Jung pentru a-i tulbura atît de violent inconștientul? Fără îndoială că o scrisoare de dragoste, dar al cărei conținut trebuie să fi atins exact coarda cea mai tristă a sufletului lui Jung. Căsătoria sa cu o tînără bogată din burghezia

elveţiană probabil că nu i-a mai oferit „avînturile pindarice", de care avea atîta nevoie în viaţă, o spunea el însuşi. Contrar lui Freud, care, la vîrsta de 40 de ani, după căsătorie, îşi epuizase „raison d'être", privind înainte doar către moarte[30], Jung, simţind orice numai resemnare nu, nu a lăsat să-i scape ocazia. „Nu vă puteţi imagina cît de mult înseamnă pentru mine speranţa de a putea iubi pe cineva pe care să nu o condamn şi care nu se condamnă ea însăşi la sufocarea în banalitatea obişnuinţei."[31]

Jung avusese, desigur, şi alte ocazii de felul celei oferite de Sabina; tendinţa sa poligamă îi apăruse într-un vis. Putem considera că Jung a fost tot timpul în alertă din cauza unei probleme legate de persona, dar Sabina trebuie să-l fi luat complet prin surprindere. El recunoaşte, într-adevăr, într-o altă scrisoare: „Observ că sînt mult mai ataşat de dvs. decît am gîndit vreodată. Sînt de altfel îngrozitor de suspicios şi îmi imaginez tot timpul că ceilalţi nu vor decît să mă folosească şi să domnească peste mine. Doar cu mare greutate pot să cred eu însumi în bunătatea naturală a omului, pe care atît de adesea o proclam. Ceea ce, bineînţeles, nu se referă la sentimentele faţă de dvs."[32] Ar trebui, evident, să avem unele îndoieli, de vreme ce fusese analistul Sabinei; el cunoştea probabil aspectele ei distructive, însă înlătură de îndată gîndul cu acel „bineînţeles".

În această vreme, în orice caz, Jung putea fi de bună credinţă, dat fiind că eseul lui Freud despre *Negare* (1925, *Standard Ed.*, 19) nu apăruse încă. El vorbeşte de asemenea de neîncrederea sa faţă de oameni şi îi explică în parte atitudinea sa lui Freud[33]. Dar am putea vedea în aceste rezerve semnul unui element de paranoia care i-a marcat întotdeauna acţiunile. Distingem cu uşurinţă în *Amintirile...* sale — această modalitate psihologică, care, întîmplător, nu lipsea nici din psihologia personală a lui Freud[34].

Însă *nekyia*, călătoria lui Jung spre adîncurile inconştientului, abia începuse. El a dat complet deoparte din cîmpul conştiinţei ambivalenţa Sabinei Spielrein şi va fi forţat curînd să-i scrie o scrisoare dramatică, cea mai emoţionantă din întreaga lor corespondenţă, care ni-l arată vulnerabil, defensiv şi care marchează capitularea sa în faţa fetei. La patru luni după

această scrisoare în care el mărturisea că nu se teme cîtuşi de puţin să se abandoneze acestei noi experienţe de iubire, scrie o alta, plină de accente pasionale: „Caut persoana care ştie să iubească fără ca pentru atît să-l pedepsească pe celălalt, să-l îngrădească şi să-l exploateze; caut această fiinţă viitoare care va şti să procedeze în aşa fel încît iubirea să nu mai depindă de avantaje şi neajunsuri de ordin social, astfel încît iubirea să nu aibă niciodată o altă finalitate decît ea însăşi, în loc să fie ca întotdeauna doar un mijloc pentru atingerea altui scop."[35] Jung, fără îndoială, s-a iluzionat singur, crezînd că va crea un fel de stare „paradisiacă", în care sentimentul să fie independent, să se exprime fără regulile de exprimare rigide care însoţesc în general iubirea. Situaţie greu de înfăptuit, pentru că într-o relaţie dual există întotdeauna un dezechilibru care ar fi îndreptat prin introducerea unor elemente ce par a nu avea decît foarte puţin în comun cu iubirea, dar care, de fapt, sînt parte integrantă a ei. Jung era cu siguranţă îndreptăţit să aştepte de la Sabina o iubire „nepărmurită şi fără rezerve"; însă el trebuia de asemenea să se aştepte ca ea în conştient să folosească toate mecanismele distructive pentru a-l atinge acolo unde era mai vulnerabil. Jung scrie: „nenorocirea mea este că viaţa mea nu înseamnă nimic fără bucuria iubirii, a iubirii furtunoase, veşnic schimbătoare."[36] El înţelege că aceasta este o soartă nenorocoasă, deoarece cu cît iubirea este mai „furtunoasă şi etern schimbătoare", cu atît preţul este mai ridicat.

Cheia tragediei care i se pregătea lui Jung se poate găsi în jurnalul Sabinei. Ea se referă în repetate rînduri la familia lui Jung şi la aspectul burghez al mariajului său. Probabil în „scena ei finală", fata i-a strigat lui Jung ce gîndea despre soţia lui şi i-a cerut atunci în termeni fără echivoc să se elibereze şi să vină să trăiască cu ea. Nu noi sîntem chemaţi să judecăm comportamentul lui Jung, care aparent se conforma normelor căsătoriei burgheze respectabile; ceea ce ne interesează este capcana psihologică în care evident a căzut. Pe de o parte, nu putea să se lipsească de Sabina, şi pe de alta nu voia să-şi abandoneze soţia: situaţia îl vătăma din amîndouă părţile. Concluzia scrisorii sale indică starea de spirit: „Returnaţi-mi acum, cînd am nevoie, ceva din iubirea, angajamentul şi al-

truismul pe care vi l-am putut da în vremea cînd erați bolnavă. Acum eu sînt cel bolnav." Este un bărbat care se roagă pentru compasiune, dar asta nu s-ar fi întîmplat decît dacă femeia pe care o iubește (sau pe care crede că o iubește) nu s-ar fi transformat într-un teribil drog.

Jung avea probabil nevoie să înfrunte contradicția dintre capacitatea sa de a pătrunde în inima celorlalți și incapacitatea de a iubi, de a avea contacte reale cu oamenii; el îi propusese Sabinei o iubire pură, „dar a cărei adevărată condiție de posibilitate, condiția cea mai profundă este libertatea personală și independența."[37] Ce sugera Jung ar fi putut fi un program avansat și luminat, dar în realitate acest gen de relație nu putea fi împlinit pentru că trecea dincolo de limitele posibilului; cu alte cuvinte, asta înseamnă a nu dori această relație. Nu trebuie să uităm că Jung cerea toate acestea unei femei de 23 de ani care în plus fusese serios bolnavă. O altă complicație o constituia faptul că ea îi fusese pacientă și trăise așadar această relație într-o situație de dependență — o situație în care nu este ușor să privești obiectiv gesturile, cuvintele și mai ales îndemnurile ce provin de la analist.

Cititorul trebuie să pătrundă adînc în climatul emotiv în care alunecase Sabina Spielrein. Ea fusese foarte bolnavă și era pe deplin conștientă că nu reușise să scape din nebunia ei decît datorită ajutorului lui Jung. S-a îndrăgostit cu disperare de salvatorul ei. În consecință, bărbatul iubit era dorit în întregime. Dar știu cît de crudă poate fi uneori analiza! „Tratamentul trebuie practicat în abstinență."[38] Insatisfacția în analiză nu se referă din păcate doar la iubire; ea este mult mai profundă, mai crudă, mai puțin reductibilă. Calea analizei este, *par excellence*, discuția, simbolizarea. Dar simbolul este prin natura sa nesatisfăcător. Astfel, pentru Hegel, conștiința este întotdeauna nesatisfăcută. Orice limbaj este o limită: vorbitul este punctul intermediar între ceea ce e exprimabil și inexprimabil, între cuvînt și tăcere. Insatisfacția, tensiunea între *act* și *posibilitate*, dintre *corpul* cuvîntului, public și exprimabil, și *umbră*, întotdeauna mai largă a intenției, a rezonanțelor intime, individuale, cu neputință de a fi rostite, ar fi proprii limbajului. Cu atît mai mult limbajului în analiză. Acest efort neîntrerupt pentru a-l înțelege pe celălalt, de a da

formă, uzaj public sau de a te juca lingvistic cu imaginile-umbre ale intenției este într-adevăr frustrant și crud. Cuvîntul, *logosul*, este darul lui Apollo, zeul prefăcut al violenței rafinate și amînate. Ca și arcul sau ca săgeata, cuvîntul este o sfidare mortală aruncată de către zeu. Ambiguitatea ghicitorii este arma supremă a violenței apolinice, săgeata mortală azvîrlită din arcul său. Săgețile lui Apollo sînt gîndurile[39]! Însă ghicitoarea indică originea rațiunii, instigarea la interpretare, obscuritatea cuvîntului care stimulează continuarea luptei.

Așadar, psihanaliza, acest ritual al cuvîntului, este *agon*, o bătălie a gîndului. Cruzimea sa este cerebrală. Cei ce se expun la încercare, ca înțeleptul antic în fața ghicitorii zeului, acceptă un risc mortal. Insatisfacția este piatra de încercare a analizei, pentru că limbajul, simbolul, cuvîntul sînt toate nesatisfăcute. Adesea, pentru a rezista încercării, se caută ajutor în limbajul trupului, care este mai simplu, mai blînd, mai puțin crud. Este cu siguranță o fugă, o rezistență. Dar poate că nu este decît *consolamentum*, o mică consolare, un dar de căldură pentru a-și da curajul de a înfrunta cruzimea abstinenței și a insatisfacției.

Era Sabina Spielrein în măsură să înțeleagă aceste reversuri subtile ale analizei? Valoarea simbolică a iubirii este dificil de acceptat. Ea putea așadar în mod legitim să pretindă totul, pentru că „un suflet pur nu se rușinează de iubire, dar se teme că iubirea lui va fi incompletă; își reproșează singur dacă există încă o forță ostilă care împiedică împlinirea iubirii."[40]

Ea dovedește un sentiment tandru de afecțiune și de recunoștință față de Jung, acompaniat totuși de dorința de distrugere, caracteristică ambivalenței oricărui sentiment. Bărbatul în această situație poate, cel puțin cîtăva vreme, face ce vrea, pentru că el este cu adevărat într-o poziție foarte puternică față de femeia pe care a salvat-o. El poate practic să-și permită totul, dar tocmai din cauza acestei puteri nelimitate rigoarea sa morală și sentimentul său ar trebui să fie absolut neclintite.

Idealizarea din partea pacientei nu poate fi adusă brutal în contact cu o realitate în care trăsăturile ideale ale comportamentului analistului s-ar opune necesităților concrete. Ne putem așadar gîndi la o eliberare legitimă, în care imaginea inte-

rioară a pacientului care-l reprezintă pe analist devine sărăcită și lipsită de calitatea de *mana* atît de necesară, cel puțin în timpul primelor ședințe de analiză. Evident, nu este o dorință conștientă, dar aceasta este realitatea, și orice analist a întîlnit această experiență și cunoaște amărăciunea și dezamăgirea pe care le provoacă situația, așa cum Jung știa foarte bine. Cred că problema se poate pune în felul următor: în prima etapă, Jung se dedică cu ardoare salvării pacientei sale și reușește pe deplin, dacă luăm în considerare cariera ulterioară a Sabinei Spielrein. Dar nu înregistrează acest succes decît cu prețul îndrăgostirii de ea. Motivul pentru care Jung nu se sustrage acestei îndrăgostiri este acela că se află sub iluzia de a fi găsit acea combinație de sentimente pure ce-i fuseseră refuzate pînă acum și pe care nu le găsise poate în căsnicie. Sabina la rîndul său îl iubește mult pe Jung, nu doar pentru că el a reprezentat salvarea, ci și pentru că, prin inteligența și cultura sa, ea înțelege imediat statura spirituală a bărbatului pe care îl iubește. Copilul din Sabina vrea totuși și un alt lucru, pe care Jung nu reușește să i-l dea, și atitudinea ei este astfel încît Jung este constrîns să se comporte într-un mod abominabil, cu o teribilă lipsă de gust. Totul se prăbușește pentru Sabina, cel puțin pentru moment, nu doar în exterior, ci de asemenea în lumea sa endopsihică. Acest lucru înseamnă că ea trebuie *cu necesitate* să caute un alt sprijin, pe cineva căruia să-i povestească aventura sa în același timp frumoasă și devastatoare. Există un factor care face nevoia aceasta mai copleșitoare: în timp ce ea se lasă distrusă de iubirea sa, Jung se exprimă ca și cum ar mai avea controlul în această sferă a pasiunii.

Este clar acum că în relația analitică există o foarte mare diferență între perioadele în care iubești pe cineva în afara analizei și acelea în care, dimpotrivă, apare nevoia căreia nu i te poți opune de a te îndrăgosti. Dacă, de exemplu, analistul trăiește o stare de îndrăgostire, pacientul îi dă atunci doar ceva „în plus" față de propria viață a analistului. Lucrurile importante sînt „în afara analizei". Se înțelege bine că atunci riscurile implicării sînt mult mai reduse.

Dacă analistul e îndrăgostit de cineva din afara analizei, relația analitică se formulează foarte diferit, deoarece, în desfășurarea iubirii, viața noastră pare să aibă o justificare cu ca-

racter universal. Cînd analistul nu iubește, survine aproape automat o confuzie între spațiul analitic și spațiul personal, pentru că atunci cînd sîntem disponibili să ne îndrăgostim, sperăm întotdeauna că ființa umană ce se apropie va fi aceea cu care vom stabili o relație emoțională. Pare acum îndeajuns de limpede că Jung nu era fericit atunci cînd a întîlnit-o pe Sabina. El a simțit prezența Celuilalt, fără îndoială că a sperat și a tînjit la această relație, dar nu a știut și nici nu a putut să o conducă în direcția pe care o dorea. Dar analistul matur se poate descurca cu dibăcie într-o astfel de situație. Pactul analitic trebuia să fie menținut, în pofida căutării de Celălalt, în pofida durerii și a frustrării. Mulți analiști au această caracteristică. Important este să înțeleagă că adesea formele afective reprezintă o apărare, respectînd datoria profesională. Jung, inocent în privința degradării situației, a făcut greșeala să iasă din pactul analitic. Aici apare problema morții. Dacă analistul este fericit în iubirea din afara analizei, este „mort" pentru pacient. Dacă dimpotrivă dorește să trăiască iubirea în raportul analitic, atunci moartea este dată de disoluția analizei.

Sabina s-a găsit în fața acestei situații și doar un singur bărbat putea să o ajute.

5

Trădarea

Acest nou aspect al poveștii poate fi urmărit în scrisorile dintre Freud și Jung și în cele dintre Sabina Spielrein și Freud. Trebuie să ținem seama că există o solidaritate evidentă între analiști, care, mai ales dacă au legături de prietenie și colaborare, își împărtășesc, cu prudența rigorii, orice element care ar putea perturba un raport analitic.

Scrisoarea din 30 mai 1909 este cu siguranță prima pe care Sabina Spielrein i-o scrie lui Freud. În ea, tînăra femeie îi cere o întîlnire astfel încît să nu-i trezească suspiciuni, însă Freud asociază de îndată intuitiv această scrisoare cu Jung, chiar dacă nu face legătura între numele Sabinei Spielrein și neliniștile pe care i le împărtășise mai înainte prietenul său. Răspunsul lui Jung la căutarea lui Freud este imediat. Pentru prima dată, el dă numele Sabinei Spielrein într-o scrisoare către Freud și dezvăluie în conformitate cu mai multe autoanalize motivele acestei situații complicate. După ce îi explică faptul că este atașat de această pacientă cu devotament și afecțiune și că știe că vindecarea încă se mai poate lăsa așteptată, Jung scrie: „am prelungit această relație peste ani și în cele din urmă m-am simțit obligat moral să-i dedic într-o mare măsură prietenia mea, pînă cînd mi-am dat seama că roata a început să se întoarcă într-un mod nevoit, motiv pentru care în cele din urmă am rupt-o cu ea."[1]

El merge înainte și declară că este victima persecuției din partea tinerei fete, că ea a făcut să circule calomnii la adresa lui. Scrisoarea lui Jung este interesantă și din alte motive. El face aici aluzie, de exemplu, la faptul de a se fi îndrăgostit în mod inconștient. Mai mult, îl acuză pe vechiul său pacient

Gross, cu care avusese probleme de transfer şi de contratransfer, de a fi cauza tulburărilor sale[2].

Însă mai tîrziu el îşi retrage acuzaţiile împotriva Sabinei Spielrein şi dezvăluie cu mare onestitate fondul comportamentului său, în legătură cu care are curajul să admită că: „felul meu de a acţiona era o grosolănie, şi nu v-o mărturisesc deloc cu plăcere, ca părintelui meu."[3]

La rîndul său, Freud — cu mult tact, trebuie să o recunoaştem, şi cu perfectă stăpînire — îi dă Sabinei Spielrein singurul sfat onest şi terapeutic: „Totuşi, dacă pe baza presupunerilor de mai sus mi-aş permite să vă adresez un cuvînt, v-aş îndemna atunci să vă întrebaţi singură dacă sentimentele care au supravieţuit acestei relaţii strînse nu ar fi cel mai bine reprimate şi eradicate, în psihicul dvs., se înţelege, fără o intervenţie externă şi fără implicarea unei a treia persoane."[4]

Vorbindu-i despre această scrisoare lui Jung, Freud se felicită: „Răspunsul meu n-a fost niciodată atît de înţelept şi de perspicace; l-am conceput ca şi cum cele mai fine indicii mi-ar fi permis ca unui Sherlock Holmes să ghicesc situaţia (ceea ce, bineînţeles, nu a fost dificil după comunicările pe care mi le-aţi făcut) şi i-am sugerat o procedură mai potrivită, să zicem aşa, endopsihică."[5]

Aceasta este atitudinea a doi medici analişti cu privire la pacienta Spielrein. Dar a venit momentul să examinăm acum atitudinea micii rusoaice în ce priveşte iubirea sa. Una dintre scrisorile ei, scrisă între 10 şi 20 iunie 1909, este o confesiune dureroasă, care manifestă mult mai multă demnitate şi simţ al responsabilităţii decît au putut arăta scrisorile lui Freud şi Jung. Ei, într-un fel, se temeau. După ce au invitat demonii, se solidarizează pentru a-i da afară. Să remarcăm aceste fraze ale lui Jung în legătură cu relaţia lui cu Sabina Spielrein: „în cele din urmă *am rupt-o cu ea*"[6] şi în aceeaşi scrisoare: „Trebuie cu greu să spun că am rupt-o cu ea."[7] În afara faptului că aceste afirmaţii sînt un adevăr deformat, deoarece Jung, după cum vom vedea, va restabili legăturile cu Sabina Spielrein, chiar dacă într-un mod diferit, ele fac dovada unei furii nestăpînite, ce nu are altă justificare decît vîrsta tînără a lui Jung şi relativa sa lipsă de experienţă.

Oricum ar fi, sîntem martori la lupta unei tinere femei bolnave împotriva lui Jung şi Freud. Constat cu satisfacţie că tînăra femeie, cu subtilitate şi perseverenţă, va cîştiga bătălia, de vreme ce Freud şi Jung, amîndoi, o vor recunoaşte drept elevă! Freud scrie: „Felul în care aceste femei pot să ne farmece prin toate perfecţiunile psihice conceptibile pînă cînd îşi ating scopurile este cel mai măreţ spectacol al naturii."[8] Nimeni, într-adevăr, nu poate nega dreptul unei paciente de a se îndrăgosti de analistul său; în ce-l priveşte, analistul are drept singură datorie să facă faţă problemei.

Să vedem acum lunga autoapărare a tinerei rusoaice. Sabina Spielrein nu a intenţionat să-i ceară lui Freud, cel puţin în mod conştient, să intervină într-un sens conciliator. Date fiind circumstanţele, ea trăsese deja concluziile acestei poveşti, sesizînd necesitatea de a se detaşa la nivel sentimental de Jung. Dar cu subtila ei inteligenţă psihologică, şi-a dat seama că această detaşare nici nu se putea, nici nu trebuia să atragă şi distrugerea acestei iubiri. Analiştii nu înţeleg probabil niciodată suficient importanţa reală pe care o au pentru pacienţi. Chiar şi analiştii cei mai insignifianţi, şi există şi din aceştia[9], reuşesc să declanşeze în pacienţii lor o situaţie care, cu atît mai mult cu cît o putem numi „transferenţială", are un anumit dramatism obiectiv şi o anumită consecvenţă; dacă, în plus, analistul este celebru şi are o statură reală, relaţiile analitice ce generează conflicte sînt exasperante.

Sabina o simte instinctiv. Era o fată, o spune ea însăşi, care alerga pe culoarele din Burghölzli cu părul împletit în cozi lăsate pe spate. Jung este prietenul ei, a făcut-o să colaboreze la una dintre primele sale lucrări despre experienţele asociative. Mai tîrziu se întîmplă să-i spună: „Spirite cum este al dvs. fac ca ştiinţa să înainteze, va trebui neapărat să deveniţi psihiatru!"[10] Asemenea cuvinte marchează într-un fel de neşters, şi Sabina Spielrein, luptînd împotriva bolii, va realiza în cele din urmă prezicerea lui Jung. Dar cum ar putea această situaţie să nu fie însoţită de un sentiment infinit de tandreţe faţă de persoana care aduce atîta lumină în tenebrele nebuniei?

O vedem în cazul acesta pe Sabina Spielrein pledînd cu noblеţe în apărarea bărbatului pe care îl iubeşte, scuzînd

chiar și atitudinile cele mai deconcertante și căutînd să le înțeleagă. Ea este terorizată de ideea că Jung ar putea fi considerat ticălos, și atunci cine altcineva decît Freud poate ajunge dincolo de aparențe și de schemele burgheze? „Așa că am recurs la ultima soluție pentru mine, să vorbesc cu omul care îl iubește adînc și îl respectă, care posedă o profundă cunoaștere a naturii omenești, iar cînd am primit ultima dvs. scrisoare, deși îmi era atît de defavorabilă, am început să plîng: «Îl iubește! Poate înțelege toate acestea!»"[11]

Exuberanța tînărului Jung se manifestă în propunerile pe care i le face tinerei fete atunci cînd — poate că tot sub influența personajului dubios care este Gross — predică poligamia și laudă spiritul independent al Sabinei. Cum și-ar fi putut imagina fata că teama sau alte sentimente similare îl vor împinge pe Jung să bată în retragere? O scrisoare anonimă, al cărei autor Sabina bănuiește că ar fi soția lui Jung, îi informează pe părinții săi despre situație. Aceștia îi cer explicații lui Jung, care răspunde imediat. Răspunsul lui este un autentic *coup de théâtre*, o schimbare neașteptată și senzațională de mască. Jung îi scrie mamei Sabinei că nu e pus să mulțumească senzualitatea fiicei și că ar dori mult să fie eliberat de ea și de pretențiile ei[12]. Avînd în vedere legătura care i-a unit pe Sabina și pe Jung și avînd în vedere ce a însemnat și ce continua să însemne el pentru ea, o astfel de scrisoare căzută în mîna Sabinei este un document revoltător și este greu să-ți dai seama cum a fost scrisă altfel decît ca o urmare a dificultăților pe care le avea Jung cu relația de obiect. Nu trebuie să uităm scrisorile lui mai umane și pasionate pe care le-a scris, care, chiar dacă sînt bazate pe ceea ce am numit transfer psihotic, dezvăluie, totuși, profunda sa implicare față de pacientă. Pasajul cel mai straniu al acestei scrisori, ce pare de neînțeles, este acela în care Jung definește diferența între a fi doctor și a fi prieten. Chiar dacă aceasta din urmă practic nu are limite, „pacienta este în drept și poate să aștepte din partea medicului toată dragostea și toată atenția de care are nevoie. Medicul însă își cunoaște limitele și nu va trece niciodată peste ele, deoarece el este *plătit* pentru osteneala pe care și-o dă. Aceasta îi impune limitarea necesară. De aceea vă propun, pentru ca să nu ies niciodată din rolul de medic, de vre-

me ce aceasta este ceea ce vă doriți, să-mi plătiți un onorariu potrivit cu osteneala mea. Astfel, fiți *absolut sigură* că în *orice împrejurări* îmi voi respecta datoria de medic."[13]

Să nu uităm nici că aceste fraze nu fuseseră scrise înaintea unui tratament (chiar și atunci ar fi rămas niște opinii discutabile), ci atunci cînd Jung și Sabina Spielrein se cunoșteau de aproximativ 5 ani! Gîndul că oricine trebuie să mediteze la felul cum își ține sentimentele în frîu prin artificii formale ca acestea este într-adevăr surprinzător. Este adevărat, de asemenea, că Jung își ameliorează comportamentul în scrisoarea către Freud din 21 iunie 1909, în care își recunoștea greșelile, datorate mai ales „neghiobiei" sale[14]. Dar pacienta, înțelegătoare și inteligentă cum era, nu se poate să nu fi fost îngrozită de argumente de acest fel; Jung atunci înrăutățește lucrurile, spunînd că a făcut o greșeală, pentru că fusese prea bun cu ea și lăsînd de înțeles că perioada aceea de afecțiune, complimente și respect nelimitat nu a fost deloc atît de genuină. Mă îndoiesc că un pacient poate să sufere lovituri mai dure decît acestea. Situația analitică de acum șaptezeci de ani este aceeași ca și astăzi. Cel analizat nu poate să-și imagineze că puternicul analist poate greși. Ne structurăm propriul eu, bineînțeles, nu doar prin frustrări, ci și prin gratificații, iar dacă acestea sînt abrupt înlăturate, așa cum s-a întîmplat în acest caz, există din nou posibilitatea unei retrageri în boală. Dar aici pacientul era Sabina Spielrein, o tînără femeie călită de suferință și prin urmare capabilă să lupte.

Discursul Sabinei Spielrein ni se pare a fi fundamental onest și consecvent. După ce s-au îndrăgostit unul de altul, ireparabil, ea a devenit conștientă de depresia și indecizia lui Jung, dar ceea ce a preocupat-o în primul rînd a fost posibilitatea de a menține relația: „Sufletul lui profund sensibil era mai important pentru mine decît orice altceva."[15] Acestea sînt cuvinte frumoase și ele dezvăluie, cel puțin în această situație, faptul că Sabina vedea lucrurile mult mai profund decît Jung. Dar bineînțeles Jung era analistul Sabinei și ea nu putea să reușească prin sine însăși în formularea punctului de vedere al celeilalte persoane. Prin urmare, ea nu știa că: „Uneori trebuie să te arăți nedemn doar pentru a fi în stare să continui să trăiești."[16]

Atitudinea părinților ei, în vizită la Zürich, este surprinzătoare, avînd în vedere epoca. De exemplu, tatăl ei spune: „Oamenii au făcut din el un zeu, iar el nu e nimic altceva decît un om oarecare. Sînt atît de fericit că ea i-a dat una peste urechi! Aș fi făcut-o eu însumi. S-o lăsăm să facă ceea ce crede de cuviință. Poate să aibă singură grijă de ea însăși."[17]

Se poate, bineînțeles, să privim problema și din alt punct de vedere. Această biată copilă bolnavă — și trebuie să fi fost într-adevăr grav bolnavă — ne apare acum incapabilă să-și înfrunte propriul analist, și ce analist! Poate că schimbarea este un merit al capacității terapeutice a lui Jung. Din acest motiv, Sabina era incapabilă de a-și regăsi împăcarea cu sine însăși, gîndindu-se cît de mult l-a iubit pe Jung și cît de rău s-a purtat el față de ea, femeia care i-a oferit întreg sufletul. Arătîndu-i propriul jurnal, el i-ar fi spus: „Soția mea este singura care l-a citit... și dvs.!"[18] Răzbunarea, care de obicei este invocată în astfel de cazuri, pare a fi fost departe de Sabina, iar ea se străduiește să nu-l facă pe Jung să devină un „adevărat ticălos". Ea a înțeles, datorită unei intuiții profunde, că nu va putea distruge în ea însăși imaginea minunată, nucleul de căldură care fusese odată analistul său iubit.

În scrisoarea sa către Freud, Sabina respinge ideea că posibila iubire a lui Jung pentru ea ar fi putut fi o deplasare a iubirii de la fiica lui Freud către ea însăși și crede că urmele ei pot fi găsite la o altă fată evreică, faimoasa S.W., descrisă de Jung în disertația lui. Această lucrare se baza pe unele experiențe făcute între 1893–1900 cu o fată, inițialele S.W. fiind folosite pentru a ascunde identitatea unei verișoare a lui Jung, Helene Preiswerk. Într-o carte recentă, nepoata Helenei Preiswerk aduce la lumină legătura profundă care l-a unit pe Jung de mica lui verișoară de 14 ani, sugerînd că această legătură a fost foarte aproape, deși inconștient, de iubire[19]. Judecînd după scrisoarea Sabinei, Jung se poate să fi fost totuși conștient de acest lucru. Sabina scrie: „În cursul analizei, a reieșit că acum ceva mai mulți ani dr. Jung a fost îndrăgostit de o fată isterică, brunetă, numită S.W., ce se descria pe sine ca fiind evreică (dar în realitate nu era)."[20] Deducția Sabinei că deplasarea trebuie să se fi făcut de la această fată către ea

este confirmată de Jung, care-i scrie lui Freud: „apoi evreica s-a ivit pe neașteptate într-o altă formă, aceea a pacientei mele"[21].

Scrisoarea lungă a Sabinei demonstrează dorința ei de a păstra intactă imaginea lui Jung, iar Freud trebuie să fi înțeles acest lucru. Într-adevăr, în primele scrisori, aflate în posesia noastră, Freud menține o atitudine de imparțialitate. Dar după călătoria Sabinei la Viena, unde ea participă la faimoasele întîlniri de miercuri, la care își citește prima parte a lucrării sale despre distrugere, tonul lui Freud începe să se schimbe. Într-o scrisoare din 20 august 1912, Freud, informat că Sabina Spielrein s-a măritat cu dr. Scheftel, dă faptului o interpretare foarte pozitivă: „atît cît mă privește, asta înseamnă că sînteți pe jumătate vindecată de dependența nevrotică de Jung"[22]. Aici Freud își scoate masca și-i sugerează Sabinei o modalitate perversă în legătură cu iubirea ei. În acest moment delicat, prietenia dintre Freud și Jung începuse să se clatine. La acea vreme, cînd Freud îi oferea Sabinei prima lui interpretare „reală" a afacerii, el nu i se mai adresa lui Jung cu „dragă prietene", ci cu salutul „dragă doctore"[23]. Dar apoi totul a început să intre în colaps, iar Freud, în scrisorile sale către Sabina, nu mai este constrîns de vechea și îndoielnica sa prietenie. Pe 20 ianuarie 1913, el îi scrie Sabinei: „Relația mea personală cu eroul dvs. germanic este definitiv ruptă. Comportarea lui a fost prea rea. De cînd am primit prima scrisoare de la dvs., părerea mea despre el s-a alterat mult."[24] Ostilitatea lui Freud față de fostul prieten este încă mai mare cînd, în scrisori succesive adresate Sabinei, el insinuează că ea îl iubește pe Jung pentru că nu a descoperit ura pe care ar trebui să i-o poarte[25] și atribuie anumite idei paranoide îndreptate împotriva lui însuși conștiinței slabe a fetei, care nu s-ar fi eliberat de idolul ei[26]. Iar aceasta îl conduce la concluzia: „încă sînteți îndrăgostită de Jung... nefiind cu adevărat supărată pe el, cînd încă îl vedeți ca pe un erou vînat de gloată..."[27]

În acest moment putem face o observație curioasă și să derivăm din ea o serie de considerații. După ruptura cu Jung, Freud l-a atacat rareori pe vechiul său prieten în plan teoretic. Scrisorile lui Freud către Spielrein sau, de exemplu, către Abraham dovedesc că el găsise un debușeu în primul rînd la

nivel personal. Putem avea aproape impresia că atacurile la un nivel privat indică o anumită teamă de discuțiile teoretice.

Cititorul poate evalua mai bine atitudinea lui Freud, amintindu-și că Jung a fost analistul Sabinei Spielrein. Dar situația oferă complicații ulterioare, dacă luăm în calcul faptul că, la început, Jung nu fusese pus la curent cu corespondența dintre Spielrein și Freud.

Jung poate fusese capabil să accepte ceea ce se petrecea în spatele său, dar sînt convins că la nivel inconștient se acumulase o mare doză de agresivitate. S-ar putea obiecta că Jung însuși a luat inițiativa, comunicîndu-i lui Freud progresul acestui caz clinic. Dacă totuși se analizează cu atenție felul în care această chestiune a fost adusă în discuție, ne putem da seama că unii factori emoționali au fost estompați. Freud într-adevăr nu reușise să priceapă situația ca referindu-se la Spielrein, la vremea cînd totul părea atît de evident și întreabă: „Este ea străină fără nici o îndoială?"[28]

Am ilustrat în altă parte felul în care tendința schizoidă predominantă la mulți analiști îi face să nu tolereze nici o interferență în ceea ce s-ar putea numi o relație simbiotică[29]. Iar în acest caz a existat fără îndoială o interferență, o intruziune, ale cărei consecințe nu vor întîrzia să se manifeste. Nu este o întîmplare faptul că Freud prezice tragedia iminentă, cînd, într-o scrisoare citată mai sus, se grăbește să adauge: „Nu vă faceți reproșuri pentru faptul de a mă fi atras în această chestiune. Nu a fost vina dvs., ci a ei. Iar chestiunea s-a sfîrșit într-o manieră satisfăcătoare pentru toți."[30] Din păcate, așa cum știm, chestiunea s-a sfîrșit într-un cu totul alt fel.

În acest context al discuției, trebuie să adaug încă un episod asemănător cumva cu cel al Sabinei, cel puțin în linii mari.

Sabina a fost tratată de Jung, care avea sentimente de iubire față de ea și care erau împărtășite de Sabina. Mai tîrziu, situația a devenit critică, iar Sabina a recurs la Freud pentru un sfat. Emma Jung fusese și ea analizată de către Jung[31] și în mod evident avusese o relație de ordin emoțional cu soțul ei. Într-un anumit moment, a simțit nevoia să-i scrie lui Freud, fără știrea lui Jung, și să-și exprime îngrijorările. Scurta corespondență trebuia să fie un secret, dar Jung a aflat despre ea. Emma l-a informat pe Freud: „El știe acum despre

schimbul de scrisori, pentru că a fost uluit să vadă una dintre scrisorile dvs. adresată mie; dar nu i-am dezvăluit decît puțin din conținutul lor."[32]

Analogiile sînt numeroase: Jung fusese trădat pentru a doua oară cu complicitatea lui Freud. Cum ne putem imagina că cele două episoade, considerate în linii mari (trădare din partea pacientului), ar fi putut rămîne fără consecințe pentru un bărbat care contruise el însuși un complice la aceste trădări? În mod evident, Jung însuși nu și-a dat seama de cîtă agresivitate acumulase în el, care putea izbucni cu prima ocazie.

Putem acum să zăbovim asupra atitudinii lui Freud, așa cum poate fi aceasta înțeleasă din scrisorile sale. Într-o primă etapă, este solidar cu Jung, „împotriva" Sabinei Spielrein; mai tîrziu, cînd cei doi bărbați sînt gata să se rupă unul de celălalt, el este de partea Sabinei împotriva lui Jung. Iar Sabina? Resentimentul lui Freud față de Jung nu-i va permite să fie obiectiv și, din păcate, îl va face să uite cîteva reguli elementare ale relației analitice. Cînd a fost generat un anumit tip de conexiune între analist și pacient, nu există nici un alibi sau carismă care să poată justifica intervenția. Freud reușește chiar să accepte ipotetic ideea ca Sabina Spielrein să facă o analiză cu el, pentru a elimina tiranul[33]! Dar tot așa cum Sabina a rezistat atacurilor lui Jung, ea reușește să reziste și la cele ale lui Freud. În fapt, ea chiar încearcă să medieze între cei doi, trimițîndu-i lui Freud o scrisoare pe care Jung i-o scrisese ei, notînd pe această scrisoare cîteva din propriile ei observații: „În ciuda tuturor șovăielilor, îmi place J. și aș vrea să-l aduc din nou la turma noastră. Nici dvs., profesore Freud, și nici el nu aveți nici cea mai vagă idee de faptul că vă aparțineți unul altuia mai mult decît ar putea bănui cineva. Speranța pioasă nu înseamnă cu siguranță o trădare a Societății noastre! Toată lumea știe că eu m-am declarat o adeptă a Societății Freudiene, iar J. nu poate să mă ierte pentru acest lucru."[34]

Această scrisoare datează din 1914, iar Spielrein pare să fi început să-și dobîndească de una singură autonomia. Absolvind în 1911 și publicînd cîteva lucrări, inclusiv cele deja menționate, „Conținutul psihologic al unui caz de schizofrenie", „Distrugerea drept cauza a devenirii" și „Contribuții la

cunoașterea psihicului copilului", și după ce s-a căsătorit avînd probabil în septembrie 1913 o fiică pe care a numit-o Renate, ea își reia contactele cu Jung, prin scrisori. Nu mai este o copilă cu cozile pe spate. Este acum o femeie matură. Din 12 septembrie 1910 pînă la 30 octombrie 1919, Jung îi scrie 29 de scrisori, care arată cum a fost clarificat în cele din urmă conflictul dintre ei doi și cum Sabina Spielrein a fost în stare să-și păstreze credința cu hotărîrea de a continua prietenia cu Jung.

6

Maturizarea

La congresul din Weimar organizat de Jung în 1911, printre participanți trebuia să se numere și Sabina Spielrein, după cum Jung însuși îl informase pe Freud[1], dar știm dintr-o scrisoare calmă și lungă, scrisă de Jung Sabinei, că ea găsise un pretext „psihosomatic" de a nu merge la Weimar. Furtuna odată trecută, Jung se întoarce la tonul de terapeut ca un om a cărui minte nu mai este înnourată de pasiuni de nestăpînit: „Îmi permit să vă scriu atît de deschis și să vă atrag atenția că după o lungă reflecție am eliminat din inima mea toată amărăciunea pe care am încercat-o în ce vă privește. În orice caz, această amărăciune nu are la origine disertația dvs... ci provine din trecut, din toată acea angoasă interioară pe care am trăit-o din cauza dvs. — și pe care ați trăit-o din cauza mea... Freud vă va accepta cu siguranță. El a vorbit despre disertația dvs. de mai multe ori, dovadă că l-ați impresionat... Apropiați-vă de el ca de un mare maestru și rabin și totul va fi bine."[2]

În acest pasaj pare dispus să accepte ideea că Sabina l-a „trădat" aproape fizic prin faptul că s-a dus la Freud; nu este atît vorba de faptul că el s-ar fi resemnat, ci de acela că el pare să se fi „maturizat". Se poate înțelege de asemenea din scrisori cîtă suferință i-a cauzat această afacere lui Jung. Totuși, nu este clar dacă era conștient de responsabilitatea sa. În orice caz, există mențiunea unui motiv tacit de suferință — o mică indicație, poate, despre capacitatea lui Jung de a vorbi la persoana întîi.

În timpul acestei perioade i-a prezentat Sabina lui Jung cea de-a doua lucrare a ei, cea la care m-am referit deseori ca

fiind „Distrugerea drept cauză a devenirii". Judecata lui Jung este din nou pozitivă, dar în acelaşi timp îi comunică tinerei sale prietene nedumeririle asupra celei de-a doua părţi ale eseului său despre libido. Jung scrie: „Cu cît scriu mai mult în stilul meu, cu atît mai mare devine pericolul unor neînţelegeri, pentru că în sinea mea mă simt străin de spiritul Şcolii de la Viena, dar nu şi de spiritul lui Freud."[3]

Jung pare să-şi reia rolul de terapeut cînd încearcă să o facă pe Sabina să înţeleagă că percepţia pe care ea o avea despre el este înşelătoare prin faptul că rămîne legată de o tendinţă complet personală. Dar corespondenţa angajată acum cu Sabina oscilează constant între evaluările ştiinţifice şi exprimarea emoţiilor. Noua lucrare a Sabinei îi permite să descopere conexiuni surprinzătoare cu ce-a de-a doua parte din *Transformări şi simboluri ale libidoului*, dar complimentele sale o alarmează pe Sabina, care îşi exprimă în jurnal frica de a-i fi furat ei ideile[4]. Jung este obligat să o asigure: „Studiul este extraordinar de inteligent şi conţine idei excelente, a căror întîietate sînt fericit să recunosc că vă aparţine."[5] Jung îi vorbeşte de asemenea despre lucrare lui Freud, cîteva săptămîni mai tîrziu, şi este surprinzător să vedem cum ceea ce îi scrie Maestrului în Viena diferă de ceea ce îi scrisese Sabinei: „M-am ocupat de lucrarea Sabinei chiar înainte de plecarea mea. Se poate spune: *desinat impiscem mulier formosa superne* [„ceea ce în partea de sus este o femeie frumoasă sfîrşeşte de la mijloc în jos ca peşte" — Horaţiu, *Ars Poetica*]... Ea a citit prea puţin şi devine plată în această lucrare, pentru că nu reuşeşte să pătrundă îndeajuns de mult... În plus, lucrarea ei este încărcată de propriile ei complexe."[6] În mod clar, Jung de asemenea, în anumite circumstanţe, îşi exprimă judecăţi analitice personale despre subiecte care ar trebui criticate doar la nivel teoretic. Faptul că ceea ce îi spunea Sabinei diferă de ceea ce îi relata lui Freud este deschis diferitelor interpretări, mai ales atunci cînd ne gîndim la onestitatea pe care o invocă Jung în scrisorile sale. Dar aceste judecăţi şi sentimente oscilante nu trebuie să ne surprindă. Analiza reală a lui Jung era încă în desfăşurare şi astfel putem să înregistrăm o serie de afirmaţii aflate în conflict unele cu celelalte de-a lungul anilor dezvoltării lui. De exemplu, am citat deja un pasaj din co-

respondența între Freud și Jung, în care Jung face o cerere emoțională urgentă: „Darul nemeritat al prieteniei este una dintre cele mai înalte culmi ale vieții mele... Referința la Fliess — bineînțeles, nu accidentală — și relațiile dvs. cu el mă îndeamnă să vă cer să mă lăsați să mă bucur de prietenia dvs. *nu ca de una între egali, ci ca de aceea dintre tată și fiu.*"[7]

Dar cinci ani mai tîrziu, această atitudine s-a schimbat, pentru că, scriindu-i Sabinei și explicîndu-i întîrzierea răspunsului la scrisorile ei, el spune: „Am fost complet descurajat, pentru că în acea vreme toată lumea m-a atacat și în plus am căpătat certitudinea că Freud nu mă va înțelege niciodată și va rupe relațiile personale cu mine. El vrea să-mi dea iubire, în timp ce eu vreau înțelegere. *Vreau să-i fiu prieten de pe poziții egale, în timp ce el vrea să mă aibă ca pe un fiu.* Din acest motiv, el atribuie unui complex tot ce fac și nu se potrivește în cadrul vieții lui."[8]

Îmi vin în minte o serie de considerații. Jung, care are dreptate să-i reproșeze lui Freud că-l judecă pe baza complexelor sale, cade în aceeași capcană cînd spune despre lucrarea Sabinei Spielrein că „este încărcată de propriile ei complexe". Dar și mai izbitoare este schimbarea atitudinii lui Jung față de Freud după cinci ani de corespondență. Nevoia de a-i fi fiu se diminuează, iar ideea de a fi tratat ca un egal este pusă în față. Dar răspunsul lui Freud va fi fost inflexibil: „Prin urmare, propun să abandonăm cu totul relațiile noastre personale."[9]

Spuneam la începutul acestei lucrări că ruptura între Freud și Jung are loc în primul rînd datorită unor motive psihologice. Singura constelație care îi putea ține pe cei doi bărbați împreună era supunerea unuia față de celălalt, așa cum de fapt s-a și întîmplat cu primii elevi ai lui Freud. Spiritele independente din cadrul mișcării psihanalitice plătesc scump pentru nevoia lor de a avea o altă părere, de a opune propriul punct de vedere *Diktat*-ului; unii — oricît ar părea de neconceput — au plătit chiar cu viețile lor[10]. Sub deghizarea dezacordului științific se ascundea totdeauna problema supremației și era evident că rolul urmașului sau al epigonului nu era cel care să i se potrivească lui Jung. Mai mult, Freud a făcut tot ce i-a stat în putință să determine ruptura. De exemplu, să nu uităm că el i-a propus Sabinei să vină la Viena pentru

a o ajuta să-şi depăşească dependenţa de Jung[11], într-o vreme cînd scrisorile lui către Jung începeau tot cu „dragă prietene".

Învăţînd ceva din această experienţă, Jung reia relaţiile cu Sabina şi, deşi o consideră încă eleva lui — aşa cum ea însăşi mărturiseşte într-o scrisoare[12] —, adoptă un ton respectuos faţă de ea, ceea ce ni-l arată într-o lumină nouă, cumva patetică. El discută cu ea aproape în termeni de egalitate, iar cînd o critică, o face prevenitor, chiar atunci cînd atitudinea Sabinei trebuie să-i fi evocat unele resentimente: *„Tonul scrisorilor dvs. m-a mişcat pînă în adîncul inimii, pentru că văd că mă disprețuiți.* Respectul pentru personalitatea umană şi motivaţiile ei nu ar trebui să fie subminat de psihanaliză. Din cauză că lupt pentru acest lucru, trebuie să sufăr mult."[13]

Aici, Jung, cu mare delicateţe, introduce una dintre cele mai radicale critici ale psihanalizei formulate vreodată. El o avertizează pe Sabina Spielrein că este periculos să confunde cunoaşterea cauzelor şi a motivaţiilor cu *cunoaşterea*. Eroarea devine şi mai serioasă cînd ne dăm seama că problema implică personalitatea umană pe care Jung deja o vedea ca fiind ireductibilă la orice trecut particular, oricît de complex şi bogat în evenimente.

Destul de bizar, scrisorile lui Jung i-au fost trimise lui Freud de către Sabina, cu unele remarci făcute de ea însăşi[14]. Noua modalitate prin care Sabina „se exprima prin gesturi în loc de cuvinte" indică felul în care ea încerca să se ţină la distanţă de amîndoi polii de atracţie, în ciuda unor declaraţii ale ei de loialitate faţă de Freud, care totuşi a subliniat de multe ori în scrisori persistenţa ambivalenţei şi dificultăţii ei de a lua „o decizie clară"[15].

Dar Sabina perseverează în ambivalenţa ei, şi deşi se simţea eleva lui Freud, îi trimitea visele ei lui Jung. Interpretîndu-i unul dintre vise, Jung afirmă că anumite imagini conţinute de inconştientul ei îl reprezintă pe Jung însuşi sub forma unor hieroglife pe care, ca imagini simbolice, ea ar trebui să fie capabilă să le interpreteze. Aici avem de-a face iarăşi cu o lichidare endopsihică a conflictului, care în termenii lui Jung totuşi sugerează în primul rînd că efortul Sabinei Spielrein ar trebui să o facă să înţeleagă limbajul simbolic al pro-

priului inconştient. „Dvs. puteţi deriva o cunoaştere specială din aceasta dacă reuşiţi să o descifraţi."[16]

Jung ştia că Spielrein se consideră o elevă a lui Freud şi că ea figurează pe lista analiştilor freudieni[17] şi în scrisorile sale apare uneori o notă de sarcasm. Totuşi, eu nu iau acest fapt ca pe un reproş, ci mai degrabă ca pe un regret sau ca pe o amărăciune faţă de femeia care abia începuse să înţeleagă multe lucruri şi să ajungă la unele rezultate, dar care erau în pericol de a fi compromise de un set de formulări iremediabil raţionaliste. Jung credea că dincolo de un anumit nivel ne putem exprima doar într-un sens iraţional, simbolic, dar era de asemenea conştient că, la nivelul pe care-l propusese, comunicarea ar fi putut întîmpina rezistenţe din partea Sabinei. Din această cauză, după Jung, într-un vis despre care Sabina probabil i-a scris, ea *în realitate* „plînge în zadar după soare şi după magia de aur a soarelui, după prospeţimea lunii şi mireasma pămîntului"[18].

În acest moment, Jung se răsfaţă într-o lungă izbucnire: „Da, draga mea doamnă, am fost defăimat, luat în bătaie de joc şi criticat îndeajuns şi de aceea mă cramponez de runele mele şi de toate acele idei pale, plăpînde, mici pe care le-am lăsat să se întrezărească în studiul meu asupra libidoului... Nu îmi voi preda secretele pentru a le vedea călcate în picioare de cei care nu le înţeleg."[19]

Dar Sabina rămîne potolită şi în 1917 şi în ianuarie 1918 îi scrie mai multe scrisori lungi lui Jung, în care îşi expune formulările ei teoretice. În ultimele ei scrisori, putem urmări efortul de a reconcilia teoria lui Freud asupra instinctelor cu cea a lui Adler, pînă cînd ajunge la concluzia că instinctul de autoconservare poate fi conţinut în instinctul de conservare a speciei. Răspunsul lui Jung, pe lîngă faptul că confirmă în întregime raţionamentul Sabinei, punctează felul în care tipologia ei particulară a influenţat-o să studieze instinctul de autoconservare, care în perspectiva lui Jung nu este cu totul insignifiant, avînd în vedere autonomia eului şi forţele de refulare. Bineînţeles, sexualitatea refulată este o sursă a inspiraţiei artistice, dar — o întreabă Jung pe Sabina Spielrein — cum poate pricepe cineva calitatea particulară a unui autor, comparînd-o cu a altuia? Şi din această cauză psihologia

freudiană „este doar «empirică», descoperind doar obiectele în mișcare din lume și nu subiecți vii"[20].

În dialogul ce s-a dezvoltat între Spielrein și Jung se poate vedea o mișcare ecumenică din partea elevei lui Jung și a lui Freud. Spielrein avusese deja strania idee de a deveni translator pentru cei doi. Freud însuși fusese uimit de acest lucru și îi spusese: „Oamenii fac în general astfel de lucruri doar dacă sînt în acord cu principiile lor."[21] Sabina încearcă acum cu orice preț să-l facă pe Jung să înțeleagă lucrurile pe care le are în comun cu Freud: „Dvs. vedeți nevroza *în principal* ca un proces de refulare. *Freud* vede aici *în principal* o dezvoltare inhibată. Dacă e să alegem o definiție generală, amîndouă sînt în mod clar corecte. Dvs. spuneți că un scop neîmplinit din viață duce la nevroză, adică la refulare. Freud spune că drept rezultat al dezvoltării inhibate, o persoană nu-și găsește misiunea pe care o are în viață, adică *nu poate sublima suficient*. Unde vedeți dvs. contradicția?"[22]

În afară de corectitudinea observațiilor Sabinei Spielrein, ar trebui să ne întrebăm și asupra motivației care a condus-o către o viziune unificată a celor două teorii. Orice încercare de sinteză poate fi considerată o dificultate de acceptare a conflictului, iar întreaga viață a Sabinei Spielrein, chiar în conformitate cu conținutul lucrărilor sale, reprezintă o dorință de a reconcilia pozițiile opuse. Dîndu-și seama, de exemplu, de rivalitatea între Bleuler și Jung, ea încearcă mai tîrziu să intervină ca mediator pe lîngă Jung; cele mai apropiate prietene ale ei erau o evreică și o creștină; copilul pe care visa să-l aibă cu Jung și căruia îi dăduse numele de Siegfried reprezenta poate, după interpretarea lui Freud, un erou semitic creștin; ea nu vedea schizofrenia ca pe o boală lipsită de înțeles, ci ca pe o altă formă de expresie; în cele din urmă, ea neagă existența distrugerii, văzînd-o ca pe un simbol al renașterii. Și mai sînt și alte exemple.

În general vorbind, această nevoie ecumenică exprimă o dificultate în confruntările cu sentimentele chinuitoare, atunci cînd ele nu sînt trăite în mod dialectic, adică nu sînt văzute ca mișcîndu-se înainte într-o direcție sau alta, ci sînt văzute ca paralizate și distructive. E greu să ne imaginăm cum o persoană poate fi incapabilă să tolereze conflictul, dar o

cheie pentru acest aspect particular al vieții Sabinei Spielrein poate fi obținută printr-o viziune hipnagogică pe care o are în 1904:

„...Mă surprind gîndindu-mă la diferite lucruri pe care plănuiesc să le fac; această meditație produce o figură hipnagogică, un poligon, căruia îi parcurg perimetrul «furișîndu-mă»... poligonul se preschimbă într-un grilaj pe care încerc să-l escaladez, dar de fiecare dată o fată brunetă, tăcută mă prinde de picioare și mă trage înapoi; ...văd o gîză cum cade în plasa unui păianjen; o ating cu degetele și de fiecare dată trebuie să o ia de la început sau cel puțin să refacă o bună parte din drumul ei cu un considerabil efort." Spielrein, analizînd acest vis, face asociația: „Vrei să scapi, dar diavolul te prinde de picioare și te aduce înapoi la el."[23] Sabina avusese această viziune în momentul cînd se simțea foarte tristă și foarte obosită. Se gîndea la tot felul de lucruri pe care le avea de făcut și ele pot fi reprezentate printr-o serie de puncte unite printr-o linie continuă, dar nu dreaptă. Dacă adăugăm faptul că această linie frîntă tinde să se întoarcă la punctul de plecare, am descris perimetrul unui poligon. La acea dată, Sabina era probabil pacientă la Burghölzli și sub tratament cu Jung. Imaginea poligonului poate să indice în această situație delicată imposibilitatea de a continua. Într-adevăr, cu cît fiecare segment al perimetrului poligonului „se depărtează" de punctul de plecare, cu atît e mai aproape de inevitabila întoarcere la el. Celelalte imagini sînt chiar mai clare. Există o încercare de a ieși din închisoarea psihologică, dar „umbra" ei ca figură endopsihică o constrînge pe Sabina și face ca eforturile să-i fie în zadar. Nu există nici o relație cu fata brunetă, în afară de cea de ostilitate; aceasta înseamnă că conflictul este paralizant și o trimite înapoi la punctul de pornire. Gîza și imaginea pînzei de păianjen exprimă același conflict și inutilitatea eforturilor sale, în timp ce asocierea cu diavolul implică bătălia ei disperată cu psihoza. Starea ei mintală în mod evident se poate să se mai fi exprimat și în alte feluri, dar faptul că ea a ales aceste imagini poate, vorbind doar ipotetic, oferi ideea că este vorba de o problemă fundamentală. Chiar fixația anală și rezistența la eliberarea fe-

calelor poate fi interpretată ca o incapacitate de a accepta separațiile.

Rezultatul constă în oscilarea între o parte și cealaltă. Pentru a funcționa în domeniul psihologiei nu trebuie în mod necesar să fii partizan, dar susțin că expunerea unei teorii psihologice implică faptul de a adopta o anumită poziție. A adopta o poziție înseamnă totuși „a îmbrățișa" un sistem de idei, care nu poate coexista cu ușurință cu celelalte. Și din această cauză ultimele scrisori către Jung tind să aibă o misiune de prozelitism. Spielrein îi cere lui Jung nu să-și renege ideile, ci mai degrabă să vadă aspectele importante ale teoriilor lui Freud, care ar putea confirma tezele lui Jung însuși. „Este foarte posibil ca Freud să nu vă înțeleagă cînd veți propune teorii inovatoare. În timpul vieții sale, Freud a realizat lucruri atît de extraordinare, suficiente ca să-l țină ocupat pentru restul zilelor lui, lucrînd doar asupra detaliilor vastului său edificiu. Dvs., pe de altă parte, sînteți capabil încă de devenire. Dvs. îl puteți înțelege pe Freud perfect, dacă vreți, adică dacă afectele dvs. personale nu vă împiedică. Teoriile freudiene au fost, sînt și vor rămîne extraordinar de fructuoase. A-i face reproșuri lui Freud de pe o poziție unilaterală mi se pare foarte incorect, pentru că fiecare dintre noi și mai ales cel care construiește un edificiu universal pare un rege la început: apoi, cînd oamenii au destul și vor să se elibereze din sfera lui de influență, îl denunță ca unilateral și plat. Dvs. trebuie să aveți curajul să-l recunoașteți pe Freud în toată grandoarea lui, chiar dacă nu sînteți de acord cu el în fiecare punct, chiar dacă în acest proces s-ar putea să-i atribuiți multe dintre realizările dvs. Doar atunci veți fi complet liber și doar atunci veți fi măreț."[24]

Acest pasaj, scris probabil în 1918, indică felul în care Spielrein îi atribuie lui Jung o ranchiună care-l face să nu înțeleagă învățăturile lui Freud. Eu cred că Jung înțelesese ideile lui Freud foarte bine, dar perspectiva Sabinei, neclară din cauza fricii de conflict, a făcut-o să susțină o întîlnire ideală a spiritelor, care — ea se grăbește să sublinieze acest lucru — l-ar fi făcut pe Jung să devină chiar și mai mare.

În 1918, Jung tocmai ieșise dintr-o profundă autoanaliză care-l adusese în pragul tragediei. A ieșit din aceasta complet

reînnoit, descoperind în acest timp pe o cale complet independentă demonul care l-a inspirat. Poate că scrisorile Sabinei dădeau un sens muncii pe care o dusese cu ea cînd era doar o locatară a unui spital. Acum discuta cu aceeași fată teoriile lui și ale lui Freud de pe picior de egalitate. Jung nu se gîndea la ea ca la o expacientă sau ca la o fată față de care avusese emoții tumultuoase. Odată cu trecerea anilor, poate că ea reprezenta reificarea unora dintre nevoile lui profunde, care probabil n-ar fi apărut niciodată dacă nu ar fi fost stimulate de o situație dramatică.

În timpul anilor de solitudine, Jung și-a conceput metapsihologia. Nu e greu să ne imaginăm că, într-un mod curios, ipoteza despre persona, umbră și Anima reprezintă distilarea acestor vechi experiențe. Mi-am expus deja părerea că metapsihologia exprimă o problemă exactă a autorului ei. În acest caz, orice citire atentă a descripției fenomenologice a Animei și a umbrei ne duce imediat înapoi la acei primi ani de dezolare și suferință, ani în care iubirea și efortul neprecupețit i-au smuls lui Jung determinațiile sale inconștiente. De acum, el este atît de conștient de acestea, încît poate vorbi despre ele exclusiv într-una dintre scrisorile către Sabina: *„Dragostea arătată de S. pentru J.* a sfîrșit prin a-l face pe acesta din urmă să înțeleagă ceva pe care înainte îl suspecta doar vag, și anume puterea din inconștient care dă formă destinului, o putere care mai tîrziu l-a condus la lucruri de o mare importanță. Relația trebuia să fie «sublimată», pentru că altfel l-ar fi condus la deziluzie și nebunie (concretizare a inconștientului). Uneori trebuie să te arăți nedemn doar pentru a fi în stare să continui să trăiești."[25]

Anima și umbra apar în aceste scrisori într-un mod pregnant. Jung îi explică de asemenea Sabinei Spielrein de ce ei nu și-au împlinit niciodată iubirea — pentru că, așa cum vede el lucrurile, a-și fi trăit propria dimensiune interioară la acea vreme ar fi însemnat să fie absorbit de inconștient.

Acestea sînt practic ultimele cuvinte, din cîte știm noi, pe care Jung i le-a scris Sabinei. Cuvîntul „iubire" nu a fost reprimat, pentru că Jung cu greu și-ar fi putut uita sentimentele, dar de acum acest cuvînt își dobîndise o semnificație mult mai universală pentru el. *Nekyia* lui inconștientă i-a revelat

adevărul etern al similarității generale a oamenilor. Jung totuși a încercat să-și înfrunte experiențele și, precum Montaigne, a realizat cu durere că „fiecare poartă în sine întreaga formă a condiției umane"[26].

7

Lucrările științifice

Este timpul să ne întoarcem la evenimentele exterioare ale vieții Sabinei Spielrein, iar ele pot fi rezumate după cum urmează. Sosind la Zürich în 1904 pentru a se înscrie la școala de medicină, ea este admisă la spitalul Burghölzli și tratată de Jung. Pînă în 1911, trăiește în Zürich, unde își termină studiile și publică prima lucrare științifică, derivată din disertația ei „Conținutul psihologic al unui caz de schizofrenie".

În acest timp, eseul „Distrugerea drept cauză a devenirii" este pus la punct și va fi publicat în 1912. Rupînd relațiile cu Jung, Sabina merge la Viena, unde rămîne din octombrie 1911 pînă în martie 1912. La sfîrșitul acestei perioade, se mută în Germania și trăiește la Berlin și München. Mai tîrziu, se întoarce în Elveția, trăind la Laussane, Chateaux d'Oex și Geneva pînă în 1923. Apoi decide să se întoarcă în Rusia, face o cerere de înscriere la Societatea Psihanalitică Rusă, care o acceptă în toamna acelui an. Sabina se stabilește la Rostov pe Don, în orașul în care s-a născut, și unde i se pierd urmele în 1937, an în care numele ei încă apare pe lista analiștilor din Societatea Rusă de Psihanaliză. Din cîte știm, Spielrein a publicat pînă la acea dată cam 30 de lucrări, unele dintre ele foarte scurte, pe care am să încerc acum să le examinez ca pe un corp, referindu-mă la cele mai importante.

Am văzut deja că prima ei lucrare publicată, în afară de citările ample pe care le face Jung, a dispărut practic din literatură, precum și referințele la munca de pionierat a lui Jung. Se poate menționa o prezentare largă a lucrării, care a apărut cu o întîrziere de nouă luni, într-un jurnal psihanalitic[1].

Această primă lucrare a Sabinei Spielrein inevitabil face referiri frecvente la gîndirea lui Jung.

Am discutat de asemenea „Distrugerea drept cauză a devenirii". Trebuie să adaug că, asemeni primului eseu al Sabinei, și acesta a căzut nemeritat în uitare, chiar dacă ideile conținute aici au fost preluate mai tîrziu de către Freud. În legătură cu acest fapt, Marthe Robert afirmă că în articolul Sabinei Spielrein „concepția despre instinctul de moarte a fost anticipată aproape în detaliu"[2]. Articolul a fost amplu prezentat de Federn și a apărut o notă după 13 de ani în *The Psychoanalytic Review*[3]. „Contribuții la cunoașterea psihicului copilului" a apărut de asemenea în 1912. Lucrarea caută să confirme ipoteza prezentată de Freud în cazul „Micul Hans". În această a treia lucrare, există de asemenea numeroase aluzii la Jung[4].

Un an mai tîrziu, Spielrein a publicat cîteva scurte articole: „Iubirea Mamă", „Visul inconștient în *Duel*-ul lui Kuprin", „Autosatisfacția în simbolismul piciorului", „Visul în *Tatafreudenreich*", „Soacra"[5]. E interesant de notat că „*Duel*-ul lui Kuprin" este o comunicare de la Jean Spielrein, fratele Sabinei, licențiat în filosofie.

În scurtul său articol „Soacra", Spielrein stabilește o distincție între modalitățile psihologice ale bărbatului și femeii. După Spielrein, capacitatea tipic feminină de identificare cu ceilalți reprezintă „motivul pentru care femeia, care în inteligență și imaginație nu este cu siguranță inferioară bărbatului, nu a avut de multă vreme timpul să creeze producții artistice de un nivel egal"[6]. Pentru Spielrein, geneza operei de artă cere o mare capacitate de obiectivare, o teorie care le anticipează pe cele ale lui Erich Neumann despre creativitate și feminitate[7].

Din 1913, numele lui Jung dispare practic din articolele Sabinei, un fapt de mare semnificație, dacă ne amintim că relațiile dintre cei doi continuă încă mult timp.

Alte lucrări importante sînt concentrate între anii 1922–1923. Raportul „Considerații asupra diferitelor stadii ale dezvoltării lingvistice: originea cuvintelor infantile tata și mama", citit la Al Șaselea Congres Internațional de Psihanaliză ținut la Haga în septembrie 1920 a fost publicat în *Imago* în 1922. Spielrein observă în lucrarea ei că omul a ajuns în

mod evident un animal social datorită vorbirii, dar este de asemenea adevărat că vorbirea nu este singura lui formă de exprimare. Înainte de a fi capabil să vorbească, copilul se folosește de alte instrumente, nu mai puțin valide, de comunicare: „Plînsul este un mijloc sigur de înțelegere între copil și cel ce are grijă de el... Într-o primă fază, sugarul își exprimă, intenționat sau nu, dorințele prin ritm, tonalitate, cadență și intensitatea plînsului, adică într-un limbaj melodic primitiv."[8] După Sabina, primele cuvinte folosite de copil își au originea în actul de a suge, pentru că această procedură, odată ce este continuată în afara trupului mamei, produce sunetul *„mo-mo"*. Acest sunet este însă conectat cu actul de a suge și poate oferi un anumit fel de plăcere. Pentru Spielrein, această fază reprezintă stadiul autistic. Se trece apoi în cel de-al doilea stadiu, cel magic, în care copilul este capabil să supună obiectul magic prin cuvîntul *mo-mo*, pentru că plînsul său poate provoca venirea mamei. Spielrein oferă de asemenea o explicație și pentru originea cuvîntului *papa* [tata], pe care îl vede ca fiind legat de momentul de satisfacție: *„po-po, bo-bo...* pare să corespundă momentului cînd copilul, acum satisfăcut, se joacă cu sînul, la început dîndu-i drumul, apoi apucîndu-l iarăși"[9]. Acest lucru înseamnă că cuvîntul „papa" apare cînd copilul este satisfăcut. Spielrein adaugă observația stimulatoare că cuvîntul *papa* este legat de bucurie, în timp ce „mama" este legat de suferință.

Cititorul nu se poate să nu fie frapat de importanța pe care o au sînul și suptul în lucrarea Sabinei Spielrein. Ea pare să anticipeze studiile Melaniei Klein, mai ales cu aceste cuvinte: „Actul de a suge este mai important decît oricare pentru experiențele fundamentale în viața copilului: el învață să cunoască binecuvîntarea foamei potolite, dar învață de asemenea că această binecuvîntare are un sfîrșit și trebuie să fie recîștigată."[10] Iată aici într-o formă concentrată ceea ce va fi ideea de bază în activitatea Melaniei Klein: „sînul bun" și „sînul rău". A. Lorenzer a citat recent pe larg acest articol al Sabinei Spielrein[11].

La cel de-al Șaptelea Congres de Psihanaliză ținut la Berlin în 1922, Spielrein a prezentat un referat despre formarea timpului subliminal. Probabil în urma experimentelor lui Pia-

get, ea a încercat să izoleze secvența dezvoltării conceptelor de spațiu, cauzalitate și timp. Pentru Spielrein, copilul cunoaște doar prezentul și viitorul imediat. Doar mai tîrziu ideea că ceva nu mai există capătă formă în mintea copilului. În ceea ce privește timpul, problemele care au legătură cu *direcția* lui sînt extrem de interesante. Identificarea direcției este o achiziție a minții conștiente care este capabilă să distingă prezentul, trecutul și viitorul, în timp ce în vis, de exemplu, direcția timpului este neclară. Trebuie totuși observat că gîndirea preconștientă are o mai mare capacitate decît gîndirea conștientă de a recunoaște *durata*. După Sabina Spielrein, aceasta este o capacitate pe care strămoșii noștri o posedau într-un grad mai înalt. Semnificația articolului este sporită de faptul că Spielrein l-a scris în colaborare cu prof. Bally, un lingvist binecunoscut din Zürich, anticipînd astfel încă o dată tendințele curente în psihanaliză[12].

În 1923, Sabina termină un studiu extins, intitulat „Analogii între gîndirea copilului, cea a afaziculuí și gîndirea inconștientă". Lucrarea a fost citită în februarie 1923 la Societatea Psihanalitică din Zürich. Utilizînd ea însăși tehnica asociației (fără să-l menționeze măcar o dată pe Jung!), Spielrein încearcă să arate conexiunile care există între gîndirea copilului și cea a afaziculuí. Subiectul experimentului este o fetiță care vorbește germana elvețiană, probabil fiica ei, Renate, sau „Renatchen", așa cum îi spunea de obicei Spielrein, cînd vorbea despre ea în lucrările științifice.

Ea începe cu ideea că, în starea lui naturală, copilul este în întregime spontan, folosind, în terminologie psihanalitică, gîndirea inconștientă indirectă (acesta este un alt împrumut de la Jung, fără a-l recunoaște explicit). În timp ce adultul poate atinge această stare artificial, prin eliminarea pe cît posibil a stimulilor externi, copilul, continuu stimulat de mediul înconjurător, „abandonează constant un grup de idei pentru a urmări altele care i-au fost sugerate"[13]. Dar Spielrein observă faptul că dacă copilul abandonează un grup de idei nu înseamnă că ele dispar de fapt. Din contră, se poate — iar Spielrein susține această teorie — ca grupul ideilor preexistente să fie absorbit într-un nou grup. Pentru a-și sprijini punctul de vedere, Spielrein o folosește pe fiica sa, de doi și

jumătate, ca subiect, într-un test în care îi oferă patru idei generale: *a mînca, Anna, somn, copil/mamă.* Cînd experimentul ia sfîrşit, ea ajunge la concluzia că „gîndirea copilului nu este în mod necesar ataşată unei singure direcţii. Într-adevăr, găsim două direcţii opuse, simultane. Copilul nu ajunge imediat la o nouă idee decît dacă gîndirea lui se întoarce la ideea precedentă, care este apoi grefată pe ideea nouă..."[14] Spielrein continuă şi dă mai multe exemple, în efortul ei de a demonstra că mecanismul gîndirii copilului seamănă în multe puncte cu visul şi cu tiparele gîndirii afaziculuí, dar ea subliniază că la afazic este vorba doar de mecanismul gîndirii care devine primitivă, pentru că experienţa lui umană este fără îndoială mai bogată decît a unui copil.

Cu această lucrare, Sabina spune adio lumii occidentale. Din motive care ne sînt încă necunoscute, anii petrecuţi în Europa, în Elveţia în special, nu au mulţumit-o. În una din ultimele sale scrisori, Freud îi scrie: „Am primit scrisoarea dvs. şi cred chiar că aveţi dreptate. Intenţia dvs. de a merge în Rusia mi se pare mult mai bună decît sfatul meu de a încerca la Berlin. La Moscova puteţi avea realizări importante împreună cu Wulff şi Ermakov... Şi, în sfîrşit, veţi fi pe pămîntul ţării dvs."[15] Din cîte ştim, după această scrisoare, în toamna aceluiaşi an, ea este acceptată de Societatea Psihanalitică Rusă.

8

Reîntoarcerea

Ideea de a se reîntoarce în Rusia pentru a practica profesia de psihanalist i-a venit probabil Sabinei din observația că în această țară, chiar după Revoluție, ar fi posibil să dezvolte ideile lui Freud. Multora li s-a părut, la început, că descoperirile lui Freud ar putea aduce paradisul promis de Revoluție. În prezent, sursa noastră de informație despre situația psihanalizei în URSS pînă în 1936, adică pînă cînd a fost scoasă în afara legii, rămîne în cea mai mare parte ce am putut culege din *Zeitschrift*, care publica regulat relatări despre diferite societăți. O altă informare detaliată poate fi găsită într-un articol scris de Hans Lobner și Vladimir Levitin, publicat în 1978 în *Sigmund Freud House Bulletin*[1]. Prima lucrare totuși apare în *Zentralblatt* și este semnată de M. Wulff, un analist rus recunoscut de Freud însuși și translator al cîtorva lucrări ale lui Freud. Raportul urmărește situația începînd din anul 1911 și se deschide cu aceste cuvinte: „Pînă acum, psihanaliștii nu au devenit răspîndiți în Rusia."[2] E greu de înțeles la ce standard de expansiune se referea Wulff, pentru că pînă în 1911 nu se putea spune că psihanaliza a penetrat în vreo țară din lume, ci numai printre indivizii care se luptau să obțină recunoașterea pentru noua psihologie.

Dar prin contrast, în Rusia, o revistă de natură psihanalitică, *Psikhoterapiya*, a fost fondată în 1909; publica articole ale autorilor ruși și traduceri din cei străini. Inteligentia rusească venea la acea vreme să studieze în Europa, iar Zürichul era una dintre destinațiile favorite. La întoarcerea lor acasă, savanții, doctorii în particular, deveneau promotorii noilor idei cu care intraseră în contact. Printre autorii citați de Wulff

ca pionieri, îl găsim pe Osipov, şeful clinicii universitare din Moscova, care, studiind la Zürich, a răspîndit ideile lui Freud şi pe cele ale Şcolii din Zürich, în diferite ocazii, în cercul său din Moscova. În particular, el a dedicat un articol lui Jung în 1908 — „Psihologia complexelor şi experimentele în asociere la clinica din Zürich".

De asemenea, în Moscova, exista Wirubov, care în jurul anului 1909 a publicat două lucrări despre teoria şi practica freudiană. Studiul lui Wulff prezintă o listă cu un număr modest de savanţi care au fost implicaţi în doctrina freudiană din punct de vedere teoretic.

Un fapt interesant îl priveşte pe un anume Pewnitzky, un doctor din Odesa, care în 1908 a ţinut o conferinţă despre tratarea stărilor de obsesie prin metoda freudiană, incluzînd cazuri de care el personal se ocupase, toate acestea sugerînd că el folosea deja tehnicile terapeutice analitice de mai mulţi ani în practica sa medicală. Este clar că aceste istorii clinice legate de cea mai directă tradiţie a preistoriei freudiene erau rezolvate imediat ce erau descoperite traume ale copilăriei. Un articol recent despre istoria psihanalizei[3] consideră că această conferinţă ţinută la Sankt Petersburg pe 13 martie 1908 marchează naşterea psihanalizei în Rusia. Wulff nu se limitează la relatarea despre dezvoltarea iniţiativelor psihanalitice, dar atunci cînd e posibil, încearcă să le evalueze meritele. El remarcă faptul că Wirubov „a descoperit în materialul său confirmarea concepţiilor freudiene, în măsura în care este luată în considerare etiologia psihosexuală a nevrozei"[4].

Dintr-una dintre scrisorile lui Freud, s-a aflat mai tîrziu că în 1909 directorul medical al clinicii psihiatrice din Moscova, Nikolai Nikolaevici Bagenov, i-a trimis un pacient foarte bolnav. Bineînţeles, aceste semne sînt mici, dar ele indică un anumit interes arătat de cercurile psihiatrice ruse faţă de psihanaliză. În aceeaşi perioadă, F. Berg, întors din Zürich, îşi exprima admiraţia şi respectul pentru lucrările lui Freud şi Jung[5].

De asemenea, în 1909, Leonid Drosnés, medic, psihiatru şi un cititor atent al lui Freud, încearcă să aplice tratamentul psihanalitic. Unul dintre primii săi pacienţi, care mai tîrziu a devenit cunoscut ca Omul Lup, a fost tratat de Freud din

1910 pînă în 1914[6]. Am putea menționa de asemenea un articol despre psihanaliză al doctorului Heilmonovich, publicat în 1910. În 1911, Sabina Spielrein, întoarsă în Rusia într-o scurtă vizită, ține prima ei conferință de psihanaliză, în Rostov pe Don. În orice caz, după cum spun Lobner și Levitin, „pare justificat să spunem că din 1910 psihanaliza a înflorit în Rusia și mai ales la Moscova. *Psikhoterapiya* tipărea traduceri din cele mai recente ale lui Freud, recenzii și reportaje erau trimise la alte jurnale din domeniu și un număr considerabil de autori psihanalitici încep să publice contribuții originale (în plus față de cei deja menționați, mai sînt J.W. Kannabikh, Jeanne și S. Neiditsch, A.B. Zalkind și alții)... și deja în 1909 Moscova își avea primul adlerian (după cunoștința mea, singurul adept al psihologiei individuale în Rusia), dr. J. Bierstein, ca și primul adept al lui Stekel, M. Schapiro."[7]

Un alt exponent al psihanalizei rusești în jurul anului 1911 a fost Asatiani, care a publicat un eseu despre un caz de psihoză isterică în *Psikhoterapiya*. Pacientul s-a vindecat, dar Asatiani, în comentariul său asupra cazului, arată că în cursul tratamentului el nu a observat nici apariția transferului, nici prezența unei sexualități infantile perverse polimorfe. Wulff, care l-a întîlnit pe Freud și care era un cunoscător mai profund al psihanalizei decît colegii săi ruși, remarcă faptul că acestea nu sînt obiecții plauzibile și-i explică cititorului punctele în care autorul a făcut greșeli[8]. Asatiani totuși a fost să-l vadă pe Jung la Zürich, circumstanță care i-a dat posibilitatea să țină o conferință despre „Starea prezentă a teoriei și practicii în psihanaliză după opiniile lui Jung" la clinica psihitrică din Moscova în 1909. Conferința este foarte asemănătoare cu lucrarea lui Jung „Conflictul psihic la copil", conținutul lor fiind aproape același. Într-adevăr, în relatarea lui Wulff asupra conferinței, citim că viața psihică sănătoasă a părinților este condiția *sine qua non* pentru sănătatea mintală a copiilor. Dacă părinții sînt anormali, ei transmit complicații psihologice urmașilor[9].

Bineînțeles — lăsînd la o parte poziția oficială pe care o va lua Partidul Comunist la 20 de ani după Revoluție, existau destui oponenți. Un anume dr. Feldmann adoptă tactica obișnuită de a distorsiona opiniile lui Freud prin ridiculizarea

lor. Cînd nu putea să le atace, el făcea remarci potrivit cărora aceste opinii sînt „generalizări riscante şi îndrăzneţe ale unor puncte de vedere exprimate deja de mai multă vreme în literatura medicală"[10]. Dar „analizele" pe care le face Feldmann sînt atît de puerile şi triviale, încît Wulff subliniază pe bună dreptate enorma distanţă care le separă de teoria freudiană corectă. Iar Wulff remarcă faptul că nici unul dintre cei care nu ştiu cum se face corect un tratament nu ar trebui să prezinte cazuri unui public evident neinformat[11].

O relatare despre cazul clinic tratat de S. Goldouscheff apare în 1914, în *Zeitschrift*, sub semnătura lui S. Repin. Ca şi Feldmann, autorul, după ce explică problemele psihologice ale pacientului şi ipotezele adoptate de Goldouscheff, critică metoda acestuia din urmă pentru a accentua greşelile din tratament, în particular, rezistenţa puternică care a fost în mod evident activată în pacient. Astfel, aparenta lipsă a succesului terapeutic se datorează nu atît tehnicii analitice, cît unei folosiri improprii a ei[12].

În ceea ce priveşte lucrările lui Freud traduse în rusește în vremea în care Sabina Spielrein se reîntorsese la Rostov pe Don, în 1923, existau versiuni ruseşti pentru *Trei eseuri despre teoria sexualităţii*, publicată în 1909, *Cinci conferinţe despre psihanaliză*, tradusă în 1911 şi *Interpretarea visului*, care a fost oferită publicului în 1915[13].

În 1911, Tatiana Rosenthal, care se sinucide la vîrsta de 36 de ani, se întoarce din Europa la Sankt Petersburg. După ce ia parte la unele mişcări revoluţionare de dinainte de 1917, ajunge studentă în medicină la Zürich (unde, din cîte ştim, ar fi putut să o întîlnească pe Sabina Spielrein). Se întîmplă să citească *Interpretarea visului* a lui Freud, este entuziasmată de ea, şi imediat se gîndeşte la o posibilă combinaţie ştiinţifică în Freud şi Marx. „După 1911, ea se stabileşte la Sankt Petersburg ca psihanalist, ferm hotărîtă să răspîndească învăţăturile lui Freud... Dacă psihanaliza a cîştigat un sprijin în Sankt Petersburg, acest lucru se datorează în primul rînd activităţii ei considerabile."[14] Ar trebui de asemenea menţionată lucrarea scrisă de ea despre Dostoievski şi, înainte de toate, înfiinţarea şi conducerea Institutului pentru Copii Neuropatici. În ceea ce priveşte motivele sinuciderii Tatia-

nei Rosenthal, din păcate informațiile pe care le avem nu sînt edificatoare.

Agitația care a urmat anilor de război și revoluție face destul de dificilă urmărirea dezvoltării și răspîndirii psihanalizei în Rusia.

În 1921, *Zeitschrift* ne oferă informații în articole semnate de Osipov și Sara Neiditsch. În 1917, directorul universității de psihiatrie clinică, W. P. Serbsky, moare. Acest doctor avusese o atitudine ambivalentă față de psihanaliză, atacînd-o în zonele ei cele mai sensibile, cum ar fi sexualitatea. Critica sa era una destul de obișnuită — adică „el era de acord că sexualitatea joacă un rol bine definit în etiologia nevrozelor, dar nu putea accepta o folosire atît de largă a termenului de sexual"[15]. În 1911 totuși, Serbsky a argumentat că „teoria lui Freud merită cea mai mare atenție, pentru că reprezintă baza tratamentului terapeutic, care deseori reușește să dobîndească succese importante și chiar incredibile."[16] Merită amintit faptul că profesorul Serbsky a permis multor doctori din clinica sa să studieze teoriile freudiene și să țină seminarii despre aspecte specifice ale acestora.

În 1919, imediat după Revoluție, a fost fondat un Institut pentru Cercetarea Patologiei Cerebrale, la care Rosenthal a lucrat de asemenea, folosind metode psihanalitice. În 1920, ea a putut să țină o conferință despre importanța teoriilor freudiene pentru educarea copiilor[17]. În 1921, Wulff și Ermakov au fondat în mod oficial la Moscova Societatea Psihanalitică Rusă. Dar într-o țară atît de mare mai existau și alte centre psihanalitice, activînd pe plan local, și despre acestea fiind relatat în periodicele de specialitate germane. După Lobner și Levitin: „cîțiva autori din prima generație nu mai sînt activi (Feltsman, Bierstein, Berg) și au apărut cîțiva autori noi. Unii dintre ei aparțin trecutului uitat (de exemplu, K. Benni, L.J. Bielobodorov, S. Goldousheff, A.A. Joffe, J.G. Orshansky, sau alții, precum Likhnitsky, Sakhartshenko, J.N. Shreider), în timp ce alții umplu acum paginile bibliografiilor standard."[18] La început, Societatea din Moscova avea trei obiective: educațional, medical și psihologic-artistic. Așa cum spune Lobner: „Societatea Psihanalitică Rusă era organizată în trei secțiuni, prima fiind cea a lui Ermakov, de psihologie

a artei și literaturii. Cea de-a doua secțiune, care se ocupa de analiza clinică, era de cea mai mare importanță din mai multe motive și era condusă de profesorul Wulff, secretar al Societății și analist instructor al ei împreună cu Sabina Spielrein (pînă în 1923). În 1922, Ermakov și Wulff fondează un Institut psihanalitic care la început încorporează centrul pentru copii al Verei Schmidt, iar mai tîrziu deschide un birou de consultație psihanalitică sub conducerea lui Wulff. Societatea Psihanalitică Rusă era cel de-al treilea centru de instruire și tratament psihanalitic ca importanță, după cele din Berlin și Viena. În 1924, Institutul oferea un program constituit din zece seminarii, iar conducerea organiza cursuri suplimentare la Universitate și la Clinica Psihiatrică, chiar dacă profesorul Gilyarovsky, noul director al clinicii, nu aprecia psihanaliza.

„Cea de-a treia secțiune a Societății era dedicată aplicării psihanalizei în educație. Așa cum am menționat înainte, ea era centrată în jurul muncii Verei Schmidt și curînd a primit sprijinul profesorului Shatsky, cel mai important pedagog rus al vremii. O parte importantă a observațiilor și experimentelor cu copii nu au ajuns în stadiu de publicare înainte să fi fost prea tîrziu și au fost, prin urmare, pierdute."[19]

Dacă ar trebui făcut vreun comentariu, el ar privi răspîndirea pe care au atins-o conceptele freudiene pe pămînt rusesc. S-ar putea spune că jurnalul *Imago* ar rezuma criteriul pe baza căruia inteligentia rusească măsura experimentele clinice ale lui Freud. În particular, educația era văzută ca oferind un bun teren pentru psihanaliză, ținînd seama de afirmațiile unui educator ca A.S. Griboedov[20]. Firesc, psihologia socială avea o mare influență asupra învățămîntului psihanalitic prin M.A. Reusser (echivalentul lui Hans Kelsen în Viena, după cum spune Lobner)[21], ca și asupra istoriei psihiatriei, prin Kannabikh și criminologiei, prin A.E. Borsilovsky[22].

În 1921, s-a născut de acum legendarul experiment al Căminului psihanalitic de copii din Moscova. Nu ar trebui să fim surprinși de interesul pe care noile autorități revoluționare îl aveau în ceea ce privește problema educației. La început, orice idee care susținea cea mai mică posibilitate de a îmbunătăți mijloacele de educație era bine primită și încurajată. Mai tîrziu, cînd a fost perceput faptul că felul de educație

psihanalitic nu duce la împlinirea speranțelor și așteptărilor bolșevice, au fost puse obstacole în calea progresului ei. Problema este una de interes imediat, pentru că Sabina Spielrein a avut parte de frustrări considerabile în această privință, după ce s-a întors la Rostov pe Don.

Evident, Revoluția Bolșevică a permis psihanaliștilor să întrevadă posibilitatea colaborării cu instituțiile într-un grad mai mare decît era posibil sub țarism. Experimentul Căminului psihanalitic de copii, probabil primul din lume, este un exemplu clar. Căminul a fost încredințat Verei Schmidt, avînd sprijinul educatorului Schatsky, care folosea o echipă de specialiști bine informați despre doctrina psihanalitică. Un număr limitat de copii au fost puși sub observație. Căminul numit Căminul Copiilor a fost înființat în 1921, dar au apărut imediat conflicte cu autoritățile și au început să circule zvonuri stranii despre educația sexuală a micilor locatari. Dificultățile birocratice au continuat să crească, iar Căminul Copiilor a fost în cele din urmă închis[23].

Curînd, psihanaliștii ruși s-au găsit față în față cu marxismul. În 1921, de exemplu, un tînăr psiholog numit Alexander Romanovich Luria a intrat în rîndul susținătorilor lui Freud. La acea vreme, Luria era membru al Societății pentru Științe Sociale din Kazan. Deși la început a apărat psihanaliza, mai tîrziu, din motive științifice (sau politice?), s-a îndepărtat pas cu pas de mișcarea psihanalitică, fapt ce i-a permis să scape de epurările staliniste[24]. În 1925, Luria scria: „Revoluția rusă acorda o mare importanță filosofiei științifice a marxismului... Orice disciplină științifică era discutată acum din acest punct de vedere... Iar discuția despre psihanaliză în relație cu marxismul a fost una dintre cele mai interesante."[25]

Din punct de vedere istoric, trebuie să ne amintim că primul psihanalist care s-a consultat cu problema marxistă a fost Adler: „În 1909, Adler era singurul membru al Societății Psihanalitice din Viena care se declara marxist. Iar contribuția sa la introducerea gîndirii lui Marx a fost constantă."[26]

În Rusia postrevoluționară, critica psihanalizei a fost făcută în primul rînd de către Jurinetz, Deborin și Thalheimer în revista sovietică *Unter dem Banner des Marxismus*[27]. De obicei, atacurile la adresa lui Freud erau în întregime gratuite și, du-

pă Lobner, sînt greu de înțeles pînă astăzi acuzațiile contradictorii care i-au fost aduse Maestrului din Viena. În orice caz, problema se centra, după cum era logic, asupra premiselor idealiste ale psihanalizei față de cele materialiste ale marxismului. În practică, aceasta a devenit o problemă permanentă. Totuși, psihanaliștii ruși au făcut toate eforturile pentru a găsi puncte de contact nu atît din comoditate, cît mai degrabă din cauză că aproape toți au acceptat cu entuziasm Revoluția Bolșevică. În acești ani, Stalin nu concentrase încă toată puterea în mîinile lui și o anumită libertate de opinie era încă posibilă, devenind însă din ce în ce mai rară, pînă cînd a dispărut cu totul. Dar în premiza colaborării cu statul era implicată ideea că psihanaliza ar putea de acum încolo să-și dobîndească forma finală; ideea constituia una dintre cele mai mari nedreptăți care puteau fi făcute doctrinei lui Freud, o astfel de finalitate fiind dăunătoare progresului oricărei științe[28].

Iar evenimentele erau aproape de apogeu. După venirea la putere a lui Stalin, *Zeitschrift* publică din cînd în cînd relatări despre activitatea psihanaliștilor din Uniunea Sovietică. Ultimul articol important a apărut în *Imago* în 1931; scris de Otto Fenichel, articolul vorbea despre criteriile de reabilitare folosite într-o colonie penitenciară sovietică. În descrierea lui Fenichel, obiectivă și detașată, așa cum ar putea părea, se poate citi printre rînduri entuziasmul pentru o metodă de reeducare pe care numai Rusia bolșevică o putea adopta. Metoda consta în a le oferi condamnaților posibilitatea identificării. „Aceasta este ceea ce poporul Uniunii Sovietice oferă într-o manieră extraordinară. Idealul comun care face posibilă identificarea membrilor lui între ei și cu camarazii lor, ideal care nu este predat de profesori tinerilor, ci este trăit ca realitate atît în marea lume înconjurătoare, cît și în mediul restrîns al tovarășilor, unde se poate participa cu adevărat într-un mod autonom, fără prefăcătorie sau obstacole."[29]

În orice caz, așa cum a arătat Luria, dezbaterea asupra psihanalizei și marxismului reprezenta centrul de interes pentru psihanaliștii sovietici. În 1924, un volum publicat la Moscova încerca să determine legătura dintre marxism și psihologie. Printre diferite articole, două fac explicit referire la

psihanaliză şi sînt semnate de către Luria şi analistul Friedmann din Moscova. Articolul acestuia din urmă, „Principalele concepţii psihologice ale lui Freud şi teoria materialismului istoric", dezvoltă, aşa cum se poate deduce din titlu, o comparaţie între cele două doctrine şi ajunge la concluzia că „pe plan metodologic, psihanaliza duce materialismul istoric înainte, în direcţia psihologică. Teoria lui Freud începe acolo unde materialismul istoric a rămas în ceea ce priveşte studiul activităţii umane... Pentru a fi mai exacţi, materialismul istoric arată cum socialul creează psihologicul, în timp ce psihanaliza arată cum biologicul este transformat în psihologic sub influenţa socialului."[30] Prin acest articol, care discută teoriile marxiste tot atît cît şi pe cele freudiene, autorul demonstrează că nu are nici cea mai mică îndoială în ceea ce priveşte compatibilitatea lor, pentru că, în viziunea sa, amîndouă teoriile merg dincolo de aparenţe. Acesta este singurul punct asupra căruia pot fi de acord.

Articolul lui Luria, care este parte dintr-o lucrare mai mare, încearcă să arate faptul că psihanaliza a fost prima încercare de a formula o teorie caracterologică umană pe baze organice. Doar în acest fel, spune Luria, „pot fi puse fundaţiile pentru o psihologie bazată pe materialismul marxist, adică o psihologie care consideră fenomenele vieţii psihice ca forme ale fenomenelor organice şi care nu trasează nici o linie despărţitoare între procesele care apar în organele trupului omenesc şi reacţiile psihice la care dau naştere."[31]

La prima vedere, aceste observaţii ale lui Luria pot părea corecte (şi de fapt, cine ar putea nega că procesele psihice îşi au sursa în organic?), dar ele conţin sămînţa propriei lor condamnări de către ortodoxia marxistă, prin faptul că exclud sau cel puţin minimizează concepţia că formarea conştiinţei depinde de lumea socială.

În 1934, Otto Fenichel, într-un articol a cărui existenţă este cunoscută poate doar de cîţiva psihanalişti, reia ideea unei conexiuni între psihanaliză şi marxism, observînd că nu toate ştiinţele, chiar dacă conţin erori burgheze, trebuie să fie respinse de către marxişti, care, din contră, trebuie să adopte ştiinţele naturale şi să le scoată de sub monopolul culturii burgheze. Marxistul, după Fenichel, trebuie să aibă în minte

faptul că „psihanaliza conține germenele unei importante științe naturale, știința naturală a psihicului uman"[32]. Fenichel continuă să afirme că obiecția că nu trebuie să ne pierdem timpul studiind sentimentele individului este pe de-a-ntregul ridicolă, pentru că sentimentele umane de bază sînt rădăcina a tot ce se întîmplă în societate. „Psihanaliza... nu se opune concepției psihologice a materialismului dialectic, ci mai degrabă adaptează faptele psihologice la metodele gîndirii materialist-istorice și astfel plasează psihologia pe o poziție determinată... poziția proceselor sociale."[33]

Dar problema relațiilor dintre Marx și Freud nu a fost rezolvată, pentru că nu a fost niciodată înțeles faptul că „nu li se poate face dreptate lui Marx și Freud decît recunoscîndu-se profunda lor contradicție reciprocă."[34]

Doar după ce acest lucru va fi recunoscut va fi posibilă o anume reconciliere. Totuși, nu va putea fi vorba de o sinteză, pentru că în acest caz ambele doctrine ar fi deformate.

9

Sfîrşitul

Dar a venit vremea să ne reîntoarcem la Sabina Spielrein. În 1923, după ce discutase acest lucru într-o scrisoare către Freud, ea este acceptată ca membru al Societăţii Psihanalitice Ruse. Alţi analişti, printre ei numărîndu-se şi Luria, au intrat în asociaţie cam în aceeaşi vreme. Ştirile au fost relatate atît de organul psihanalitic oficial de limbă engleză, cît şi de cel de limbă germană[1]. Înainte de plecarea în Rusia, ea a publicat două scurte relatări în *International Journal*, unul despre vise şi stelele căzătoare, celălalt despre simbolismul automobilului[2].

E aproape imposibil să urmărim toate coborîşurile şi urcuşurile Sabinei după reîntoarcerea ei. În ceea ce priveşte scrierile ei, avem un alt articol din 1931, de aproape 30 de pagini, dedicat unui experiment în care Spielrein încearcă să identifice şi să interpreteze diferenţele dintre desene făcute de copii cu ochii închişi şi cele făcute cu ochii deschişi. Publicat în *Imago*, articolul a fost recenzat în 1938 în *The Psychoanalytic Review*. Dacă ar fi să analizăm alegerea subiectului, am putea vedea cum în această lucrare — care pare a fi ultima scrisă de ea — problema contrastului dintre ochii închişi şi ochii deschişi apare ca reflectare a conflictului dintre inconştient şi conştient şi a posibilei sale medieri[3].

Cîteva informaţii interesante despre această perioadă obscură în viaţa Sabinei ne-au fost oferite de către Jeanne A. Lampl-De Groot din Amsterdam:

„Tot ce ştiu este că în Rusia ea a fondat un cămin pentru sugari şi copii, în speranţa de a le oferi o viaţă mai bună în comunitate decît în propria lor familie. Aceasta înseamnă că

ea a fondat acest cămin pentru copii avînd în minte ideile originale și idealiste ale societății sovietice. Nu știu cîți ani avea cînd a murit, dar în anii '30 existau zvonuri că ea a fost foarte dezamăgită cînd analiza a fost interzisă și căminul ei pentru copii a fost închis."[4]

Așa cum am mai spus și din motive pe care le-am menționat, psihanaliza a fost scoasă în afara legii în 1936, în plin stalinism, și bineînțeles toate activitățile care aveau legătură cu ea au avut și ele aceeași soartă. Sabina Spielrein totuși, întoarsă la Rostov pe Don, a predat la universitatea locală, care din păcate a fost distrusă în timpul celui de-al doilea război mondial; astfel, toate cercetările care încercau să dea de urma ei în documentele universității au rămas fără succes[5].

Numele ei încă apare în 1937 pe lista psihanaliștilor ruși. După această dată, liniște. Este interesant în legătură cu acest fapt că toate publicațiile specializate din țările occidentale nu fac nici o mențiune despre distrugerea psihanalizei în Rusia, tot așa cum nu au făcut nici un comentariu în timpul anilor celui de-al doilea război mondial, cînd psihanaliza a fost practic redusă la tăcere în Italia și Germania[6].

Odată cu dispariția Sabinei Spielrein, povestea noastră ajunge la final. A venit momentul să determinăm în ce măsură evenimentele pe care le-am descris au lăsat urme în opera lui Jung. Așa cum am spus mai înainte, nu ar trebui să existe dificultăți în a recunoaște multele reificări care trimit înapoi la conflictele dramatice și dureroase din acei ani — conflicte care bineînțeles au fost depășite, dar au influențat gîndirea lui într-un mod decisiv.

E rațional să presupunem că dacă Jung a atins subiectul relației analistului cu pacientul, gîndirea sa, atît în mod conștient cît și inconștient, s-a hrănit din experiență și că în *Psihologia transferului* amintirea uneia dintre primele relații intense din viața sa se poate să fi reapărut cu o ardoare reînnoită. Eu personal am sentimentul că cel puțin aspectul existențial, emoțional al fenomenului transfer-contratransfer poate fi ilustrat doar de evenimentele pe care le-am povestit. „Prin faptul că medicul se preocupă de suferința psihică a pacientului, manifestînd o înțelegere plină de solicitudine, acesta se expune conținuturilor asaltante ale inconștientului și astfel

unui nou efect de inducție. Începe să fie «preocupat» de caz."[7] Dar Jung accentuează corect felul în care această fascinație îi conduce imperceptibil pe pacient și pe analist către o stare de *inconștiență* comună, împotriva căreia terapeutul va încerca să se apere prin intermediul *persona medici*. Sînt conectate apoi de *persona* experiența de rutină și suficiența de sine a medicului, care, în general, provine din faptul de a crede că știi totul și de a fi complet infailibil, totuși „această informare deficitară nu este însă recomandabilă..."[8] Cum oare să nu ne amintească aceste cuvinte dure de ceea ce i-a scris Jung mamei Sabinei? Pe de altă parte, fenomenul psihic care în mod evident se află la baza vieții noastre are o simplitate deconcertantă. Liniile fundamentale sînt în practică totdeauna aceleași, indiferent dacă modurile în care aceste premise dezvoltate în existența umană concretă devin variate și schimbătoare.

Este clar că Jung nu ar fi putut să scrie *Psihologia transferului* imediat după întîlnirea cu Spielrein pentru simplul motiv că la acea vreme nu cunoștea lucrurile pe care mai tîrziu le va observa și studia. Dar cînd se gîndește la experiențele sale peste mai mulți ani, procesul psihic la care fusese martor se deslușește și se clarifică. Aș vrea să pun aceste conjecturi într-un context mai precis: odată ce analistul acceptă ideea că munca sa implică contagiuni psihice, el este forțat să adopte o atitudine diferită față de pacient. „Căci astfel soarta pacientului îl privește și personal, ceea ce duce la crearea premiselor cele mai favorabile tratamentului."[9]

Jung sugerează că terapeutul care își bazează munca pe un sentiment de infailibilitate se comportă într-un mod foarte diferit cu pacientul său față de cel ce crede într-o contagiune psihică. În orice caz, analistul evaluează consecințele comportamentului său în mod diferit. În prima modalitate, nimic din ceea ce se întîmplă cu pacientul nu are de-a face cu viața psihică a doctorului, în timp ce în cea de-a doua îmbunătățirea sau deteriorarea stării pacientului are un efect direct asupra analistului. Acesta este sensul în care Jung susține că destinul pacientului implică destinul analistului.

Motivele care poate l-au condus pe Jung să facă această afirmație sînt clare. Dar ele devin evidente cînd Jung simte nevoia să declare că: „ceea ce nu este dorit și voit nu are ne-

voie de regulă de o interdicție"[10]. Oricît de general ar putea suna această frază, trebuie să ne amintim delimitările pe care Jung a crezut că trebuie să le pună în relația sa. Cînd luăm în considerare această observație a lui Jung în contextul *Psihologiei transferului* ca referință la problema incestului, tabloul devine chiar mai clar. Jung își bazează o parte din munca sa pe problema incestului, și anume pe poziția pe care această problemă o ocupă în sfera tratamentului terapeutic. Să examinăm teza lui: „Prezența aspectului incestuos înseamnă nu doar o dificultate intelectuală, ci înainte de toate o complicare afectivă a situației terapeutice. Căci acest aspect ascunde cele mai tainice, mai intensive, fragile, pudice, temătoare, bizare, imorale și totodată înalte emoții care modelează multitudinea inexplicabilă și indescriptibilă a relațiilor umane și le conferă o forță coercitivă. Ele se încolăcesc precum tentaculele invizibile ale unei caracatițe, cuprinzînd părinții și copiii și, prin transfer, medicul și pacientul. Această constrîngere se manifestă în caracterul irezistibil și persistența îndărătnică a simptomului nevrotic și prin atașamentul disperat de universul infantil sau față de persoana medicului. Cuvîntul «obsesie» caracterizează perfect această stare."[11]

Aceste gînduri trebuie avute tot timpul în minte pentru a putea vedea în ele nu doar experiența pacientului, ci, mai ales, pe cea a analistului. Jung merge mai departe și spune că într-o situație precum cea descrisă viața psihică a doctorului este în întregime un subiect inconștient al transformării, iar pacientul și analistul sînt amîndoi forțați să se confrunte „cu întunericul ce ascunde elementul demonic"[12]. Aluzia la diavol cu siguranță nu este nouă în scrierile lui Jung, dar ea dobîndește o anumită semnificație conjecturală cînd ne amintim de faptul că, atunci cînd vorbește cu Freud de relația sa cu Spielrein, Jung admite cu tristețe că: „diavolul poate să folosească cele mai bune lucruri pentru crearea noroiului"[13]. Și ce este acest noroi? Probabil nu un element erotic, primul lucru ce i-ar veni în minte nespecialistului, ci mai degrabă iluzia că orice tratament analitic se adresează terapeutului și pacientului. E foarte clar în această privință. Relația este împiedicată de inconștient, pentru că acesta, prin proiecție, creează o așteptare nerealistă, „o atmosferă întemeiată pe o iluzie

ce favorizează fie confuzii şi interpretări eronate, sau, invers, simulează o armonie uimitoare. Cel de al doilea caz este mai îngrijorător decît primul..."[14]

Jurnalul Sabinei Spielrein oferă o interesantă opinie opusă acestor afirmaţii. Într-adevăr, ştim că cea mai mare suferinţă a fetei provenea din faptul că ea era decepţionată sau cel puţin dezamăgită din cauza vulnerabilităţii şi a lipsei de apărare în faţa sentimentelor aprinse prima oară în ea. Şi ce s-ar putea spune despre referinţele repetate pe care le face Jung la propriile lui naivităţi şi slăbiciuni? Drama transferului este cu iscusinţă ticluită, este o dramă în care umbra apărea şi devenea ea însăşi un diavol prin care sîntem forţaţi să ne dăm seama că, cu cît luptăm mai mult să ne ţinem uniţi cu noi înşine, „Unul devine Dublu"[15] sau încă mai îmbucătăţit şi multiplu.

Însă firește există în ultimă instanţă o recompensă pentru preţul plătit. Odată ce transferul este analizat, este posibil ca conţinutul inconştient să se reîntoarcă la sursa sa. Bineînţeles, aşa cum observă cu acuitate Jung, nu înseamnă că problema este rezolvată; ea este doar amînată. Libidoul care stă la baza proiecţiei caută un obiect, în cazul nostru, o relaţie umană, care rămîne, în perspectiva lui Jung, cel mai profund înţeles al transferului. Dar odată ce această relaţie cu Celălalt este ruptă, impulsul faţă de această relaţie va apărea cu o nouă frumuseţe şi violenţă şi va fi canalizat spre individuaţie. În explicarea acestei dorinţe arzătoare, Jung îşi retrăieşte poate fără să-şi dea seama propriul trecut: „Procesul de individuaţie are două aspecte de principiu: el este pe de o parte un proces de integrare intern, subiectiv, pe de altă parte însă un proces relaţional obiectiv la fel de indispensabil. Unul nu poate exista fără celălalt, cu toate că în prim plan se află cînd unul, cînd celălalt. Acestor două aspecte le corespund două pericole tipice: primul constă în faptul că subiectul întrebuinţează posibilităţile de dezvoltare psihică oferite de confruntarea cu inconştientul pentru a se sustrage anumitor implicări subiective mai profunde şi pentru a simula o «spiritualitate» ce nu rezistă unei critici morale. Cea de a două constă în faptul că înclinaţiile atavice predomină exagerat şi provoacă reducţia forţată a relaţiei la un nivel primitiv. Printre aceste Scilla şi Caribda trece traseul îngust la a cărui cunoaştere au contri-

buit într-o măsură atît de mare mistica creştină a evului mediu, precum şi alchimia."[16]

Felul în care Jung însuşi a reuşit să navigheze între cele două extreme nu este încă întru totul clar. Dar să lăsăm această judecată finală istoriei.

Şi dacă tot am vorbit de istorie, mi-ar plăcea să sugerez cititorului o analogie între acest episod din viaţa lui Jung şi experienţa lui Johann Christoph Blumhardt, care în anii 1842–1843 folosea tehnici de exorcism pentru a trata o fată posedată, numită Gottliebin Dittus. Cazul este foarte bine documentat şi demonstrează într-un fel surprinzător pericolele şi complicaţiile ce sînt în general întîlnite în tratamentul schizofreniei severe. Gaetano Benedetti, într-un studiu detaliat al incidentului, a arătat că terapeutul, slujindu-se doar de intuiţia psihologică, a reuşit să cîştige această confruntare şi a vindecat pacientul care ar fi vrut să-l distrugă. După această experienţă — şi aici apare analogia cea mai subtilă — Blumhardt a devenit un om complet schimbat, cu o mare credinţă în Iisus, Care l-a ajutat. Mai mult, tînăra femeie pe care a vindecat-o a devenit mai tîrziu unul dintre cei mai valoroşi asistenţi ai săi[17].

În scrierile lui Jung, pot fi descoperite şi alte aluzii directe la Spielrein. În *Amintiri, vise, reflecţii*, există un asemenea ecou. Autorul descrie întîlnirea sa cu inconştientul: „Ştiam că vocea provenea de la o femeie şi am recunoscut-o ca fiind cea a unei paciente, o psihopată talentată, care manifesta un puternic transfer faţă de mine. Devenise o făptură vie înlăuntrul meu."[18]

Este clar că Jung nu a putut uita niciodată acest aspect important al vieţii sale, pentru că, privind înapoi la memoriile pe care le-a compilat cu ajutorul Anielei Jaffé, el simte nevoia să declare: „Despre relaţiile care au însemnat ceva pentru mine şi care mi-au revenit în minte ca amintiri ale unor vremuri îndepărtate nu pot povesti, căci ele n-au fost numai viaţa mea cea mai lăuntrică, ci şi a lor. Nu mi-e îngăduit să deschid privirilor lumii acele uşi închise pentru totdeauna."[19]

Dar aşa cum am încercat să argumentez, în viaţa noastră profundă este ascunsă sursa istorică a operelor noastre. Criticilor care ar putea obiecta că pentru un autor opera e mai im-

portantă decît viața li se poate răspunde că deși acest lucru *ar putea* fi adevărat pentru unele creații ale spiritului uman precum marile teorii științifice și cosmologice, este mult mai puțin adevărat pentru psihologie, o disciplină în care savantul este determinat, chiar inconștient, să țină seama de propriile experiențe, inclusiv de cele mai traumatice. A cunoaște aceste evenimente, a le înțelege și a le compara cu metapsihologia relativă nu înseamnă a scădea validitatea teoriei. Teoria, bineînțeles, va fi derivată din experiența autorului, neexcluzînd vicisitudinile personale prin care a trecut, dar dacă ele sînt transformate într-un mod creativ, devin, ca și arta, parte a moștenirii colective a omenirii. Psihologul nu poate ignora aceste premise, mai ales dacă este interesat de psihologia profundă, care — așa cum Freud ne învață prin autoanaliza lui și Jung prin coborîrea lui în infernul inconștientului — se bazează esențial pe auto-observare din partea autorilor.

A fost acordată prea puțină atenție afirmației lui Jung din *Amintiri, vise, reflecții*: „Anii în care m-am ocupat de imaginile interioare au constituit perioada cea mai importantă a vieții mele, în decursul căreia s-au decis toate lucrurile esențialc."[20] Jung se referă rareori la studiile sale obiective asupra pacienților, a căror importanță o recunoaște totuși în altă parte a cărții[21]; el se concentrează asupra dialogului cu imaginile interne. Deci, atunci cînd Jung însuși face afirmații care sugerează că psihologia analitică este în primul rînd *propria* lui psihologie, nu este treaba noastră să deschidem acele uși pe care el cu gelozie și „cu justețe" (just pentru el, protagonistul acestor evenimente) le-a ținut întotdeauna închise?

Aceasta a fost deci dilema cu care m-am confruntat în ceea ce privește documentele care au intrat în posesia mea. A fost decizia mea ca subiectul și conținutul acestor documente să poată fi făcute publice, deși aștept încă permisiunea de a publica corespondența lui Jung cu Spielrein. Nu este sarcina mea să verific pe nimeni. Dar nici de a ascunde fapte și idei care, cel puțin la o examinare superficială, ar putea să meargă contra curentului predominant de gîndire. Există precedente pentru o astfel de cenzură. Așa cum știm, Karl Marx avea opiniile lui despre așa-numitul colos țarist, și în clarviziunea sa a înțeles că Rusia, cu resursele ei imense și granițe-

le ei nesfîrșite, ar putea fi o amenințare perenă pentru Europa. Dar lucrările în care era prezentată această perspectivă, chiar în cele în care era subiectul principal, au fost timp de mulți ani ascunse cu grijă, pentru că ideile lui Marx nu erau pe de-a-ntregul flatante, examinate în lumina ultimelor evoluții din Uniunea Sovietică[22]. Această cenzură este o decepție pentru toți cei ce cred în marxism. Sînt convins că nimeni nu are dreptul să ascundă ceva. Nu există un lucru atît de întinat, indiferent de anvergura lui, care să nu poată ajuta, atunci cînd este plasat în contextul unui sistem de idei, la o înțelegere mai clară și mai precisă a chestiunii principale.

S-ar putea spune același lucru și despre Freud și legătura sa cu „lucrările despre cocaină". Editorii traducerii englezești a acestei lucrări au găsit curios faptul că, în ciuda marelui interes arătat astăzi fiziofarmacologiei, eforturile lui Freud în această direcție sînt complet ignorate.Cred că omisiunea nu se datorează întîmplării, ci unei alegeri clare, chiar dacă nu pe de-a-ntregul conștientă. O excepție este Ernest Jones, care a dedicat un capitol întreg acestui subiect pe un ton care nu era apologetic, ci discret obiectiv[23]. După Donoghue și Hillman, experimentele cu droguri ale lui Freud nu au avut drept cauză dorința de a cîștiga faimă, ci un factor arhetipal, implicînd fundamental căutarea libertății. Din acest punct de vedere, scrierile sale despre cocaină nu trebuie considerate o „greșeală de tinerețe care trebuie ignorată de succesori și exclusă din corpul lucrărilor sale. Mai degrabă, este un semn din tinerețe a măreției sale. El avea capacitatea de a fi absorbit de un puternic tipar colectiv și totuși să-și urmeze calea spre o soluție individuală... El a continuat să-și realizeze această ambiție spirituală, dar la un nivel psihologic."[24] După cum știm, Freud era atît de entuziasmat de proprietățile cocainei, încît o recomanda tuturor și chiar un autor de bună credință precum Jones a fost obligat să scrie: „Pe scurt, privind din punctul de vedere al cunoașterii actuale, el a ajuns curînd o amenințare publică."[25] A trage un văl asupra unor astfel de aspecte deconcertante din viața unui mare om înseamnă în ultimă instanță a nu avea încredere în valoarea lui; o asemenea credință se demonstrează doar prin acceptarea inclusiv a acestor

momente negative din lunga poveste a cercetărilor și străduințelor științifice.

S-ar putea totuși obiecta că, spre deosebire de scrierile lui Marx și Freud tocmai menționate, documentele Sabinei Spielrein nu au fost scrise pentru a fi publicate și, prin urmare, s-ar cuveni să rămînă nedeschise. Nu sînt de acord. Orice om care ridică vocea pentru a le spune ceva cu adevărat nou contemporanilor săi, care le contrazice ideile și convingerile printr-o viziune diferită, nu poate fi măsurat cu o măsură comună. Cîți oameni au fost influențați — pentru a ne menține în limita exemplelor citate — de Freud, Marx și Jung? Cîți oameni s-au recunoscut în opiniile și studiile lor? Orice fapt, orice informație care poate lumina mai bine contribuția la știință trebuie să fie cunoscută și adusă la cunoștință.

Lunga călătorie a lui Jung, de la studiile sale de asociație la *Mysterium Coniunctionis,* se întinde de-a lungul a cincizeci de ani de operă analitică și speculativă. Tot așa cum Freud nu rămîne în capcana pașilor falși în căutarea unei glorii rapide, tot așa exuberanța și lipsa de experiență ale lui Jung în tratarea primilor pacienți nu l-au împiedicat să-și răscumpere erorile trecute și riscurile asumate, concentrîndu-se în mod clar asupra lor. Repet analogia: Freud credea că prin cocaină a descoperit ceva ce va elibera omul, dar în realitate eliberarea era la un alt nivel, așa cum Freud însuși a demonstrat; în întîlnirea sa cu Sabina Spielrein, Jung a avut impresia că *și*-a găsit eliberarea, dar așa cum și-a dat seama mai tîrziu, ea trebuie să vină pe cu totul alte căi. Așa cum nouă, care am deschis uși secrete, nu ne rămîne altceva de făcut decît să trăim cu mai mare umilință.

Note

Abrevieri

CW = *The Collected Works of C.G. Jung*, ed. Gerhard Adler, Michaèl Fordham, and Herbert Read; William McGuire, exec. ed.; trad. R.F.C. Hull (vol. 2 trad. Leopold Stein în colaborare cu Diana Riviere). Ediția completă constituie Bollingen Series XX. 1953–1967: New York: Pantheon Books and Bollingen Foundation. Princeton University Press: 1967–1979.

Freud/Jung Letters = *The Freud/Jung Letters: The Correspondence between Sigmund Freud and C.G. Jung*, ed. William McGuire, trad. Ralph Manheim și R.F.C. Hull. Bollingen Series XCIV. Princeton University Press, 1974.

Jahrbuch = *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen*. Leipzig și Viena, 1909–1913.

Jones = Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*. Londra: Hogarth Press, și New York: Basic Books, 1953, 1955, 1957.

Memories = *Memories, Dreams, Reflections by C.G. Jung*, recorded by Aniela Jaffé; trad. Richard și Clara Winston. New York: Pantheon Books, 1963.

Minutes = *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society*, ed. Herman Nunberg și Ernst Federn; trad. M. Nunberg. New York: International Universities Press, 1962–1974. (I: 1906–1908; II: 1908–1910; III: 1910–1915.)

Standard Ed. = *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. Tradusă sub coordonarea lui James Strachey, în colaborare cu Anna Freud, asistați de Alix Strachey și Alan Tyson. Londra: The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis, 1953–1974.

Zeitschrift = *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*. Viena, 1913.

Zentralblatt = *Zentralblatt für Psychoanalyse; Medizinische Monatsschrift für Seelenkunde*. Wiesbaden, 1911–1913.

Introducere

1. Henri F. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*, Basic Books, New York, 1970, pp. 447–448, 672–732, 889–891.
2. William McGuire, introducere, *Freud/Jung Letters*, pp. xiii-xxxvii.
3. Aldo Carotenuto, *Senso e contenuto della psicologia analitica*, Boringhieri, Torino, 1977, p.131.

Partea întîi. Jurnal şi scrisori

1. Jurnalul Sabinei Spielrein (1909–1912)

1. Peter Nansen (1861–1918), scriitor danez; în romanele sale, a descris viaţa sentimentală şi erotică din Copenhaga. S-a bucurat de un succes extraordinar, dar astăzi este complet uitat. *Jurnalul Juliei* datează din 1893.
2. Referire la „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox)", *Jahrbuch* 3 (1911): 329–400.
3. În limba italiană în text.
4. Emma Jung, născută Rauschenbach (1882–1955). (*Freud/Jung Letters*, p. 14, n. 4).
5. Agathe, născută în 1904; Gret, născută în 1906; şi Franz, născut în 1908.
6. Referire la „Distrugerea drept cauză a devenirii".
7. Johann Jakob Honegger (1885–1911), un strălucit elev al lui Jung, care s-a sinucis. Vezi Hans Walser, „An Early Psychoanalytical Tragedy: J.J. Honegger and the Beginnings of Training Analysis", *Spring*, 1974, pp. 243–245.
8. Esther Aptekmann a scris o lucrare despre experimentele psihogalvanice, teza ei de doctorat cu Bleuler. Mai tîrziu, s-a întors în Rusia. (*Freud/Jung Letters*, p. 455, n. 7).
9. „Psychic Conflicts in a Child." Publicat în 1909, a avut mai multe ediţii. În *The Development of Personality*, *CW* 17.
10. Marianne (1910–1965), care s-a căsătorit cu Walther Niehus. Ea era unul dintre editorii *Gesammelte Werke* şi membru de la înfiinţare în comitetul editorial pentru publicarea scrisorilor lui Jung (*Freud/Jung Letters*, p. 353, n. 2).
11. Mai probabil, scrisoarea lui Jung din 29 septembrie 1910 şi răspunsul lui Freud din 1 octombrie 1910. (*Freud/Jung Letters*, p. 355 şi urm.)
12. Spielrein se referă la teza sa de doctorat „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox)".

13. Referire la lucrarea lui Jung „The significance of the Father in the Destiny of the Individual", *Jahrbuch* 1 (1909): 155–173. Articolul a cunoscut mai multe ediții și a fost revizuit în 1949. În *Freud and Psychoanalysis, CW* 4.
14. Fratele Sabinei, Jean, care a locuit în Stuttgart, în conformitate cu un document de la consulatul spaniol din Stuttgart.
15. Alexander Mihailovici (1301–1339), duce de Tver și mai tîrziu mare duce de Vladimir și al tuturor rușilor. El și fiul său au fost măcelăriți de facțiuni rivale.
16. Într-o scrisoare din Stuttgart datată 1 iulie 1918, fratele său Jean scria: „Părinții noștri au destui bani. Ai primit cele 4 000 de coroane pe care ți le-a trimis tata? Am estimat moștenirea noastră de la Rostov la 150–200 000 de ruble; nu prezintă nici un risc. Tata a investit toți banii în proprietăți imobiliare, care au crescut mult în valoare."
17. Vezi scrisoarea lui Freud către Jung, 1 decembrie 1911, în *Freud/Jung Letters*, p. 473.
18. Această lucrare fusese intitulată „Destruction as the Cause of Coming into Being".
19. Prin „perechea nr. 4", Sabina Spielrein înțelege Jung și Freud.
20. Prin „poezie" trebuie să înțelegem o semnificație metaforică cunoscută doar de Jung și Sabina. O analogie literară poate fi găsită la Proust. Swann și Odette folosesc metafora *„faire cattleya"* pentru a exprima actul fizic al posesiei.
21. Cu siguranță după 1906, deoarece fiul său, Franz, s-a născut în 1908.
22. Freud avea șase copii. Vezi Jones, 1:152.
23. Probabil un remediu medical cunoscut în epocă.
24. Vezi n. 20.
25. Rudolf Ulrich Krönlein (1847–1910), chirurg neurolog elvețian.
26. Spielrein a fost acceptată în 1911.
27. Spielrein a scris, probabil din greșeală, „XI" în loc de „XII".
28. *Vînzătorul de nisip*, o poveste scrisă de E.T.A. Hoffmann (1776–1822), publicată în 1816. „Titlul vine de la faptul că personajul principal al povestirii, sensibilul și vizionarul Nathanael, a crescut, în copilăria sa întunecată și dezolantă, sub influența unui basm povestit de doica sa, în care o creatură fantastică numită Vînzătorul de nisip punea nisip în ochii copiilor pînă cînd ochii sîngerau și plesneau în orbite. Anumite împrejurări l-au făcut pe băiat să-l identifice pe hainul Vînzător de nisip cu Coppelius, colaboratorul tatălui său la experimentele alchimice. Coppelius, în diferite ipostaze, apare mai tîrziu în viața lui în momente excepționale, totdeauna ca inamic. În această intrigă, acțiunea

centrală în desfășurarea povestirii o reprezintă strania poveste de dragoste a lui Nathanael, acum student la universitate. Într-un mic oraș universitar, trăiește marele om de știință italian Lazzaro Spalanzani, ce apare mai degrabă ca magician, inventator și creator al păpușii Olympia, care scamănă cu o ființă umană și pe care el o face să se miște și să vorbească. Nefericitul Nathanael se îndrăgostește de ea ca de o femeie vie și, trecînd prin diferite episoade fantastice, ajunge să-și piardă mințile. Din nou, Coppelius este cel care îl distruge: într-o zi, cum stătea Nathanael, care se eliberase de sub farmecul Olympiei, într-un turn privind la orașul de la picioarele lui împreună cu prietena lui din copilărie, Clara, Coppelius l-a fermecat cu o privire și l-a făcut să se arunce din turn." Cf. *Dizionario letterario delle opere e dei personaggi di tutti i tempi e di tutte letterature* (Bompiani, Milano, 1955), 4: 501–502. Și Freud se referă la povestea Vînzătorului de nisip în lucrarea sa „The «Uncanny»", *Standard Ed.*, 17: 227–236.

29. Vezi Hans Lobner și Vladimir Levitin, „A Short Account of Freudism: Notes on the History of Psychoanalysis in the USSR", *Sigmund Freud House Bulletin* 2, nr. 1 (1978):9.
30. Persoană neidentificată.
31. Arthur Schnitzler (1862–1931), medic, dramaturg și scriitor, a corespondat cu Freud pe teme psihanalitice. Deși dotat cu o mare putere de cunoaștere psihologică, nu a reușit niciodată să-și depășească aversiunea față de conceptele de incest și sexualitate infantilă. Vezi Jones, 3:84. A se consulta de asemenea *Letters of Sigmund Freud*, ed. Ernst L. Freud, trad. Tania și James Stern (Basic Books, New York, 1960).
32. Data precizată în original pentru nuntă („14.I") nu este totdeauna aceeași în *Jurnal* (vezi 7 ianuarie și 28 februarie 1912). Pe de altă parte, într-o scrisoare către Spielrein din 20 august 1912, Freud ia notă de veștile despre căsătorie și astfel este sigur că ea a avut loc între luna februarie 1912 și 11 iulie 1912. Pentru că în manuscris data de „14.I" este scrisă atît de clar încît se exclude orice incertitudine de lectură, s-ar putea să fie o scăpare din partea Sabinei Spielrein (poate *I* în loc de *J* pentru „iunie").

2. Scrisorile Sabinei Spielrein către C.G. Jung

1. Neidentificat, probabil profesor la Universitatea din Zürich.
2. Pasajul complet este următorul: „celui care are încă urechi pentru ce nu s-a auzit vreau inima să i-o împovărez cu fericirea mea". (Citat redat cf. trad. rom. realizate de Ștefan Aug. Doinaș

la F.W. Nietzsche, *Așa grăit-a Zarathustra*, „Precuvîntarea lui Zarathustra", sec. 9, Humanitas, București, 1994). În text am preferat redarea traducerii preluate din limba engleză. (*N. tr.*)

3. Wilhelm von Kaulbach (1805–1874), pictor german faimos pentru lucrarea „Bătaia de cocoși". În 1837, a devenit pictor la curtea regelui Ludwig I și a terminat ilustrațiile pentru *Reinecke Fuchs*. Există o referință la Kaulbach în *Freud/Jung Letters*, p. 72, n. 3. *Reinecke Fuchs* este o colecție medievală de basme, în care eroul este o vulpe.
4. „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie", *Jahrbuch* 3 (1911).
5. În *Freud/Jung Letters*, p. 447 este confirmat faptul că Spielrein a sosit la Viena pe 11 octombrie 1911.
6. Partea I din lucrarea lui Jung *Wandlungen und Symbole der Libido*, *Jahrbuch* 1 (1911). În ediția revăzută de el în 1952, Jung schimbă titlul lucrării în *Simboluri ale transformării*.
7. Spielrein se referă la lucrarea sa „Destruktion"; vezi *Freud/Jung Letters*, p. 498. Siegfried era numele simbolic cu care Spielrein își numea posibilul ei copil.
8. Leonhard Seif (1866–1949), neurolog münchenez și șef al Societății Psihanalitice din acest oraș — vezi *Minutes* III: 209, 218. Mai tîrziu, devine urmașul lui Adler.
9. Trebuie să ne amintim că Spielrein scria în germană, deși limba ei maternă era rusa.
10. Wilhelm Stekel (1868–1940), unul dintre primii psihanaliști discipoli ai lui Freud. Avea un talent deosebit pentru interpretarea simbolurilor. S-a sinucis la Londra. Cartea sa era intitulată *Die Sprache des Traumes: Eine Darstellung der Symbolik und Deutung des Traumes in ihren Beziehungen zur kranken und gesunden Seele für Ärzte und Psychologen* (*Limbajul viselor: Prezentare pentru doctori și psihologi a interpretării și simbolismului visului în raport cu psihicul sănătos și bolnav*). Publicată de Bergmann la München în 1911, a cunoscut mai multe ediții. Freud spune despre această carte: „Cartea lui Stekel este neobișnuit de bogată în conținut — porcul descoperă trufele, dar altfel este o nenorocire, nici o încercare de coerență, plină de locuri comune și generalizări noi și riscante, toate incredibil de neglijente" (*Freud/Jung Letters*, p. 404).
11. Vezi „Bunicul Moarte", în *Poveștile* Fraților Grimm. Un tată sărac își lasă copilul Bunicului Moarte, care-l adoptă în calitate de nepot. Cînd copilul crește, Bunicul Moarte îl face să devină un doctor faimos. Iscusința doctorului vine din aceea că primește ajutor de la Bunicul Moarte, care îi indică pacienții care or să moară și care vor supraviețui. După ce doctorul încearcă de do-

uă ori să-l înșele pe Bunicul Moarte, acesta, înfuriat, decide să-l ia cu el și să-l ducă într-o peșteră subterană.

„Aici el văzu mii și mii de făclii care ardeau pe nenumărate rînduri, unele mari, altele mai mici și altele mici de tot. În fiecare moment, unele făclii se stingeau, altele se aprindeau, încît parcă flăcările săreau dintr-o parte într-alta.

— Vezi, spuse Moartea, acestea sînt flăcările vieții oamenilor. Cele mari aparțin copiilor, cele mai mici aparțin oamenilor în primii ani după ce s-au căsătorit, iar cele mici de tot, oamenilor bătrîni; dar există și copii, și tineri care au doar o făclie mică.

— Arată-mi flacăra vieții mele, spuse doctorul, care se gîndea că flacăra sa era foarte înaltă. Moartea îi arătă o candelă mică, ce amenința să se stingă și spuse:

— Privește, este acolo.

— Ah, bunicule drag, spuse speriat medicul, aprinde una nouă pentru mine, fă-o, dacă mă iubești, ca eu să mă bucur de viață și să ajung rege, și să mă căsătoresc cu fata regelui cea frumoasă.

— Nu pot, spuse Moartea. Trebuie să se stingă o făclie ca una nouă să fie aprinsă.

— Atunci pune una nouă peste cea veche, astfel încît ea să se aprindă cînd se stinge cea veche, imploră doctorul.

Moartea se făcu că-i îndeplinește dorința, dar cum voia să se răzbune, făcu intenționat o greșeală cînd fixă făclia și mica flacără se stinse. Imediat, doctorul căzu la pămînt, acum fiind el însuși în mîna Morții."

12. Hermann Swoboda (1873–1963), faimos pacient al lui Freud, implicat mult timp împreună cu Weininger și Fliess într-o dispută despre prioritatea ideii bisexualității. În 1906, W. Fliess publică o scurtă carte pe această temă, *In eigener Sache* (Emil Goldschmidt, Berlin, 1906).
13. Aulus Cornelius Celsus (sec. I d. Cr.), autor roman de tratate, din care au supraviețuit doar fragmente izolate. Tratatul *De medicina* a fost păstrat în opt cărți, operă completă de medicină și chirurgie, după regulile lui Hipocrate. Citatul este probabil din *De medicina*.
14. *Jahrbuch* s-a născut ca primul organ de informare pentru toți cei ce erau interesați de opera lui Freud, la Salzburg, pe 27 aprilie 1908. Primul număr apare în 1909, ultimul în 1913. Conținutul celor cinci volume se găsește în *Freud/Jung Letters*, pp. 563–567.
15. Spielrein se referă la problema din „Distrugerea drept cauză a devenirii" într-o notă din lucrarea sa „Über den psychologischen

Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia praecox)", *Jahrbuch* 3 (1911); 371, n. 2.

16. Paul Eugen Bleuler (1875–1939), director al spitalului cantonal şi al clinicii Burghölzli. El a instaurat termenul de „schizofrenie" şi a fost deschis de la început la teoriile din psihanaliză. Vezi *Dementia praecox, or the Group of Schizophrenias*, trad. J. Zinkin (1950; ed. orig. 1911).
17. Referire la *Die Psychologie der unbewussten Prozesse* (Zürich, 1917), prima ediţie a „On the Psychology of the Unconscious", în *Two Essays on Analytical Psychology, CW* 7.
18. Alfred Adler (1879–1937), primul preşedinte al Societăţii Psihanalitice din Viena. În 1911, rupe legătura cu Freud şi fondează şcoala de psihologie individuală.
19. O referinţă la folosul secundar obţinut prin boală, aşa cum e el descris în *Introductory Lectures on Psycho-Analysis* (1917), *Standard Ed.*, 16:384.
20. Vezi n. 17.
21. Emil Medtner apare mai tîrziu ca editor al seriei în limba rusă de cărţi de psihologie analitică, incluzînd *Psychological Types* şi *The Psychology of Dementia Praecox*. Vezi *General Bibliography of Jung's Writings, CW* 19, p. 140.
22. Vezi această referinţă în Hans Lobner şi Vladimir Levitin, „A Short Account of Freudism: Notes on the History of Psychoanalysis in the USSR", *Sigmund Freud House Bulletin*, 2, nr. 1 (1978):9.
23. Următoarele lucrări ale lui Jung şi Freud fuseseră traduse în limba rusă:

C.G. Jung

1901. *Conţinutul psihozelor* (1908)
1924. Un extras din *Psihologia tipurilor* (1921)
1929. Traducerea completă a lucrării *Psihologia tipurilor* (1921)
1939. *Psihologia dementia praecox* (1906); *Conflictele psihice ale copilului* (1910); *Despre psihologia şi patologia fenomenelor aşa-zis oculte* (1902); *Conţinutul psihozelor* (1909); patru scurte articole despre asociaţiile de cuvinte. Aceste eseuri au fost publicate într-un singur volum editat de Emil Medtner.

Sigmund Freud

1910. *Psihopatologia vieţii cotidiene* (1904)
1911. *Trei eseuri asupra teoriei sexualităţii* (1905); *Cinci lecţii de psihanaliză* (1909–1910)

1912. *Despre vis* (1900–1901); *Delir şi vis în „Gradiva" de W. Jensen* (1906–1907); *Acte compulsive şi ritualuri religioase* (1907); *Scriitorul şi activitatea fantasmatică* (1907–1908); *Moralitatea sexuală „civilizată" şi nevroza modernă* (1908); *Analiza fobiei unui băiat de cinci ani* (cazul clinic micul Hans) (1908–1909); *O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci* (1910); *Consideraţii despre cele două principii ale funcţionării mintale* (1911)

1913. *Interpretarea visului* (1899–1900); *Manevrarea interpretării visului în psihanaliză* (1912); *Despre dinamica transferului* (1912); *Îndrumări date medicilor privind tratamentul psihanalitic* (1912); *Cîteva observaţii asupra conceptului de inconştient în psihanaliză* (1913); *Despre începutul tratamentului* (1913)

1922. *Prelegeri introductive în psihanaliză* (1915–1917)

1923. *Metoda psihanalitică a lui Freud* (1903–1904); *Despre psihoterapie* (1905); *Caracter şi erotism anal* (1908); *Despre psihanaliza „sălbatică"* (1910); *Fausse reconnaissance (déjà raconté) în tratamentul psihanalitic* (1913–1914); *Moise al lui Michelangelo* (1913–1914); *Rememorare, repetiţie şi elaborare* (1914); *Contribuţii la istoria mişcării psihanalitice* (1914); *Observaţii asupra iubirii de transfer* (1915); *Refularea* (1915); *Inconştientul* (1915); *Pulsiuni şi destine ale pulsiunilor* (1915); *Despre transformările pulsiunilor, cu precădere în erotismul anal* (1915–1917); *Cîteva tipuri de caracter desprinse din practica psihanalitică* (1915); *O dificultate a psihanalizei* (1916–1917); *Doliu şi melancolie* (1917); *Completare metapsihologică la teoria viselor* (1916); *Căi ale terapiei psihanalitice* (1918–1919); *Notă despre preistoria tehnicii analitice* (1920)

1924. *Totem şi tabu* (1912–1913); *Introducere în narcisism* (1914); *Organizarea genitală infantilă a libidoului* (1923); *Eul şi sinele* (1923)

1925. *Cuvîntul de spirit şi raporturile sale cu inconştientul* (1905); *Contribuţii la psihologia vieţii sentimentale* (1910–1917); *Dincolo de principiul plăcerii* (1920); *Psihologia mulţimilor şi analiza eului* (1921)

1927. *Inhibiţie, simptom şi angoasă* (1925–1926)

1928. *Viitorul unei iluzii* (1927)

24. Jung, „On the Question of Psychological Types" (1913), în *Psychological Types*, *CW* 6, apendice.

25. Johann Wolfgang von Goethe, „Prologue in Heaven", *Faust, Part One*, trad. Philip Wayne (Penguin Books, Harmondsworth, Eng., 1949), pp. 41–42.

26. Herbert Silberer (1882–1923), psihanalist vienez interesat în mod special de simbolismul şi analiza viselor. Cea mai importantă lucrare a sa, *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* (H. Heller, Viena, 1914), a influenţat studiile de alchimie ale lui Jung. S-a sinucis după ruperea prieteniei cu Freud. Vezi Paul Roazen, *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk* (Knopf, New York, 1969), p. 157.
27. Nu este de găsit acest citat.
28. Referire la K.A. Scherner, autorul *Das Leben des Traumes* (Berlin, 1861), la Freud în *Interpretarea visului.*
29. Vladimir M. Bekhterev (1857–1927), medic psihiatru rus, autor a peste 600 de lucrări publicate şi 369 discursuri şi conferinţe. Este celebru pentru a fi studiat reflexele de asociaţii.
30. De fapt, în originalul scrisorii, cel de-al doilea P.S. începe cu un „17" care este tăiat şi este urmat de „16.I.1918".
31. „La structure de l'inconscient", *Archives de psychologie* 16 (1916), care în versiunea finală s-a intitulat „The Relations Between the Ego and the Unconscious", în *Two Essays on Analytical Psychology, CW* 7.
32. Alexander Feodorovich Kerenski (1881–1970), revoluţionar rus de frunte, izgonit din funcţia de prim-ministru de către bolşevici în 1917, după care este exilat, ajungînd în cele din urmă în Statele Unite, unde continuă activitatea politică împotriva regimului sovietic.
33. Gregor Johann Mendel (1822–1884), considerat părintele geneticii moderne. Studiul său despre caracteristicile moştenite, publicat în paginile unui jurnal de provincie în 1866, a fost complet ignorat de lumea ştiinţifică. Lucrarea a fost redescoperită în 1900 de Hugo De Vries, Carl Correns şi Eric von Tschermak.
34. Referinţa poate fi din Haelius, descendent al lui Samem-Roumos, nume al zeului soare din Tyr. Vezi Canon John, ed., *The Mythology of All Races*, vol. V, *Semitic* (Cooper Square Publishers, New York, 1964), p. 54.
35. În mitologia nordică, zeul Balder are un vis amar, în care îi e profeţită moartea. Prin urmare, mama lui, Frigg, copleşită de durere, smulge de la fiecare creatură de pe pămînt promisiunea că nu-i vor face nici un rău fiului ei. El este totuşi omorît de o varietate de vîsc. Jung vorbeşte despre acest mit în *Wandlungen und Symbole der Libido* (1912). În ediţia revizuită, *Symbols of Transformation* (1952), p. 257, Jung reia mitul şi accentuează similarităţile dintre moartea lui Balder şi cea a lui Osiris.

3. Scrisorile Sabinei Spielrein către Sigmund Freud

1. Aceasta este a treia scrisoare scrisă de Spielrein lui Freud (vezi n. 10).
2. Persoană neidentificată.
3. Referință la scrisoarea trimisă de Jung mamei Sabinei Spielrein. Vezi *Freud/Jung Letters*, p. 236.
4. Persoană neidentificată.
5. Spielrein a fost pacientă de la 17 august 1904 la 1 iunie 1905.
6. Aceasta este o greșeală, deoarece corespondența dintre Freud și Jung începe la 11 aprilie 1906.
7. Vechi cîntec popular german (trad.).
8. Vezi n. 10.
9. Ludwig Binswanger, „Über das Verhalten des psycho-galvanischen Phänomens beim Assoziationsexperiment", *Journal für Psychologie und Neurologie* 10, nr. 1 (1907). „On the Psychogalvanic Phenomenon in Association Experiments", *Studies in World-Association*, trad. M.D. Eder (Moffat, Yard, New York, 1918), pp. 446–479. Binswanger (1881–1966) a fost fondatorul analizei existențiale.
10. Freud a răspuns (4 iunie 1909) la prima scrisoare a Sabinei Spielrein (vezi scrisoarea din 30 mai 1909), cerîndu-i mai multe amănunte despre motivele pentru care dorește să-l vadă. Cea de-a doua scrisoare către Freud a Sabinei lipsește. În ea, probabil că Spielrein menționează necazurile pe care le are cu Jung. Pe 8 iunie 1909, Freud îi răspunde că, avînd în vedere că este prieten cu Jung, se va folosi de vechiul dicton latin *audiatur et altera pars* („să fie ascultată și cealaltă parte").
11. Prin aceste inițiale Jung o indică pe Helene Preiswerk, tînăra medium cu care face mai multe experimente, publicate în teza sa „On the Psychology and Pathology of So-called Occult Phenomena" (*CW* 1). Vezi Stefanie Zumstein-Preiswerk, *C.G. Jung's Medium: Die Geschichte der Helly Preiswerk* (Kindler, München, 1975); de asemenea, James Hillman, „Some Early Background to Jung's Ideas", *Spring*, 1976, pp. 123–136.
12. Mathilde, fiica cea mare a lui Freud.
13. Otto Gross (1877–1919) a studiat medicina în Graz și mai tîrziu a fost asistentul lui Kraepelin în München. Cartea sa *Das Freud'sche Ideogenitätsmoment und seine Bedeutung im manisch-depressiven Irresein Kraepelins* (Leipzig, 1907) se ocupă de cazurile examinate la clinica din München. Jung dedică un capitol din *Tipurile psihologice* (1921) ideilor tipologice dezvoltate de Gross în *Die zerebrale Sekundärfunktion* (Leipzig, 1909) și în *Über psychopathische Minderwertigkeiten* (Viena și Leipzig, 1909). Gross, abs-

tinent și vegetarian, era o figură binecunoscută la Café Stephanie din München. Leonhard Frank îl descrie ca „Doctor Otto Kreuz" în autobiografia sa *Links, wo das Herz ist* (1952). Frieda Weekley (născută von Richthofen, mai tîrziu soția lui D.H. Lawrence) a avut o legătură cu el în această perioadă; în memoriile ei, el apare sub numele de Octavio. Vezi *Frieda Lawrence: The Memoirs and Correspondence*, ed. E. W. Tedlock, Jr. (Londra, 1961); vezi de asemenea R. Lucas, *Frieda von Richthofen* (München, 1972), pp. 53 și urm., și Martin Green, *The von Richthofen Sisters* (New York, 1974). Cf. *Freud/Jung Letters*, p. 66, n. 7.

14. Johann Wolfgang von Goethe, *Faust*, partea I. Jung folosește același citat în *Symbols of Transformation*, *CW* 5:234.
15. Antinous August Rauber (1841–1917), un talentat gînditor german, și-a cîștigat o faimă considerabilă datorită studiilor sale de anatomie, embriologie și antropologie. În 1866, ocupă catedra de profesor de anatomie la Dorpat. Dintre nenumăratele sale lucrări, amintim *Urgeschichte des Menschen* (Leipzig, 1884) și *Die Regeneration der Krystalle* (Leipzig, 1895–1896).
16. „Robber" este *Räuber* în germană. Probabil un joc de cuvinte cu numele Rauber al anatomistului.
17. Atribuirea următorului fragment aceleiași scrisori ca fragment final este conjecturală, dar foarte probabilă.
18. În germană *Sabinerin/Sabinerinnen* înseamnă „femeie/femei aparținînd poporului sabin", în timp ce *Sabinchen* este diminutivul pentru numele propriu *Sabina* (sau *Sabine*). Regizorul vrea să distorsioneze titlul în așa fel încît chiar un spectator german educat să-l asocieze mai curînd cu fetele numite Sabina decît cu femeile poporului sabin.
19. Atribuirea fragmentului care urmează aceleiași scrisori este de asemenea conjecturală.
20. Persoană neidentificată.
21. Prăjituri mici făcute cu ciocolată și fructe uscate.
22. *Spielerein* sugerează *ich spiele* (eu mă joc) + *rein* (curat), deși *Spielerei* înseamnă „glumă". Sabina, în loc de a spune că numele ei real este Spielrein (fără cel de-al doilea „e"), confirmă „cu cea mai serioasă mină din lume" că se numește „Spielerein".
23. Acest paragraf este scris pe spatele scrisorii lui Jung către Sabina Spielrein din 15 aprilie 1914 și probabil că i-a fost trimisă lui Freud de către Sabina Spielrein în aceeași perioadă.

4. Scrisorile lui Sigmund Freud către Sabina Spielrein

1. Freud menționează această scrisoare atunci cînd îi scrie lui Jung pe 7 iunie 1909 (*Freud/Jung Letters*, p. 230).

2. Freud îi scrie lui Jung: „și i-am sugerat o procedură mai potrivită, să zicem-așa, endopsihică". *Ibid.*, pp. 234–235.
3. Vezi scrisoarea lui Jung către Freud din 21 iunie 1909, *ibid.*, p. 236.
4. Freud se referă la întîlnirea Societății Psihanalitice din Viena din 25 octombrie 1911, în timpul căreia filosoful Ludwig Klages a ținut o conferință despre psihologia scrisului de mînă. Discuțiile care au urmat au fost vehemente. Vezi *Minutes* III: 293–298.
5. Karl Abraham (1877–1925), psihiatru și psihanalist berlinez, care a lucrat la Burghölzli între 1904–1907. Colaborator apropiat al lui Freud, a fondat Societatea Psihanalitică din Berlin.
6. *Traum und Mythus: Eine Studie zur Völkerpsychologie (Schriften zur angewandten Seelenkunde*, ed. Sigmund Freud, vol. 4, 1909). Vezi Abraham, *Clinical Papers and Essays on Psychoanalysis* (Basic Books, New York, 1955), p. 207.
7. Ludwig Jekels (1867–1954), psihiatru polonez educat la Viena și apoi la sanatoriul de la Bistrai, lîngă Bielitz (Silezia austriacă, acum Polonia); mai tîrziu la New York. (*Freud/Jung Letters*, p. 134, n. 2).
8. Vezi Spielrein, „Selbstbefriedigung in Fusssymbolik", *Zentralblatt* 3 (1913):263. Fondată în 1910, *Zentralblatt* i-a fost lăsată lui Stekel în noiembrie 1912. Continuă să fie publicată pînă septembrie 1914.
9. Recenzia critică a lui Paul Federn la articolul Sabinei Spielrein „Die Destruktion als Ursache des Werdens" apărută în *Zeitschrift* 1 (1913):89–93.
10. Friedrich Kraus (1858–1936), profesor de medicină la Universitatea Berlin, director de clinică medicală la Charité. (*Freud/Jung Letters*, p. 397, n. 5.)
11. Spielrein probabil îl informase pe Freud că este însărcinată.
12. Referire la Al Patrulea Congres Internațional de Psihanaliză, organizat la München, 7–8 septembrie 1913, în timpul căruia Jung a susținut lucrarea „Contributions to the Study of Psychological Types", *CW* 6, pp. 499–509.
13. Sabina Spielrein a dat naștere unei fiice, pe care a numit-o Renate.
14. Freud se referă cu siguranță la scrisoarea trimisă lui de Emma Jung la 6 noiembrie 1911 (*Freud/Jung Letters*, pp. 455–457).
15. Freud utilizează un concept din *Totem și tabu* (1912): „O altă latură a atitudinii popoarelor primitive față de legiuitorii lor amintește de o procedură comună nevrozelor în general, dar care este vizibilă mai ales în ceea numim mania persecuției. Importanța unei persoane particulare este exagerată imens, iar puterea sa

absolută este mărită pînă la un grad improbabil, astfel încît să fie mai ușor pentru tot ceea ce pacientul poate trăi dezagreabil." *Standard Ed.*, 13:50 (Trad. rom. de R. Melnicu în Sigmund Freud, *Opere, 4, Studii despre societate și religie*, Editura Trei, București, 2000).

16. Referire la *Jahrbuch*.
17. Oskar Pfister (1873–1956), pastor protestant elvețian și psihanalist; un urmaș credincios al lui Freud. A încercat să aplice descoperirile psihanalizei în educație. Pentru scurt timp, a oscilat între Freud și Jung, apoi l-a ales pe Freud.
18. Otto Rank (1884–1939), unul dintre discipolii favoriți ai lui Freud. A manifestat un interes special pentru domeniul interpretării psihanalitice a artei. A fost prieten apropiat cu scriitoarea Anaïs Nin.
19. Hanns Sachs (1881–1947) s-a alăturat grupului freudian în 1909. În 1932, se mută în Statele Unite, unde fondează revista *American Imago*.
20. *Internationale Zeitschrift für Ärztliche Psychoanalyse* a fost fondată de Freud în 1912; primul număr poartă data 1913. Aici, evident, Freud se referă la primul număr din cel de-al treilea volum, publicat în 1915. Articolul se referă la „Bemerkungen über die Übertragungsliebe", *Zeitschrift* 3 (1915): 1–11. „Observations on Transference-Love (Further Recommendations on the Technique of Psychoanalysis, III)", *Standard Ed.*, 12: 157–171.
21. *Imago* a fost fondată în 1911; prima ediție a apărut în 1912. Articolul la care se face referire este probabil „Zeitgemässes über Krieg und Tod", *Imago* 4 (1915): 1–21. „Thoughts for the Times on War and Death", *Standard Ed.*, 14: 273–300.
22. Victor Tausk (1875–1919), psihanalist croat, renumit pentru studiul său despre schizofrenie. Licențiat în drept, iar mai tîrziu în medicină. S-a sinucis după o ceartă cu Freud. Vezi Paul Roazen, *Brother Animal: The Story of Freud and Tausk* (Alfred A. Knopf, New York, 1969); François Roustang, *Un destin si funeste* (Les Editions de Minuit, Paris, 1976).
23. Vezi n. 8.
24. Probabil Jean Spielrein, fratele Sabinei, care a locuit în Stuttgart.
25. *Psihopatologia vieții cotidiene* a fost tradusă în 1910, iar *Despre psihanaliză* în 1911.
26. Traducerea rusească la „Medem" a apărut în 1910, după cum spune Alexander Grinstein, *Sigmund Freud's Writing: A Comprehensive Bibliography* (International Universities Press, New York, 1977), p. 76.

27. Nikolai Evgrafovich Osipov (1877–1934), medic rus, care a studiat la Burghölzli. Aduce psihanaliza la Moscova.
28. Referire la următoarele articole, publicate toate în 1920: „Das Schamgefühl bei Kindern", *Zeitschrift* 6: 157–158; „Zur Frage der Entstehung und Entwicklung der Lautsprache", *ibid.*, p. 401; „Das schwache Weib", *ibid.*, p. 158; „Verdrängte Munderotik", *ibid.*, pp. 361–362; „Renatchens Menschenentstehungstheorie", *ibid.*, pp. 155–157.
29. Edouard Claparède (1873–1940), savant elvețian, interesat de nenumărate aspecte ale psihologiei. A avut o influență considerabilă asupra problemelor de educație.
30. Pentru această problemă, vezi Freud, „The Psycho-Analytic View of Psychogenic Disturbance of Vision (1910)", *Standard Ed.*, 11: 214.
31. Raymond de Saussure (1894–1971), fiul lingvistului Ferdinand, a fost unul dintre fondatorii Societății Psihanalitice din Paris. Cartea sa *La méthode psychoanalytique* a fost interzisă în Franța în 1922. Vezi Jones, 3: 97; dar de asemenea Freud, „Preface to Raymond de Saussure's *The Psycho-Analytic Method*", *Standard Ed.*, 19: 283–284.
32. Școala terapeutică a lui Emile Coué (1852–1926), un farmacist. Metoda sa se bazează pe sugestia care acționează asupra imaginației.
33. „B" este Hippolyte Bernheim (1840–1919), profesor universitar în Strasbourg, un campion al hipnozei și sugestiei. Aluzia lui Freud se referă la cartea acestuia *De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique* (Paris, 1888), pe care Freud a tradus-o în germană.
34. Moshe Woolf (Wulff) (1878–1971), psihanalist rus, care a studiat în Berlin cu Abraham. În 1927, părăsește Rusia și în 1933 se stabilește în Palestina, unde s-a numărat printre fondatorii Societății Psihanalitice Israeliene.
35. Ivan Ermakov (Ermakoro), directorul clinicii psihiatrice din Moscova, a tradus numeroase lucrări ale lui Freud. Numele lui apare în registrul psihanaliștilor ruși pînă în 1930.
36. Nedatat.

Partea a doua. Povestea Sabinei Spielrein

1. Un caz dificil

1. Aldo Carotenuto, *Senso e contenuto della psicologia analitica*, Boringhieri, Torino, 1977, pp. 16 și urm.

2. Carl-Gustav Jung, „The Psychology of Dementia Praecox" (1907), în *The Psychogenesis of Mental Disease*, *CW* 3, p. 4.
3. *Freud/Jung Letters*, p. 14.
4. Marie-Louise von Franz, *C.G. Jung: His Myth in Our Time*, trad. William H. Kennedy (C.G. Jung Foundation, New York, 1975), p. 61.
5. Legat de aceasta, mă gîndesc mai ales la prietenia dintre Einstein şi Born şi la corespondenţa lor legată de compoziţia materiei. Nu cred că ar fi devenit vreodată duşmani, în ciuda diferenţei de opinii dintre ei. (Vezi Max Born, ed., *The Born-Einstein Letters* (Walker, New York, 1971.)
6. Von Franz, *Jung*, p. 61.
7. C.G. Jung, „On the Psychology and Pathology of So-Called Occult Phenomena" (1902), în *Psychiatric Studies*, *CW* 1; *Experimental Researches*, *CW* 2.
8. Sigmund Freud, *The Interpretation of Dreams* (1900), *Standard Ed.*, 4 şi 5.
9. C.G. Jung, „Psychology of Dementia Praecox", p. 57, n. 12.
10. *Ibid.*, pp. 57–58.
11. *Freud/Jung Letters*, p. 15.
12. *Ibid.*, p. 122.
13. Pentru a fi precişi, nu există decît o singură referinţă la Bleuler. Vezi Jung, *Memories*, p. 255. (Trad. rom. de Daniela Ştefănescu, *C.G. Jung, Amintiri, vise, reflecţii*, consemnate şi editate de Aniela Jaffé, Humanitas, Bucureşti, 1996; *n. tr.*)
14. *Freud/Jung Letters*, p. 13.
15. *Ibid.*, p. 17.
16. Titlul ediţiei din 1911–1912 era *Wandlungen und Symbole der Libido (Transformările şi simbolurile libidoului)*; prima parte a apărut în *Jahrbuch*, 3 (1911): 120–227. Mai tîrziu, în 1952, Jung a revăzut lucrarea şi a publicat-o sub titlul *Symbole der Wandlung (Simbolurile transformării)*, *CW* 5.
17. *Freud/Jung Letters*, p. 459.
18. Aldo Carotenuto, *Senso e contenuto*, ed. cit., pp. 130–134.
19. Vezi *Freud/Jung Letters*, p. 228; *Minutes of the Vienna Psychoanalytic Society* III (1910–1911): xvii. Ernst Federn mi-a spus, în scrisoarea din 10 iulie 1978, că următoarea informaţie poate fi găsită în ediţia germană a *Minutes*.

2. Lumea unei copile

1. Sabina Spielrein, „Beiträge zur Kenntnis der kindlichen Seele", în *Zentralblatt* 3 (1912): 59.
2. *Ibid.*

3. C.G. Jung, „The Freudian Theory of Hysteria" (1908), *CW* 4, par. 57.
4. *Freud/Jung Letters*, p. 7.
5. C.G. Jung, „The Freudian Theory of Hysteria", par. 53.
6. *Freud/Jung Letters*, p. 8.
7. *A Psycho-Analytic Dialogue: The Letters of Sigmund Freud and Karl Abraham, 1907–1926*, ed. Hilda C. Abraham şi Ernst L. Freud, trad. Bernhard Marsh şi Hilda C. Abraham (Hogarth Press şi Institute of Psycho-Analysis, Londra, 1965), p. 32.
8. *Ibid.*, p. 163.
9. Comunicare personală din 26 septembrie 1978, făcută de către profesorul Huldrych M. Koelbing, director al Medizinhistorisches Institut de la Universitatea din Zürich.
10. „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie", *Jahrbuch* 3 (1911): 329–400.
11. C.G. Jung, *Symbols of Transformation*, *CW* 5, pp. 139, 140, 141, 153, 237, 281, 288, 301, 302, 328, 353, 376, 409, 412, 437.
12. S. Spielrein, „Die Destruktion als Ursache des Werdens", *Jahrbuch* 4 (1912): 465–503.
13. S. Freud, *Beyond the Pleasure Principle* (1920), *Standard Ed.*, 18, p. 55.
14. *Minutes* III: 330, n. 4.
15. S. Spielrein, „Die Destruktion als Ursache des Werdens", p. 503.
16. Maurits Katan, „Precursors of the Concept of the Death Instinct", în *Psychoanalysis: A General Psychology*, ed. Rudolph M. Loewenstein, Lottie M. Newman, Max Schur şi Albert J. Solnit (International Universities Press, New York, 1966), pp. 86–103.
17. „Sabina Spielrein: Die Destruktion als Ursache des Werdens", recenzie făcută de Paul Federn în *Zeitschrift* 1 (1913): 92–93.

3. Psihologie şi reificare

1. Marie-Louise von Franz, *C.G. Jung: His Myth in Our Time*, trad. William H. Kennedy (C.G. Jung Foundation, New York, 1975), p. 61.
2. George E. Atwood şi Silvan S. Tomkins, „On the Subjectivity of Personality Theory", *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 12, nr. 2 (aprilie 1976): 177.
3. George E. Atwood şi Robert D. Stolorow, „Metapsychology Reification and the Representational World of C.G. Jung", *International Review of Psycho-Analysis* 4, nr. 2 (1977): 197. Pentru Freud, vezi de asemenea Stolorow şi Atwood, „A Defensive-Restitutive Function of Freud's Theory of Psychosexual Development", *The Psychoanalytic Review* 65, nr. 2 (1972): 217–238.

4. *Minutes* III: 329.
5. Comunicare personală, 13 iunie 1978.
6. Jean Piaget (1977), *Intervista su conoscenza e psicologia* (Laterza, Bari, 1978), pp. 114–116. Într-un alt interviu, luat de *Corriere della sera illustrato* (3, nr. 7 [februarie 1979]: 9), Piaget a spus că a fost analizat de o femeie numită De La Fuente, discipol direct al lui Freud.
7. Această problemă este menționată în scrisoarea lui Freud către Spielrein din 12 iunie 1922.
8. Scrisoare, Bleuler către Spielrein, 16 octombrie 1909.
9. *Freud/Jung Letters*, p. 494.
10. *Ibid.*, p. 498.
11. S. Spielrein, „Beiträge zur Kenntnis der kindlichen Seele", în *Zentralblatt* 3 (1912): 57–58.
12. S. Spielrein, „Die Destruktion als Ursache des Werdens", *Jahrbuch* 4 (1912): 466. Citat din Jung, *Symbols of Transformation, CW* 5, p. 109.
13. *Symbols of Transformation, CW* 5, p. 328, n. 38.
14. În lista membrilor din *Zeitschrift* 2 (1914): 413, se arată că Sabina Spielrein locuia în Thomasiusstrasse 2, Berlin.
15. *Minutes* III: 332.
16. *Ibid.*, p. 335.
17. *Freud/Jung Letters*, p. 469.
18. *Civilization and Its Discontents* (1929), *Standard Ed.*, 21, p. 120.
19. În această problemă, vezi Otto Fenichel, „Zur Kritik des Todestriebes", *Imago* 21 (1935): 458–466.
20. S. Spielrein, „Destruktion", p. 413.
21. S. Spielrein, „Beiträge", p. 58.
22. *Ibid.*, p. 59.
23. Giuseppe Maffei, *Il mestiere di uomo: Ricerca sulla psicosi* (Marsilio Editore, Veneția, 1977), pp. 13–54.
24. S. Spielrein, „Destruktion", p. 467.
25. *Ibid.*, p. 475.
26. C.G. Jung, *Memories*, pp. 170–199.
27. *Ibid.*, p. 114.
28. S. Spielrein, „Destruktion", p. 466.
29. S. Spielrein, Jurnal, 23 septembrie 1909.
30. S. Spielrein, „Beiträge", p. 60.

4. Devotamentul

1. *Memories*, p. 145 (subl. ed.) (ed. rom. cit., p. 156). Și Ellenberger face următoarea observație: „Uneori, un psihoterapeut care a luat un pacient ca pe un obiect special de studiu se descoperă

pe sine angajat într-o relație prelungită, dificilă și ambiguă. Pacientul e de obicei o femeie isterică." *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry* (Basic Books, New York, 1970), p. 891.

2. Paul J. Stern, *C.G. Jung: The Haunted Prophet* (Braziller, New York, 1976), p. 63.
3. *Freud/Jung Letters*, p. 467.
4. Giuseppe Maffei, *Il mestiere di uomo: Ricerca sulla psicosi* (Marsilio Editore, Veneția, 1977), p. 165.
5. *Ibid.*, p. 14.
6. *Ibid.*
7. *Ibid.*, p. 143.
8. C.G. Jung, *Memories*, p. 127.
9. *Ibid.*, p. 128.
10. S. Spielrein, Jurnal, 27 august 1909.
11. Comunicare personală, 14 septembrie 1978.
12. „Observations on Transference-Love" (1915), *Standard Ed.*, 12: 159–171.
13. „The Freudian Theory of Hysteria" (1907), *CW* 4, par. 57.
14. Kenneth R. Silk, „The Schizophrenic Stare", *Bulletin [of the] Menninger Clinic* 42, nr. 2 (martie 1978): 22.
15. G. Maffei, *Il mestiere di uomo*, p. 145.
16. C.G. Jung, *Memories*, p. 145.
17. Vezi p. 155.
18. *Freud/Jung Letters*, p. 207.
19. Vezi Martin Green, *The von Richthofen Sisters* (Basic Books, New York, 1974), p. 43. Vezi de asemenea referirile la J.J. Honegger și Otto Gross în *Freud/Jung Letters*, pp. 153, 289.
20. S. Freud, „Observations on Transference-Love".
21. G.W.F. Hegel, *Early Theological Writings*, trad. T.M. Knox (University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1971), p. 304.
22. Conceptul identificării proiective a fost formulat pentru prima dată în 1946 de Melanie Klein, „Notes on Some Schizoid Mechanisms", *Developments in Psycho-Analysis* (The Hogarth Press, Londra, 1952).
23. Béla Grunberger (1971), *Narcissism: Psychoanalytic Essays*, trad. Joyce Diamanti (International Universities Press, New York, 1979), p. 197.
24. C.G. Jung, *Memories*, pp. 353–354. Vezi și J. Hillman, „On Psychological Creativity", în *The Myth of Analysis* (Northwestern University Press, Evanston, 1972).
25. Denis de Rougemont, *Love in the Western World*, trad. Montgomery Belgion (Pantheon Books, New York, 1956), p. 42.

26. *Ibid.*, p. 68.
27. *Ibid.*, pp. 145–146.
28. S. Freud, „On Transience" (1916), *Standard Ed.*, 14: 305–307.
29. G.W.F. Hegel, *Early Theological Writings*, p. 305.
30. *Freud/Jung Letters*, p. 456.
31. Scrisoare, Jung către Spielrein, 30 iunie 1908.
32. Scrisoare, Jung către Spielrein, 12 august 1908.
33. *Freud/Jung Letters*, p. 95.
34. Erich Fromm, *Sigmund Freud's Mission: An Analysis of His Personality and Influence* (Harper, New York, 1959), p. 49.
35. Scrisoare, Jung către Spielrein, 4 decembrie 1908.
36. *Ibid.*
37. Scrisoare, Jung către Spielrein, 30 iunie 1908.
38. S. Freud, „Observations on Transference-Love", p. 165. Vezi de asemenea *Psycho-Analysis and Faith: The Letters of Sigmund Freud and Oskar Pfister*, ed. Heinrich Meng și Ernst L. Freud, trad. Eric Mosbacher (Hogarth Press, Londra, 1963), p. 118.
39. Giorgio Colli, *La nascita della filosofia*, (Adelphi, Milano, 1975), p. 43.
40. G.W.F. Hegel, *Early Theological Writings*, p. 306.

5. Trădarea

1. *Freud/Jung Letters*, p. 228.
2. Martin Green, *The von Richthofen Sisters* (Basic Books, New York, 1974), p. 43.
3. *Freud/Jung Letters*, p. 236.
4. Scrisoare, Freud către Spielrein, 8 iunie 1909.
5. *Freud/Jung Letters*, p. 236.
6. *Ibid.*, p. 228.
7. *Ibid.*, p. 229.
8. *Ibid.*, p. 231.
9. S. Arieti, ed., *Trattato di psichiatria* (Boringhieri, Torino, 1969), 2: 1514.
10. Scrisoare, Spielrein către Freud, 13 iunie 1909.
11. Scrisoare, Spielrein către Freud, 10 iunie 1909.
12. Textul acestei scrisori poate fi găsit în scrisoarea Sabinei Spielrein din 10 iunie 1909 către Freud. Vezi de asemenea *Freud/Jung Letters*, p. 236.
13. Text conținut în scrisoare, Spielrein către Freud, 11 iunie 1909.
14. *Freud/Jung Letters*, p. 237.
15. Scrisoare, Spielrein către Freud, 12 iunie 1909.
16. Scrisoare, Jung către Spielrein, 1 septembrie 1919.
17. Text cuprins în scrisoare, Spielrein către Freud, 13 iunie 1909.

18. *Ibid.*
19. Stefanie Zumstein-Preiswerk, *C.G. Jung's Medium: Die Geschichte der Helly Preiswerk* (Kindler-Verlag, München, 1975). Vezi de asemenea James Hillman, „Some Early Background to Jung's Ideas: Notes on «C.G. Jung's Medium» by Stefanie Zumstein-Preiswerk", *Spring* 1976, pp. 123–136.
20. Scrisoare, Spielrein către Freud, 20 august 1909.
21. *Freud/Jung Letters*, p. 236.
22. Scrisoare, Freud către Spielrein, 20 august 1912.
23. În corespondența sa cu Jung, Freud folosește formula de salut „dragă prietene" pînă în 14 noiembrie 1912, cînd începe să i se adreseze cu „dragă doctore".
24. Scrisoare, Freud către Spielrein, 20 ianuarie 1913.
25. Scrisoare, Freud către Spielrein, 8 mai 1913.
26. Scrisoare, Freud către Spielrein, 15 mai 1914.
27. Scrisoare, Freud către Spielrein, 12 iunie 1914.
28. *Freud/Jung Letters*, p. 238.
29. Aldo Carotenuto, „Psicopatologia dell'analista" (1972), în *Psiche e inconscio* (Marsilio Editore, Veneția, 1978), pp. 179–196.
30. *Freud/Jung Letters*, p. 238.
31. *Ibid.*, p. 289.
32. *Ibid.*, p. 465.
33. Scrisoare, Freud către Spielrein, 20 august 1912.
34. Scrisoare, Spielrein către Freud, scrisă pe spatele scrisorii trimise de Jung lui Spielrein la 15 aprilie 1914.

6. Maturizarea

1. *Freud/Jung Letters*, p. 440.
2. Scrisoare, Jung către Spielrein, 21–22 septembrie 1911.
3. Scrisoare, Jung către Spielrein, 24 noiembrie 1911.
4. S. Spielrein, Jurnal, 26 noiembrie 1910.
5. Scrisoare, Jung către Spielrein, 25 martie 1912.
6. *Freud/Jung Letters*, p. 498.
7. *Ibid.*, p. 122 (subl. ed.).
8. Scrisoare, Jung către Spielrein, 11 aprilie 1913 (subl. ed.).
9. *Freud/Jung Letters*, p. 539.
10. Silberer și Tausk, de exemplu.
11. Scrisoare, Freud către Spielrein, 14 iunie 1912.
12. Scrisoare, Spielrein către Jung, 3 decembrie 1917.
13. Scrisoare, Jung către Spielrein, 15 aprilie 1914.
14. Scrisoare, Spielrein către Freud, nedatată, p. 129 în prezentul volum.

15. Scrisoare, Freud către Spielrein, 12 iunie 1914.
16. Scrisoare, Jung către Spielrein, 13 septembrie 1917.
17. Vezi listele în *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*.
18. Scrisoare, Jung către Spielrein, 10 octombrie 1917.
19. *Ibid.*
20. Scrisoare, Jung către Spielrein, 30 noiembrie 1917.
21. Scrisoare, Freud către Spielrein, 2 august 1919.
22. Scrisoare, Spielrein către Jung, probabil din 27–28 ianuarie 1918.
23. Scrisoare, Spielrein către Jung, 20 decembrie 1917.
24. Scrisoare, Spielrein către Jung, probabil din 27–28 ianuarie 1918.
25. Scrisoare, Jung către Spielrein, 1 septembrie 1919.
26. Citat în Blaise Pascal, *Pensieri* [*Pensées*] (Mondadori, Milano, 1976), p. 17, n. 3.

7. Lucrările științifice

1. *The Psychoanalytic Review* 7, nr. 1 (ianuarie 1920): 95–100.
2. Marthe Robert, *The Psychoanalytic Revolution*, trad. Kenneth Morgan (Harcourt, Brace & World, New York, 1966), pp. 330–331.
3. Paul Federn, „Sabina Spielrein: Die Destruktion als Ursache des Werdens", în *Zeitschrift* 1 (1913): 92–93. Vezi și *The Psychoanalytic Review* 12, nr. 3 (iulie 1926): 353–355.
4. Vezi scurta notă în *The Psychoanalytic Review* 1, nr. 4 (octombrie 1914): 470.
5. S. Spielrein, „Mutterliebe", *Imago* 2 (1913); „Selbstbefriedigung in Fussymbolik", *Zentralblatt* 3 (1913); „Traum vom Vater Freudenreich", *Zeitschrift* 1 (1913); „Das unbewusste Träumen in Kuprins Zweikampf", *Imago* 2 (1913); „Die Schwiegermutter", *Imago* 2 (1913).
6. S. Spielrein, „Die Schwiegermutter", p. 589.
7. Erich Neumann, „Creative Man and Transformation", în *Art and the Creative Unconscious*, Bollingen Series LXI (Pantheon, New York, 1959); *Amor and Psyche: The Psychic Development of the Feminine: A Commentary on the Tale of Apuleius*, Bollingen Series LIV (Pantheon, New York, 1956).
8. S. Spielrein, „Die Entstehung der kindlichen Worte Papa und Mama", *Imago* 8 (1922): 346. Vezi și recenziile din *International Journal of Psycho-Analysis* 1, nr. 3 (1920): 359–360, și *The Psychoanalytic Review* 14, nr. 3 (iulie 1927): 338–339.
9. S. Spielrein, „Entstehung der Worte", p. 365.
10. *Ibid.*, p. 366.

11. Alfred Lorenzer, *Zur Begründung einer materialistischen Sozialisationstheorie* (Suhrkamp Verlag, Frankfurt a.M., 1972).
12. S. Spielrein, „Die Zeit im unterschwelligen Seelenleben", *Imago* 9 (1923): 317.
13. S. Spielrein, „Quelques analogies entre la pensée de l'enfant, celle de l'aphasique et la pensée subconsciente", *Archives de Psychologie*, 17 (1923): 306.
14. *Ibid.*, p. 314.
15. Scrisoare, Freud către Spielrein, 9 februarie 1923.

8. Reîntoarcerea

1. Hans Lobner şi Vladimir Levitin, „A Short Account of Freudism: Notes on the History of Psychoanalysis in the USSR", *Sigmund Freud House Bulletin* 2, nr. 1 (1978): 5–30.
2. M. Wulff, „Die russische psychoanalytische Literatur bis zum Jahre 1911", *Zentralblatt für Psychoanalyse* 1, nr. 7/8 (aprilie/mai 1911): 364. Informaţii despre psihanaliza în Rusia mai pot fi găsite în Jean Marti, „La psychanalyse en Russie", *Critique* 32 (martie 1976): 346. Pentru mai multe informaţii, vezi şi Michail Rejsner, „Socialnaya psikhologia i isayniye Frayda", *Pechat' i revolutsiya*, 1925 kn. III, IV, V–VI, şi „Frayd i yevo shkola o religii", *Pechat' i revolutsiya*, 1924 kn. I–II. Cele două eseuri au fost publicate în italiană sub titlul *Un giurista sovietico e Freud* (La Salamandra, Milano, 1979). Vezi şi introducerea de Fausto Malcovati, pp. 17–25.
3. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 7.
4. M. Wulff, „Die russische psychoanalytische Literatur", p. 367.
5. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 8.
6. *Freud/Jung Letters*, p. 495, n. 2.
7. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 9.
8. M. Wulff, „Die russische psychoanalytische Literatur", p. 369.
9. *Ibid.*, p. 369.
10. *Ibid.*, p. 370.
11. *Ibid.*, p. 371.
12. S. Goldouscheff, „Zur Kasuistik der Psychoanalyse", ed. S. Repin, *Zeitschrift* 2 (1914): 182.
13. Vezi pp. 239–240, n. 23.
14. Anunţul mortuar dat de Sara Neiditsch pentru Tatiana Rosenthal, *Zeitschrift* 7 (1921).
15. N. Osipov, „Zur psychoanalytischen Bewegung in Moskau", *Zeitschrift* 7 (1921): 382.
16. *Ibid.*, p. 386.

17. S. Neiditsch, „Die Psychoanalyse in Russland während der letzten Jahre", *Zeitschrift* 7 (1921): 382.
18. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 10.
19. *Ibid.*, p. 12.
20. *Ibid.*
21. *Ibid.*, p. 13.
22. *Ibid.*
23. Vera Schmidt, *Psychoanalytische Erziehung in Sowietrussland: Bericht über das Kinderheim-Laboratorium in Moskau* (Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Leipzig, Viena, Zürich, 1924).
24. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 13.
25. Alexander R. Luria, „Die Psychoanalyse in Russland", *Zeitschrift* 11 (1925): 397.
26. Lucilla Ruberti, „Il dibattito su psicoanalisi e marxismo negli anni Venti e Trenta", *Critica Marxista* 2 (martie-aprilie 1976): 114.
27. H. Lobner şi V. Levitin, „A Short Account of Freudism", p. 14.
28. În legătură cu aceasta, consultaţi articolul lui Richard F. Sterba, „Discussion of Sigmund Freud", *Psychoanalytic Quarterly* 47, nr. 2 (1978): 182, în care Freud critică ambiţiile terapeutice ale oricărui efort psihanalitic marxist: „Ambiţia terapeutică este doar pe jumătate folositoare pentru ştiinţă, pentru că este prea tendenţioasă. Investigaţia liberă este extraordinar de obstrucţionată de acest lucru."
29. Otto Fenichel, „Die offene Arbeitskolonie Bolschevo", *Imago* 17 (1931): 530.
30. B.D. Friedmann, „Principalele concepţii psihologice ale lui Freud şi teoria materialismului istoric" (în ruseşte), în *Psichologiya i Marksism*, ed. K.N. Kornilov (Leningrad-Moscova, 1925). Am putut să consult volumul prin amabilitatea Edizioni Rinascita.
31. Alexander R. Luria, „Psihanaliza ca sistem al psihologiei umaniste" (în ruseşte), în *Psichologiya i Marksism*.
32. Otto Fenichel, „Über die Psychoanalyse als Keim einer zukünftigen dialektischmaterialistischen Psychologie", *Zeitschrift für politische Psychologie und Sexualökonomie* 1, nr. 1 (1934).
33. *Ibid.*
34. Joel Kovel, „The Marxist View of Man and Psychoanalysis", *Social Research* 43, nr. 2 (1976): 220–245.

9. Sfîrşitul

1. Vezi *Zeitschrift* 10, nr. 1 (1924): 113; *International Journal of Psycho-Analysis* 5 (1924): 258.

2. S. Spielrein, „Rêve et vision des étoiles filantes" şi „L'automobile: symbole de la puissance mâle", *International Journal of Psycho-Analysis* 4 (1923).
3. S. Spielrein, „Kinderzeichnungen bei offenen und geschlossenen Augen", *Imago*, 1931.
4. Comunicare personală, 20 iunie 1978.
5. Comunicare personală, 26 iunie 1978, făcută de A.B. Kogan, profesor la Universitatea de Stat Rostov pe Don.
6. De fapt, *International Journal of Psycho-Analysis* consimte să elimine din registrul său lista cu analiştii din ţările în care psihanaliza a fost scoasă în afara legii.
7. C.G. Jung, „The Psychology of the Transference" (1946), în *The Practice of Psychotherapy, CW* 16, par. 364. (Trad. rom. de Gabriel Kohn, C.G. Jung, *Psihologia transferului,* editura Teora, colecţia Archetypos, p. 137; *n. tr.*)
8. *Ibid.*, par. 365. (*ed. rom. cit.*, p. 137. Redăm aici traducerea acestui pasaj din ediţia engleză: „totuşi această lipsă de intuiţie este un sfătuitor bolnav"; *n. tr.*)
9. *Ibid.* (*ed. rom. cit.*, p. 138; *n. tr.*).
10. *Ibid.*, par. 369. (*ed. rom. cit.*, p. 140; *n. tr.*).
11. *Ibid.*, par. 371. (*ed. rom. cit.*, pp. 140-141; *n. tr.*).
12. *Ibid.*, par. 375 (*ed. rom. cit.*, p. 143; *n. tr.*).
13. *Freud/Jung Letters*, p. 207.
14. C.G. Jung, „Psychology of the Transference", par. 383 (*ed. rom. cit.*, p. 147, *n. tr.*).
15. *Ibid.*, par. 399 (*ed. rom. cit.*, p. 157; *n. tr.*).
16. *Ibid.*, par. 443. (*ed. rom. cit.*, p. 188; *n. tr.*).
17. În acest caz, vezi Henri F. Ellenberger, *The Discovery of the Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry* (Basic Books, New York, 1970), pp. 18–22.
18. *Memories*, p. 185 (*ed. rom. cit.*, p. 193; *n. tr.*).
19. *Ibid.*, p. x (*ed. rom. cit.*, p. 13; *n. tr.*).
20. *Ibid.*, p. 199 (*ed. rom. cit.*, p. 208; *n. tr.*).
21. *Ibid.*, p. 145.
22. Karl Marx, *Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century*, ed. L. Hutchinson (Londra, 1970).
23. E. Jones, *Freud* 2: 78–97. Vezi şi Robert Byck, ed., *The Cocaine Papers [by] Sigmund Freud.* (Stonehill, New York, 1974).
24. A.K. Donoghue şi J. Hillman, introducere, în Sigmund Freud, *The Cocaine Papers* (Dunquin Press, Viena, 1963), p. viii.
25. E. Jones, 1: 81.

Lucrări ale Sabinei Spielrein

1911. „Über den psychologischen Inhalt eines Falles von Schizophrenie (Dementia Praecox)". *Jahrbuch für psychanalytische und psychopathologische Forschungen*, 3: 329–400.

1912. „Die Destruktion als Ursache des Werdens". *Jahrbuch für psychanalytische und psychopathologische Forschungen*, 4: 465–503.

1912. „Beiträge zur Kenntnis der kindlichen Seele". *Zentralblatt für Psychoanalyse und Psychoterapie*, 3: 57–72.

1913. „Mutterliebe". *Imago*, 2: 523–524.

1913. „Selbstbefriedigung in Fusssymbolik". *Zentralblatt für Psychoanalyse und Psychoterapie*, 3: 263.

1913. „Traum vom *Vater Freudenreich*". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 1: 484–486.

1913. „Das unbewusste Träumen in Kuprins *Zweikampf*". *Imago*, 2: 524–525.

1913. „Die Schwiegermutter", *Imago*, 2:589–591.

1914. „Der vergessene Name". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 2: 383–384.

1914. „Tiersymbolik and Phobie bei einem Knaben". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 2: 375–377.

1914. „Zwei Mensesträume". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 2: 32–34.

1915. „Ein unbewusster Richterspruch". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 3: 350.

1916. „Die Äusserungen des Oedipuskomplexes im Kindersalter". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 1: 44–48.

1919. „Russische Literatur". *Bericht über die Fortschritte der Psychoanalyse 1914–1919*, Vienna: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1921.

1920. „Das Schamgefühl bei Kindern". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 6: 157–158.

1920. „Zur Frage der Entstehung und Entwicklung der Lautsprache". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 6: 401.
1920. „Das Schwache Weib". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 6: 158.
1920. „Verdrangte Munderotik". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 6: 361–362.
1920. „Renatchens Menschenentstehungstheorie". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 6: 155–157.
1921. „Schnellanalyse einer kindlichen Phobie". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 7: 473–474.
1922. „Briefmarkentraum". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 8: 342–343.
1922. „Die Entstehung der kindlichen Worte Papa und Mama". *Imago*, 8: 345–367.
1922. „Schweiz". *Internationale Zeitschrift für ärztliche Psychoanalyse*, 8: 234–235.
1923. „Rêve et vision des étoiles filantes". *International Journal of Psycho-Analysis*, 4:129–132.
1923. „Die drei Fragen". *Imago*, 9: 260–263.
1923. „L'automobile: Symbole de la puissance mâle". *International Journal of Psycho-Analysis*, 4:128.
1923. „Ein Zuschauertypus". *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 9: 210–211.
1923. „Quelques analogies entre la pensée de l'enfant, celle de l'aphasique et la pensée subconsciente". *Archives de psychologie*, 18: 306–322.
1923. „Einige kleine Mitteilungen aus dem Kinderleben". *Zeitschrift für Psychoanalytische Pädagogik*, 2:95–99.
1923. „Die Zeit im unterschwelligen Seelenleben". *Imago*, 9: 300–317.
1931. „Kinderzeichnungen bei offenen und geschlossenen Augen". *Imago*, 16: 259–291.

Cuprins

Introducere la ediția italiană / 7

Partea întîi. Jurnal și scrisori

1. Jurnalul Sabinei Spielrein / 17
2. Scrisorile Sabinei Spielrein către Carl Gustav Jung / 60
3. Scrisorile Sabinei Spielrein către Sigmund Freud / 107
4. Scrisorile lui Sigmund Freud către Sabina Spielrein /130

Partea a doua. Povestea Sabinei Spielrein
(de Aldo Carotenuto)

1. Un caz dificil / 147
2. Lumea unei copile / 152
3. Psihologie și reificare / 158
4. Devotamentul / 168
5. Trădarea / 189
6. Maturizarea / 199
7. Lucrările științifice / 209
8. Reîntoarcerea / 214
9. Sfîrșitul / 224

Note / 233

Lucrări ale Sabinei Spielrein / 257

EDITURA TREI
C.P. 27-40, BUCUREŞTI
Tel./Fax: (01) *224 55 26*; email editura-trei@fx.ro
CARTEA CARE TE AJUTĂ
Editura TREI vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- ❑ S. Freud, *Opere. vol. V Inhibiţie, simptom, angoasă* ..... 99 900 lei
- ❑ S. Freud, *Opere. vol. IV Studii despre societate şi religie* ..... 119 900 lei
- ❑ S. Freud, *Opere. vol. III Psihologia inconştientului* ..... 99 900 lei
- ❑ S. Freud, *Opere. vol. II Nevroza la copil* ..... 79 900 lei
- ❑ S. Freud, *Opere. vol. I Eseuri de psihanaliză aplicată* ..... 99 900 lei
- ❑ Aldo Carotenuto, *Un triunghi psihanalitic. Sabina Spilrein între Jung şi Freud* ..... 79 900 lei
- ❑ Pascal Bruckner, *Euforia perpetuă* ..... 79 900 lei
- ❑ Pascal Bruckner, *Luni de fiere* ..... 79 900 lei
- ❑ Pascal Bruckner, *Hoţii de frumuseţe* ..... 79 900 lei
- ❑ C. Bulai, A. Filipaş, C. Mitrache, *Instituţii de drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licenţă 2001-2002 cu ultimile modificări ale Codului Penal* ..... 250 000 lei
- ❑ Gottfried Fischer, Peter Riedesser, *Tratat de psihotraumatologie* ..... 299 900 lei
- ❑ H. Thomä şi H. Kächele, *Tratat de psihanaliză contemporană. Vol II. Practică* ..... 249 900 lei
- ❑ Martin Hollis, *Introducere în filosofia ştiinţelor sociale* ..... 89 900 lei
- ❑ Ted Honderich, *Cât de liber eşti? Problema determinismului* ..... 69 900 lei
- ❑ ***, *Dicţionar de filosofia cunoaşterii*, vol. I ..... 79 900 lei
- ❑ ***, *Dicţionar de filosofia cunoaşterii*, vol. II ..... 129 900 lei
- ❑ Christophe André, Patrick Légeron *Cum să ne eliberăm de frica de ceilalţi? Timidul, timiditatea, inhibiţiile fobia socială* ..... 79 900 lei
- ❑ François Lelord, Christophe André, *Cum să te iubeşti pe tine pentru a te înţelege mai bine cu ceilalţi* ..... 79 900 lei
- ❑ François Lelord, Christophe André, *Cum să ne purtăm cu personalităţile dificile* ..... 69 000 lei
- ❑ Nicole Bacharan şi Dominique Simonnet, *Cum să explicăm iubirea copiilor noştri* ..... 39 900 lei
- ❑ Ilany Kogan, *Strigătul copiilor muţi. Psihanaliză şi holocaust* ..... 79 900 lei
- ❑ Wilhelm Stekel, *Psihologia eroticii feminine* ..... 79 900 lei
- ❑ Marie Cardinal, *Cuvinte care eliberează. Romanul unei psihanalize* ..... 79 900 lei
- ❑ Françoise Dolto, *Un psihanalist vă răspunde. Vol II* ..... 79 900 lei
- ❑ Bryan Wilson, *Religia în perspectivă sociologică* ..... 79 900 lei
- ❑ Hermann Rorschach, *Manual de psihodiagnostic* ..... 99 900 lei
- ❑ Karl R. Popper, *Filosofie socială şi filosofia ştiinţei* ..... 99 900 lei
- ❑ Karl R. Popper, *Mitul contextului* ..... 69 900 lei
- ❑ John S. Kafka, *Realităţi multiple în psihanaliză* ..... 79 900 lei
- ❑ Mihaela Miroiu, *Societatea retro* ..... 39 900 lei
- ❑ Vasile Dem. Zamfirescu, *În căutarea sinelui* ..... 59 900 lei
- ❑ Claude Bonnange, Chantal Thomas, *Don Juan sau Pavlov? Eseu despre comunicarea publicitară* ..... 69 900 lei
- ❑ Jacques Caïn şi Brigitte Anselme, *Ieri dimineaţă luna a dispărut. Scurt tratat de dezvrăjire* ..... 49 900 lei
- ❑ Simion Mehedinţi, *Civilizaţie şi cultură* ..... 99 900 lei
- ❑ Benno Rosenberg, *Masochismul mortifer şi masochismul gardian al vieţii* ..... 59 900 lei
- ❑ Mielu Zlate, *Eul şi personalitatea* ..... 79 900 lei
- ❑ Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Iubire şi ură* ..... 79 900 lei
- ❑ Monique Bydlowski, *Psihanaliza maternităţii* ..... 59 900 lei
- ❑ Vasile Dem. Zamfirescu, *Nedreptatea ontică* ..... 39 900 lei
- ❑ Georgeta Smeu, *Dicţionar de istoria românilor* ..... 49 900 lei
- ❑ J.-B. Pontalis, *După Freud* ..... 79 900 lei
- ❑ Peter Gay, *Freud. O viaţă pentru timpul nostru* ..... 149 900 lei
- ❑ Elisabeth Roudinesco, *Jacques Lacan. Schiţa unei vieţi, istoria unui sistem de gândire* ..... 99 900 lei
- ❑ Paul Ricoeur, *Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud* ..... 99 900 lei
- ❑ Lazăr Vlăsceanu , Adrian Miroiu, *Democraţia cu proces. Alegerile 2000* ..... 35 000 lei
- ❑ Fabrice Pataut, *Realism, decidabilitate şi trecut* ..... 49 900 lei
- ❑ Andrei Popescu, *Şi cu noi cum rămâne?* ..... 49 900 lei
- ❑ Brînduşa Palade, *Amurgul Leviathanului* ..... 39 900 lei
- ❑ Claude Sahel (coord.), *Toleranţa. pentru un umanism eretic* ..... 79 900 lei
- ❑ Max Scheler, *Omul resentimentului* ..... 49 900 lei

Comandând cel puțin trei titluri beneficiați de o reducere de 15% plus un număr gratuit din revista *Psihanaliza*.
Cheltuielile de expediere prin poștă sunt suportate de editură.
Editura își rezervă dreptul de a modifica prețul cărților în funcție de rata inflației.
Cărțile comandate de dumneavoastră și neprimite considerați-le epuizate între timp.

NUME.....

PRENUME.....

ADRESĂ Str. .....nr.....bl.....sc. ....et. ....ap. .....

Sector/Județ.....

Localitate.....

Cod poștal.....

Telefon.....

Vă mulțumim!

.....

Talon de comandă

Curtea Veche vă oferă prin acest talon cărți cu reducere de 15% și taxe poștale gratuite. Completați căsuța corespunzătoare titlului pe care doriți să-l comandați cu numărul de exemplare dorite, indicați apoi datele dumneavoastră și trimiteți talonul pe adresa editurii. Plata se face ramburs în momentul primirii coletului.

Editura își rezervă dreptul de a modifica prețurile cărților.

	AUTOR	TITLU	PREȚ (redus)
☐	Dale Carnegie	Secretele succesului	55.000
☐	Napoleon Hill	De la idee la bani	55.000
☐	David J. Schwartz	Puterea magică a gîndului	55.000
☐	John Chaffee	O călăuză sigură	55.000
☐	Walter Anderson	Curs practic de încredere	55.000
☐	David Reuben	Tot ce ai vrut să știi despre sex* * Dar ți-a fost teamă să întrebi™	55.000
☐	Maxwell Maltz	Psihocibernetica	55.000
☐	Norman Vincent Peale	Forța gîndirii pozitive	55.000
☐	Steven K. Scott	Pași simpli către vise imposibile	55.000
☐	Les Giblin	Arta dezvoltării relațiilor interumane	55.000
☐	Henriette Anne Klauser	Notează și acționează	55.000
☐	William Glasser	Cum să alegem fericirea	55.000
☐	Zig Ziglar	Putem crește copii buni într-o lume negativă!	55.000
☐	Dale Carnegie	Lasă grijile, începe să trăiești	55.000
☐	Alan Loy McGinnis	Importanța prieteniei	55.000
☐	Gary Chapman	Cele cinci limbaje ale iubirii	55.000
☐	Zig Ziglar	Dincolo de vîrf	55.000
☐	Robert T. Kiyosaki	Tată bogat, tată sărac	55.000
☐	Dale Carnegie	Cum să vorbim în public	55.000
☐	Glenn Van Ekeren	Drumuri spre fericire	55.000
☐	Spencer Johnson	Cine mi-a luat Caşcavalul?	55.000
☐	Allan Pease	Întrebările sînt, de fapt, răspunsuri	55.000
☐	Og Mandino	Al doisprezecelea înger	55.000
☐	Og Mandino	Cel mai vestit vînzător din lume	55.000
☐	Burke Hedges	Afirmă-te sub propria firmă	55.000
☐	Norman Vincent Peale	Spune „pot" și vei putea!	55.000
☐	K. Blanchard, S. Johnson	Manager la Minut	55.000
☐	Daniel Goleman	Inteligența emoțională	75.000
☐	Jim Dornan	Puterea parteneriatului	55.000
☐	Anthony Robbins	Pași uriași	55.000
☐	F. Lelord, Ch. André	Cum să ne purtăm cu personalitățile dificile	55.000
☐	Ross Campbell, Gary Chapman	Cele cinci limbaje de iubire ale copiilor	55.000

	AUTOR	TITLU	PREȚ (redus)
☐	Zig Ziglar	Secretul căsniciei fericite	55.000
☐	Spencer Johnson	Mamă la minut	45.000
☐	Spencer Johnson	Tată la minut	45.000
☐	Allan Pease Barbara Pease	De ce bărbații se uită la meci și femeile se uită în oglindă	65.000
☐	Gary Chapman	Speranțe pentru cei despărțiți	55.000
☐	M. Hyde	Cîte ceva despre Jung	45.000
☐	D. Robinson	Cîte ceva despre filozofie	45.000
☐	J. Schwartz	Cîte ceva despre Einstein	45.000
☐	N. C. Benson	Cîte ceva despre psihologie	45.000
☐	R. Appignanesi	Cîte ceva despre Freud	45.000
☐	D. Robinson	Cîte ceva despre Platon	45.000
☐	Z. Sardar, B. Van Loon	Cîte ceva despre mass media	45.000
☐	R. Hinshelwood	Cîte ceva despre Melanie Klein	45.000
☐	S. Robinson, O. Zarate Z. Sardar, B. Van Loon	Cîte ceva despre Studii culturale	45.000
☐	F. Pirani, C. Roche	Cîte ceva despre Univers	45.000
☐	* * *	„Dosarul" Eliade (vol. I)	45.000
☐	* * *	„Dosarul" Eliade (vol. II)	45.000
☐	* * *	„Dosarul" Eliade (vol. III)	45.000
☐	* * *	„Dosarul" Eliade (vol. IV)	45.000
☐	* * *	„Dosarul" Eliade (vol. V)	52.000
☐	Zorela Creța et al.	Dicționar al limbii române actuale	45.000
☐	Geo Dumitrescu	Poezii	220.000
☐	Rhea Cristina	22 de martori la Destin	45.000
☐	Olga Greceanu	Ura care ucide	52.000
☐	Ioan Biberi	Thanatos	40.000
☐	Velimir Hlebnikov	Opere alese	45.000
☐	Carol al II-lea	Jurnal (vol. IV)	55.000
☐	Emil Manu	Generația literară a războiului	65.000
☐	Const. C. Giurescu	Viața și opera lui Cuza Vodă	55.000

Vă rugăm să completați talonul citeț, cu majuscule și să-l trimiteți pe adresa:
CURTEA VECHE PUBLISHING, str. arh. Ion Mincu nr. 11, sector 1, București

Nume ..... Prenume .....

Localitatea ..... județul .....

strada ..... nr. ..... bl. ..... sc. ..... ap. .....

Cod poștal ..... Telefon ..... Data: .....

tel./fax: (01) 222 57 26, 222 47 65; e-mail: arsene@rnc.ro
internet: www.curteaveche.ro